

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

JÎN

KOVARA KURDÎ—TÎRKÎ ❖ KÛRDÇE—TÛRKÇE DERGÎ

1918—1919

Cild III

Wergêr
ji tîpên Erebi
bo tîpên Latîni:

Arap harflerinden
Latin harflerine
çeviren:

M. EMÎN BOZARSLAN

JÎN



WEŞANXANA DENG

Box 3050

750 03 Uppsala

Sweden

DENG YAYINEVİ

Box 3050

750 03 Uppsala

Sweden

Tarîxa çapê:

Çirîya Pêşîn 1986

*

Baskı tarihi:

Ekim 1986

Fyris-Tryck AB

Storgatan 30, Uppsala-Sweden

ISBN 91-970702-2-X

J Î N

KOVARA KURDÎ—TÎRKÎ * KÛRDÇE—TÛRKÇE DERGÎ
1918—1919

Cild III

Wergêr
ji tîpên Erebî
bo tîpên Latînî:

Arap harflerinden
Latin harflerine
çeviren:

M. EMÎN BOZARSLAN

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

J Î N

Salek 220 quriş e
Nîv sal 130 ”

H A Y A T

Mesleğimize muvafık makalât
maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler
iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

MÜNDERECAT

Kürd tarihinden Baban Hanedanı (mâbâd)	Yamülkîzade Abdülaziz
Kürdistan âsâr-ı kadîmesi (mâbâd)	Sakin
Gazel	Süleyman Nazif
Kürd mühacirlerinden ne kalmış?	
Bir hikâye	Dersimli Hüznî
Nalîna Sêwîkî	E. Rehmî
Weten	M. Şewqî
Bir mektub	Bir Kürd

Nüshası 5 kuruştur
Necm-i İstikbal Matbaası

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

J Î N H A Y A T

Salek 220 qurış e
Nîv sal 130 ”

Mesleğimize muvafık makalât
maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler
iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

BABAN HANEDANI (✱) (MÂBÂD: 2)

Muharriri:
Aziz Yamülkî

Süleyman Bey, pek ziyade şiddet-i tab'a malik bir merd-i bîemsal idi. Ced-dinin suret-i şehadeti kendine pek giran gelmekle, hükümet-i İraniyeden öc almayı tasmîm etmiş ve bunun için de ilk hazırlık olmak üzere "Zehab" halvalisindeki aşairi daire-i itaatine idhal ederek, Zehab ve müstemilâtını kâmil-len yed-i tasarrufuna almış ve hükümet-i Osmaniye'ye mûmâşata başlamıştı.

Bu sıralarda İran'da hükümrân olan Şah Süleyman'ın oğlu Şah Hüseyin'in Afganlılara açtığı muharebede ordusu inhizame uğrayarak İsfahan mahsur kalmış ve nihayet Afganlılara teslim olmuş ve bu şûrişte kendisi de katlolu-narak memleketi karmakarışık bir hal almıştı. Mîr Süleyman, İran'daki bu müşevveşiyet-i dahilîden bilistifade, toplayabildiği kuvvetle ve hükümet-i Osmaniye'nin de muavenetiyle İran kuvvetleriyle çarpışmaya başlamıştı.

Hükümetinin başladığı bu harb bilahare İran'ın mağlubiyeti ile neticelen-miş ve bu musalahada Kürdistan civarı ve Luristan, Hûzistan hükümet-i Os-maniye'ye geçmişti. İran vilâyetinin hükümet-i Osmaniye idaresine geçen bu

aksamına mücavir [2] Baban Hakimliğinin vücudu ve gittikçe kesb-i kuvveti arzu edilmemiş olmalı ki, mezkûr Hakimliğe de harekâta karar verilmişti. Fakat harekâta henüz başlanmadan işi sezen Mîr Süleyman Han, zamîri anlaşılan meselenin halli için, Hakimlik hududunu teşkil eden Kerkük yolunda ve Çemçemal civarında "Kanîşeytan" denilen mevkiye bizzat vararak, Osmanlı paşalarından Musul paşasıyla müzakereye koyulmak istemişti. Bu müzakerâtta harekâttan sarfınazar olunmuş ise de, müşarünileyh müsaferet mânasıyla alikonularak bilahare Edirneye nefyolunmuştur. (540)

Mîr Süleyman Han'ın bu suretle zıyaı, mahdumü Mîr Bekir'in iclâsına sebebîyet vermiştir. Mîr Bekir, sandali-i hakimiyete kuuduyla beraber hükümet-i Osmaniye ile hoş geçineceğine de taahhüd etmiş olduğundan, Kerkük civarındaki kıtaat-ı Osmaniye de mevkilerine avdet etmişlerdir.

Mîr Bekir, şimdiki Süleymaniye şehri civarında "Bekreco" denilen enharı ıslah ve Şehrezor nevahîsini inşa etmiştir.

Bekreco enharı, zamanımızda Süleymaniye sancağının en zengin mülklerinden birini teşkil ettiği gibi, pek basit bir ıslahatla varidâtı binlerce tezayüd edeceğine bizzat ettiğim tedkikatla kaniim.

Edirne'ye nefyedilen Mîr Süleyman, 1115 senesinde (541) terk-i hayat etmiş ve pederinin diyar-ı gurbetteki bu vefatı mahdumüne de pek ziyade tesir ederek, az bir müddet sonra Mîr Bekir de diyar-ı ahrete rihlet etmiştir. Mîr Bekir'den sonra Baban Hakimliğine kuud eden mahdumü Mîr Muhammed'e hükümet-i Osmaniye rütbe-i vezaret ile beraber "Muhammed Han Paşa" demek üzere bir de unvan-ı mahsus verdi. (542)

İşte bu tefvîz ve bunu tâkib eden hüsn-i münasebet, Baban Hakimliğini hükümet-i Osmaniyeyle rabtın dibacesini teşkil etmiş olduğu gibi, bilahare, hemmezheb olan hükümet-i Osmaniye ile de Hakimliğin hükümet-i İraniyeye ilân-ı harbine de vesîle oldu. Fakat bu harb bidayette pek muvaffakiyetli günlerle tetevvüc ettiği halde, bilahare fena günlerle neticelendi. Şöyle ki:

(Mâbâdı var)

(540) Bu cümledeki "mânasıyle" sözcüğü, kanımızca dizgi yanlışlığı sonucu olarak böyle çıkmıştır; doğrusu "bahanesiyle" olmalıdır.

(541) Milâdî takvime göre 1704 yılı.

(542) Bu unvandaki "Han" sözcüğü, derginin aslında "Hane" olarak çıkmıştır. Ancak bunun bir dizgi yanlışlığı sonucu böyle çıktığı kuşkusuzdur. Bu nedenle biz burada sözcüğün doğru biçimi olan "Han" yazdık.

* *

[3] 9 numrolu nüshanın Baban tarihine aid birinci makalesindeki mürettib hataları:(543)

Sahife	Satır	Hata	Savab
2	25	Mîr İsa'nın zamanında	Mîr İsa'nın vefatında
4	14	bulunuyordu. Harekâtı	bulunuyordu. Bunun harekâtı
4	16	istihkaratta	istihzaratta
4	24	aşair tamamıyla	aşairi tamamıyla
4	25	tebdil tabi ederek	tebdil ve kendine tabi ederek
5	4	hükümet-i Osmaniye de	hükümet-i Osmaniye de
5	6	Müsebbibi Mîr Süleyman'ın	Müsebbibi olan Mîr Süleyman'ın

(543) Burada gösterilen sözlerin doğru biçimleri derginin orijinal metninde tarafımızdan yazılmıştır ve okuyucunun bu cetvele göre o sözlerin doğru biçimlerini arayıp bulmasına gerek bırakılmamıştır.

KÜRD TARİHİNDEN ÂSÂR-I KADÎMESİ⁽¹⁾(*) (10^oUNCU NÜSHADAN MÂBÂD)

Kürdistan'ın muhtelif ve şayan-ı istifade olan âsâr-ı kadîmesi pek çoktur; fakat bunların pek azı tedkik olunabilmiştir. Garbda Malatya'dan şarkta (İran'da) Miyanduab'a ve şimalde Aras nehri kıyılarından cenubde Rewandîz'e kadar, takım takım yontulmuş kayalar üzerinde hatt-ı mihî ile tesadüf olunan mahkûkâtta, kablelmîlâd 8'inci ve yedinci asırlarda Aşağı Asur devletine muasır Nayrî(Nairi) memleketinde hüküm sürmüş Turanî aile-i hükümdarîsinin şan-ü azametle mâlî olan vakayii mukayyedir. Bunlar arasına karışmış daha kadîm Asurî kitabeleri de vardır ki, bunlardan Van'da Serhas'ın kitabesi, vakayii Yunan tarihinin mebdeine kadar yürütmüştür. Bu neviden en eski âsâra "Hulwan"(2) ve civarında tesadüf olunur. Buradaki heykeller ve kitabelerin, kadîm Babil asrına raci "Gotî"(Guti) ve "Lolî"(Luli) aşiretlerine aid olduğu tahmin edilmektedir.

[4] Kadîmen "Moxuene, Zabdicene, Anzitone, Intilene, Arzanene" namını taşıyan Şimalî Kürdistan havalisinde, Romalılardan kalmış birçok mühim şehirlerin harabesi vardır. Ezcümle Erzen, Meyyafarqîn(nam-ı kadîmi Martiropolis), Sisawron(Sisauronon) ve Dara kurbunda Dunisîr(Dunisir) harabeleri ki, Sachan nam zat, Ermeni paytahtı Tigranocerta olduğunu söylüyor. Makedonya ve Partyan zamanlarına aid heykel nevinden ve kitabe olarak Kürdistan'ın müteaddid mahallerinde âsâr vardır: Bihistûn(Bîstûn veya Behîstûn)da, İmadiye'de bir mağarada Kereftû'da Mitrayîn mâbedinde, Hulwan harabelerine yakın Sterpol ve Hab mevkiindeki kayalar üzerinde ve ihtimal ki Lâhicane ve Koysenceq arasındaki Balîk memleketinde olduğu gibi. Fakat en ziyade mühim olmak üzere Kürdistan'da ve belki bütün Garbî Asya'da Payqulî(Pai kuli) ateş mâbedinin bulunduğu Süleymaniye'nin cenubî hududu üzerindeki mevki gösterilebilir. Bu mâbedin çıplak tepeler üzerine dağılmış harabeleri miyanında Partiyan ve Pehlevî hurufâtıyla muharrer yüzü mütevaciz taşı, mâbedin vaktiyle şark cebhesinde istinadgâhı olan duvar üzerinde iki lisanla muharrer, gayet mufassal ve Sasanîyan devrine aid kitabeyi zikredebiliriz. Sasanîlere aid olmak üzere Kürdistan'ın diğer taraflarında da, ejcümle şimalde Salmos ve Kermanşah'da ve Qesrî Şîrîn'de birtakım âsâr mevcuddur.

-
- (1) "Encyclopedia Britanica"dan telhîsan nakl olunmuştur.
(2) Hulwan, Zehaib havalîsinin eski ismidir. (Littâbî) (544)
(544) Littâbî: Yayıncıya ait olan, yayıncının notu.

"Kürmancî" tesmiye olunan Kürdçe, eski bir Acem avam lisanı olup, şimalde Keldanî kelimâtıyla, cenubda Babilîler devrinden gelmiş olması muhtemel bulunan birtakım Turanî anasırla karışmıştır. Dağlarda hususî lehcelerle konuşan Kürdler olmakla beraber, farklı olmak itibariyle gösterilebilecek Kürdçe, Zaza ve Goran Kürdçesidir.

Zaza Kürdçesi Dersim'in garbında konuşulmakta olup, Kürmancî Kürdlerinin [5] anlayamadıkları söyleniyor. Zazacaya birçok Ermeni kelimât karışmakla beraber, eski Kabadoçî lisanından kelimâta da tesadüf olunur.(545) Fakat herhalde, asıl Kürdçenin mensub olduğu Aryan zümre-i lisaniyesinden olduğunda şübhe caiz değildir.

Ardelan ve Kermanşah cihetlerinde konuşulan Goran lehcesi de,(1) Samî lisanlarından hiç biriyle karışmamış olmak itibariyle, şimalî Kürdçeden tefrik edilmektedir. Binaenaleyh bu lehçe, Farişîye, Kürmancî lehcesinden ziyade yakındır. Fakat her ikisi de, esas itibariyle aynı lisandan başka bir şey değildir.

Kürd edebiyatı olmadığını farzedenler hata ediyorlar. İran'ın birçok namdar şuarası Kürdçeye tercüme edildiği gibi, Dersimlilerle cenubunda Kermanşah Goranlarının elinde Ali ilâhî (Ali-illahi)nin dinî esrar nakliyesine müteallik kitaplar mevcuttur. Kürdçe İncil, İstanbul'da 1857 senesinde basılmıştır. Samuchkhea, Hakkâri lehcesinin bir sarfı ile laugatını 1872'de neşretti.(546) 1879 senesinde Petersburg İmperyal Akademisinin himmetiyle basılan "**Kürdçe-Fransızca Lugat**" kitabı, esasen birçok seneler Erzurum'da bulunmuş olan Rus Konsolosu Mösyö Jaba'nın eseri olup, Asuristan'da Prym, Socin nam zatların topladığı birçok parlak ve zengin Kürd kasaid ve hikâyâtının yardımıyla Ferdinand Justi tarafından ikmal olunmuştur.

(545) Bu cümlede geçen "Kabadoçî" adı, Kapadokya ile ilgili olabilir. Kapadokya, Müslümanlıktan çok önceki dönemlerde merkezi Kayseri kenti olan Anadolu için kullanılmış olan addır.

(1) "**Mesalik'ül-Ebsar**" nam eserde, Goran, Cenubî Kürdistan'ın 14'üncü asr-ı Milâdîde hakim bir aşireti olup, Hemedan hududundan Şehrezor'a kadar olan mevaki bugün de işgal ettikleri kaydolunmaktadır. "Goran" ismi, "dağ" mânasına olan "Gor" veya "Gêrî"ye nisbetle "dağlılar" demektir. "Puşt-i Kûh" diye İranîye tercüme olunan ve "Za-giri"den alınan "Zagros" kelimesi de bundan alınmıştır. Goranîler güzel, faal, yılmaz bir nesil olup, ferd itibariyle cesurdurlar. Zahiren şimal aşair Kürdlerinin mâdûnunda görünürler. Şimal Kürdleri açık ve parlak renklerden hoşlanırlar. Halbuki Goranîler, mavî kaba bezden mâmul yelek, keçeden külâh ve setriden ibaret olan basit elbise giyerler. Kürdistan'ın büyük bir kısmında Goran ismi, ziraatle me'lûf köylülere verilmiş olup, göçebe ve çobanlardan tefrik olunmuştur.

(546) Sarf: Sözcüklerin yapısını ve fiillerin çekimini konu alan bir Arap dilbilgisi dalı. "Tasrif" adıyla de adlandırılır. Burada ise söz konusu olan, Kürdçenin sözcük yapılarını ve fiil çekimini konu alan dilbilgisi dalıdır.
Lugat: Sözlük, sözlük kitabı.

DIYANET

Kürd milletinin, İran'da olduğu gibi Türkiye'da da kısm-ı âzamı Şafiiyyülmezheb [6] Sünnî ise de, şimalde Dersim'de ve cenubda Zagros'da yarı putperest olarak bilâ tefrik Aliyyüllahî ve Kızılbaş denilen muzlim ve fakat mühim ve merakâver birtakım akaid şeytanları vardır.(547) Suret-i zahirede Şîî mezhebini taşıyanların gizli merasim-i diniyeleri ve batınî itikadları olup, bu itikadât ihtimal ki pek kadîm zamanlardan kalmıştır. Esas, mâbudun yer üzerinde her zaman mer'û olabilecek surette tecellîsi itikadıdır. Mâbudun Musa, Duvud, Mesîh, Hazreti Ali ve mürebbîsi Süleyman-ı Farisî'ye(548) ve daha birçok Şîî imamlarına tecellîsi hakkındaki kadîm itikadâtı tavkyr etmekle beraber, bunlara daha yeni birtakım meşahiri de ilâve ve takdîs ile onlara karşı perestîş ederler. Bundan maada, Aliyyüllahîler, cemaatları içinde yaşayan bazı eşhası da, (zahid ve âbid olmaları şart değildir) "Lahût'u temsil ediyorlar" itikadıyla putperestler gibi takdîs ederler. Cenub Goranları arasında da, eski Hulwan beldesinin üstündeki boğazda "Baba Yadigar"ın türbesi mukaddes tanınmıştır. Buna mümasil mukaddes makamlara bazı Cibalda da tesadüf olunur ki, İran'ın İsmailiye ve Suriye'nin Nusayrî ve Dürzî taifelerine teşbih olunabilir.

(Mâbâdı var)

Mehmed Sakin

GAZEL(*)

Şeb-i hicranda dil, gamzede bin şevk bulur
Zevkyab-ı elem olmakta da bin zevk bulur

Derecâtı değiştir süllem-i ikbalin de
Gün olur ki kişi mâdûnünü mafevk bulur

Sanma Mecnun-ı cünun-geşteyî, bî kahr-ı keder
öyle turra-i Leyla gibi bir tavk bulur

[7] Va'd-ı vuslatle beni etse de ihyaye şitab
Va'dın is'af edemez, bin sebeb-i avk bulur

Her zaman ufk-ı hevâ, semt-i cünune doğru
bûy-i zülfü, dilimi muntazır-ı sevk bulur

Süleyman Nazif

(547) "Encyclopedia Britanica"dan özetlenerek yayınlanmış olan bu yazı dizisinde yer alan bu satırların, Kürd ulusunun önemli bir bölümünü oluşturan Alevîlere bir saldırı niteliği taşıdığı ortadadır. Bu satırların bir İngiliz ansiklopedisinde çıkmış olması, ister istemez, bu satırların, Kürd ulusunu bölmeyi amaçlayan ve daha sonra da parçalayan İngiliz politikasının bir parçası olduğu kuşkusuna neden olmaktadır.

(548) Doğrusu "Selman-ı Farisî"dir.

KÜRD MÜHACİRLERİNDEN NE KALMIŞ(*)

	ERZURUM	VAN	BİTLİS(549)
Adana	1250	2500	3532
Ankara	79173	5490	25235
Haleb	0	6740	20000
Hüdavendigâr(550)	276	0	0
Diyarbakır	0	23405	22535
Suriye	0	0	279
Sivas	30000	15000	4163
Kastamonu	9009	0	0
Konya	0	7824	15000
Harpur	0	5538	18000
Musul	0	0	0
Urfa	8000	30000	10728
İzmit	1000	0	0
Eskişehir	20	0	0
Bolu	732	0	0
Canik(551)	36672	0	0
[8] Karasi(552)	3100	0	0
Kayseri	11607	0	12250
Maraş	5000	4811	5000
Niğde	1235	1500	1500
Yekün	187474	102808	128222

Van, Bitlis ve Erzurum vilâyetlerinden ne kaldı? Ve nerededirler?

Bilumum mühacirlerimizin halihazırda bulundukları mevkilerle mikdarlarını gösteren rakamları kariîn-i kiramın enzarına arz eyliyoruz. Bu bîçare üç vilâyet ahalisinin musab oldukları zulüm ve i'tisafın derecesi bâlâdaki rakamlardan anlaşılıyor. İçlerinde birçok çiftliğin sahibleri bulunan eşraf bugün teseül etmekte, bazıları da sigara satarak gündelik ekmeklerini çıkar-maktadırlar. Son zamanlarda yevmiyeleri kesilenlerin de mevt-i muhakkak-tan başka çareleri olmadığı, aldığımız mektublardan anlaşılmaktadır. Bu hususu ayrıca bir makale ile tafsil edeceğimiz için, şimdilik, yalnız mercileri-nin nazar-ı merhametlerini ve insaniyetperverlik iddiasında bulunan bil-cümle insanların rikkatlerini celbe müsaat eyleriz.

(549) Bu cetvelde gösterilen Erzurum, Van ve Bitlis illeri, I. Dünya Savaşı sırasında Rus işga-line girdikleri için buralarda yaşayan Kürd halkı, büyük kitleler halinde, Osmanlı im-paratorluğunun egemenliğinde bulunan başka bölgelere göç etmeye zorlanmıştır. Cetvelde alt-alta sıralanarak gösterilen iller ise, Kürd göçmenlerinin sığındıkları yerlerdir.

(550) Hüdavendigâr: Bursa'nın eski adı.

(551) Canik: Samsun'un eski adı.

(552) Karasi: Balıkesir'in eski adı.

BİR HİKÂYE(*)

Bir kış ıssız, tenhaî ormanlardan, hayatsız bîvaye dağlardan, bülbülsüz şenliksiz Ovacık'tan, evet Dersim'in o bînazîr ve fakat saadetten, maariften bînasîb Ovacığından geçiyordum. Akşamın hafif esmer sîması, kisve-i berfî bürünmüş o güzelim Ovacığı öperken, ben bîümid, bir me'va için etrafımı araştırıyor, ormanların o yüksek dallarından serpilip dökülen karlar içinde titreyerek yürüyordum. Bütün ümidim zail olmuştu ki, karşımda hafif bir ziya parladı. Birkaç adım yürüdüm. Bir kulübe. . Ev değil, [9] bir dünya mezarı. . Kırangıcın bütün hayretleri mucib olan faaliyetiyle yaptığı yuvaya müşabih bir virane. . Temeli andırır birkaç taş üzerine mevzu ağaçlar ve bunu setreden çamurlu çitler. . Dökülen karların bar-ı sakîliyle iki kat olmuş ağaç dallarından bir tavan ve kışın dehşetinden bir-iki taşla kapatılmış, pencere namıyla iki delik. . İstirahat ve uykuyu temin eden, altı otla dolu bir kanaveçe üzerine uzanmış, zayıf ve sıtmanın verdiği dehşet ve ıstırap ile inleyen iki çocuk, iki kardeş. .

Sa'y-ü gayretiyle vücuda getirdiği çamurdan bir sedir üzerinde beyaz sakalını kaşıyarak fersiz gözleriyle çocuklarına bakan bir ihtiyar baba, yanında mâsum çocuklarının hal-i pürfelâketine gözyaşı dökten, yırtık önlüklü, kadîd halinde bir valide. . .

Elektriklerin gözler kamaştırıcı ziyaları yerine kaim, son şu'le-i hayatı sönmek üzere bulunan bir muhtazırın zayıf nefesi gibi uzanıp kısılan bir teneye kandil. . Ocakta, bitmeye yüz tutmuş iki odun parçası. . İşte bu sefalet-hanenin bütün muhteviyatı bundan ibaretti.

Ocaktaki ateş bitmiş ve kandil de son bir çıtırtı ile o donuk ziyasını bu dört bedbahttan esirgeyerek sönmüştü. Ufak odayı bir mezar sükûneti kapladı. Ancak, sıtmalı çocukların dişlerinin gıcırdaması ile ara-sıra aklıktan çıkardıkları sayhe-i istimdadkâranelerinin sefîlhanenin duvarlarında döne döne, gözleri kararan babanın kulaklarında hasıl ettiği uğultular bu sükûtü ihlâl ediyordu.

Çocuklar bir daha inledi. Seslerindeki ihtizaz, bîçare ihtiyarla müşfik valideyi korkutmuştu. İhtiyar adam titredi. Fedakâr kadıncağızın sayedar kırıpkırları üzerinde görülen iki damla yaş, çökük yanakları üzerinden yuvarlanarak düştü.

Mahsul-ı hayatlarının arzuları karşısında yekdiğerinden istimdad eder gibi [10] iki nazar çarpıştı. Heyhat ki ikisi de âcizdi. . Zaman süratle geçiyor. Çocukların teneffüsünde bir suubet, harekât-ı kalbiyelerinde bir bataet görölüyordu. Bunun neticesi, hiç şübhesiz ölüm olacaktı. Bu fikir, her iki vücud-ı mihnetkârı sarstı. Daima rahîm ve şefîk olan valide ayağa kalktı; viranenin bütün delik ve deşiklerini "bir kuru ekmek bulurum" ümidiyle aradı, aradı; nihayet bu son ümidinin de boşa çıkmasıyla bîtab yere uzandı. Tâ umk-ı ruhundan kopup gelen bir feryad, odanın ortasında bir heykel-i sefalet gibi duran ihtiyarı kamçılıdı. Pejmürde şalvarının ceplerini araştırdı; "belki bir on-

luk bulurum” diyordu. Heyhat! Bir şu’le-i ümid, sîmasını tenvîr eder gibi oldu. Gözleri daha parlak, nazarları daha keskin idi. Fakat anî bir tahavvül görüldü: Nazarlarındaki halâvet, sîmasındaki beşâset kayboldu. Şimdi, merdud bir fikirle muazzam bir vicdanın mücadelesi hiss olunuyordu. Sîması acîb bir şekil almıştı ve nazarları daha gazûbane idi. Bu mücadele çok devam etmedi. ”Hayır” diyordu;

— Altmış senelik namuskârane geçen hayatımı şimdi hırsızlık gibi bir denaetle telvîs etmeyeceğim. . .

Fakat ne yapacaktı? Komşularından ekmek mi isteyecekti? Bunu yavrularının hayatı için yapmak icab ediyordu. Hayat için zillet. Bu çaresiz. Yumrukları sıkıldı, gözleri parladı, göğsü kabardı:

— Cehalet sebep-i sefaletim oldu. Şimdi de sefalet sebep-i zilletim olacak. Bunlar hep yaşamak için ihtiyar olunuyor. Ne kadar zalimsin, beşeriyet! dedi ve kapıyı açarak karanlıklar içine daldı.

Dişarda kar el’an devam ediyor, fırtına gittikçe şiddetini artırıyor. Sular, tahammülsüz kulübenin hemen yarısına kadar çıkmıştı. Virane, iki tesir ile hazan yaprağı gibi titriyordu. Birdenbire bir tarrake duyuldu. Onu üç zayıf ve marîz ruhun enîni tâkib etti. Hane çökmüştü.

[11] On dakika sonra idi. Elinde, bir hayırhahın kim bilir ne kadar minnet ile lütfettiği bir parça kuru ekmek bulunduğu halde yavrucuklarının arzusu- nu yerine getirmekten mütevellid bir istirahat-ı vicdanla ihtiyar baba, kulübesine doğru koşuyordu. Ah, ne kadar bahtiyardı! Bu ekmek birkaç hayatı, hiç olmazsa daha yirmi dört saat ölümden kurtaracaktı. Ne çare ki, çökmüş kulübenin enkazını bile göremedi.

Çiğerleri parçalandı. Gözleri harice fırlamıştı. Dilencilikle kazandığı ekmeği yere bıraktı; nefret ve istikrahla dolu nazarlarını etrafa gezdirdi. Kansı- z dudakları arasından dökülen iki kelime, işitilmeden rüzgâra karıştı. Çılgınca bir kahkaha koparak ormana doğru koştu; ağaçlar arasında kayboldu.

Hâlâ o alîl ve bedbaht pederin son zehirnak kahkahasını işitir gibi oluyorum. Temîn ederim ki hayatımda hiç bir vak’a bunun kadar bende zeval na- pezîr bir intibah bırakmadı.

5 Eylül 333(1917)

NALÎNA SÊWÎKÎ

Ez mame sêwî bêda û bab im
Xaniyê min sotin, ez malxirab im

Babê min kuştin bêdîn kuffaran(553)
Muhtac im îro destê neyaran

Gurgêt dupê hatin, ketin kerîyan(554)
Muhacir im ez wê ketime derîyan(555)

Nanek dixwazim jibo vejînê
[12] Rehmê bi mi nakin ji xeyrê kînê(556)

Însaf bikin ey ewladê Adem
Ez jî mirov im, qet xwe bi we nadem

Wextê zeman da ez xanedan bûm
Cihê xwe da ez sahibqiran bûm(557)

Rojê du sed mêr min bûne mêhvan
Daîm tijî bûn min dergeh, dîwan

Ji goşt û birincan sifre derêtxist
Memnûn, mureffeh min rê diêxist(558)

Îro min ar e ez behs ji wê bikim(559)
Dinya we bûrand, îroke çi bikim?

10 Şewat 335(1919)

Ji Mala Hekarîyan
Ebdurrehîm Rehmî

(553) Kuffar: Piraniya "kafir" e.

(554) Gurgêt dupê: Gurên dupê.

(555) Wê: Wa ye, eva, aha.

(556) Ji xeyrê kînê: Xeyn ji kînê.

(557) Sahibqiran: Bextyar.

(558) Mureffeh: Bi hebûn, bi xwarin û vexwarin.
Rê diêxist: Min ew bi rê dikirin.

(559) Ar: Eyb, neng, şerm û fedî.

WETEN

(MABAD: PAŞÎ)

Malûm bû ke ewî demî zerûretî ihtîyac, insanî mecbûr kird ke be xirî het-telmeqdûr le muqabilî duşminî xaricî rabiwestin û be komelî mudafeey xoyan biken. Çünke heyatyan le jêr tehluke da bû. Le dûwaye le mixare û hilolî daran da wexer bûn û aîleyan teşkîl kird û le berd û darî lebo mudafeey nefsyen eslîheyen durust kird û be ew new'e mertebey ewwelî medenîyet peyda bû.

Lakîn eweş le muqabilî ihtîyacatî namutenahî insanî kifayetî nedekird û şew û rojî ihtîyacî insanen rûy le zêdeyî bû, mecbûr bûn le quwwey aqlîyyeyan îstîfane biken û def'î ew ihtîyacane biken û ewe bû ke madenîyyat keşif kiran [13]û lîbasyan durust kird û heywanatî wehşîyye weku esp û ga û gamêşyan girt û ramî xoyan kird, heta weku ihtîyacî sefer û ihtîyacî cûtî û xwardin be wan bitwanin te'mîn biken.

Ewe tebeqey duyemî medenîyet e, û le ew dewrey da heqîqeten aîley beşer kemêk refahî peyda kird. Lakîn çünke insan be tebîet meclûbî hirs û teme' in û lebo ewey ke be ezîyyetêkî kem seadetêkî zor peyda biken, helistan destyan kird be xirabî û çawyan le nîmetî cîranyanî xoyan birrî, ke talan biken û malî zor peyda biken. We b'ew new' insan lebo celbî menfeet bûn be duşminî yektirî û destyan be şer û piyawkuştinan kird û be ew new'ey hîssî birayetîyan le fikir çû.

Ew kerretey insan mecbûr bûn ke be muttefiqî nî'metî xoyan le muqabilî yektirî muhafeze biken û ewe bû ke eşîret û eqwam peyda bûn. Wa malûm bû ke ew hemû azîyyete û sa'ye lebo te'mînî îstîrahetîş, feqet be dû tîştan mumkin debê:

- 1— Tedarekkirdinî lewazimatî heyatîyye.
- 2— Muhafeze le duşminî xaricî.

LEWAZIMATÎ HEYATÎYYEY ÎNSANÎ

Ême dezanîn ke insan be xwardin û pêxef û lîbasî muhtac e. We waneş mumkin nabê ke be yekê bête cê. Debê yekêk xeyat bê, ewî dîke kewşdirû û yekêkî dî cûtêr bê. Kewşdirû le muqabilî kewşî xoy le cûtêrî dextlî bikirê û cûtêrîş le muqabilî dextlî le xeyatî lîbasî bistênê. Heta weku ne cûtêr bêlîbas û xeyat bêdextlî û ne kewşdirû bêlîbasî bimênê. Û le weş teqsîmî a'mal hate wucûdî. Ke delên: "İnsan medenîyyutted' e". Manay wa ye lebo def'î ihtîyacî xoy debê le refîqî xoy mezherî muawenet bibê. We eweş bînaî medenîyet e. We pes.

MUHAFEZE LE DUŞMINÎ XARICÎ

Eweş dîsan be pîyawêkî mumkin nabê. Çünke ew be tenha, ne le muqabilî derendey weku şêr û piling, û ne le muqabilî duşminî benî new'î xoy pê muhazeze nakirê.

Ca le ber ewey mecbûr bûn ke çend kesêk wexer bibin û ew duşminane def' biken. Bela însan ew wextey detwanin pêkwe [14] bijîn ke îrtibat û têkelîyan bibê. Ew têkelyêş be xizmayetî ye we yaxud hawzibanî ye, ke ewêş deçêtewe ser xizmayetî. Mesela pîyaw ke boy mumkin bê elbette degel xizmî xoy dejî û qet'îyyen mumkin nabê ke Kurd degel Erebeîkî ke zibanî wî nezanê heta hetaye bijî. Û le ber ewey bû ke xizm û eqrîba wexer bûn û lebo def'î îhtîyacîyaney ke erzim kirdin, eşîretêkîyan dana û ew eşîreteş zor bû dû eşîret, gele eşîret. . . Nîhayet qewmêkî lê peyda bû. Û de heqîqet da her milletêk ke îbaret e le ew hemû eşîretane xizmî yektirîn in û erazîyekî ke lebo xoyan girtuwe wetenî wan e.

Çilon xane wadeyek(yanî pîyaw û jinêk) bê mal najî û eşîretêk lebo te' mînî îstîrahetî xoyan mulkîyan pê dewê ke merî lê bilewerêtin û cûtî lê biken, elbette qewmêkî lebo ewey ke ser dinyaye bîmênê erzêkî pê lazim e. Ew erze îbaret e le mecmûî mulkî ew eşîretane. Eger wa bû, be mulahezewî ke emin Kurd im, erzî min Kurdistan e û wetenî zengînî minîş ewe ye. Û be mulahezewî ke emin eşîretî'm, mulkî min Sablax e û be mulahezewî ke ferd im malî min le Sablaxê ye.

Eger wa bû, manay weten mewhûm nîye.

Û muhebbetî Weten, wekî Pêxember fermûyetî "hubbul-wetenî mînel-îman" lazim e.(560)

Pes wetenî êmeke Kurdan, îbaret e le mecmûî mulkî ew eşîretane ke hemû pêkwe xizm in û hawziban in. Û lebo muhazezey mewcûdîyetî xoyan, belku çend hezar sal le wey pêş wa'd û qewlyan kirduwe ke pêkwe bijîn û le muqabilî duşminî xaricî pêkwe hereket biken.

Û lebo ême le bab û bapîrman be mîras be cê mawe û debê eger demanewê û kurî babî xomyan bîn, qewlî wan neşkênîn, hîmayey mulkî yektirî bikeyn. Çünke hemûman xizm in. Be ew nîşan ke hisspan, fikirman, exlaqman, adatman muşterek e. Eger bêt û qisey wan bêkî nehênîn û mudafeey yektirî nekeyn, çi man le dê? Be bê şik hemûman debîn be exsîrî eqwamî dîke ke çawyan le memleketî xoşî ême birîwe.

We emeyeş pêman wa ye pîyaw ke pîyaw bê, pê eyb e malî xoy be hîzî be cê bêlê û heremî xoy berella bika û bibête nokerî xelqî. Erebe delê:

[15] "Fe'xter lî nefsike menzîlen ta'lû bîhî
Ew mut kerîmen tahte zill'îl-qestelî".(561)

(560) Manay em hedîsey Pêxember eme ye: "Xoşwîstinî niştiman le îman û bawerewe ye".

(561) Manay em beyte be Kurdî eme ye:

"Bo xot cêgeyek helbijêre ke pêy payeberz bît
Yaniş piyawane le jêr tozî şer da bîmre".

Pes wetenî ême malûm e, hazir e, mewcûd e. Ew pes Kurdistan e, mehdî zu-
hûrî medenîyetî alem e. Cemşîd û Fereydûn û Keyxusrewî ême binay huku-
metyan dana. Rustemî ême numûney şecaetî bab û bapîman e. Mulkî ême,
wetenî ême yadîgarî Cemşîd e, Fereydûn e, Keyxusrew e. Û ewan le mecalisî
şahaney xoyan be namûs sondyan xwardiwe ke hifzî biken. Elbette êmeş hif-
zî bikeyn, û debê qisey wan neşkênîn. Heta weku alem te'nman neka.

Le dûway ewe ke mewtinman hifz kird, lebo te'mînî îstîrahetî xoman debê
sa'y biken û weku qewmî dîke be wasîtey zor şî tazezuhûr mulkî xoman,
malî xoman awadan bikeyn. Eger wa bikeyn dejîn, we îlla demirîn we yaxu
debîn be exsîr.

**"Z'an serser-i şîmal û z'an ateş-i cenûb
Şewqî, weten xerab û gulşen erxewan şewed".(562)**

Qazîzade
Mistefa

(562) Manay em beyte be Kurdî eme ye:

**"Be'w bay serserî bakûr û be'w agirey başûr
Şewqî, welat wêran û gulşen be erxewan bêt".**

Düşünen her ferd için, mensub olduğu kavmin tealî ve terakkîsi hususunda fikren ve cismen çalışmak bir mecburiyet-i vicdaniyedir. Biz de, Kürdistan'ın terakkîsi hususuna çalışmak, yahud çalışmak isteyenlere muavenet etmek mecburiyetini hissettiğimiz için, bizden pek uzak olup ellerimizin yetiemediği yerlere [16] hiç olmazsa sesimizi işittirmek istiyoruz. İstanbul'da bulunan bir mütefekkir, Kürdistan'la İstanbul arasında maddeten ve mânen ne kadar tefavüt görebilirse, bir Kürd kasabasıyla köyleri arasında da buna yakın bir tefavüt göze çarpar.

Buralarda kasaba dahilinde, çarşı-pazarda, ahz-ü îtada Kürdçe tekellüm edildiği halde, kasabalar ahalisi kendilerini Kürdlükten uzak tutmayı lüzumlu addederler. Çünkü köylü hakarete mâruz, zulme mahkûm, gadirle me'lûf olduğundan, şehirli Kürdler kendilerine bu namı vermekte tereddüd ederler. O halde, İstanbul gibi uzak bir mahalde, bu muhîten oldukça uzun müddet tebaüd etmiş zevât-ı muhteremenin teşkil ettikleri cemiyetlerin âmâlî ne olabilir?

Bence ilk vazife, yekdiğerine bir habl-ı metîn ile karabet ve sıhriyetle ticaret, hukuken ve iktisaden kavî surette marbut bulunan bu iki şahsiyeti birleştirmek olmalıdır. En doğru bir tarîk-i inkişaf temîn edebilecek bir mahiyeti haiz olan bu meselenin unutulması doğru değildir. Bu iki şahsiyeti birleştirmek yollarını "Jîn" gazetesi muharrirîni daha iyi tâyin ve takdir edebilirler. Fikrimce, şu suretle hareket muvafık olsa gerek:

"Jîn"ın sahifelerinden birkaçını bu hususa hasretmeli ve bu sahifelerde gayet açık bir lisanla, bunların rabıtalarını anlatmalı; Kürdlükle İslâmiyetin marbutiyet-i maziye ve istikbaliyesinden bahsetmeli. Kürdlerin tealîsiyle İslâmiyetin kesb-i kuvvet ve kudret edeceğine bunları ikna etmeli ki, her köylü Kürd gibi bu şehirli Kürdler de milliyetiyle iftihar etsin ve edebilsin. Bu hususta düşündüklerimi peyderpey söyleyeceğim.

Bir Kurd Genci

Kürd edebiyatında lâyetmût bir mevki tutan "Melâ Ehmedê Xanî" hazretlerinin eserleri olup, Kürd lisanının fasahat ve belâgat-ı mücesseme olduğunu âlem-i medeniyete ilân eden şaheserleri "Mem û Zîn" namındaki manzum romanları, inayet-i Barî ile mevki-i intişare vaz'ına teşebbüs edilmiştir. Kâğıdın ve mürettibiyenin gittikçe fırlanması gibi maddî manilere karşı, âzamî fedakârlığa karar verilmiş ve nefaset-i edebiyesiyle mütenasib bir surette neşredilecektir. Kariîn-i kirama tebşîr eyleriz.

MİZGÎNÎ

Kitêba "Mem û Zîn"ê em wê tebi' dikan; mizgînî li hemî Kurdan bit. Û babetê mezinahîya kitêbê û sûreteke pîrr nefîs dê derkevî. Me guhdarî giranîya kaxidî û giranîya heqê murettiban nekir û bi fîdakarîyek mezin em derêtxin.

EMRAZ-I CİLDİYE VE EFRENCİYE MÜTEHASSISI DOKTOR ŞÜKRÜ MEHMED BEY(❖)

Hemşehrilerimizden Doktor Şükrü Mehmed Bey, pazardan maada her gün sabahdan akşama kadar, Galatasaray Mektebi karşısında Hırîstakî ve nam-ı diğêrle Said Paşa Hanındaki muayenehanesinde hastaları kabul ve en mükemmel usullerle tedavi eder.

Telefon: Beyoğlu, 1812

ADRES:

Babıâî Civarı Ebussuud Caddesinde
Necm-i İstikbal Matbaasında
”Jîn” İdarehanesi

TEVZİ MAHALLİ:

Babıâî Caddesinde Yeni Şark Kitabhanesi

ABONELERİMİZE

Abonelerimize gönderdiğimiz birtakım nüshaların vâsıl olmadığı şikâyeti, 5’inci nüshamızda merciinin nazar-ı dikkati celbedildiği halde hâlâ tevalî ediyor. Binaenaleyh, abonelerimize vâsıl olmamış nüshalar var ise numrolarını heman idareye bildirmelerini rica eyleriz.

(*) Refîk-i mesaîmiz ”Kürdistan” mecmuasının ikinci nüshası da intişar etmiştir. Birçok güzîde makaleleri hâvî olan mezkûr mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Haftalık Gazete’nin 32’nci numrosu intişar etti. Pek mühim ve müfîd makalâtı hâvî olan işbu mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Sebîlürreşad cerîde-i İslâmiyesinin 391’inci nüshası kıymetdar makalelerle intişar etti.

Çıraklar Mektebi Mecmuası’nın 3’üncü nüshası güzîde makaleleri hâvî olarak intişar etmiştir. Kari’lerimize tavsiye eyleriz.

WERGERANÊN JÎMAREYA 11'AN



11'İNCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

BABAN HANEDANI

(DEVAM: 2)

Yazarı:
Aziz Yamülkî

Mîr Süleyman, pek fazla sert bir karaktere sahip, eşsiz bir yiğitti. Dedesinin şehit oluşu kendisine pek ağır geldiği için, İran hükümetinden öç almaya karar vermiş ve bunun için de ilk hazırlık olmak üzere Zehab dolaylarındaki aşiretleri egemenliği alanına alarak, Zehab ve ona bağlı yerleri tümüyle kendi yönetimine almış ve Osmanlı hükümeti ile de iyi geçinmeye başlamıştır.

Bu sıralarda İran'da yönetimde olan Şah Süleyman'ın oğlu Şah Hüseyin'in Afganlılara karşı açtığı savaşta ordusu yenilgiye uğramış; İsfahan kenti ablukada kalmış ve sonunda Afganlılara teslim olmuş; kendisi de öldürülerek, ülkesi karmakarışık bir hal almıştır. Mîr Süleyman, İran'daki bu iç kargaşadan yararlanarak, toplayabildiği güçlerle ve Osmanlı hükümetinin de yardımıyla, İran kuvvetleriyle çarpışmaya başlamıştır.

Mîr Süleyman hükümetinin başlattığı bu savaş, daha sonra İran'ın yenilgiyiyle sonuçlanmış ve yapılan barış antlaşmasında Kürdistan dolayları ve Luristan ile Hûzistan Osmanlı hükümetine geçmiştir. İran'ın Osmanlı hükümetinin yönetimine geçen bu bölgelerine komşu olan Baban hükümdarlığının varlığı ve gittikçe güç kazanması, Osmanlı hükümetince arzu edilmemiş ve bu nedenle Osmanlı hükümeti Baban Hükümdarlığına karşı da harekâta karar vermiştir. Fakat harekâta henüz başlanmadan işi sezen Mîr Süleyman Han, içyüzü anlaşılan sorunun çözümü için Hükümdarlığın sınırını oluşturan Kerkük yolunda ve Çemçemal dolaylarında "Kanîşeytan" denilen yere bizzat giderek, Osmanlı paşalarından Musul paşası ile görüşmeye başlamak istemiştir. Bu görüşmelerde harekâttan vazgeçilmiş ise de, Mîr Süleyman, misafirlik bahanesiyle alıkonulmuş ve daha sonra Edirne'ye sürgün edilmiştir.

Mîr Süleyman Han'ın bu şekilde ortadan kaldırılması, oğlu Mîr Bekir'in tahta geçmesine yolaçmıştır. Mîr Bekir, hükümdarlık sandalyesine oturur oturmaz Osmanlı hükümeti ile hoş geçineceğini de taahhüt etmiş olduğundan, Kerkük dolaylarındaki Osmanlı birlikleri yerlerine dönmüşlerdir.

Mîr Bekir, şimdiki Süleymaniye kenti yakınlarında "Bekreco" denilen ırmakları düzeltilmiş ve Şehrezor dolaylarını bayındır hale getirmiştir.

Bekreco ırmakları, zamanımızda Süleymaniye sancağının en zengin mülklerinden birini oluşturduğu gibi, pek basit bir düzenleme ile gelirleri binlerce kat artacağına, bizzat yaptığım incelemeler sonucunda inandım.

Edirne'ye sürgün edilen Mîr Süleyman, 1115 yılında (563) ölmüştür. Babasının gurbet diyarındaki bu vefatı öğluna da pek fazla etki yapmış, kısa bir

süre sonra Mîr Bekir de öbür dünyaya göç etmiştir. Mîr bekir'den sonra Baban Hükümdarlığının tahtına oturan oğlu Mîr Muhammed'e Osmanlı hükümeti vezirlik rütbesi ile "Mehmed Han Paşa" denmek üzere bir de özel unvan vermiştir.

İşte bu unvanın ve vezirlik rütbesinin verilmesi ve bunu izleyen iyi ilişkiler, Baban Hükümdarlığını Osmanlı hükümetine bağımlı kılmanın başlangıcını oluşturduğu gibi, daha sonra, aynı mezhepten olan Osmanlı hükümeti ile Baban Hükümdarlığının İran hükümetine savaş açmalarına da neden oldu. Fakat bu savaş, başlangıçta pek başarılı günlerle taçlandırıldığı halde, daha sonra fena günlerle sonuçlandı.

Şöyle ki:

(Devamı var)

KÜRD TARİHİNDEN⁽¹⁾

(10'UNCU SAYIDAN DEVAM)

ESKİ ESERLERİ

Kürdistan'ın, çeşitli ve yararlanılmaya değer olan eski eserleri pek çoktur. Fakat bunların pek azı incelenebilmiştir. Batıda Malatya'dan doğuda İran'da Miyanduab'a ve kuzeyde Aras ırmağı kıyılarından güneyde Rewandîz'e kadar, takım takım yontulmuş kayalar üzerinde çivi yazısı ile, rastlanılan kabartma resimlerde, Milâttan önce VIII. ve VII. yüzyıllarda Aşağı Asur devletine çağdaş olan Nairi ülkesinde hüküm sürmüş Turanî hanedanının şan ve debdebe ile dolu olan olayları kayıtlıdır. Bunlar arasına karışmış, daha eski Asurlu yazıtları da vardır ki, bunlardan Van'da Serhas'ın yazıtı, olayları Yunan tarihinin başlangıcına kadar götürmüştür. Bu türden en eski eserlere Hulwan (2) ve dolaylarında rastlanılır. Buradaki heykeller ve yazıtların, eski Babil çağına ait Guti ve Luli aşiretlerine ait olduğu tahmin edilmektedir.

Eskiden "Moxuene, Zabdicene, Anzitene, İntilene, Arzanene" adını taşıyan Kuzey Kürdistan dolaylarında, Romalılardan kalmış birçok önemli kentlerin harabeleri vardır. Örneğin Erzen, Meyyafarqîn (eski adı Martiropolis), Sisaunon (Sisaunon) ve Dara yakınlarında Dunisir harabeleri, ki Sachan adlı zat, Ermeni başkenti Tigranocerta olduğunu söylüyor. Makedonya ve Persler zamanlarına ait heykel türünden ve yazıt olarak, Kürdistan'ın

(1) "Encyclopedia Britanica"dan özetlenerek alınmıştır.

(2) Hulwan, Zehaib dolaylarının eski adıdır.(Yayıncı)

birçok yerlerinde eserler vardır; Bîstûn ya da Behîstûn'da, İmadiye'de bir mağarada Kreftû'da Mitrayin tapınağında, Hulwan harabelerine yakın Strepol ve Hab adlı yerlerdeki kayalar üzerinde ve muhtemelen Lahican ve Köysancak arasındaki Balık ülkesinde olduğu gibi. Fakat Kürdistan'da ve belki bütün Batı Asyada en çok önemli olarak Payqulî ateş tapınağının bulunduğu Süleymaniye'nin güney sınırları üzerindeki yer gösterilebilir. Bu tapınağın çıplak tepeler üzerine dağılmış harabeleri arasında Pers ve Pehlevî harfleriyle yazılı yüzü aşkın taşı ve eskiden tapınağın doğu cephesindeki payandası olan duvarın üzerinde iki dille yazılı, gayet ayrıntılı, Sasanî dönemine ait yazıtı belirtebiliriz. Kürdistan'ın öbür bölgelerinde, Örneğin kuzeyde Salmos ve Kermanşah'da ve Kasrîşirin'de de, Sasanîlere ait birtakım eserler vardır.

DİL

"Kurmancî" diye adlandırılan Kürdçe, eski bir Acem halk dili olup, kuzeyde Keldanca sözcüklerle, güneyde de Babilliler döneminden gelmiş olması muhtemel olan birtakım Turan öğeleriyle karışmıştır. Dağlık bölgelerde, kendilerine özgü lehçelerle konuşan Kürdler bulunduğu gibi, farklı olarak gösterilebilecek olan Kürdçe, Zaza ve Goran Kürdçesidir.

Zaza Kürdçesi, Dersim'in batısında konuşulmakta olup, Kürmancî Kürdlerinin bunu anlayamadıkları söyleniyor. Zazacaya birçok Ermenice sözcük karıştığı gibi, eski Kabadoçi dilinden de sözcüklere rastlanılır;(564) fakat, asıl Kürdçenin mensup olduğu Aryen dil grubundan geldiği konusunda kuşkuya yer yoktur.

Ardelan ve Kermanşah yörelerinde konuşulan Goran lehçesi de, (3) Samî dillerinden hiç biriyle karışmamış olması bakımından Kuzey'in Kürdçesinden ayırt edilmektedir. Bu nedenle bu lehçe, Farsçaya Kurmancî lehçesinden daha yakındır; fakat her ikisi de, aslında aynı dilden başka bir şey değildir.

Kürd edebiyatının olmadığını varsayanlar hata ediyorlar. İran'ın birçok ünlü şairleri Kürdçeye çevrildikleri gibi, Dersimlilerle Kermanşah Goranlının elinde Ali'nin tanrısal yönünün dinsel sırlarının anlatımına ilişkin kitaplar vardır. Kürdçe **İncil** İstanbul'da 1857 yılında basılmıştır. Samuckhea, Hakkâri lehçesinin kelime yapılarını konu alan bir dilbilgisi kitabı ile sözlüğünü 1872'de yayınladı. 1879 yılında, Petersburg İmparatorluk Akademisi-

(564) 545 numaralı dipnota bakınız.

(3) "Mesalik'ül-Ebsar" Adlı eserde, Goran'ın, Milâdî XIV. yüzyılda Güney Kürdistan'ın egemen bir aşireti olup, Hemedan sınırından Şehrezor'a kadar olan yerleri bugün de işgal ettiği yazılmaktadır. "Goran" adı, "dağ" anlamına gelen "Gor" ya da "Gêr" den gelerek "Dağlılar" demektir. "Puşti Kûh" diye İranîceye çevrilen "Za-girî" den alınan "Zagros" sözcüğü de bundan alınmıştır. Goranîler göçlülük, aktif ve yılmaz bir soy olup, bireyleri cesurdurlar. Görünüşte Kuzey aşiretleri Kürdlerinden kısa boyludurlar. Kuzey Kürdleri açık ve parlak renklerden hoşlanırlar. Oysa Goranîler, mavî kaba bezden yapılmış yelek, keçeden külâh ve setreden oluşan sade elbise giyerler. Kürdistan'ın büyük bir bölümünde, Goran adı, tarımla uğraşan köylülere verilmiş olup, bu adla göçebe ve çobanlardan ayırt edilmişlerdir.

nin yardımıyla basılan ”Kürdçe-Fransızca Sözlük” kitabı, zaten birçok yıllar Erzurum’da bulunmuş olan Rus Konsolosu Mösyö Jaba’nın eseri olup, Asuristan’da Prym ve Socin adlı zatların topladıkları birçok parlak ve zengin Kürd destan ve hikâyelerinin yardımıyla Ferdinand Justi tarafından tamamlanmıştır.

DIYANET

Kürd ulusunun İran’da olduğu gibi Türkiye’de de büyük çoğunluğu Şafî mezhebine bağlı Sünnî ise de, kuzeyde Dersim’de ve güneyde Zagros’ta, yarı putperest olarak, ayırt etmeksizin Ali’yi Tanrı olarak kabul edenler ve Kızılbaş denilen karanlık ve fakat önemli ve merak çekici birtakım inanç şeytanları da vardır.(565) Görünüşte Şîî mezhebine bağlı olanların gizli dinsel törenleri ve içlerinde saklı tuttukları inançları vardır ve bu inançlar, ihtimal ki pek eski zamanlardan kalmıştır. Esas olan, Tanrı’nın yeryüzünde her zaman görünebilecek şekilde görünmesi inancıdır. Tanrı’nın Musa, İsa, Hazreti Ali ve onun mürebbîsi Selman-ı Farisî’ye ve daha birçok Şîî imamlarına görünmesi hakkındaki eski inançları yüceltmekle birlikte, bunlara daha yeni birtakım ünlüleri de katarak ve onları kutsal kabul ederek, onlara taparlar. Bundan başka Ali’yi Tanrı olarak kabul edenler, toplulukları içinde yaşayan bazı kişileri de, kendilerini Tanrı yoluna vermeleri ve ibadetle uğraşmaları koşulu aranmaksızın, ”Tanrı’yı temsil ediyorlar” inancı ile putperestler gibi kutsal kabul ediyorlar.

Güney Goranları arasında da, eski Hulwan kentinin üst tarafındaki boğazda bulunan ”Baba Yadigar”ın türbesi kutsal olarak tanınmıştır. Buna benzer kutsal makamlara bazı dağlarda da rastlanılır ki, İran’ın İsmailiye ve Suriye’nin Nusayrî ve Dürzî topluluklarına benzetilebilirler.

(Devamı var)

Mehmed Sakin

GAZEL

Hicran gecesinde gönül, gamzede bin şevk bulur
Acıların zevkine ermekte de bin zevk bulur

Basamakları değişir ikbal merdiveninin de
Gün olur ki kişi, aşağısındakini yukarısında bulur

Sanma ki deli gezen Mecnun, acının kahrını çekmeden
öyle Leylâ'nın halkalı zülfü gibi bir gerdanlık bulur

Kavuşma vâdiyle koştursa da beni yaşama doğru
Sözünü tutmaz, savsaklamaya bin neden bulur

Her zaman sevda ufkuna, delilik semtine doğru
zülfünün kokusu, gönlümü, sevkedilmeyi bekler bulur

Süleyman Nazif

KÜRD GÖÇMENLERİNDEN NE KALMIŞ?(566)

Van, Bitlis ve Erzurum illerinden ne kaldı ve nerededirler? (567)Tüm göçmenlerimizin şimdiki durumda bulundukları yerleri ve buralarda bulunan göçmenlerin miktarlarını gösteren sayıları saygıdeğer okuyucuların dikkatine sunuyoruz. Bu çaresiz üç ilin halkının uğradıkları zulüm ve haksızlıkların olduğu ölçüler, yukardaki sayılardan anlaşılıyor. İçlerinde bulunan ve aslında birçok çiftliğe sahip olan eşraf bugün dilenmekte, bazıları da sigara satarak gündelik ekmeklerini çıkarmaktadırlar. Son zamanlarda yevmiyeleri kesilenlerin de kaçınılmaz olarak ölümden başka çareleri olmadığı, aldığımız mektuplardan anlaşılmaktadır.

Bu konuyu ayrıca bir yazı ile ayrıntılı biçimde ele alacağımız için, şimdilik, yalnız ilgililerin acıma dikkatlerini çekmeye ve insanseverlik iddiasında bulunan tüm insanların acıma duygularını uyandırmaya çalışıyoruz.

(566) Bu yazıda yayınlanmış olan ve Kürd göçmenlerinin sayılarını gösteren cetvel, derginin orijinalinde yer aldığından, biz burada cetveli ayrıca koymaya gerek bulmadık, sadece cetvelin sonunda yer alan yazı parçasını bugünkü Türkçeye çevirmekle yetindik.

(567) 549 numaralı dipnota bakınız.

BİR ÖYKÜ

Bir kış ıssız, تنها ormanlardan, nasipsiz dağlardan, bülbulsüz, şenliksiz Ovacık'tan, evet Dersim'in o eşsiz ve fakat mutluluktan, eğitimden nasipsiz Ovacığından geçiyordum. Akşamın hafif esmer yüzü, kardan bir giysiye bürünmüş o güzelim Ovacığı öperken, ben bir barınak bulmak için ümitsizce çevremi araştırıyor, ormanların o yüksek dallarından serpilip dökülen karlar içinde titreyerek yürüyordum. Bütün ümidimi yitirmiştim ki, karşımda hafif bir ışık parlardı. Birkaç adım yürüdüm. . Bir kulübe. . Ev değil, bir dünya mezarı. . Kirlangıcın, tüm şaşkınlıklara yolaçan çabasıyla yaptığı yuvaya benzer bir virane. . Temeli andırır birkaç taşın üzerine konulmuş ağaçlar ve bunları örten çamurlu çitler. . Dökülen karların oluşturduğu ağır yüklerle iki kat olmuş ağaç dallarından bir tavan ve kışın dehşetinden bir-iki taşla kapatılmış pencere adıyla iki delik. . Dinlenme ve uykuyu sağlayan, altı otla dolu, seyrek dokulu bir bezin üzerine uzanmış olan ve sıtmanın verdiği dehşet ve ıstırapla inleyen iki cılız çocuk, iki kardeş. .

Çalışma ve çabasıyla meydana getirdiği çamurdan bir sedir üzerinde, beyaz sakalını kaşıyarak fersiz gözleriyle çocuklarına bakan bir yaşlı baba ve yanında, masum çocuklarının felâket dolu durumlarına gözyaşı döken, yırtık önlüklü, bir deri bir kemik kalmış durumdaki bir ana. .

Elektriklerin gözler kamaştırıcı ışıkları yerine geçen ve yaşamının son şavkı sönmeğe üzere bulunan, ölüm döşegindeki bir hastanın soluğu gibi uzayıp kısılan bir teneke kandil. . Ocakta, bitmeye yüz tutmuş iki odun parçası. .

Bu sefalet yuvasının tüm içerdikleri, işte bunlardı yalnızca. .

Ocaktaki ateş bitmiş; kandil de, son bir çıtırtı ile, o donuk ışığını bu dört talihsizden esirgeyerek sönmüştü. Ufak odayı bir mezar sessizliği kapladı. . Ancak, sıtmalı çocukların dişlerinin gıcırdaması ile ara-sıra aklıktan çıkardıkları yardım isteme bağırışlarının sefilhanenin duvarlarında döne döne, gözleri kararan babanın kulaklarında oluşturduğu uğultular bu sessizliği bozuyordu.

Çocuklar bir daha inledi. Seslerindeki titreklik, çaresiz kalmış ihtiyaçlarla şefkatli anayı korkutmuştu. Yaşlı adam titredi. Kadıncağzın gölge yapan kirpikleri üzerinde görülen iki damla yaş, çökük yanakları üzerinden yuvarlanarak düştü.

Hayat ürünlerinin arzuları karşısında, birbirinden medet umar gibi, iki bakış çarpıştı. . Ne yazık ki ikisi de âcizdi. . Zaman hızla geçiyor; çocukların soluklanmalarında bir güçlük, yürek çarpıntılarında bir yavaşlama görölüyordu. Bunun sonucu, hiç kuşkusuz, ölüm olacaktı. Bu düşünce, her iki acılı vücudu da sarstı. Her zaman acımalı ve şefkatli olan ana ayağa kalktı; virane'nin bütün delik-deşiklerini "bir kuru ekmek bulurum" ümidiyle aradı, aradı. . Nihayet, bu son ümidinin de boşa çıkması ile, bitkin bir durumda yere uzandı. yüreğinin tâ derinliğinden kopup gelen bir feryat, odanın ortasında

bir sefalet heykeli gibi duran yaşlı adamı kamçılardı. Pejmürde şalvarının cep-lerini araştırdı; "belki bir onluk bulurum" diyordu. Nerdeee! . Bir ümit ışı-ğı, yüzünü aydınlatır gibi oldu. Gözleri daha parlak, bakışları daha keskin idi. ne var ki ansızın bir dönüşüm oldu. Yüzündeki güleçlik kayboldu.Şim- di, reddedilen bir düşünce ile muazzam bir vicdanın çatışması hiss olunuyor- du. Yüzü acayip bir biçim almıştı ve bakışları daha öfkeliydi. Bu iç çatışma çok sürmedi.

"Hayır" diyordu; "altmış yıllık namusluca geçen yaşamımı şimdi hırsız-lık gibi bir alçaklıkla kirletmeyeceğim".

Fakat ne yapacaktı? Komşularından ekmek mi isteyecekti? Bunu, yavrula- rının hayatı için yapması gerekiyordu. Yaşamak için alçalmak. . Bu kaçınıl- mazdı. Yumrukları sıkıldı, gözleri parladı, göğsü kabardı.

"Bilgisizlik, sefaletime neden oldu; şimdi de sefalet, alçalmama neden ola- cak. Bunlar, hep yaşamak için seçilmesi gereken seçeneklerdir. Ne denli za- limsin, insanlık!" dedi ve kapıyı açarak karanlığın içine daldı.

Dışarda kar yağışı sürüyor, fırtına gittikçe şiddetini artırıyor. Sular, da- yanaksız kulübenin hemen hemen yarısına kadar çıkmıştı. Virane, suların ve fırtınanın çifte etkisiyle, sonbahar yaprağı gibi titriyordu. Birdenbire bir gürültü duyuldu. Onu, üç zayıf ve hasta ruhun iniltisi izledi. Hane çökmüştü.

On dakika sonraydı. Elinde, bir iyilikseverin kim bilir ne kadar minnetle lütfettiği bir parça kuru ekmek bulunduğu halde, yavrucuklarının arzusunu yerine getirmekten doğan bir vicdan rahatlığı ile yaşlı baba, kulübesine doğ- ru koşuyordu. Ah, ne kadar mutluydu! Bu ekmek, birkaç hayatı, hiç olmaz- sa 24 saat daha ölümden kurtaracaktı. Ne çare ki, çökmüş kulübenin enkazı- nı bile göremedi.

Çiğerleri parçalandı. Gözleri dışarıya fırlamıştı. Dilencilikle kazandığı ek- meği yere bıraktı. Nefret ve tiksiniş dolmuş bakışlarını çevreye gezdirdi. Kan- sız dudakları arasından dökülen iki sözcük, işitilmeden rüzgâra karıştı. Çıl- gınca bir kahkaha koparak ormana doğru koştu, ağaçlar arasında kayboldu.

Hâlâ o hastalıklı ve kara talihli babanın son zehirli kahkahasını işitir gibi oluyorum. İnanın ki hayatımda biç bir olay, bunun kadar, bende silinmesi olanaksız bir izlenim bırakmadı.

3 Eylül 333(1917)

Dersimli
Hüznî

JÎN GAZETESİNE

Siverek: 29 Aralık 334(1918)

Düşünen her birey için mensup olduğu ulusun yücelme ve ilerlemesi konusunda düşüncesiyle ve bedeniyle çalışmak, vicdanî bir zorunluluktur. Biz de, Kürdistan'ın ilerlemesi konusunda çalışmak, ya da çalışmak isteyenlere yardımcı olmak zorunluluğunu duyduğumuz için, bizden pek uzak olan, ellerimizin yetişemediği yerlere hiç olmazsa sesimizi işittirmek istiyoruz.

İstanbul'da bulunan bir düşünür, Kürdistan'la İstanbul arasında maddî ve manevî alanlarda ne kadar uyumsuzluk görebilirse, bir Kürd kasabasıyla köyleri arasında da buna yakın bir uyumsuzluk göze çarpar.

Buralarda kasaba içinde, çarşı-pazarda, alış-verişte Kürdçe konuşulduğu halde, kasabalar halkı kendini Kürdlükten uzak tutmayı gerekli sayıyor. Çünkü köylü hakarete uğradığı, zulme mahkûm edildiği ve haksızlığa alıştığı için, kentli Kürdler kendilerine bu adı vermekte tereddüt ediyorlar. O halde, bu yöreden oldukça uzun süre uzak kalmış olan saygıdeğer zatların İstanbul gibi uzak bir yerde kurdukları derneklerin gerçekleştirmek istedikleri ümitler ne olabilir?

Bence ilk görev, birbirlerine sağlam bağlarla, akrabalık ve evlilik bağlarıyla ve ticarî, hukukî ve ekonomik olarak güçlü bir şekilde bağlı bulunan bu iki kişiliği birleştirmek olmalıdır. En doğru gelişme yolunu sağlayabilecek bir niteliğe sahip olan bu sorunun unutulması doğru değildir.

Bu iki kişiliği birleştirmenin yollarını "Jîn" gazetesi yazarları daha iyi takdir edip belirleyebilirler. Benim görüşüme göre şu şekilde hareket etmek uygun olsa gerek:

"Jîn"in sayfalarından birkaçını bu konuya ayırmalı ve bu sayfalarda gayet açık bir dille bunlar arasındaki bağları anlatmalı; Kürdlükle Müslümanlığın geçmişte ve gelecekte birbirleriyle olan bağlarından söz etmeli; Kürdlüğün yücelmesiyle Müslümanlığın güç ve kudret kazanacağına bunları inandırmalı ki, her köylü Kürd gibi bu şehirli Kürdler de milliyetleriyle övünsünler, övünebilsinler.

Bu konuda düşüncelerimi art-arda söyleyeceğim.

Bir Kürd Genci

MÜJDE

Kürd edebiyatında ölümsüz bir yer tutan Melâ Ehmedê Xanî hazretlerinin eserleri olup, Kürd dilinin salt bir fasahat ve belâgat(568) dili olduğunu uygarlık dünyasına duyuran şaheserleri ”Mem û Zîn” adındaki manzum(569) romanlarının yayınlanması için Tanrı’nın yardımı ile girişimde bulunulmuştur. Kâğıt ve dizgi-baskı masraflarının gittikçe yükselmesi gibi maddî engellere karşı en büyük ölçüde fedakârlığa karar verilmiş olup, edebî değeri-ne yaraşır bir biçimde yayınlanacaktır. Saygıdeğer okuyuculara müjdeleriz.

CİLT VE FRENGİ HASTALIKLARI MÜTEHASSISI DOKTOR ŞÜKRÜ MEHMED BEY

Hemşehrilerimizden Doktor Şükrü Mehmed Bey, pazardan başka her gün sabahdan akşama kadar, Galatasaray Okulu karşısında Hıristaki Hanındaki, öbür adıyla Said Paşa Hanındaki muayenehanesinde hastalarını kabul edip en gelişmiş yöntemlerle tedavi eder.

Telefon: Beyoğlu, 1812

* *
*

Çalışma arkadaşımız ”Kürdistan” dergisinin ikinci sayısı da yayınlanmıştır. Birçok seçkin yazıları içeren adı geçen dergiyi saygıdeğer okuyuculara tavsiye ederiz.

(568) ”Fasahat” ile ”belâgat” sözcükleri Arapça olup edebiyatta ve dilde kullanılır. Türkçede tam karşılıkları bulunmayan ve genellikle birlikte kullanılan bu sözcükler, ”çok düzgün, pürüzsüz, etkileyici, kurallara uygun” anlamına gelmektedir.

(569) ”Manzum” sözcüğü Arapça olup, ”vezin ve kafiyeli, ahenkli ve şiir biçiminde yazılmış eser ya da yazı parçası ya da söz” anlamına gelmektedir. Bu sözcüğün de Türkçede tam karşılığı yoktur.

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

J Î N H A Y A T

Salek 220 quriş e
Nîv sal 130 ”

Mesleğimize muvafık makalât
maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler
iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

MÜNDERECAT

Kürdistan Tarihi(mâbâd ve son)	Mehmed Sakin
Kürdlerde vehbî zekâ.....	Tevfik
Van ne haldedir?	Abdurrahim Rahmi
Hürriyet-i akvam hakkında bir fikr-i felsefî	Ahmed Vehbi
Hiss-i kablelvuku (şiir)	Kâzım Vehbi
Ji asarê kevn (âsâr-ı eslâfdan)	Hezretê Şêx Ehmedê Xanî
” ”	Hezretê Sîyahpoş
Kurmanca ra	Kurdîzade E. Sabit

Nüşhası 5 kuruştur
Necm-i İstikbal Matbaası

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

J Î N

H A Y A T

Salek 220 quriş e
Nîv sal 130 "

Mesleğimize muvafık makalât
maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler
iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

KÜRDİSTAN TARİHİ⁽¹⁾(*)

(MÂBÂD VE SON)

Mukaddema, Kürdlerin aslı tedkik olunurken, Onbinler Ordusunun dağlar arasından ricatına muhalefet eden "Karduşi"(Carduchi)ler neslinden olduklarını farz ve tahmin etmek kâfi addolunmakta idi. Halbuki ahîren meydana çıkan hakayık-ı tarihiye, Kürdleri Yunan devrinden daha pek çok uzak zamanlara irca ediyor. Tarihin başlangıcında, Asuristan'daki dağlara, "Gotu"(Gûtû) namı verilen ve "muharib" ve "cengâver" mânasına gelen bir kavim hakim idi. Bu isim Asurcada "Kardu" veya "Quardu" (Gardu, Kardu) nun muradı idi ki, Strabs nam zat, "Cardaces" ismiyle bir olduğunu izah etmektedir.

Gotolar Turanî cinsinden bir kabile idiler ki kuvvet ve satvetlerinin derecesini takdir için kadîm hatt-ı mihî ile muharrer vakayii hâvî kitabelerde bunların Garbî Asya'nın Suriyeliler, Hititler(Susians, Elamites) ve Babil'in(Akkadians) milletleri miyanında zikredilmiş olmalarını söylemek kâfidir. Bu milletin bütün saltanat-ı Asuriye devrinde az-çok istiklâl-ı siyasîsini muhafaza etmiş olduğu anlaşılıyor. Nineva'nın sukutunu müteakib, Medyalılarla ihtilât [2] ederek, Asya-i Suğra'nın yüksek ovalarında oturan Ermeni

(1) "Encyclopeida Britanica"dan telhisan naklolunmuştur.

ve Fürs akvamı gibi tedricen Aryanîleştiler. Çünkü tarihin bu devrinde azîm miktarda kabailin muhacereti vuku bulmuştu ki bu kabail, —nereden gelmiş olursa olsun— herhalde Aryan ailesinden idiler. Siros(Cyrus), Babil'in zabtından evvel(kablemilâd 539) Goto veya Kurdoları daire-i itaatine alarak, bunlardan teşkil ettiği bir muharib orduyu ahlafına devretmiş idi ki, müverrih Herodot'un kayd-ü zabt ettiği Serhas ordusu miyanında "Saspîryan" ve "Alaordîyan"(Saspirians ve Alaordians) namları altında mezkûrdur.

Gotolar ezmine-i ahîrede, birbirini müteakib Makedonyalıların, Partyan ve Sasanyanların idareleri altına geçmişler; gerek tevatür ve gerek memleket-te el'an mevcut âsârdan istinbat olunduğuna göre, hem-ırk olmaları muhtemel bulunan Arsasyanların muhabbet ve teveccüh-i mahsuslarını kazanmışlar idi. "Goto Reis" mânasına tercüme olunabilen "Gotarz"(Gotarzes)ın, Kürdistan-ı Cenubî'de başlıca aşiret olan Goranların(1) müessisi olduğu rivayet olunmaktadır.

Gotarz'ın ismi ve elkabı, Kermanşah Kürd payitahtı civarında "Behîstûn" nam mahalde mevcut Yunan kitabelerinde muharrerdir.(570)

Bağdad halifeleri idaresinde Kürdler şurada burada kıyamdan hâlî kalmamışlar, bâdelmilâd 838-905 senelerinde Şimalî Kürdistan'da muazzam bir isyan vukua getirmişlerdi. Cenub Kürdlerine karşı Emîr Adududdevle'nin kumandası altında sevk edilen Hilâfet kuvvetleri, meşhur Sermaç kalesini(harabesi [3] bugün Behîstûn civarında görülmektedir) ve Şehrezor havalîsini ve bugün "Pasîntepe" namı verilen Şehrezor kalesini hâvî şehri zabt etmiş idi.

Kürd hükümetinin en parlak devri, ihtimal ki on ikinci asr-ı Milâdî içindedir ki bu devirde Hadabanî aşiretinin Rawendî şubesine mensub Büyük Salahaddin, Suriye Eyyubî Saltanatını kurmuş ve yalnız Kürdistan dağlarının şark ve garbında değil, bir taraftan Horasan'da ve diğer taraftan da Mısır ve Yemen'de Kürd imaretleri tesis etmiş idi.

Moğol ve Tatarların Garbî Asya'da hakimiyetleri devrinde dağlarda yaşayan Kürdlerin kısm-ı âzamı lakayd kalmış, hükümetin ovalardaki valilerine istemeyerek itaat etmişler.

Sultan Selim-i Evvel, 1514 senesinde Şah İsmail'i mağlub edince Ermenistan ve Kürdistan'ı havze-i memlekete idhal ile, fethedilen yerlerin tanzim ve idaresini Bitlisli bir Kürd olan müverrih İdris'e tevdi etmiş idi. İdris Kürdistan'ı Kürd, Arab ve Ermeni neslinden birtakım ümeranın ellerinde bazı ka-

(1) Qalhur(Kalhûr) aşiretinin Godarz ibni Cîyo(Gudarz-ibn-Gio) neslinden geldiği ve Godarz'ın oğlu Ruham(Roham)ın Kudüs'ü tahrib ve Yahudileri esir etmek için Rahman Keyanî tarafından gönderildiği mütevatirdir. Ruham, Buhtunâsr tesmiye olunan şahıstır ve bilahare Babil tahtına calıs olmuştur. Mücavir memleketler o zamandan beri Goran ismini alan Ruham'ın sülâlesi idaresinde kalmıştır. (Şerefname, İranî manuskribi)

Aynı tevatür halen memleket dahilinde mevcut olup, Behîstûn'daki kitabede Godarz ibni Cîyo'nun hakikaten tarîhî büyük bir şahsiyet olduğu muharrerdir. (Journal Royal Society, vol. IX, page 114'e müracaat)

(570) "Gotarz" adı Kürdler arasında "Guhderz" biçiminde yayılmıştır.

lelerle muhat olarak bulmuştu ki, bunlar kabail arasında ceng-ü cidal ve çiftçi ahaliye karşı yağma ve garetle meşgul idiler.

İdris memleketi sancaklara taksim ederek, mahallî ümerasını vali sıfatıyla tayin etmiş ve onların irsî istihkaklarına müdahale etmemiş idi. Yine bu zat, Timur'un müruru tarihinden beri çöl halinde kalmış olan Erzurum ve Eri-van arasındaki mer'alık araziye Hakkâri ve Bohtan cihetlerinden getirdiği Kürdleri tekrar yerleştirmiş idi. İdris'in vaz'ettiği hükümet sistemi, 1828-1829 senesinde Rusya ile Türkiye muharebesine kadar tebeddül etmemiş ise de, payitahttan uzak bulundukları ve Türkiye'nin kuvvetten düşmesi, Kürdlerin nüfuz ve kuvvetlerini çok tezyîd ederek garba doğru Ankara'ya kadar yayılmalarını intac etmiştir.

Harbden sonra Kürdler, Türkiye idaresinden kurtulmak için kıyam alâimi gösterince 1834 senesinde daire-i itaate alınmaları lâzım gelerek, Reşid Paşa giderek başlıca şehirlere asker ikame edilmiş ve birçok Kürd beylerin [4] yerine Türkler ikame edilmişti. Bedirhan'ın idare ettiği 1843 kıyımı bastırıldı ve Kırım muharebesini müteakib, Türkler Kürdistan'daki mevkillerini tahkim ettiler. 1877-78 Rus muharebesi akabinde 1880-81 senesinde Şeyh Ubeydullah'ın Türk himayesi altında tesisine teşebbüs ettiği müstakil Kürd beyliği, bidayeten Babiâlî tarafından tasvib olunmuş idi.(571) Bu suretle Rusyan'nın kendi hakimiyeti altında tesisini tasavvur ettiği Ermeni hükümetine mukabele edilmiş olacaktı. Ubeydullah'ın İran dahiline tecavüzü ve muhtelif esbab, hükümet-i merkeziyenin Kürdistan'da mevkiini tekrar tahkim etmesine saik oldu.

1828-29 Senesi Rus-Türk harbine kadar ve hatta 1877-78 tarihine kadar her iki milletin cibâl ahalisi yekdiğeriye hüsn-i imtizac etmekte idiler. Her iki unsur da Türkiye hükümetinden müteezî olup ve Ruslara karşı korku ve dehşet hissediyorlardı. Fakat Ermeniler arasında beliren hareket-i milliye ve harb-i ahîrden sonra Rusların bu harekâtı teşvik etmeleri, tedricen iki unsur arasında tenafür ve taassub uyandırmıştır. 1891 senesinde Ermeni komitele-rinin faaliyeti, Kürdlerden Hamidiye namı altında, iyi teslih edilmiş gayri muntazam süvari teşkilâtını yaparak Kürdlerin mevkiini tahkime Babiâlî'yi mecbur etti. Ve bu suretle unsur aleyhdarlığı izhar etmelerine bâdi olmuştur.

Mehmed Sakin

(571) Babiâlî: İki Arapça sözcükten oluşan ve sözlük anlamı "yüce kapı" demek olan bu ad, Osmanlılar döneminde Osmanlı imparatorluğunun yönetildiği hükümet binası için kullanılırdı ve bundan genellikle Osmanlı hükümeti kastedilirdi. Söz konusu olan "Babiâlî" adı, aynı zamanda, adı geçen binanın bulunduğu semtin adı olarak da kullanılmış ve bugün de kullanılmaktadır.

KÜRDLERDE VEHBÎ ZEKÂ(*)

Sanı-ı kâinat, birçok esrar-ı hilkate, hafaya-i tekvîne benîbeşeri cilvegâh etmiştir. Akıl ve fennin henüz halledemediği zekânın "vehbî" bir kısmı vardır ki kavaid-i tabiiyeyi alt-üst ediyor. Bana kalırsa, mütasavvıfın "ilham" diye kabul ettikleri fevkattabia idrak, bu feraset-i mevhûbeden başka bir şey değildir.

[5] Hiç bir şeyi okumamış, tahsil görmemiş birtakım ümmîlerin zekâ-i mahz ile tabakat-ı ilmin fevkına suud etmeleri, "ekmeh", anadan âmâ olarak doğmuş insanların birtakım ilim ve fende nasıl harikalar teşkil ettiklerini tarih anlatıyor.

Muasırı bulunduğum Musullu Hafız Osman'ın ilimde, fenn-i musikîde, şiirde, marifet-i esvat ve eşyada gösterdiği tekâmül, şayan-ı kayıddır. Yine onun yetiştiği muhît ve hıttada birkaç ümmî şair tanıyorum; bunlarla yakından temasım var ki, bunlar hakikaten elifbayı bile belleyecek kadar okumamış oldukları halde, manzum ve mukaffa, kaide-i aruza muvafık, rakîk ve pür-mâna eş'ar ve âsârları var. Gördüğüm Abdullah Hasan'la Bawecanlı Mustafa Bey ve daha evvel yine o havalîde yetişen Hasan Kınos ve Derbendfeqereli Mehmed Ağa, diğer bir kavim içinde yetişmiş olsa, ebediyyen ihya-i nam ederlerdi. Fakat maatteessüf, Kürdlerin eazım-ı şuarasından olanların bile âsârları, Kürd kavmi gibi müteferrik bir halde henüz telfik edilmemiştir.

324'te(572) Kürd şuarasından Nalî'nin eş'arını . . .ba(573) gazetesinde Fransızca bir tercüme edildiğini görenler hayrette kalıyorlardı. Halbuki çocukluk devresini geçirdiğim memleketimde, yalnız Süleymaniye gibi Kürdistan'ın ufak bir köşesinde yarım asırda meşhur Şeyh Ahmed Take hazretlerinin peder-i âlîleri Şeyh Mâruf, ki Ulûm-ı İsnâaşer'i(574) Arabça nazmetmiş, Farişide namıyla sanat-ı şiiri bir sihr-i helâl şekline koymuş, Kürdçe manzum birçok eser yadigâr bırakmış bir zattır ve âzam-ı şuaramızdan Mevlâna Halid (kuddise sırruhu) ile muasırdan yetmişler.(575) Ve sonra Mevlevî Mela Abdurrahim-i Mâdumî, Nalî, Mustafa Bey Salim, Abdurrahman Bey ki lakabı "Kurdî"dir, Hacı Kadir, Hicrî, Ali Berdeşanî, Ahmed Gewr, Rencûrî, Hasan Kınos'un kızı, Derbendfeqereyî ve hele en son ve en müstesna şairimiz Şeyh Rıza gibi şuarayı idrak ettim. Artık kıyas buyurunuz; bu küçük yerde bu kadar şair yetiştiren Kürdistan, muhît-i feyznâkinde kim bilir daha ne kadar dâhîler yetiştirmiş çimendir.

(572) Milâdî 1908 yılı.

(573) Fransızca bir gazetenin adı olduğu anlaşılan bu sözcük derginin aslında, sadece son iki harfi okunabilecek biçimde silik çıkmıştır. Sözcüğün ilk iki ya da üç harfi okunmadı.

(574) "Oniki Bilim" anlamına gelen Ulûm-ı İsnâaşer, eskiden medreselerde okutulan bilim dallarıdır.

(575) Bu cümlemin son iki sözcüğü derginin aslında böyle çıkmıştır. Ancak, cümlemin bu haliyle düşük olduğu ortadadır. Kanımızca bu, bir dizgi yanlışlığı sonucudur ve doğrusu, "muasır olarak yetiştirmiştir" şeklinde olmalıdır.

**"Ebr-i der kühsar der feyz-i rebîdir
O yerlerde doğanlar şair olmak pek tabîdir".(576)**

Ah, maatteessüf tekrar ederim ki bu kadar dâhîlerin [6] namütenahî âsârlarından bir gûna matbu olarak tek bir cild kitab yok. Benim gibi birkaç milliyet sevdaperestanının hatırasında şuradan buradan birkaç tefrika kalmış ise de, o da bizim hayatımızla beraber sönecektir. Yarab, şu hatırımda sakladığım o emanetleri saha-i matbuâta tevdi' etmeden, emanetini benden alma.

Hiç unutmam, 329(577) Tebriz'de bir şîrane hekimbaşısı ile görüştüğüm zaman, Salih'in "Bir Sırr-ı Mushaf ve Zülf-i Çelîpadarî" matlaıyla başlayan gazel-i meşhurünü okumuştı. Bana diyordu ki:

—Siz kendi şairlerinizi takdir etmiyorsunuz. Fakat biz Hafız ve Sadî nesilleri kadar şiiri bildiğimiz için "Zulfi Yelda" (578) gazelinin şairi Salih'le, "Qesîdey Şah û Mah" (579) sahibi Şeyh Rıza'yı tebci'l ediyoruz.

Hayatıma(580) kapılarak hasbıhalimi biraz uzattım. Rücû' ediyorum:

Ümmî şairlerimizden Mehmed Ağa-i Derbendfeqereyî'nin en eski Kürdçe Zend şivesiyle, nişanlısının serferarında(581) inşa ettiği nevhayı otuz sene evvel görmüştüm. Galiba Kürdlük aşkıyla olmalı ki Hıfzetmiştim. Bu hafta "Jîn" için Kürdçe şiirler düşündüğüm zaman hafızamdan istimdad ettim, hatırıma gelen kısmı tercüme ettim. Ne kadar noksan olsa bile herhalde benim sünuhâtımdan çok yüksektir:(582)

(576) İlk dizesinin tüm sözcükleri Farsça ve Arapça olan bu beytin tamamının bugünkü Türkçe ile çevirisi şöyledir:

**"Dağ tepelerindeki bulutlar feyzindendir ilkbaharın
Pek doğaldır şair olmaları o yerlerde doğanların".**

(577) Milâdî 1913 yılı.

(578) "Uzun Zülûf" demektir.

(579) "Şah ile Ay'ın Kasidesi" demektir.

(580) Bu sözcük derginin aslında böyle çıkmışsa da bunun bir dizgi yanlışlığı sonucu böyle çıktığı açıktır. Kanımızca doğrusu "hayalime" olmalıdır.

(581) Bu sözcük derginin aslında böyle çıkmışsa da, kanımızca bu bir dizgi yanlışlığı sonucu böyle çıkmıştır ve doğrusu, "mezarı başında" anlamına gelen "sermezarında" olmalıdır.

(582) Rus Kürdologu Viladimir Minorsky, Süleymaniyeli olup, "Jîn" dergisinde de bazı yazıları yayınlanmış olan Albay Emin Feyzi'nin 1920 yılında İstanbul'da yayınlamış olduğu "Encumenî Edebiyatî Kurd" adlı eserin 105-109. sayfalarındaki bilgilere dayanarak, bu şiirin Ehmed Begî Komasi, öteki adıyla Ehmed Xanî Komasi adlı Kürd şairi tarafından, Leylê adlı sevgilisinin ölümü üzerine kendisine mersiye olarak yazılmış olduğunu bildirmiştir(*Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, volume XI, part I, page 90-100, University of London).

Minorsky'nin yukarıda anılan bültenin 98-100. sayfalarında gerek Arap harfleriyle yayınladığı metni ve gerekse Latin harflerine yaptığı transkripsiyonu ile, "Jîn" dergisinde yer alan metin arasında oldukça önemli ayrılıklar da vardır. Biz, okuyucunun her iki metni karşılaştırabilmesini sağlamak için, Minorsky'nin yayınlamış olduğu metni Latin harfleriyle olan transkripsiyonu ile birlikte derginin bu sayısının sonunda yayınlıyoruz.

Gilkoy tazeî Leyl(583)
Arû şîm we seyr gilkoy tazeî Leyl

Ne payay mezar ew Leylî pîrmeyl
Ce dîdem waran esrînan çûn seyl

Şîm we serîneş b'ew diley pîrcûş
Sengî mezariş girtim be axûş

Watim: "Ey dilsoz Qeysî post ne kol
Mubarekit bo yaney tenhay çol

Girey narî eşq dûrî balay to
Karî pê m kerden new nemmamî no

[7] Ne we şew aram, ne roj xawî min
Çun cem kilkeran gilarawî min

C'ew sa we gerdiş ey çerxî çepgerd
Min û toş we zor ce hem cîya kerd

To berden we xak sîyay tengî tar
Min mam pay ezab cefay rozigar

Her ro çun Mecnûn xatir ce xem keyl
Her leyl-leylim en ne herdey Duceyl

Şewan ta we roj şîn û ro ro min
Be gişt pijarey tenhay to min

Starem şûm en, bextim lêwîyan
Çun ahûy تنها ser lêm şêwîyan

Be halî min en şay wefadaran
Hemzar to kê n subh ta êwaran

-
- (583) Em helbeste ke le kovarî "Jîn" da bilaw kirawetewe, be nawî Mihemed Axay Derbend-feqereyîye we tomar kirawe. Belam Rojhelatnasî Rûs Viladimir Minorsky le gutarêkî xoy da ke le kovarî "Bulletin of the School of Oriental and African Studies" da bilawî kirdotewe, delê helbestî Ehmed Begî Komasi ye (Bulletin of the School of Oriental and African Studies, volume XI, part I, page 98-100, University of London). Minorsky, helbestekey le pertûkî "Encumenî Edebîyatî Kurd"î Emîn Feyzî wergirtuwe ke salî 1920 le İstanbul çap kirawe. Ême, bo ewey berawirdî herdû têksteke bikeyn, têkstekey Minorsky be herdû tîpî Ere-bî û Latînîş le kotayî em jimareye da bilaw dekeynewe.

Çi tewr mewêrî, çûn en qerarit
Kî yen hemrefîq leyl û neharit

Sapey çêş somay dîdem tar nebo
Zindegî ce lam zehrî mar nebo

Ew dîdey mexmûr ahûbêzî to
Ew zulfî qetran şerengêzî to

We mewday çil çeng to ta tat mekerd
Êsta peşew en çun reyhaney herd"

Elhasil her çend şîn û zarîm kerd
Ne pay qebrî Leyl bêqerarîm kerd

Ne cewab da pê, ne zerrey deng kerd
Ehcar bilêsem ne gerdûn wiyerd

[8] Dîsan hem ce new watim: "Ey dilsoz
Hekîmî zeman derdî Mecnûn soz

Ham ne serînit zar-zar menalam
Xakî yaney not we çem memalam

To hîç nît we teng şîn û zarî min
Î elweday sext, bêqerarî min

Pey cêş en meylin ce lat kem biyen
Mer ehd û peyman ce yadit şiyen"

Dîm dengî ama ne toy xake wen
N'ew yaney tarîk hesretnake wen

Emma ne goşim çun razi caran
Watîş: "Ey Mecnûn, wêlî kuhsaran

Xak we destî zor zincîrim kerden
Yadî hemzaran ce yadim berden

Hinde xak û seng we cestem bar en(584)
Ne çakey cewab, ne ray guftar en"

(584) Wuşey "hinde" le kovareke da be şewey "hepsinde" nûsrawe. Belam ême wa dezanîn heley çap e.

(*) Leylâ'mın güllü kâşanesine(585)
uğradım bugün, yeni kâşanesine

Leyl-i pürmeylin ebedî yurdunda
yaşlarım boşanıyordu seylâbe tarzında

Cûşîşli gönlümle başucuna vardım
mezar taşlarına sarıldım kaldım

Dedim: "Hey gönlü yanık cânâne
mübarek olsun şu ıssız kâşane

Aşk ateşiyle tutuştum kaldım
senden uzaklaşalı bir hale geldim(586)

Ne gece uykum var, ne gündüz rahat
gözü ağrıyan gibi her demim mihnet

O demden beri ki bu devran-i dûn
bizi ayırdı, eyledi dilhûn

seni kara toprağa teslim eyledi
beni de hicrinle tesmîm eyledi

her gün Mecnun gibi Duceyl dağı
dolaşıp arıyorum Leylâ sûzağını

'Ah Leylâ, Leylâ' deyip çağırıyorum
aksisadama kızıp bağırıyorum

Yıldızım kara, hemdemim bûm-ı şûm
Sürüden ayrılan ceylân gibi mağmum

Ben bu haldeyim, ey vefalı yar
Sabahlar, akşamlar sana kim gamgüsar!

Nasıl geçiniyorsun, demsazın kimdir!
Geceli gündüzlü hemrazın kimdir!

Ah, şu benim gözlerim neye kararmıyor!
Senin gibi benzim neye sararmıyor!

(585) Şiirin Kürdçe orijinali ile Türkçe çevirisi derginin aslında yan yana basılmıştır. Ancak, Latin harflerine çevrilince harfler arttığından, ikisi aynı sayfaya sığmadı. Bu nedenle biz, önce şiirin Kürdçesini, sonra da Türkçe çevirisini yazmak zorunda kaldık.

(586) Bu dize derginin aslında böyle çıkmıştır. Ancak kanımızca bu, bir dizgi yanlışlığı sonucudur ve doğrusu "bu hale geldim" olmalıdır.

O mahmur gözlerin kime bakıyor!
O güzel saçlarını kimler tarıyor!

Her gün taradığın gibi bağlanmış mıdır!
Yoksa sümbül gibi dağınık mıdır!”

Velhasıl pek çok ağladım, sızladım
mezara sarıldım, yalvardım, inledim

Hiç seslenmedi, vermedi cevab
Ağlayarak ettim tekrar ona hitab:

”Ey metaf-ı rûhum, ey gamgîn yarım
inan olsun kalmadı kararım

Mezarın ucunda bak, inliyorum
yattığın toprağı göze sürüyorum

Sen hiç figanlarıma aldırmıyorsun
benim için başını kaldırmıyorsun

Susuyorsun, ve sen sustukça böyle
ben çıldırıyorum; ah cânân, söyle

yatakta gördüğüm gibi dalgın mısın
yoksa sağ kaldım diye dargın mısın!

Neden öyle meylim azalmış sende!
Ahd-ü peymanımız var, duruyor bende”

Topraktan bir ses kulağıma geldi
tesirinden canım dudağıma geldi

Evet, tâ onun sesi idi, tamam
Seslendi bana, dedi: ”Ey nâkâm

seni unutmadım, lâkin şu toprak
sıkıyor beni, pek kuru bir yatak

O kadar taş, toprak üstüme yığılmış
konuşamıyorum, nefesim kesilmiş”

Pîrekürd
Tevfik

VAN NE HALDEDİR?(*)

İki sene harb meydanında, üç buçuk sene esarette, hastanelerde daima du-
dağımdan dökülen bir sual.

Şu suali tekrar edince bilâ ihtiyar gözlerime yaş dolar, kendimi bir [9] türlü
ağlamaktan geri alamam. Evet, daima mefkûrem bir sual ile uğraşır, o eski sa-
adetleri tahattur eder, o mes'udane geçirdiğim hayatları tecessüm ettirir. Ba-
zen o kadar dalarım ki, böyle bir hayatla oralarda bulunduğum bana rüya gi-
bi gelir ve âdeti bir hayat-ı muhayyel sanırım. Vatan-ı muazzezimi düşün-
dükçe birtakım istihaleler geçiririm, bazen çılgıncasına kendi kendime
konuşurum. En nihayet bir gün bu hal, arkadaşların nazar-ı dikkatini celbet-
ti. Bana hitaben:

—Yahu, ne yapıyorsun! Bu düşünceden bir menfaat gördün mü! Gittikçe
sararıyorsun. Huda nekerde, hasta düşersen sana bakacak var mı! Bari kendi-
ni topla, hiç olmazsa vatanını ve mühacir olan aileni sefaletten kurtarmaya
çabalarsın.

Bu nasihatleri işitince başıma soğuk su dökülmüş gibi tüylerim ürperdi,
âsabım gerildi, bütün vücudum titremeye başladı. Hele, son "mühacir olan
aileni. . ." fıkrası karşısında nasıl olsun da tahammül edeyim! Böyle bir itab
hangi vicdanı sarsmaz! İztırablarımı teskin edeceği yerde daha fazla kabardı-
ğını gören arkadaşlarım da serzenişlerinden pişman oldular.

Fakat ne çare ki hak hiç bir suretle gizlenmez. Sahib-i vicdanlar daima söy-
leyip ihtar etmeyi bir vazife telâkkî ederler.

Ah! Hak söylensin, varsın birkaç kalbi rencide etsin. Bunda beis yok.

İşte, bu ıztırlar içinde yuvarlanırken, bir mektub. . .

—Nereden?

—Van'dan. . .

Bunu alınca bir türlü havsalama sığdıramadım. Şimdiye kadar kendisini
Anka ve oradaki hayatı rüya zannettiğim bu dar-ı hüzünden nasıl olsun da
bir mektub gelsin?

Hemen zarfı açtım. İşte mektubdaki yazılar (büyük bir zat kaleminden
çıkıştır):

[10]". . .Muks eskisi gibi mâmur. Andan sonra Hizan gelir. İyi bilmem bu-
nu, zannen söylüyorum. Erciş, bir-iki sene sonra belki eski halini bulur; zira
Zîlân deresi ahalisi hicret etmemiştir. Van kasabasında(1) kasab, bakkal-
çakkaldan ibaret Ermeni mahallesinde biraz eser-i mâmuriyet var.

(1) Van, harbdan evvel gayet güzel bir şehir olup, tahminen 7000 haneyi cami iken bugün
bir kasaba, belki de bir köy haline girmiştir. Van taksimât-ı mülkiye cihetinden iki san-
cağa ayrılmış: Van sancağı Erciş, Adilcevaz, Westan, Muks, Saray, Bargırî kazalarını hâ-
vidir. Diğeri Hakkârî sancağı olup Çölemêrg, Başkale, Gevar, Hoşab, Şemdînan kaza-
larını hâvî olup, vaktiyle bir imaret, daha sonra vilâyet, en sonra sancak haline ifrâğ
edilmiş ve bugün de bâlâdaki mektubdan anlaşılacağı gibi tamamıyla harabezara, belki
de bir Kürd mezarına dönmüştür. Ahali-i asliyesi ise, on birinci nüshamızda gösterdi-
ğimiz gibi(Van hanesinde) vilâyât-ı sairede sürünmektedir.

Saray kazası da fena değildir. Hakkârî kazaları tamamıyla harabdir denilse hilâf-ı vaki olmaz. Hoşab kazasında mâmuriyetten eser yok. Başkale kazasında beş-altı köyde ancak eser-i umran vardır. Çölemêrg kazası da öyledir. Gevar'da Üremar'dan başka umrandan eser yok.

Şemdînan dahi Gerdî ve Herkî'den başka öyledir. Bizim arazinin umranından tamamıyla me'yus olmuşum. Bunun için burada ikametimde derd-i derûndan başka bir menfaat görmüyorum" yazıları okuyunca teskin-i âlâm değil, bilakis taz'îf-i halecan ile daha fazla bir sıkıntı bastı.

Herkes mektub alınca sevinir; acaba niçin? Ben alınca mükedder oldum; niçin?

İşte burada iki edat-ı istifham karşısında mebhût kaldım. Nihayet birinci "niçin"e, "çünkü kendisinden mâlumâtı olmadığı sevgilisinden sıhhat haberini alan bir insan elbet sevinir"; ikinci "niçin"e de, "çünkü kendisinden mâlumât alamayacağından kat-ı ümid ederek bir derece cerîhalarını unutmuş iken tekrar o cerîhaların tazelenmesi, şübhesiz mucib-i [11] ıztırabdır". Şu cevablar vicdanımden feveran edince haşî(587) ve natuvan bir halde yatağa düştüm.

15 Şubat 334(1918)(588)

Hakkârîli
Abdurrahim Rahmi

(587) Bu sözcük derginin aslında böyle çıkmıştır. Arapça olan sözcük "korkulu" demektir. Bu sözcük bir dizgi yanlışlığı sonucu olarak böyle çıkmış olabilir ve doğrusu "baygın" anlamına gelen "mağsî" olabilir.

(588) Burada yazılı olan ve Milâdî 1918 yılına denk düşen 334 tarihi, kanımızca bir dizgi yanlışlığı sonucunda böyle çıkmıştır ve doğrusu 1919 yılına denk düşen 335 olmalıdır. Çünkü derginin bu sayısı 25 Şubat 1335(1919) tarihinde yayınlanmıştır. Ayrıca, yazarın derginin 7'nci sayısından bu yanaki sayılarında çıkan yazı ve şiirleri de 335(1919) tarihini taşımaktadırlar. Bu nedenlerle, yukarıdaki yazının 15 Şubat 334'te yazılmış ve bir yıl sonra dergiye verilmiş olması akla yakın değildir.

HÜRRİYET-İ AKVAM HAKKINDA BİR FİKR-İ FELSEFÎ(❖)

Bütün cihanın mâlumudur ki hürriyet-i akvam hakkında müsbet ve menfi birçok sözler söylendi. Fakat yine unutmamalı ki kavil ile fiil arasında, lâf ile icraat beyninde çok, pek çok fark vardır. Artık eski mantıkçılar gibi "Anka kuşu varmış, mafruz olan Kaf dağında imiş" gibi hayalâta değil, isticra ve tebbu neticesinde kavanîn-i riyaziye gibi mutlakulvuku ve tcrübeye muvafık olan mantık cehdiyle ve ilmî bir gözle, basîretle hürriyet-i akvamı burada tedkik etmek istiyorum. Bunun için de gayet vâzıh edille-i muknia ile dâvamı dermiyan edeceğim:

Kanun-ı ilâhî, kanun-ı tabiat, o ezelî-ebedî kanunlarını hiç kimseye sormadan, danışmadan lâkaydâne bir surette, bîrahmane icra ediyor. Bu kanunlardan bize lâzım olacak asıl şurasıdır ki daima bu kanun-ı ezelîyi, "sünnetullah" dediğimiz o ebedî kanun-ı tabiatı müşahade ediyoruz: Daima kavîler zayıfları eziyor.

Bu ezmek neticesi, akvam-ı mağlûbe, akvam-ı galibenin ya örf ve âdetin de taklid neticesi mahv-ü munkarız olup kendi milliyeti namına bir şey kalmıyor; veya cebren, kahren kendi lisanının, medeniyetinin, örf ve âdâtının ifna edildiğine şahid oluyor. Yani kavîler; iktisaden, siyaseten, idareten, ilmen, irfanen, malen kuvvetli olanlar, zayıfları, bu şeraiti haiz olmayanları hazmediyor, kendine kalbeyliyorlar. Hatta bunu karada müşahade ettiğimiz gibi denizde de müşahade ediyoruz. En bariz misali de, büyük balık küçük balığı yutarak temin-i hayat ediyor. Şu suretle vehleten insanın aklına çok şeyler geliyor. Hakikatı taharrîye meyl-i tabiî ve fitrîsi olanlar, tarih-i [12] umumîye vakıf olanlar, bilâ tereddüd şu sualleri irad ediyorlar:

Hürriyet-i akvam nasıl ve ne gibi şerait ile olur? Kavîler zayıfları ezmeden vazgeçip de bu hakkı anlara nasıl bahşederler? Ederlerse tarihte bir misali var mıdır, yoksa bu sözler hayal midir?

Bu suallerin cevabını erbabına bırakıyoruz. Yalnız şuracıkta, hürriyet-i akvamın birtakım şerait dahilinde kabil olabileceğini, âlem-i siyasette bir mevki kazanmak arzu eden milletlerin tedricen inkişafı ancak serd edeceğimiz şerait dahilinde mümkün olabilip, aksî surette kabil olamayacağını amelî bir surette isbat ederek, tenvîr-i fikre hizmettir:(589)

Dikkat buyurulsun; dünyada milyonlara bâliğ hayvanât medenî, ictimâî bir halde yaşayamayıp, bütün insanların esiridirler. Hatta bir çoban, yüz bin koyunu ufak bir sopa ile ra'y eder. Bunun sebebi ise, o bîçare hayvanlar tefekkür hassasından mahrum olup mütefekkir insanın zebunudur. İşte bunun gibi nimet-i maariften mahrum, cehl-ü nadânî içinde pûyan olan akvam-ı ib-

(589) Bu cümlede düşüklük vardır. Bunun bir dizgi ya da baskı yanlışlığı sonucu olduğu ve cümlelerin başındaki "yalnız" sözcüğünden sonra "maksadımız" ya da "gayemiz" gibi bir sözcüğün bulunması gerektiği kanısındayız.

tidaiye, değil bir devleti, kendi hanesini bile idareden âcizdir. Zaten bu bizim halimiz, vatana hizmet etmemekten değil, etmesini bilememektendir. Tam mânasıyla bizde maarif yoktur. Bazı kimseler var, diyorlar ki:

”Para olursa, teşkilât olursa bir kavim, bir millet kendini idare eder”.

Hayır, bir cahil adamı hazinelere garketsen yine müflis çıkar. Zaten cahil adam para yemesini de, sarfetmesini de bilemez. Binaenaleyh yeni teşekkül edecek ufak milletler, her şeyden evvel bu asır ile, hayat-ı hazır ile mütenasib olarak zihnini, fikrini techîz ve tezyîn etmelidir. Bunun için de maarif teşkilâtı, ilim ve fen, sanat erbabı yetiştirecek programlar yapıp evvelâ oradan işe başlamalıdır. Hak fikri, adalet fikri, hayat fikri inkişaf etmeyen bir memlekette ne adalet, ne hukuk, ne de hayat-ı siyasiye olamaz.

Eğer zamanın teceddüdünü, ihtiyacât-ı beşeriyenin tezayüdünü, âlem-i iktisaddaki rekabetin derece-i vâsiasını görmüyor isek, bu da, maarif gözlüğümüz kırık olduğundandır.

Gelecek makalede diğer şartlardan da bahsolunacaktır.(590)

Ahmed Vehbi

[13] HİSS-İ KABLELVUKU(*)

Bîçare ve mâsum Kürdlerin birçok taaddiyât-ı fecîaya mâruz kaldığı, açlıkla sokakların bir meşher-i emvât haline geldiği bir zamanda, manzume-i âtiyeyi yazmış ve müsebbibleri için adalet-i nâîmenin uyanacağına rabt-ı iman etmiştim. Vakayi-i ahîre üzerine, idare-i sabıkayı istihdaf eden bu manzumenin yukarıdaki unvan altında muhterem ”Jîn”e ithafen neşrini münasib gördüm.(591)

K. V.

(590) Burada, gelecek yazıda diğer şartlardan sözedileceği yazılmışsa da, derginin bundan sonraki sayılarının hiç birinde Ahmed Vehbi’nin bu konuda ya da başka bir konuda herhangi bir yazısı çıkmamıştır. Bunun nedeni de bilinmemektedir.

(591) Bu cümlede geçen ve ”son olaylar” anlamına gelen ”vakayi-i ahîre”; I. Dünya Savaşı sırasında Kürdistan’dan yüzbinlerce Kürdü süren İttihad ve Terakkî Partisi hükümetinin savaşın sonunda iktidardan düşmesidir. ”Eski yönetim” anlamına gelen ”idare-i sabıka” ise, İttihad ve Terakkî Partisi iktidardır.

Eyvah yine yandık, yine yandık, yine yandık
Bir facia, bir devr-i cahîm oldu mukarrer
Tehdid ile, tezvîr ile tam dört sene kandık
Tam dört sene çektik, bu ne beyhûde emekler!
Millet mi muateb, yine millet mi muhakkar!

Millet daha çeksin, daha yansın mı? O hâlâ
bir kerm-i mezarî gibi etmekte tagaddî
Ûryan-ü perişan vatanın her yeri gûya
Hakister-i âmâlî, musalla-i ümidi
evca-ı sefalet mütemerrid mütemâdî!

Bin haile eyler bu sefaletle teradûf
İşkence ve idam ile ifna-i raiyyet
Kanun. . O nasıl şey ki eder nez-i tasarruf
emniyyet-i şahsiyyeyi ilkaya cesaret
Cengiz bile etmişti reayasına hürmet!

[14] Eksilmedi bir lahza tekaza-i hasîsin
Tarih edecektir bu şenaatları tescîl
Âlâmını izhar ile bir devr-i habîsin
ettin koca bir milletin ümmidini terzîl
irfanını tatil ile vicdanını tenkîl!

Hürriyeti pââmâl eden ey sadme-i mürted
Ey gayz-ı mübâhî, evet ey sulta-i meş'um
Hakkın ne senin kılmağa insanlığı mazlum!
Bekler seni her köşede bir matem-i mektum

Ahir görürüz ricate mecbur olacaksın
bir ra'se-i miskîn-i nedametle perişan
Ey şirzime-i kahire, makhur olacaksın
Bir gün kıracak dişlerini tu'me-i küfran
Bir gün dönecektir sana en giryeli hüsrân

Erganimadeni: 28 Nisan 1918

Kâzım Vehbi

JÎ ASARÊ KEVN(✱)

Zahidê xelwetnuşîn pabendê kirdarê xwe ye
Tacirê rîhletguzîn dilnarê dînarê xwe ye
Aşiqê dîlberhebîn dildarê dîdarê xwe ye
Da bizanî her kesek bê şubhe xemxwarê xwe ye(592)

Bê amel tu j'kes meke hêvî ata û hîmmetê
Bê xerez nakêştin qet kes jibo kes zehmetê
Kes nehin hilgiritin barê te ew bê ucretê
Gerçi Îsa bit ewî vêk rakirê barê xwe ye

- [15] Hoşîyar bî, da nekî umrê xwe bê hasil telef
Ku nedaye faîde mal, genc û ewlad û xelef
Macerayê Xidr-i dîwarê yetîmî bû selef
Vî zemanî her kesek mî'marê dîwarê xwe ye

Xanîya, zayî meke weqtê xwe ey nadan, abes(593)
Bê teleb nabî ji îşqê behremend, ey bulhewes
Saniê mutleq, ku nîne îhtîyacek wî bi kes
Lutf û îhsanê ji wî derheq telebkarê xwe ye

Hezretê Şêx Ehmedê Xanî

(592) Ev qit'a helbesta Xanîyê nemir, di eslê kovarê da bi awayê jêrîn hatîye çapkirin:

"Zahidê xelwetnuşîn pabendê kirdarê xwe ye
Tacirê rîhletguzîn dildarê dîdarê xwe ye
Aşiqê dîlberhebîn dilnarê dînarê xwe ye
Da bizanî her kesek bê şubhe xemxwarê xwe ye".

Eşkera ye ku di malika diduyan û sisîyan da şaşîyeka rêzkinê heye. Lewra ji alîyê manayê ve, di van her du malikan da çewtîyeka eşkera dixuye; nabe ku "tacirê rîhletguzîn", "dildarê dîdarê xwe" be. Evîn û dildariya taciran ne ji dîdar û dîtina yaran ra ye, lê ji "dînar"an ra, yanî ji diravan ra ye; ew "dilnarê dînarê xwe" ne, yanî dilê wan li ser diravên wan dişewite. Ji ber vê yekê, bi dîtîna û bawerîya me, malika diduyan di kovarê da şaş hatîye çapkirin û divê ku rastê wê weha be:

"Tacirê rîhletguzîn dilnarê dînarê xwe ye".

Her weha, "aşiqê dîlberhebîn" jî nabe ku "dilnarê dînarê xwe" be, yanî derdedirav be. Lewra kesê aşiq tim di derdê dîtina yara xwe da ye, yanî "dildarê dîdarê xwe" ye. Ji ber vê yekê, bi dîtîna û bawerîya me, malika sisîyan jî di kovarê da şaş hatîye çapkirin û divê ku rastê wê weha be:

"Aşiqê dîlberhebîn dildarê dîdarê xwe ye".

Ji ber van samedên jorîn, me ev her du malik jî bi awayê rast li vir nivîsîn.
(593) "Xanîya": Ey Xanî, Xanîyo.

Ey hebîbê qelb û rûhî, ey qerarê canê min(594)

Dê çî bîtin carekê ger tu bibî mîhmanê min

Bêy, li ser çavê mi rûnî, nezera qelbê mi bî

Ez xulamê kemterîn im, her tu yî sultanê min(595)

Qelb û dil mecrûhê eynê eswed û birhê te ne(596)

Nîne bê cama meyê qet merhem û dermanê min

Sed wekî Îsa û Eflatûn, Calînosê hekîm

Çareyê derdê mi nakî bê te, ey Luqmanê min

Çav di rê de kor-i bû Yaqûb-i ez beytulhuzin(597)

Qet nema carek xuya bî Yûsîfê Ken'anê min

Qet nema carek xuya bî pêşê Belqîsa Seba

Pê muferreh bî Suleyman, mutmeîn bî canê min(598)

Ez yesîrê qeyd û bend û zulf û zincîrê te me

Rehm-i kî ba me yesîran, ey şeh û sultanê min(599)

Sohtime ez narê fîrquet, mujdeya weslê nema(600)

Ku ji wê şem'e munîr bî zulmet û eywanê min(601)

[16] Zulf û xalan, mah û rûlar çok Sîyahpoş idiler

Korkarim ben kara olsun çadir û sîwanê min(602)

Hezretê Sîyahpoş

(594) Rûhî: Rûhê min, canê min, gîyanê min.

(595) Kemterîn: Kêmtirîn, nizimtirîn, bêrûmettirîn.

(596) Mecrûh: Birîndar.

Eynê eswed: Çavê reş.

(597) Beytulhuzin: Xaniyê xeman, hêlîna derdan.

(598) Muferreh: Şa, dilgeş, dilxweş, kêfxweş.

Mutmeîn: Hêsa, amoş.

(599) Rehm-i kî ba me yesîran: Rehm bi me yexsîran bikî, li me dîlan bêyî rehmê

(600) Narê fîrquet: Agirê dûrketinê.

Mujdeya weslê: Mizgîna gîhanê, mizgîna gîhana yarê.

(601) Şem': Find.

Munîr bî: Ronî bibe.

Zulmet: Tarîtî.

(602) Hozan di van her du malikên paşîn da zimanên Kurdî û Tirkî têkilhev kirine û her du malik bi her du zimanan nivîsîne. Mana her du malikan li ser hev weha ye:

"Zulf û xalan, rûyên wek hîvan nuxaftine û wek perdên pirr reş ketine ser wan rûyên wek hîvan. Ez ditirsim ku ji vê yekê çadir û sîwana min jî reş bibe".

Dibe ku mexsed ji çadir û sîwanê bext be, yanî hozan bextê xwe şibandibe çadir û sîwanê û xwestibe bêje ku, "çawa zulf û xalan, rûyên wek hîvan di binê rengê xwe yê reş da nuxaftine, ez ditirsim ku bextê min jî wisa reş bibe".

Wek ku dixuye, hozan, mana "nuxaftina zulf û xalan, rûyên wek hîvan di binê rengê xwe yê reş da", bi karanîna navê xwe "Siyahpoş" daye.

KURMANCA RA

Ev roj roja xîretê bî
Nezera gişka ser me de bî

Her roj, her şev bixebitin
Mekteb vekin, tehsîl bikin

Xîret bikin, hun xurt bibin
Taqa Xweda bîra mekin

Pez û cot ra dîqqet bikin
Destmêj, nimêj bîra mekin

Gelî Kurda, şorek dikim
Hemû Kurmanc destek bibin

Paşê em'ê rahet bikin
Lawê xwe na xwendîş bidin

Bona me mekteb lazim î
Bona me sin'et lazim î

Bona me îman lazim î
Bona me nimêj lazim î

Her gundî da mekteb vekin
Paşê qedrê wê fehm dikin

Kurdîzade
E. Sabit

En Kıymetdar Kürd gençlerinden Babanzade Reşid Bey'in mahdumu Avni Bey, geçenlerde irtihal etti. Ahlak ve zekâsı itibariyle arkadaşlar arasında kendisini tanıtan ve sevdiren Avni Bey üfûl ederken, hepimizin de yüreklerinde elîm bir yara açtı. Biz, merhumun aile-i muhteremesiyle beraber Kürd-lüğü de muhtac-ı tâziye görürüz. Cenab-ı Hak, ailesine ve arkadaşlarına sabr-ı cemîl ihsan buyursun.

JİN

MÜJDE

Kürd edebiyatında lâyetmût bir mevki tutan "Melâ Ehmedê Xanî" hazretlerinin eserleri olup, Kürd lisanının fasahat ve belâgat-ı mücesseme olduğunu âlem-i medeniyete ilân eden şaheserleri "Mem û Zîn" namındaki manzum romanları, inayet-i Barî ile mevki-i intişare vaz'ına teşebbüs edilmiştir. Kâğıdın ve mürettibiye'nin gittikçe fırlanması gibi maddî manilere karşı, âzamî fedakârlığa karar verilmiş ve nefaset-i edebiyesiyle mütenasib bir surette neşredilecektir. Kariîn-i kirama tebşîr eyleriz.

MİZGÎNÎ

Kitêba "Mem û Zîn"ê em wê tebi' dîkin; mizgînî li hemî Kurdan bit. Ê babetê meznahîya kitêbê û sûreteke pîrr nefîs dê derkevî. Me guhdarî giranîya kaxidî û giranîya heqê murettiban nekir û bi fîdakarîyek mezin em derêtxin.

EMRAZ-I CİLDİYE VE EFRENCİYE MÜTEHASSISI DOKTOR ŞÜKRÜ MEHMED BEY

Hemşehrilerimizden Doktor Şükrü Mehmed Bey, pazardan maada her gün sabahdan akşama kadar, Galatasaray Mektebi karşısında Hırîstakî ve nam-ı diğêrle Said Paşa Hanındaki muayenehanesinde hastaları kabul ve en mü-kemmel usullerle tedavi eder.

Telefon: Beyoğlu, 1812

ADRES:

Babîâlî Civarı Ebussuud Caddesinde
Necm-i İstikbal Matbaasında
"Jîn" İdarehanesi

TEVZİ MAHALLİ:

Babîâlî Caddesinde Yeni Şark Kitabhanesi

ABONELERİMİZE

Abonelerimize gönderdiğimiz birtakım nüshaların vâsıl olmadığı şikâyeti, 5'inci nüshamızda merciinin nazar-ı dikkati celbedildiği halde hâlâ tevalî ediyor. Binaenaleyh, abonelerimize vâsıl olmamış nüshalar var ise numrolarını heman idareye bildirmelerini rica eyleriz.

(*) Ref'îk-i mesa'imiz "Kürdistan" mecmuasının 3'üncü nüshası da intişar etmiştir. Birçok güzîde makaleleri hâvî olan mezkûr mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Haftalık Gazete'nin 33'üncü numrosu intişar etti. Pek mühim ve müfîd makalâtı hâvî olan işbu mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Seb'ülürreşad cerîde-i İslâmiyesinin 393'üncü nüshası kıymetdar makalelerle intişar etti.

Çıraklar Mektebi Mecmuası'nın 4'üncü nüshası güzîde makaleleri hâvî olarak intişar etmiştir. Kari'lerimize tavsiye eyleriz.

(603) احمد بیک کو ماسی در رشتہ کوچ خود کہتہ است

۱. کلکوتر تازہ لیل	آوردشیم دسیر کلکوتر تازہ لیل
نبائیہ مزار اولیل پیر میل	مہر دیدیم دارا اسر نیان چنکیل
شیم دسرنش و دلہ پر جوش	سنگ مزارش بگرم دبا دوش
دائم لہر دل سوز قیس لوگند و کول	سارکت بویانہ بیدی چول
۵. سر ہوردار سخاک سول فرمان	من مجنون قوم دی طور بیم آمان
کوچ بیواوت کاری ہم کرد	بیزارم مہ گیان راضیم درد
سرگزشتہ ناز عشق دور در بالائے تہ	کار ہم کچھ کون تو نما ہم نو
دختن چون قفسن بین وز خال	شاد ہو بگرم ز لان پشمال
یا مہر بونیہ قیس لونک و کول	من بود و خوراک حشیان چول
۱۰. سو گندہ خالان فیروزہ خورنگ	بوستہ زلفان پشویا یار سنگ

۱۱. جہ سادہ گردش جہجہ پرستم	من و تو دہو جہا کردہ جسم
تو بردن و خاک سیاهی تنگ تار	من بام بی آزار جہای روزگار
ہر ردہ چون مجنون خاطر ہم کل	ہر لیل تسلیں نہر دہ و حیل
خان پزاران رفیق رامن	چہنیو حفا و جہر دایم سودمن
۱۵. سیای خم بی طور ہجوم آوردن	قاندک فام بتاراج بردن
زامان سخت ای دلکہ پر اش	چون جابی باران گاز ز زخا دیویش
شوکیلن زو خاو ولای حمید	کافر نہ بدیش میو پمید
بائیم ویران و دردم دیوان	چون آہوی تنیا سر لیم شنیان
شہوان زاری نہیں ہون درد	کیجا روسوہ تنیای تو من
۲۰. حال تو چہش شای وفادارن	کین مہر ازت صبار دیوان

(603) Eme wêney destnûsî helbestî "Gilkoy Tazey Leyl" e ke Minorsky legel gutarekey xoy da bilaw kirdotewe. Belam bê guman, ewey l'ère da wêneye bilaw dîkinêtewe hemû helbesteke nîye, belkû tenê 22 beyt e. Le tèkste Latîniyeke da 53 beytî bilaw kirawetewe.

توسری تاریک پر خوف خط
مبارت چن لیل ناز پرورد!
کلین ماورنق لیل و مبارت!

(604)

1. *Gişkoy tãzey Leyl* *Arũ šim wã sãr giškoy tãzey Leyl*
Nã pãyey mãzãr o^u Leyle pĩr meyl *Jã dĩdãm wãrãn ãsrĩnãn ċũn seyl*
Šim wã sãrĩnãš wã dãlãý^s pĩr jo^uš *Sãnge mãzãrãš giřtĩm wã bãwĩš*
Wãtĩm : ãý dĩłsõz, Qãyse loňg-wã- *Mobãrãkĩt bõ yãney bĩdĩ ċõł !*
kõł
5. *Sãr hõr-dãr nã xãk, sõle xãrãmãn* *Mĩn Mãjnũne to-m, wãy-tõr p^vẽm ãmãn*
Kõce bẽ-wãdãt kãrĩ p^vẽm kãrdãn *Bẽ-zãrĩm jã gyãn rãzĩm bã-mãrdãn*
Giřrãy nãre 'ešq dũrĩ bãlãy to *Kãrĩ p^vẽm kãrdãn, no^u nãmãme no^u*
Wãxtãn ċũn Qãqnãš bãbũn wã zoxal *Šãd bõ bã-gãrdĩm zalãn yã šãmãl*
Yã hõ bã-wẽney Qãyse loňg-wã-kõł *Tãn bõ wã-xorãk wãhšiyãne ċõł*
10. *So^ugãnd bo^u xãlãn fĩrũzey xošrãňg* *Bo^u dãstey zĩlfãn pãšẽwyãy pãy sãňg*
Jo^u sãwã gũrdãš ċãrxe pĩr setãm *Mĩn-o-to wã jo^ur jiyã kãrd jã hãm*
To bãrdãn wã-xãk siyãy tãňge tãr *Mĩn mãm p^vẽy ãzãr jãfãy rõzegãr*
Hãr rõ ċũn Mãjnũn xãlĩr jã xãm *Hãr : "Leyl, Leyle-mĩn," nã hãrdãy*
kãyl *Dujãyl*
Xãmãn pãžũrãn řãfege řã-mãn *Ĉũnũw jãfã-w-jo^ur dũyim so^udãmãn*
15. *Sãpãy xãm bãytõr hujũm ãwãrdãn* *Qãfeley fãmĩm bã tãrãj bãrdãn*
Zãmãtãne sãxt ãý dĩlũy pĩr eš *Ĉũn jãy mãrãn-gãz zuxã^u mãyũ lẽš*
Šo^u kãylãn zuxã^u wã lãy jẽm^udã *Kãfir bãzã'ĩš mãyo [sic] p^vẽm^udã*
Yãnãm wẽrãnũn dãrdĩm d^vẽwiyãn *Ĉũn ãhũy tãnyã sãr lẽm šẽwiyãn*
Šãwãn zãrĩ-w-šĩn, rõ'ãn rõrõ mãn *Yãk jãr wãswãsey tãnyã'ĩ-to mãn*
20. *"Hãle-to ċẽšũn, šãy wãfãdãrãn* *Kĩ-ãn hãmřãzãt sãbã-w-ẽwãrãn*
N'o^u sãrãy tãrĩk pĩr xo^uf-u xãtãr *Mãdãrãt ċũn-ãn, Leyle nãz-pũrwãr*
Ĉetõr mãwiyãrĩ ċũn-ãn qãrãrãt ? *Kĩ-ãn hã^u-řãfẽq leyl-o-nũhãrãt ?*
Nã sãrdĩ hãwãy sãrde siyã-sãňg *Ĉetõr-ãn xãlãn fĩrũzey-wãš rãňg ?*
Jã bãlĩ bãhũy Qãyse xãmĩnãt *Kũm sãnge siyã hãn jã bãlĩnãt ?*
25. *Dũxãm o^u dãx-ãn, Leyle xãlĩr-tãňg,* *O^u dãssey zĩlfãn pãšẽwyãy pãy sãňg.*
Wã ċãňge ċĩl-ċãňg to tã-tã-t mãkãrd *İsã pãšẽwãn ċũn rãyhãne hãrd*
O^u dĩdãy mãxmũr ãhũ-bẽze to *O^u Qãyse qãtrãn šãrr-ãngẽze to*
İsã nã gãrdeš ċãrxe nĩlĩ-rãňg *Bẽ-ro^unaq bĩ-ãn ċũn nãqš rũye sãňg*
Sã p^vẽy ċẽš sãmãy dĩdãm tãr nãbõ *Zendũgĩ jã lãm zãr^umãr nãbõ ?*
30. *To xãrĩke qãbr siyãy sãrdãnĩ* *Tãmãm hãsrãtãn nã dĩł bãrdãnĩ*
Mĩn tãnyã ċũn Qãyš lẽwãy xãm- *Zendã mãgẽłõn nã rũy sãr bisãl."*
xãlãt

(604) Minorsky'nin yayınladığı şiirin Latin harfleriyle olan metni. 582 numaralı dipnota bakınız.

Wäl-häşıl härčänd şin-o-zārîm kârd
Nâ juwâw dâ p'em, nâ zürrây dāng
kârd

Däysân hüm jâ no" wâtam : " Äy
dîl-söz

35. Yâ p'ey çêş meylâm jâ-lât kâm bî-ân
Mîñ wây dîlây xâr bē-qarārîwâ
Hâm nâ sārînat zâr-zâr mânâtû
To hêê nît wâ qâyde bē-qarârî mîñ
Nîmâdây juwâw, nuxtây xât begârd

40. Dîm, sâdâye nârm jâ tōy xākawâ
Âmâ wâ gōşâm çûn hârdâ-jârân
So"ğand bâ wâhed farde bē-hämtâ
Rây juwâw nî-ân, dîl bē-qarârân
Jâ tâ'sîre xāk hâwây sârd sâng

45. Xâne xāk bo"tör mâhbûsâm kârdân
Bâlê, hâr çând şin zârî mākârî
Fâ'idâş nî-ân sûd nâdârû p'et
P'ey çêş äy dînyâ xeylî bē-wâfân
Kâs jâ qâyde dâm mâkrâş nârastân

50. Jâ awwâl dînyâ tâ wâ rōy mâhsâr
Hâr kâs dîl şâd bo wây dînyây bē-pō
Hâr çând pârêw mîñ to âl-wâdâtân
Ahmâd pârêw kōê şây jâmîn-jâmân

Nâ pây qâbre Leyl bē-qarârîm kârd
Yâk jâr bîlêşâm nâ gârdlûn wîjârd

Hakîme dârmân dârde Mâjnûn-döz

Mâr âhde wârîn jâ yâdâl şî-ân ?

Wây jâmây siyây yûxâ-pârâwâ

Xâkî yândây no"l wâ çâm māmâtû

Jâ âl-wâdây saxt şin-o-zârî mîñ

Ma'lûmân jâ lât meylâm bî-ân sârd

J'o" yândây tûzây hâsrâtnâkâwâ

Wâtâş : " Hây, Mâjnûn, wêlê kōsarân

Bē-wâdâ kârdân mîñ jâ to jiyâ

Freyk sâng-u-xāk wâ jâsâm bārân

Rây juwâw nî-ân, çânîl kârû dâng

Nâzarâne wem jâ yâdâm bârdân

Hâr çând sâr wâ sâng siyâ mādârî

Bişo, zârî kâr pârêw bûzte wêt

Jâ tanzwây wâfâş dâjem hâr jâfân

Yâk-yâk wâ zanjîr äyyârî bâstân

Hêê kâs jâ dâmaş bâr nâ-şî-n wâ bâr

Äxîr sârânjâm rânjâ-rō mabô

Äxîr sârânjâm äy jâgâ jâtân."

Restâxêz kârû tâ mârge sāmân !

WERGERANÊN JÎMAREYA 12'AN



12'NCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

KÜRDİSTAN TARİHİ⁽¹⁾

(DEVAM VE SON)

Daha önceleri Kürdlerin kökeni incelenirken, Onbinler Ordusunun dağlar arasından geri çekilişine karşı koyan "Karduşi"(Carduchi)ler soyundan olduklarını varsayıp böyle tahmin etmek yeterli sayılırdı. Oysa son zamanlarda meydana çıkan tarihsel gerçekler, Kürdleri Yunan döneminden daha pek çok uzak zamanlara götürüyor. Tarihin başlangıcında Asuristan'daki dağlara Goto(Gütü) adı verilen ve "savaşçı", "cengâver" anlamına gelen bir halk egemendi. Bu ad Asurcada "Kardu" ya da "Qardu"(Gardu, Kardu) sözcükleriyle eşanlamlıydı; Strabs adlı zat, bu adın "Cardaces" adıyla bir olduğunu belirtmiştir.

Gotolar Turan soyundan bir kabile idiler. Güçlü ve zorlu oluşlarının ölçüsünü takdir edebilmek için, eski çiviyazısı ile yazılmış olayları içeren yazıtlarda bunların Batı Asya'nın Suriyeliler(Susians) ile Hititler(Elamites) ve Babil'in(Akkadians) milletleri arasında belirtilmiş olduklarını söylemek yeterlidir. Bu milletin, tüm Asur saltanatı döneminde siyasal bağımsızlığını az-çok korumuş olduğu anlaşılıyor. Nineva'nın düşüşünden sonra Medyalılara karışarak, Küçük Asya'nın yüksek ovalarında oturan Ermeni ve Fars kavimleri gibi, giderek Arîleştiler. Çünkü tarihin bu döneminde büyük ölçüde kabile göçü meydana gelmişti ve bu kabileler, nereden gelmiş olurlarsa olsunlar, herhalde Arîler topluluğundandılar. Siros(Cyrus) Babil'in ele geçirilmesinden önce(M.Ö. 539), Gotoları ya da Kurdoları kendi egemenliğinin sınırları içine alarak, bunlardan oluşturduğu bir savaşçı orduyu haleflerine devretmişti ki, tarihçi Herodot'un kaydettiği Serhas ordusu arasında Saspiryan(Saspirians) ve Alaordîyan(Alaordians) adları ile geçmiştir.

Gotolar daha sonraki zamanlarda peş-peşe Makedonyalıların, Perslerin ve Sasanîlerin yönetimleri altına geçmişlerdir. Gerek yaygın söylentilerden ve gerekse ülkede şimdi de bulunan eserlerden elde edilen sonuçlara göre, soydaş olmaları muhtemel olan Arsasyanların özel sevgi ve sempatilerini kazanmışlardı. "Goto Reis" Anlamına çevrilebilen Gotarz'ın(Gotarzes) Güney Kürdistan'da başlıca aşiret olan Goranların kurucusu olduğu söylenmektedir.⁽¹⁾

(1) "Encyclopedia Britanica"dan özetlenerek alınmıştır.

(1) Qalhur(Kalhûr) aşiretinin Godarz ibni Cîyo(Gudarz-ibn-Gio) soyundan geldiği ve Godarz'ın oğlu Ruham'ın(Roham) Kudüs'ü yıkmak ve Yahudileri esir etmek için Rahman Keyanî tarafından gönderildiği yaygın bir biçimde söylenmektedir. Ruham, Buhtunahr diye adlandırılan kişidir ve daha sonra kendisi Babil tahtına oturmuştur. Komşu ülkeler o zamandan beri Goran adını alan Ruham hanedanının yönetimi altında kalmıştır(Şerefname, İran'daki elyazması nüshası). Aynı yaygın söylentilere ülke içinde hâlâ rastlanmaktadır. Behîstûn'daki yazıtta, Godarz ibni Cîyo'nun gerçekten tarihî büyük bir kişilik olduğu yazılıdır.(Journal Royal Society, vol. IX, page 114'e başvurulsun).

Gotarz'ın adı ve unvanları, Kermanşah Kürd başkenti yakınlarında Behîstûn adlı yerde bulunan Yunan yazıtlarında yazılıdır.(605)

Bağdad halifeleri yönetiminde, Kürdler şurada burada ayaklanmadan geri durmamışlar, Milâddan sonra 838-905 yılları arasında büyük bir ayaklanmaya girişmişlerdir. Güney Kürdlerine karşı Emîr Adududdevle'nin komutası altında gönderilen Halifelik güçleri, ünlü Sermaç kalesini(yıkıntıları bugün Behîstûn dolaylarında görülmektedir), Şehrezor dolaylarını ve bugün "Pasintepe" adı verilen Şehrezor kalesini içeren kenti ele geçirmişlerdir.

Kürd hükümetinin en parlak dönemi, galiba, Milâdî XII. yüzyıl içindeydi. Bu dönemde Hadabanî aşiretinin Rawendî koluna bağlı Büyük Salahaddin Suriye Eyyubî Saltanatını kurmuş ve yalnız Kürdistan dağlarının doğu ve batısında değil, bir yandan Horasan'da, bir yandan da Mısır ve Yemen'de Kürd beylikleri kurmuştur.

Moğolların ve Tatarların Batı Asya'daki egemenlikleri döneminde, dağlarda yaşayan Kürdlerin büyük bölümü kayıtsız kalmışlar ve bu hükümetlerin ovalardaki valilerine istemeyerek boyun eğmişlerdir.

Sultan Selim I, 1514 yılında Şah İsmail'i yenilgiye uğrattınca Ermenistan ve Kürdistan'ı kendi ülkesinin sınırları içine almış ve ele geçirilen yerlerin düzenleme ve yönetimini Bitlisli bir Kürd olan tarihçi İdris'e bırakmıştır. İdris, Kürdistan'ı, Kürd, Arab ve Ermeni soyundan gelen birtakım beylerin ellerinde bulunan kalelerle çevrili olarak bulmuştur. Bu beyler, aşiretler arasında savaş ve çekişmeler çıkarmakla ve çiftçilikle geçinen halka karşı yağma ve talana girişmekle uğraşıyorlardı.

İdris, ülkeyi sancaklara ayırarak yerel beylerini vali olarak tayin etmiş ve onların miras yolu ile sahip oldukları haklara dokunmamıştır. Yine İdris, Timur'un geçtiği tarihten beri çöl halinde kalmış olan Erzurum ve Erivan arasındaki otlak araziye Hakkâri ve Bohtan taraflarından getirttiği Kürdleri yeniden yerleştirmiştir. İdris'in uygulamaya koyduğu hükümet biçimi, 1828—1829 yıllarındaki Rusya-Türkiye savaşına kadar değişmemiştir. Ancak, başkentten uzak bulunmaları ve Türkiye'nin güçten düşmesi, Kürdlerin nüfuz ve güçlerinin çok artmasına yolaçmış ve batıya doğru Ankara'ya kadar yayılmaları sonucunu doğurmuştur.

Savaşın sonra Kürdler Türkiye yönetiminden kurtulmak için ayaklanma eğilimleri gösterince, 1834 yılında onlara boyun eğdirmek gerekti; üzerlerine Reşid Paşa gönderildi; başlıca kentlere asker yerleştirildi; ve birçok Kürd beylerinin yerine Türkler atandı.

Bedirhan'ın yönettiği 1843 ayaklanması bastırıldıktan ve Kırım savaşından sonra Türkler Kürdistan'daki konumlarını sağlamlaştırdılar. 1877—78 Rus savaşından sonra 1880—81 yıllarında Şeyh Ubeydullah'ın Türk himayesi altında kurmaya giriştiği bağımsız Kürd beyliği, başlangıçta Osmanlı hükümetince uygun görülüyordu. Böylece, Rusya'nın kendi egemenliği altında kurmayı tasarladığı Ermeni hükümetine karşılık verilmiş olacaktı. Ubey-

dullah'ın İran'ın içlerine saldırması ve daha başka çeşitli nedenler, merkezî hükümetin Kürdistan'daki mevkiini yeniden sağlamlaştırmasına yolaçtı.

1828—29 yıllarındaki Rus-Türk savaşına kadar ve hatta 1877—78 tarihine kadar her iki milletin dağlık halkı birbirleriyle iyi geçinmekte idiler. Her iki unsur da Türkiye hükümetinden baskı görüyorlardı ve Ruslara karşı da korku ve dehşet duyuyorlardı. Ne var ki Ermeniler arasında beliren millî hareket ve son savaştan sonra Rusların bu hareketi teşvik etmeleri, giderek iki unsur arasında karşılıklı nefret ve bağnazlık uyandırdı. 1891 yılında Ermeni komitelerinin faaliyeti, Osmanlı hükümetini, Kürdlerden "Hamidiye" adı altında iyi silâhlandırılan düzensiz süvari örgütlerini genişleterek Kürdlerin konumunu sağlamlaştırmak zorunda bıraktı. Ve bu şekilde ırk düşmanlığı göstermelerine yolaçtı

Mehmed Sakin

KÜRDLERDE DOĞUŞTAN ZEKÂ

Evrenin yaratıcısı, insanoğlunu birçok yaratılış sırrının, var etme gizinin aynası yapmıştır. Akıl ve tekniğin henüz çözemediği zekânın "doğuştan olan" bir bölümü vardır ki doğal kanunları alt-üst eder. Bana kalırsa, tasavvufçuların "ilham" diye kabul ettikleri doğaüstü kavrayış yeteneği, doğuştan olan bu seziden başka bir şey değildir.

Hiç bir şey okumamış, öğrenim görmemiş birtakım okumasız-yazmasız kişilerin, salt zekâları ile bilimin basamaklarının üstüne yükseldiklerini, analarından âmâ doğmuş bazı insanların kimi bilim ve sanatlarda nasıl olağanüstü başarılarla ulaştıklarını tarih anlatıyor.

Çağdaşı bulunduğum Musullu Hafız Osman'ın bilimde, musiki sanatında, şiirde, sesleri ve varlıkları tanımada gösterdiği gelişim, kaydedilmeye değer. Yine onun yetiştiği çevre ve ülkede birkaç okumasız-yazmasız şair tanıyorum; onlarla yakın ilişkim vardır; gerçekten onlar, alfabeyi bile belleyecek kadar okumamış oldukları halde, manzum ve kafiye, aruz kurallarına uygun, zarif ve çok anlamlı şiir ve eserleri vardır. Gördüğüm Abdullah Hasan'la Bawecanlı Mustafa Bey ve daha önce yine o dolaylarda yetişen Hasan Kınış ve Derbendfeqereli Mehmed Ağa, başka bir halkın içinden yetişmiş olsalardı adları sonsuza dek ölümsüzleşirdi. Fakat, ne yazık ki Kürdlerin en büyük şairlerinden olanların bile eserleri, Kürd halkı gibi dağınık bir durumdadır ve henüz biraraya getirilmemiştir.

324'te(606) Kürd şairlerinden Nalî'nin şiirlerinin. . . ba (607) gazetesinde Fransızcaya çevrildiğini görenler şaşırıyorlardı. Oysa çocukluk dönemi mi geçirdiğim memleketimde yalnız Süleymaniye gibi Kürdistan'ın ufak bir köşesinde yarım yüzyılda, ünlü Şeyh Ahmed Take hazretlerinin yüce pederi Şeyh Maruf ki Oniki Bilim'i(608) Arapça olarak şiir üslûbu ile yazmış, Farsçada kendi adı ile yazdığı şiirlerde şiir sanatını bir helâl sihir şekline koymuş, Kürdçe manzum birçok eseri armağan bırakmış bir zattır ve en büyük şairlerimizden Mevlâna Halid ile aynı çağda yetişmiştir. Ve sonra Mevlevî Mela Abdurrahim-i Madumî, Nalî, Mustafa Bey Salim, "Kurdî" takma adı ile tanınmış olan Abdurrahman Bey, Hacı Kadir, Hicrî, Ali Berdeşanî, Ahmed Gewr, Rencûrî, Hasan Kınos'un kızı, Derbendfeqereyî ve hele en son ve en seçkin şairimiz Şeyh Rıza gibi şairleri gördüm. Bu küçük yerde bu kadar şair yetiştiren Kürdistan, feyizli ortamında kim bilir daha ne kadar dâhîler yetişmiş bir çimendir; artık varın siz tahmin edin.

**"Dağ tepelerindeki bulutlar feyzindendir ilkbaharın
Pek doğaldır şair olmaları o yerlerde doğanların".**

Ah, üzülererek yinelerim ki bu kadar dâhîlerin sayısız eserlerinden herhangi bir şekilde basılı olarak tek bir cilt kitap yoktur. Benim gibi milliyet tutkunu birkaç kişinin belleğinde şuradan buradan birkaç parça kalmışsa da, o da bizim yaşamımızla birlikte sönecektir. Tanrım, şu belleğimde sakladığım o emanetleri basın alanına aktarmadan önce emanetin olan canımı benden alma!

Hiç unutmam, 329 yılında(609) Tebriz'de aslan gibi bir başhekimle görüştüğüm zaman, Salih'in "Bir Kur'an Sırrı ve Çapraz Zülûf" beyti ile başlayan ünlü gazelini okumuştur. Bana diyordu ki:

— Siz kendi şairlerinizi takdir etmiyorsunuz. Fakat biz, Hafız ve Sadî kuşakları kadar şiiri bildiğimiz için "Zülfî Yelda"(610) gazelinin şairi Salih ile "Qesîdey Şah û Mah"(611) şiirinin sahibi Şeyh Rıza'yı yüceltiyoruz.

Hayalime kapılarak söyleşimi biraz uzattım. Konuya dönüyorum:

Okumasız-yazmasız şairlerimizden Mehmed Ağa-i Derbendfeqereyî'nin en eski Kürdçe Zend şivesiyle nişanlısının mezarı başında söylediği ağıtı 30 yıl önce görmüştüm. Galiba Kürdlük aşkıyla olmalı ki ezberlemiştim. Bu hafta "Jîn" için Kürdçe şiirler düşündüğüm zaman hafızamdan medet umdum, hatırıma gelen bölümü çevirdim. Ne kadar eksik olsa bile benim hafızamdan çok yüksektir:(612)

(606) 572 numaralı dipnota bakınız.

(607) 573 numaralı dipnota bakınız.

(608) 574 numaralı dipnota bakınız.

(609) 577 numaralı dipnota bakınız.

(610) 578 numaralı dipnota bakınız.

(611) 579 numaralı dipnota bakınız.

(612) 582 numaralı dipnota bakınız.

Leylâ'mın güllü konağına(613)
uğradım bugün, yeni konağına

Çok çekici Leylâ'nın ebedî yurdunda
gözyaşlarım boşalıyordu sel tarzında

Coşan gönlümle başucuna vardım
Mezar taşına sarıldım kaldım

Dedim: "Hey gönül yakan sevgili
Şu ıssız konak olsun sana hayırlı

Aşk ateşiyle tutuştum kaldım
Senden uzaklaşalı bu hale geldim

Ne gece uykum var, ne gündüz rahat
Gözü ağrıyan gibi her zamanım dert

O zamandan beri ki şu alçak felek
bizi ayırdı, yüreğimizi kanlı ederek

seni kara toprağa teslim eyledi
ve de beni ayrılığınla zehirledi

her gün Mecnun gibi Düceyl dağını dolaşıyorum
ve beni yakan Leylâ'mı arayıp duruyorum

'Ah Leylâ Leylâ' deyip çağırıyorum
Ve sesimin yankısına kızıp bağıríyorum

Yıldızım kara, arkadaşım uğursuz baykuş şimdi
Sürüden ayrılan ceylân gibi üzgünüm şimdi

Ben bu haldeyim ey vefalı yar
Senin dert ortağın kim, sabahlar akşamlar!

Nasıl geçiniyorsun, yakın arkadaşın kim!
Ve geceli gündüzlü sırdaşın kim!

Ah, şu benim gözlerim niye kararmıyor!
Senin gibi benzim niye sararmıyor!

(613) Şiirin Kürdçesi yazının aslında yer aldığı için, biz onu burada yeniden yazmaya gerek görmedik ve yalnızca, yazar tarafından yapılmış olan Osmanlıca çevirisini bugünkü Türkçeye çevirmekle yetindik.

O mahmur gözlerin kime bakıyor!
O güzel saçlarını kimler tarıyor!

Her gün taradığın gibi bağlanmış mıdır!
Yoksa sümbül gibi dağılmış mıdır!”

Kısacası, pek çok ağladım, sızladım
Mezara sarıldım, yalvardım, inledim

Hiç seslenmedi, karşılık vermedi bana
Ağlayarak yine ben seslendim ona:

”Ey ruhumun ziyaretgâhı, ey üzgün yarım
İnan olsun artık kalmadı kararım

Mezarın ucundan bak, inliyorum
Yattığın toprağı göze sürüyorum

Sen hiç acı bağırışlarıma aldırmıyorsun
Benim için başını kaldırmıyorsun

Susuyorsun, ve sen sustukça böyle
ben çıldırıyorum, ah sevgili, söyle:

Yatakta gördüğüm gibi dalgın mısın!
Yoksa sağ kaldım diye dargın mısın!

Neden öyle bana karşı eğilim azalmış sende!
Birbirimize verilmiş sözümüz var, duruyor bende”

Topraktan bir ses geldi kulağıma
Ve etkisinden canım geldi dudağıma

Evet, tâ O’nun sesiydi, tamam
Seslendi bana, dedi: ”Ey talihsiz adam

Seni unutmadım, ama şu toprak
sıkıyor beni, pek kuru bir yatak

O kadar taş-toprak üstüme yığılmış
ki konuşamıyorum, soluğum kesilmiş”

Pîrekürd
Tevfik

VAN NE DURUMDADIR?

İki yıl savaş alanında, üç buçuk yıl da tutsaklıkta, hastanelerde her zaman dudağımdan dökülen bir soru.

Bu soruyu yineleyince, elimde olmadan gözlerime yaş dolar, kendimi ağlamaktan bir türlü alamıyorum. Evet, düşüncem her zaman bu soru ile uğraşır, o eski mutlulukları anımsatır, mutluca geçirdiğim o yaşamı gözlerimin önünde canlandırır. Bazen o kadar dalarım ki böyle bir yaşam da, orada bulunmuş olmam da bana düş gibi gelir ve o yaşamı neredeyse bir düşsel yaşamış gibi sanırım. Aziz yurdumu düşündükçe birtakım dönüşümler geçiririm, bazen çılgıncasına kendi kendime konuşurum. Sonunda bir gün, bu durum arkadaşlarımla dikkatini çekti. Bana şöyle seslendiler:

— Yahu, ne yapıyorsun! Bu düşünceden bir yarar gördün mü! Gittikçe sararıyorsun. Allah etmesin, hasta düşersen sana bakacak var mı! Bari kendini topla, hiç olmazsa yurdunu ve göçmen olan aileni sefaletten kurtarmaya çabalarsın.

Bu öğütleri işitince başıma soğuk su dökülmüş gibi tüylerim ürperdi, sinirlerim gerildi, bütün vücudum titremeye başladı. Hele, son "göçmen olan aileni. . ." sözleri karşısında nasıl olsun da dayanayım! Böyle bir sitem hangi vicdanı sarsmaz! Acılarımla yatışacağı yerde daha fazla kabardığını gören arkadaşlarımla da, çıkışlarından pişman oldular. Fakat ne çare ki, hak hiç bir şekilde gizlenmez. Vicdan sahipleri her zaman söyleyip hatırlatmayı bir görev bilirler. Ah, hak söylensin de, varsın birkaç gönlü kırsın, bunda bir zarar yoktur.

İşte bu acılar içinde yuvarlanırken bir mektup. . .

— Nereden?

— Van'dan.

Bu karşılığı alınca bir türlü aklıma sığdıramadım. Şimdiye kadar kendisini Anka kuşu ve oradaki yaşamı da düş sandığımı bu üzüntü diyarından nasıl olsun da bir mektup gelsin!

Hemen zarfı açtım. İşte, büyük bir zatin kaleminden çıkmış olan mektup-taki yazılar:

". . . Muks eskisi gibi bayındır. Ondan sonra Hizan gelir. Bunu iyi bilmem, öyle sanarak söylüyorum. Erciş bir-iki yıl sonra belki eski durumunu bulur. Çünkü Zîlân deresi halkı göç etmemiştir. Van kasabasında(1) kasap, bakkal-çakkaldan oluşan Ermeni mahallesinde biraz bayındırlık izleri vardır.

- (1) Van savaştan önce çok güzel bir kent olup, tahminen 7 bin hanelik iken, bugün bir kasaba, belki de bir köy durumuna düşmüştür. Van, yönetim bakımından iki sancağa ayrılmıştır: Van sancağı Erciş, Adilcevaz, Westan, Muks, Saray, Bargirî ilçelerini içerir. Öbürü Hakkâri sancağı olup, Çolemêrg, Başkale, Gewar, Hoşab, Şemdînan ilçelerini içerir. Van önce bir beylik, sonra il, en son da sancak durumuna getirilmiş ve bugün de yukarıdaki mektuptan anlaşılacağı gibi tamamıyla yıkıntıya, belki de bir Kürd mezarlığına dönmüştür. Yerli halkı ise, 11. sayımızda Van sütununda gösterdiğimiz gibi öteki illerde sürünmektedir.

Saray ilçesi de fena değildir. Hakkârî ilçeleri tümüyle yıkıktır denilse gerçek dışı olmaz. Hoşab ilçesinde bayındırlıktan iz yok. Başkale ilçesinde 5—6 köyde ancak bayındırlık izleri vardır. Çolemêrg ilçesi de öyledir. Gevar'da Üremar'dan başka bayındırlıktan iz yoktur. Şemdînan dahi Gerdî ve Herkî'den başka öyledir. Bizim arazinin bayındır duruma getirilmesinden tümüyle ümitsiz olmuşum. Bunun için burada kalmamda, derin dertten başka bir yarar görmüyorum”.

Yazıları okuyunca, acılarım yatışmadı; tersine yürek çarpıntımın artması ile daha fazla sıkını bastı. Herkes mektup alınca sevinir, acaba niçin? Ben alınca kederlendim, niçin?

İşte burada iki soru işareti karşısında şaşkın kaldım. Nihayet birinci ”niçin”e, ”çünkü haber alamadığı sevgilisinin sağlık haberini alan bir insan elbet sevinir”; ikinci ”niçin”e de, ”çünkü kendisinden haber alacağından ümidini keserek yaralarını birazcık unutmuş iken o yaraların yeniden tazelenmesi, kuşkusuz acı verir” cevaplarını verdim. Bu cevaplar vicdanımdan kaynakınca baygın ve güçsüz bir durumda yatağa düştüm.

15 Şubat 334(1918)(614)

Hakkârîli
Abdurahim Rahmi

HALKLARIN ÖZGÜRLÜĞÜ KONUSUNDA BİR FELSEFÎ DÜŞÜNCE

Tüm dünyaca bilinmektedir ki, halkların özgürlüğü konusunda olumlu ve olumsuz birçok söz söylendi. Fakat yine de hiç unutmamalıdır ki söz ile uygulama arasında, lâf ile icraat arasında çok, pek çok fark vardır. Artık eski mantıkçılar gibi ”Anka kuşu varmış, varsayılan Kaf dağında imiş” gibi hayallere değil, araştırma ve inceleme sonucunda, matematik kuralları gibi keşin ve deneylere uygun olan yeni mantık ile ve bilimsel bir gözle, basiretle halkların özgürlüğünü burada incelemek istiyorum. Bunun için de son derece açık, inandırıcı kanıtlarla davamı ortaya koyacağım:

Tanrısal kanun, doğa kanunu, hiç kimseye sormadan ve danışmadan, o ezeli-ebedî kurallarını kayıtsız bir şekilde ve acımasızca yürütüyor. Bu kanunlardan bize gerekli olacak olan asıl şurasıdır ki, her zaman şu ezeli kuralları, ”Tanrı'nın işi” dediğimiz şu doğa kurallarını görüyoruz: Güçlüler sürekli olarak güçsüzleri eziyor. Bu ezmenin sonucu olarak, yenilgiye uğrayan halklar, galip halkların görenek ve geleneklerine uyarak bunun sonucunda yok olup batıyorlar ve kendi milliyetleri adına bir şey kalmıyor; ya da zor

(614) 588 numaralı dipnota bakınız.

yolu ile, baskı yöntemi ile kendi dillerinin, uygarlıklarının, görenek ve geleneklerinin yok edildiğine tanık oluyorlar. Demek oluyor ki güçlüler, ekonomice, siyasetçe, yönetimçe, bilim ve kültürçe, maddî olanaklarca güçlü olanlar güçsüzleri, bu koşullara sahip olmayanları kendi içlerinde sindirip kendilerine dönüştürüyorlar.

Hatta bunu karada gördüğümüz gibi denizde de buna tanık oluyoruz. En belirgin örneği de, büyük balığın küçük balığı yutarak yaşamını garanti-lemesidir.

Böylece insanın aklına ilk anda çok şeyler geliyor. Doğal olarak ve yaratılış olarak gerçeği aramaya eğilimli olanlar, genel tarihi araştırmayı bilenler, hiç tereddüt etmeden şu soruları ortaya koyarlar:

Halkların özgürlüğü nasıl ve ne gibi koşullarla olur? Güçlüler güçsüzleri ezmekten vazgeçip bu hakkı onlara nasıl bahşederler? Ederlerse tarihte bir örneği var mıdır? Yoksa bu sözler hayalî midir?

Bu soruların karşılığını bu konuları bilen kimselere bırakıyoruz. Yalnız burada amacımız, halkların özgürlüğünün birtakım koşullarla mümkün olabileceğini, siyaset dünyasında bir yer kazanmak isteyen ulusların giderek gelişmelerinin ancak, gözler önüne sereceğimiz koşullar içinde mümkün olabileceğini, aksî takdirde mümkün olamayacağını pratik bir şekilde kanıtlayarak görüşleri aydınlatmaya hizmet etmektir:

Dikkat buyurulsun, dünyada milyonlara varan hayvanlar, uygar ve sosyal bir durumda yaşayamayıp bütünüyle insanların esiridirler. Hatta bir çoban, yüz bin koyunu ufak bir sopa ile güder. Bunun nedeni ise, o çaresiz hayvanların düşünme özelliğinden yoksun olup düşünen insana tutsak olmalarıdır.

İşte bunun gibi, kültür nimetlerinden yoksun, bilgisizlik içinde koşuşup duran ilkel halklar, değil bir devleti, kendi evlerini bile yönetmekten âcizdirler. Zaten bizim bu durumumuz, yurda hizmet etmemekten değil, etmesini bilememektendir. Bizde tam anlamıyla bilim ve kültür yoktur. Bazı kimse-ler var, diyorlar ki:

”Para olursa, örgüt olursa bir halk, bir ulus kendini idare eder”.

Hayır, cahil adamı hazinelere de boğsan yine iflâs etmiş olarak çıkar. Zaten cahil adam para yemesini de, harcamasını da bilemez.

Bu nedenle, yeni kurulacak olan ufak uluslar, her şeyden önce, bu çağa, çağ-daş yaşama uygun bir biçimde zihinlerini, fikirlerini donatmalıdırlar. Bu-nun için de kültürel örgütlenmeleri gerçekleştirecek, bilim, teknik ve sanat adamları yetiştirecek programlar yapıp, önce oradan işe başlamalıdırlar. Hak fikri, adalet fikri, yaşam fikri gelişmeyen bir ülkede ne adalet, ne hukuk, ne de siyasal yaşam olur.

Eğer zamanın yeniliklerini, insan gereksinimlerinin artışı, ekonomi dünyasındaki rekabetin genişlik derecesini görmüyorsak, bu da bilim ve kül-tür gözlüğüğümüzün kırık olmasındandır.

Gelecek yazıda öbür koşullardan da sözedilecektir.(615)

Ahmed Vehbi

ÖNSEZİ

Çaresiz ve suçsuz Kürdlerin birçok feci saldırılara ve baskılara uğradıkları, sokakların açlık yüzünden bir ölümler sergisi durumuna geldiği bir zamanda aşağıdaki şiiri yazmış ve uyuyan adaletin bu duruma yolaçanlara karşı uyana-
cağına inanmıştım. Eski yönetimi hedef alan bu şiiri, son olaylar üzerine yu-
karıdaki başlık altında saygıdeğer "Jîn"e sunarak yayınlanmasını uygun
gördüm.(616)

K. V.

Eyvah yine yandık, yine yandık, yine yandık
Bir facia, bir cehennem dönemi yerleşti durdu
Tehdit ile, yalan-dolan ile tam dört yıl kandık
Tam dört yıl çektik, ne boşuna emekler bu!
Suçlanan millet mi, yine millet mi aşağılanacak!

Millet daha çeksin, daha yansın mı? O hâlâ
bir mezar kurtu gibi beslenip durmaktadır
Çıplak ve perişandır yurdun her yeri sanki
Arzuladığı kül yığını, ümidinin musalla taşı
sefalet acıları başkaldırıyor sürekli olarak

Bin trajedi sökün ediyor bu sefaletin ardından
İşkence ve idam ile yurttaşların yok edilmesi
Kanun. . O nasıl şey ki tasarrufu ortadan siler
ve kişisel güvenliği kenara itmeye cesaret eder!
Cengiz bile saygı göstermişti uyruklarına

Eksilmedi bir an bile cimrinin sıkıştırmaları
Tarih kaydedip yazacaktır bu iğrençlikleri
Alçak bir dönemin acılarını ortaya sermekle
koca bir milletin rezil ettin ümidini
ve kültürünü tatil edip yok ettin vicdanını

Özgürlüğü çiğneyen ey dönek başbelâsı
ey böbürlenmiş kızgınlık, evet ey uğursuz otorite!
Hakkın ne senin kılmağa insanlığı mazlûm!
Bekler seni her köşede bir gizli matem

Sonunda görürüz, gerilemek zorunda kalacaksın
pişmanlığın zavallı bir titreyişiyle perişan olarak
Ey kahredici zümre, kahredileceksin
Bir gün kıracak dişlerini nankörlük lokması
Bir gün dönecektir sana en ağlanacak hüsrân!

Erganimadeni: 28 Nisan 1918

Kâzım Vehbi

ÖNEMLİ BİR KAYIP

En değerli Kürd gençlerinden Babanzade Reşid Bey'in oğlu Avni Bey, geçenlerde vefat etti. Ahlak ve zekâsı bakımından arkadaşlar arasında kendisini tanıtan ve sevdiren Avni Bey kaybolurken, hepimizin yüreklerinde acı bir yara açtı. Biz, rahmetlinin saygıdeğer ailesiyle birlikte Kürdlüğü de taziyeye muhtaç görüyoruz. Cenab-ı Hak ailesine ve arkadaşlarına sabır ve dayanıklılık lütfetsin.

JİN

* *
*

Çalışma arkadaşımız "Kürdistan" dergisinin 3'üncü sayısı da yayınlanmıştır. Birçok seçkin yazıları içeren adı geçen dergiyi saygıdeğer okuyuculara tavsiye ederiz.

JÎ ESERÊN KEVN⁽⁶¹⁷⁾

Zahidê rûniştîyê xelwetê girêdayîyê karê xwe ye
Bazarvanê gerok dilşewitîyê diravê xwe ye
Evîndarê dîlberevîn dildarê dîtina yara xwe ye
Da bizanî ku her kesek bê guman xemxwarê xwe ye

Bê xebat tu ji kesek hêvî meke dayin û hîmmetê
Bê mexsed qet kes jibo kesê nakêşe zehmetê
Kes nîne ku hilgire barê te ew bê ucretê
Gerçi Îsa be jî ew tim rakirê barê xwe ye

Hişyar bî da nekî umrê xwe bê ber telef
Lewra fêde nedaye mal û xizne û ewlad û xelef
Serpêhatiya Xizir dîwarê yetîmî bû selef⁽⁶¹⁸⁾
Vî zemanî her kesek mî' marê dîwarê xwe ye

Ey Xanîyê nezan, wextê xwe tewş winda meke
Ey heweskar, bê daxwaz ji evînê parek hêvî meke
Afirandoxê xweser, ku qet ne muhtacê kesek e⁽⁶¹⁹⁾
Qencîya wî, ew jî ber bi hêvîkarê xwe ye

Hezretê Şêx Ehmedê Xanî

-
- (617) Ev helbesta Xanîyê nemir hem ji alîyê bîrewerîyê ve, hem jî ji alîyê huner ve gelek hêja û rûmetbilind e. Belam, wek gelek helbestên mêjîn di vê helbestê da jî gelek peyvikên Erebi û Farisî hene. Me vîya ku em mana vê helbestê bi Kurdîyeka nîsbeten xwerû bidin zanîn. Ji ber ku wergerandina wê bi wezn û qafîye gelek zor bû, me qîma xwe bi wergerandina mana wê, yan jî bi vekirina mana wê tenê anî.
- (618) Mana vê malikê nayê zanîn. Me jî vê malikê tenê peyvika "macera" wergerand Kurdî û kir "serpêhatî".
- (619) Me peyvikên "Afirandoxê xweser" di şûna her du peyvikên "Saniê mutleq" da bi kar anîn. Mexsed ji "Saniê mutleq" Xwedê ye; yanî "ew Xwedayê ku diafirîne û di afirandîna da xwedîyê vîn û selahîyeteka mutleq û bêsînor e, kes nikare têkilê karê wî bibe".

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

J Î N

Salek 220 quriş e
Nîv sal 130 ”

H A Y A T

Mesleğimize muvafık makalât
maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler
iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

MÜNDERECAT

Tebrik	
Açık mektub	Kemal Fevzi
Kürdler tarihî bir millettir	Yusuf Sabri
Baban tarihi	Yamûlkîzade Abdülaziz
Kürdlere dair	Kurdîyê Bitlîsî
Şehirliler ve köylüler	Siverekli Hilmi
Hayyealessala	E. Rehmî
Weqta buharê	E. Sabit

Nüshası 5 kuruştur
Necm-i İstikbal Matbaası

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

J Î N H A Y A T

Salek 220 qurış e
Nîv sal 130 ”

Mesleğimize muvafık makalât
maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler
iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

TEBRİK(✱)

Kürdistan meşayihından "Seyyid Taha" Efendi
hazretlerinin hafîdi ve **Kürdistan Cemiyeti**
Reis-i muhteremi Seyyid Abdülkadir Efendi
hazretlerinin bu defa Şura-i Devlet riyaset-i
aliyyesine tâyin buyurulduğunu kemal-i meser-
retle işittik; müşarünileyhi gazetemiz tebrik ile
muvaffakiyetlerini temennâ eyleriz.

HÜKÜMET-İ HAZIRAYA AÇIK MEKTUB(*)

Hükümet mefhum-ı mühimminin bu memlekette henüz anlaşılamadığına ve pek uzun bir müddet sonra da anlaşılamayacağına, altı asrın yüklendiği vukuât-ı tarihiye isbata kâfidir. Filhakika, güzariş-i Saltanatın bu edvar-ı medîdinde millet-i Osmaniye, takâmülât-ı medeniyeyi tâkib ile asrîleşememiş ve bu yüzden bir teceddüd-i ictimaiye mazhar olamamıştır. Bu böyle olmakla beraber, re's-i kâr-ı millete gelen hiç [2] bir hükümetimiz de milleti lâ-yıkıyla öğrenmek, yakından tanımak gibi vazaif-i hükümetin en mühimmi olan kudret-i idariyeyi izhar edememiştir.

İklimler istilâsından sonra kalblerin feth-ü zabtı lâzım gelirken, tevalî eden ihmal ve teseyyüb bugüne kadar devam edip geldi. Hukuk-ı esasiye kavaidinin bu memlekette ca-i kabul bulamayacağını son senelerin hadisât-ı elîmesi bize gösterdi; ve maatteessüf, sevda-i ikbal ile vukua getirilen her darbe-i hükümet, başımıza bir darbe-i ilâhiyeyi beraber getirdi. Milletin vicdan ve iradesinden doğan bir hükümet göremedik; zaten görmek de mümkün değildi. Daima bir ekalliyet-i mütegallice ve zalime, bu bîçare memleketin şuur-ı mukadderâtı üzerine bir siyah kanat gerdi. Millet şimdiye kadar kendi iradesiyle idare ediliyorduyse bugünkü izmihlali kendi eliyle tayin ediyordu demektir. Halbuki:

**Bu halkın mülkünü seyret, harab-âbad lâzımsa
Bu mülkün halkını söylet, sana feryad lâzımsa!**

İşte kendini idare ettiren halk ve onun hali!

Biliyoruz ki her tebeddül-i hükümet, yeni bir tarz-ı tahavvülü beraber getirir. Fakat hiç bir zaman adalet beraber getirilmedi; hiç bir zaman adl-ü hakkın envar-ı teselliyetkârı, vatanın zalam-ı zulüm ile muhat ufuklarında işrak etmedi. Yalnız, gidenler gelenlere zulümlerini terk, gelenler de ancak iz'af-ı i'tisaf ettiler.

Şimdi de, yirminci asrın huzur-ı tarihe çıkan hacîl ve kanlı nâsiyesi önünde bu milletin yere düşen inan-ı ikbalini siz ele aldınız. Size soruyorum:

Dört asırdan beri Osmanlı saltanatının istinadgâh-ı metîni olan ve hâlâ "Vilâyât-ı Şarkıye, havalî-i Şarkıye, Anadolu-i Şarkî, Serhad" ve hatta "Ermenistan" gibi türlü türlü garib adlarla anılıp da, hakikî isminin söylenilmesi âdeta günah olan bîçare "Kürdistan"ın nasibsiz evlâdlarına reva görülen bunca hicran-ü hüsrânı, velev binde bir nisbetinde olsun tamir etmek, acaba hayalinizden geçecek midir? Onlar ki bütün varlıklarını bu devlet uğrunda sarfettiler; yokluklarında, [3] yoksulluklarında bu devletin varından, varlığından bir zerre-i nef' ve merhamet görmediler. Asırlardan beri yüksek, karlı şahikalarından inmeyen, hürriyetini her şeyin fevkında gören, ne yazıklar ki Hilâfet ve İslâmiyet uğrunda bugün üryan-ü perişan kalan ve her gün biraz daha musab-ı mevt-ü sefalet olan o halkın esbab-ı felâhı, son zamanlarda pek

garib bir hale teşebbüsle, gûya temsîl etmeye çalışmakla düşünüldü.(620) Bu o kadar zalimane maksadlarla icra edildi ki, imdada şitab eden muhacir memurları, kefensoyan birer nebbaşdan, mevta ciğerine saldıran birer sırtlandan başka bir şey değillerdi. Bugün Van, Bitlis, Erzurum halkının yalnız enkaz-ı haksarı kalmıştır. Bu enkaz üstünden bargâh-ı Kibriyaya yükselen en son vaveylâları, matem-ü ihtizarı siz de dinlemezseniz, siz de o diyar-ı hicranın her bir yetim ve yetime-i hicranına müşfik ve tesliyetkâr bir el uzatmazsanız, heyhat! . Onlara ağlamak, yine tarihin hisse-i şeametine düşecektir.

10 Mart 335(1919)

Hizanîzade
Kemal Fevzi

KÜRDLER TARİHÎ BİR MİLLETTİR(*) I(621)

Mevcut ve munkarız milletler, hükümetler arasında Kürd tarihi, tettebbu ve mütalâaya şayan, merakâver mebahisi hâvîdir. Bunun içindir ki:

Teakub-ı a'sar ile muzlim vadilerde gömülmeye yüz tutmuş olan Kürd mevcudiyeti, hakikatte pek celî ve bariz delâiliyle hüviyetini isbata amadedir. Hatta, sînesinden pek çok ulema-i fuzala doğan Kürd muhîti, ecnebi müverrihlerin iddiaları vechile, günün birinde yine masdar-ı feyz-ü terakkî olaçağı da kaviyyen me'muldür.

[4] Kürdler de kendilerine Kürd fütuhât ve gazevâtıyla bir hamiyet ve nam bırakmışlar, maalesef bu ana değin ba'sü bâdelmevte mazhar olamamışlardır. A'sar-ı maziye de merğub ve müştehir olan Kürd efazılının lemeât-ı ilmiyelerinden nur alan ve elyevm bile almakta olan Kürd ezkiya ve gençlerinin hûn-ı hamiyetleri tahrik olunup galeyana gelseydi, eminim ki —az ileride bahsedeceğim— Spitker'in iddiası vechile müterakkî bir Kürdistan zuhura gelmiş olurdu.

Sadedden harice çıkarak diyelim ki: Halihazırdaki birkaç genc ve mütefekkir dimağlar olmasaydı, Kürd milletini yine mukadderâtını idare edemeyen bir millet diye itham eder ve "ağla ey gözlerim ağla, ne gelen var ne giden" derdim. Fakat görüyorum ki mecruh kalbime merhem-i teselli sarabilecek muktedir eller, mütefekkir dimağlar vardır ve daha da yetişecektir.

(620) Bu tümcedeki "temsîl" sözcüğünün anlamı, "bir halkı başka bir halkın içinde eritmek, assimile etmek" demektir.

(621) Burada birinci bölümü yayınlanan bu yazının devamı derginin 18'inci sayısındadır.

Bahsimize intikal edelim: Kürdler tarihî bir millettir dedik ve ecnebî müverrihlerinin hakkımızda samimî niyât beslediğini de ilâve eyledik. Bu müddeamı zîrdeki delâille isbat edebilirim:

1- Kürd eslâfının, Kürd eazımının mütalâât ve ictihadâtını delil göstermiş olsam birtakım muarızînin hurafe demelerinden masun kalmak için, bir Fransız tarihiyle isbat-ı müddeaya kalkışıyorum: Kürdler hakkında mühim ve telifi ihtiva eyleyen tarihi(622) "**Fastes de la Nation Kourde**";

"Harunürreşid zamanında mevcudiyetlerini irae eyledikleri mervî olan Kürdler şecaat, hamasetleriyle temayüz etmişlerdir; tarihte Philippe Auguste, Richard. . ilh. Avrupa kahramanları derecesinde nam bırakan Sultan Yusuf Salahaddin ibni Eyyub ve El-Melik El-Âdil'in fütuhât ve icraât-ı âdilâ-neleriyle iştihar etmişlerdir. Sülâlesinin menşei Acem hududunda kâin Dwîn şehri olan Salahaddin, Kürd tarihine hakikî bir revnak vermiştir" söylüyor.

2- Kürdler hakkında hayli tettebbuatta bulunan ve dolayısıyla Musul, Irak, Suriye havzaları hakkında beyan-ı fikir eyleyen Almanlardan meşhur Doktor Spitker [5] şöyle bir mütalâa dermiyan ediyor:

"Kürdistan denilen vâsi' arazide, Suriye'nin şimal(623) ve şark taraflarıyla Musul havâlisinde işlenmemiş topraklar, balta vurulmamış cesîm ormanlar, hatta biçilmemiş buğdaylar vardır. Kürdistan'ın garb-ı cenubîsi zengin bir kuvve-i inbatîyeye malik, şark-ı şimalîsi lââyüfna mâden hazainini muhtevîdir" diyor; en nihayet, galiba matmah-ı nazarını celbetmiş olacak ki, "orayı idare eden muktedir eller, hükûmât-ı hazıra ile tabiatıyla meydan-ı rekabete kalkışacaklardır" ifadesini de ilâve eyliyor.

Şu satırları okurken a'mak-ı kalbimden ah-ı derunîler koparmış ve eşk-i tahassürle dolu olan gözlerimle ve kalbimle ağlamıştım.

Görülüyor ki Kürdlerin, ananât-ı tarihiyeleriyle, mazbutât ve vesaik-i mutaberesiyle, Garb'ın en mütefekkirînine hakk-ı millîlerini muhafazaya, tarihî millet olduklarını iddiaya hakları vardır.

Yukarıda ismi zikrolunan "**Fastes de la Nation Kourde**", Kürd tarih, anane ve milletinden uzun uzadıya bahsettikten sonra yine Kürdistan hududuna nakl-ı bahs ediyor, Kürdistan denilen vâsi' arazi(624)

Böyle bir hıttai vâsiada müddet-i medîde yaşayan ve halen de yaşamak azm-ü emelini taşıyan, açıkçası mevcudiyetini muhafazaya kadir olan bir millet, bekasını her türlü vesait ve müdafaâtıyla isbata hazırdır.

Hele Fransızlarca mezayası, Kürdlerin iftihara şayan en kıymetdar bir uzvu olduğu takdirde (625)itiraf olunan Şeref Han'ın —ki Fransızlar "Cheref-

(622) Bu cümlede, dizgi yanlış sonucu olduğunu sandığımız bir düşüklük vardır. Kanımızca doğrusu "Kürdler hakkında mühim bir telifi ihtiva eyleyen tarihi" olmalıdır.

(623) Buradaki "şimal" sözcüğü derginin aslında dizgi yanlış sonucu olarak "mal" şeklinde çıkmıştır. Biz sözcüğün doğru şeklini "kuzey" anlamına gelen "şimal" olarak yazdık.

(624) Bu paragrafın sonu derginin aslında böyle, cümle tamamlanmadan çıkmış; ayrıca bu son ve yarım cümle ile bir sonraki paragraf arasında üç satırlık kadar bir yer boş olarak çıkmıştır. Bu satırlar sansür edilmiş olabilir.

(625) Doğrusu "takdirle" olmalıdır.

on, dine, Prince de Bidlis" tesmiye ederler— Kürd tarihini Fransızlara, Almanlara, İngilizlere bihakkın tanıttığını kim inkâr edebilir.

Kürd tarihi hakkındaki esas nıkatı gelecek makaleye bırakmak şartıyla, şimdilik diyelim ki:

[6] Halihazırda Kürd milletinin ruhundan kopan bir sada-i muhakkın, çıplak tâbiriyle bir sayha-i itirazın, behemehal bir mâkes bulup dinleteceğini hüviyet-i vicdaniyemizle temennâ ederiz.

(mâbâdı var)

Şîlanlızade
Yusuf Sabri

KÜRD TARİHİNDEN BABAN HANEDANI(*)

Muharriri:
Aziz Yamülkî

Safeviye hanedanının sonuncusu olan Şah Hüseyn, gayet mutaassıb olduğundan, zîr-i tabiiyetindeki Sünnîlere enva-ı mezalim ve i'tisafât icra etmekte idi. O taraflardaki tebaa-i Osmaniye'nin Südde-i seniyyeye müracaatları, taleb-i himayet ve müzaheret eylemelerine mebni, 1143'te(626) İran'a harb ilân edilmiş ve Osmanlı orduları Kermanşah ve Azerbaycan cihetlerine sarkmıştı. Bu harekât, İranîler tarafından vukua gelen taleb üzerine bir müddet mütareke ile tevkif edilmişti.

Ertesi sene pederinin katli üzerine İsfahan'dan firara muvaffak olan Şah Tahmesb, Kazvin'de taht-ı İranîye cülus etmiş ve Afganîlere karşı ihraz-ı muzafferiyet için, cedd-i emcedi selatîn-i Kaçariyeden Esterâbad hakimi Nuvab Fetihali Han(Fetih Ali) ve Kaçar Kutlu Şahkuli Han'dan istimdad ederek Afganlılara ihraz-ı muzafferiyet ettikten başka, hükümet-i İranîyeye yeniden hayat vermiş ve Osmanlıların eline geçen yerlerin istirdadına teşebbüs eylemişti.

Bu sıralarda Rusların dahi bazı tecavüzâtta bulunmaları, Şah'ın Azerbaycan'da kalmayarak Geylân'a hareketini mucib oldu.

Osmanlılarla vukua gelen birkaç muharebede galebe çalmaya başladığı sırada, [7] Teymur Paşa ve daha bazı Osmanlı paşalarıyla beraber Şehrezor hakimi Han Paşa(627) beş bin kadar maiyeti ile Senendec'den geçerek "Melayir"[*] kalesini muhasara ettiklerini ve bunlardan ayrılmış diğer bir kuvvetin Hemadan'a doğru yürüdüğü haber aldı.(628)

(626) Milâdî 1731 yılı.

(627) Doğrusu "Han Paşa'nın" olmalıdır.

[*] Melayir, "Vilâyât-ı Selâse" namıyla Nihavend, Toserkan, Devletâbad vilâyetlerinin halihazır merkezi ve birçok yol ve boğazların hakimi olan bir nokta olup, eski kalesi hâlâ bakîdir.

(628) Doğrusu "yürüdüğü" olmalıdır.

Şah Tahmesb bir haber üzerine(629) Nuvab Fetihali ve Şahkuli Han'ları orada terk ile kendisi bir kısım kuvvetle Hemedan'a yürümüş ve ilk hamlede bunları münhezim etmiş ve sonra Melayir ovasında yaptığı baskında muvafak olarak Osmanlı ve Baban süvarilerini mecbur-i firar ve birçok üsera elde etmişti.

Tahmesb, bu muvaffakiyâtın verdiği neş'e ile Azerbaycan'a dönmüş "Mi-yanduab" civarında ictima eden Osmanlı kuvvetlerini karşılamak istemişti. Kızılözü suyu kenarında vukua gelen bu muharebede bunları da inhizama uğratmış ve bütün ahmal ve eskallarını zabtetmiş ve "Merağa" kalesine muvasalatla, Tebriz havalîsinde bulunan Osmanlı askerleri de kendiliklerinden o havalîyi terk eylemişlerdir. Müşarünileyh, ele geçirebildiği üsera ile elde ettiği topları mahza eziyet olmak maksadıyla cerrettirerek ta Horasan'a kadar işkence altında sevketmiştir.

Yeni padişah(630) sükûn-ı dahilînin temininden sonra İran vakayîine atf-ı nazar etmiş; Bağdad Valisi Ahmed Paşa'yı Xaniqîn üzerinden, Hekimoğlu Ali Paşa'yı da şimalden kuva-i kâfiye ile İran'a tahrik etmişti. Baban hududu civarında Şah Tahmesb'in te'dibâtı, Hakimlik dahilinde bulunan bazı müte-neffizanın İran'la müşterek hareket edilmesi cihetini tasvib ettirmiş ve bunun kuvveden fiile çıkması için hükümet-i Osmaniyye dost olan Han Paşa'nın katli icabetmişti. Müşarünileyh, buna binaen bir dest-i melânet tarafından katledilmiş ve Halid Paşa, hakimliği ihraz etmişti.

[8] Halid Paşa, hükümet-i İraniye ile dostane geçinmek emelinde olduğunu teminen, huzur-ı Şahîye bir elçisi ile arz-ı mâlumât etmiş ve masebak hakkın-da taleb-i afûda bulunmuştur. Şah bu haberi kabul veyahud fırsat add ile iktifa etmiş ve Erivan taraflarından yürüyen Ali Paşa üzerine dönmüştü. Ali Paşa kuvveti her ne kadar Tahmesb kuvveti karşısında duramamışsa da, Bağdad'dan yürüyen Ahmed Paşa (631)Hemedan cihetlerinde Baban atlılarıyla peyda olması, o tarafa gitmesini mucib olmuştu. Ahmed Paşa İstanbul'dan aldığı emir üzerine hareket etmiş ve İranîlerden iyi bir öc almak için tevhîd-i hareket lüzumünü Baban hakimine de haber göndermişti.

Şah Tahmesb, bu suretle açılan müzakerâttan gaflete düşmüş ve "Ravza-tussafa"nın nakline göre, çadırlarda bulunurken fırsatı bekleyen Osmanlı ve Baban süvarilerinin anî surette baskınına uğramıştır. Bu baskında her ne kadar Kızılbaş süvarilerinin mukabelesi vukua gelmiş ise de, ordunun mühim bir rûknünü teşkil eden Belüc Mehmed Han'ın firarı ve baskının şiddeti, Şah ordusunu kâmilten firara, ahmal ve eskallarının terkine mecbur etmişti.

Elde edilen ganimet sırasında Baban atlıları da dört büyük top elde etmişler ve bu toplar son zamana kadar Süleymaniye'de Baban Tophanesinde dururmuş.

Sultan Mahmud Han'ın cülusünü tebrike memur heyet, bu hezimetlerini

(629) Doğrusu "bu haber üzerine" olmalıdır.

(630) Burada sözü edilen bu yeni padişahın hangi Osmanlı padişahı olduğu belirtilmemiştir. Ancak aşağıda, Sultan Mahmud'un tahta yeni çıkışından söz edilmektedir. Buna göre bu yeni padişah, 1730 yılında Osmanlı tahtına çıkmış olan Mahmud I'dir.

(631) Doğrusu "Ahmed Paşa'nın" olmalıdır.

duyunca, derhal İstanbul'da akd-ı musalaha etmişlerdi. İranîlerin bu mağlubiyet-i kahrkariyesi ve Şah'ın bakıyyetüssuyufla İsfahan'a firarı, Tahmesbkuli Han tarafından Şah'ın hal'ı ve kendisinin Şah Abbas-ı Salis namıyla 1145(632) tarihinde taht-ı İranîyana cülüsünü mucib oldu.

Şah Abbas-ı Salis, bilahare ahaliye hoş görünmek ve bu mağlubiyetten kurtulmak maksadıyle, birçok Lur süvarisiyle Xaniqîn üzerinden Bağdad'a yürümüş ve bu münasebetle vukua gelen bazı muharebâtta galebe çalarak niha-yet Bağdad kalesini zabt ve Osmanlı paşalarından Mehmed Paşa'yı esir ve bir kısım kuvvetini Bağdad'da terk [9] ettikten sonra, Dicle nehrini Nehrevan taraflarından geçerek Muhafız Ahmed Paşa ordusunu dahi ricatlere uğrattı.

Şah Abbas'ın bu muvaffakiyâtı Samerra, Hille, Nefef, Kerbelâ şehirlerinin zıyânını ve Osmanlı askerinden beş bin kadarının telefini mucib oldu.

Kızılbaş ordularının Bağdad ve civarında bu suretle ilerlemesi, avdetlerinde behemehal Şehrezor cihetlerine de uğrayacağını ve Baban Hakimliğini tahrib edeceğini kaviyyen ümid ettirmiş ve bu münasebetle Ömerkale civarında, Kerkük yollarında Birçok kaleler ve surlar kemal-i germiyetle inşa edilmeye başlanmıştı.

Fakat Osman Paşa kumandasında Bağdad'ı kurtarmak üzere Kerkük'e gelen kuva-i Osmaniyye Baban hakimi Süleyman Paşa sekiz bin kadar süvarisiyle iltihak etmiş ve bu kuvvetin yaptığı bir çevirmede İranîler zayıât-ı azîme ile ve birçok toplarını terkederek Hemedan'a çekilmişlerdi.

Hemedan'da bu ordu, bir müddet sonra teşkilâtlarını tekrar icra ile Ker-maňşah'dan ilerlemeye başlamıştı. Diyale nehri (Ab-ı Sîrwan) (633) kanarında ve Zehab'ın 8 fersah(634) kadar yakınında Osmanlı kuvvetleriyle ilk defa çarpıştıklarında, İranîlerin mahirane hareketleri bu kuvveti perişan etmiş ve Bağdad yolu açılmıştı.

Serbestçe yürümeye başlayan İran ordusu, Serasker Topal Osman Paşa tarafından Karatepe [*] civarında bulundurulmuş bin iki yüz kadar şecî' süvarinin mukabelesine uğramışsa da hepsi firara mecbur edilmiş ve kumandanları Memiş Paşa'nın başı da Giraylı "Allahyar" namında biri tarafından kesilerek bir tahtırevanla Seraskere göndermiştir.

Tahmesb Han mansuran Karatepe'ye girdiği gibi "Babahan" namındaki bir sergerde ile Hille, Nefef, Kerbelâ'yı tekrar istilâ ettirmiş ve Bağdad'ı zabtan feragat ederek, Erivan taraflarından İran'a dahil olup külliyetli igtışaslara sebebiyet veren Osmanlı ordusunu karşılamaya döndü. Tebriz'e vardığında Osmanlı [10] kuvveti de o havalîyi tahliye etti. İran ordusu bundan, Afgan

(632) Milâdî 1733 yılı.

(633) Bu ad derginin aslında burada "Ak Sîrwan" biçiminde, fakat aşağıdaki orijinal dipnotta "Ab-ı Sîrwan" biçiminde çıkmıştır. Kanımızca doğrusu, "Sîrwan suyu" demek olan "Ab-ı Sîrwan"dır. Çünkü söz konusu olan, Diyale ırmağıdır. Öyle anlaşıyor ki "Ab-ı Sîrwan", İranlılarca bu ırmağa verilmiş bir addır. Bu nedenle, biz aşağıdaki orijinal dipnotta yazılmış olan biçime uygun olarak burada da "Ab-ı Sîrwan" yazdık.

(634) Fersah: Eskiden kullanılan ve beş kilometre kadar bir mesafeyi belirten bir uzunluk ölçüsü.

[*] Karatepe, Diyale denilen Ab-ı Sîrwan'ın sağ sahilinde ve Kızıl Rabat'ın karşısındadır.

ve Ruslarla bir müddet uğraşmış ve bu meşguliyette bulunurlarken tekrar Osmanlıların Erivan'ın iki fersah kadar yakınında, Muradtepe nam mevkiye külliyetli süvari ve piyade ve topla ictima etmekte oldukları haberini almışlardı.

Bunun üzerine İran ordusu bu kuvveti karşılamaya gitmiş ve hiç şübhesiz başlarında Şahların hüsni idaresi sayesinde, Osmanlı ordusu İran tarihlerine göre 1200 maktûl ve sağlam olarak üç paşa ve 500 esir ve pek çok top zayı etmişlerdir.

Bu muharebeden sonra iki hükümet akd-ı musalaha etmişler ve bu musalaha neticesinde Sultan Ahmed Han hazretlerine Şah tarafından bir altun murassa' saat ile bir düzine fil hediye olarak gönderilmiştir.

(Mâbâdı var)

KÜRDLERE DAİR(*)

Bugüne kadar mechul kalan veya ahval-ı ictimaiyesine dair haricin muttali olabildiği mâlumât düşman komşuların tertibât-ı gazezkâranesine istinad eden Kürdler hakkındaki telâkkiyâtın zaman-ı tashihi gelmiştir. Buna muvaffak olabilmek için evveleminde zavallı Kürdlerin Avrupa erbab-ı irfanına nasıl tanıtılmış ve onlarca ne suretle tanınmış olduğuna kesb-ı vukuf lâzımdır. Bu babda muhtac olduğumuz mâlumâtı, Garb erbab-ı tedkikin, müverrihlerinin hakkımızda yazdıkları âsâr ve mütalââttan alabiliriz. Bu maksada mebni olmak gerektir ki **Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti** de, programının bir maddesine, Kürdistan ve Kürdlere dair Garb müellefât-ı mevcudesinin tercüme ettirileceğini ilân ediyordu. Filhakika bu yoldaki neşriyat, hakkımızdaki telâkkiyât-ı mâkûsenin tashihine zemin teşkil etmek fidesinden başka, milletimizin menşe ve tarihi hakkındaki mesaîmize de [11] birçok nikat-ı nazardan pek büyük yardımlar temin edebilmek istifadesini camidir. Cemiyetin bu dâvetine ilk sada-i icabeti, Sakin Bey kardeşimizin **"Encyclopedia Britanica"** dan tercüme ve mecmuanızda neşredilen pek mühim ve şayan-ı istifade makalesi verdi. Bundan gayret alarak, Fransa müverrihlerinden **"Henri Mathieu"** nam zatın **"La Tuquie et ses différents peuples"** adlı kitabının ikinci cildinin 153'üncü sahifesinde Kürdlere dair yazılan mütalââyı aynen tercüme ve takdim ettim. Sahife zîrindeki haşiyeler tarafından ilâve olunmuştur:

Kürdlerin menşei — Sîma — Din ve âdât —
Teşkilât-ı ictimaiye — Türklere karşı vaziyetleri

Ksenefon'un "Korduchi", Strabon'un "Kyrti" namıyla ve me'lûf-ı şekavet bir kavim sıfatıyla bahsettiği, Tit Liv'in "Curti", Pelin'in "Cordueni", Batalmus'un "Gordeni", Sedren'in "Kurti" unvanlarıyla kaydettiği Kürdler, Medyalıların büyük bir parçasının ahfadıdır. İsimleri geçen müelliflerin kâffesi, bu kavmi eski Medya eyaletlerinde meskûn gösteriyorlar ki bugün de aynı mahallerde sakindirler. Eski coğrafyûn tarafından dahi "Gordi" veya "Korti" namlarıyla zikredilmekte ve Medyalılar menşe olarak Hicaz kıtası irae edilmektedir.(635)

Asr-ı ahîr seyyahlarından biri, Kürdler arasında Arab, Part veya Türkmen tasalubâtı ahfadını keşfelediği zehabında bulunuyor.(1) Filhakika, bazı nikkatta bu iki ırkın muhtelit bulunduğu görünmekte ise de, bu gibi mahallerde ekseriyet-i azîmenin en eski zamanlarda olduğu gibi Arab kaldığı muhakkaktır. Ezmine-i atîka ulemasının "Med" ve "Soromat" veya "Sarmat"ların eşkâl ve sîması hakkında bize terkettikleri mâlumât, bugün dahi Kürdlere kabil-i tatbiktir: [12] Ateşli, büyük ve siyah gözler, kartal gagası şeklinde ve çok mukavves burun, palabıyklar, Kürdlere yırtıcı bir tavır verir ve ahlak ve tabiatları da sîmalarını tekzib etmez.

Harb ve yağma, bunların en makbul ibtilâlarındandır.(2) Eski Sarmatlar da olduğu gibi mızrak kullanmak ve ata binmekte haiz-i tefavvukturlar.

Teemmülsüz cesaretleri şayan-ı hayrettir. Lâkin, anîyen alevlendikleri gibi o nisbette serî' duçar-ı fütur olurlar.

Lisanları Arab ve Acemin bir halîtesidir.

Kürdler arasında din-i Muhammedî, Mecusî itikadât-ı bâtilasıyla karışmıştır. Kürdlerin eski İranîlerin Ahriman'ını mukaddes tanıması, Türkler arasında kendilerinin şeytanperest olduğuna dair bir fikir intişarına bâis olmuştur.(3)

Kürdlerin takriben yüz bin kadarı Hristiyan-Nasturî mezhebine salık ve irsî iki patriğin hükmüne tabidir. Patriklik makamı irsî olup, amcadan yeğene intikal eder ve ekseriya 12-13 yaşındaki murahhasalara tevcih olunur.

Her Kürd aşireti, hususî isimler taşıyan birtakım aile ve kabilelere inkısam

(635) Burda, dizgi yanlış sonucu olduğu anlaşılan bir düşüklük vardır. Doğrusu, "Medyalıların menşei olarak" ya da "Medyalılara menşe olarak" olmalıdır.

(1) Bitlis'in Xwêt nahiyesinde, Arabçaya pek müşabih ve Kürdçeden uzak bir lisanla mütekellim, efredî kalîl bir Müslüman cemaati vardır.

(2) Bu hal, bedevî akvamın bir vasf-ı müşterekidir. Ne hacet, bugün aksa-i medeniyete vâsıl olmuş milletlerin bile, dâva-i insaniyetle zayıfları tam mânasıyla yağma ettiklerine şahid olmuyor muyuz?!

(3) Bu pek yanlıştır. İddia olunabilir ki akvam-ı İslâmiye miyanında en saf ve metîn itikadâta malik bir millet varsa o da Kürdlerdir. Muharrir burada, Kürdlerin bir cüz'ü olan Yezidîlerin itikadını umuma mal etmek hatasını irtikâb etmiştir. En geniş bir hesaba göre Yezidîlerin mikdar-ı nüfusu altmış bini geçmez.

eder. Eski Arabçanın "haxareth" kelimesinden müştak olduğu zannolunan ve "cemaat" mânasına gelen "aşiret" kelimesi, "Kurdî" ve "Kourdî" isimleri gibi milletin heyet-i umumiyesini tesmiyeye yarar.(4)

[13] Kabile rüesasının tâyininde intihab usulü carîdir. Fakat bu intihab, ekseriya aynı bir ailenin efradına hasrolunur ve keyfiyet, bir nevi berat ihsanıyla intihabı tasdik buyuran sultana arz edilir.(5)

Müstahkem kalelere benzeyen dağları dahiline tahassun eden Kürdler, vergi tahsildarlarının kendilerini asla rahatsız edemeyeceğine emin olduklarından, her türlü tekâlîf-i emîriyeyi reddederler. Babîâlî de, (636) onların lafzî murad-ı inkıyadını hal-i husumete tebdil etmekten ictinab eder ve adem-i takayyüdünden münbais olduğu kadar da fukdan-ı kudreti dolayısıyla onların yağma ve tahribine göz yumar.

Kürd kadınları, Osmanlılarda olduğu gibi esir muamelesi görmez; bilakis vâsi' bir serbestîden istifade ederler; idare-i umura ehliyetleri vardır; ekseriya harekât-ı askeriye bile iştirak ederler.

11 Şubat 335(1919)

Kurdîyê Bitlîsî

ŞEHİRLİLER VE KÖYLÜLER(✱)

"Jîn"ın 11'inci nüshasında münteşir Siverek Mektubu'nun hissiyatımı rencide eden bazı noktalarına cevap vermek için bir mecburiyet duydum:

Sahib-i mektub, "bir Kürd kasabasıyla köylüleri arasında bir tefavüt göze çarpar" diyor ve bunu da "şehir ahalisi kendilerini Kürdlükten uzak tutmayı lüzumlu add"etmelerinden çıkarıyor. Hakikaten şehirli ile köylü arasında bir farkın mevcudiyeti pek tabîî ve gayri kabil-i inkârdır. Birincilerine şehirli, ikincilerine köylü demek bu tefavütün bariz bir delilidir. Bu da ancak [14] mevki-i coğrafînin, tarz-ı maişet ve idarenin, ahval-ı ictimaiyelerinin netayıc-ı tabiiyesinden ileri gelir. Diğer taraftan kasaba ahalisi, kendilerini Kürdlükten uzak tutmayı lüzumsuz addederler. Bilakis, köylü kardeşine karşı her türlü muavenet ve müzaherette bulunmakla beraber, esasen Kürd

(4) Aşiret, bütün Kürd kavmini ifade etmez; ancak, aynı nam altında ve mikdarı gayri muayyen ailelerden mürekkebe olan, bâhusus konar-göçer kabilelere verilir bir unvandır. Aşiretler, aynı bir babanın evlâd-ı mütekessiresinden ibarettir. Bütün millet arasında umumiyet ifade eden "Kurmanç" ve tercihan "Kürd" kelimesi vardır.

(5) İntihabın padişaha arzı meselesi vaki değildir. Bu mütalâa, hükümet-i Osmaniyeye tebaiyet eden beyliklerdeki tebeddülâtın tasdik ve tefvîz-i hükümdariye arz-ı ihtiyac etmesinden galat olsa gerektir.

(636) 571 numaralı dipnota bakınız.

olan milliyetini bir cevher-i zîkıymet gibi maaliftihar muhafaza, her yerde, herhalde onu müdafaa etmeyi vazife ve şeref bilirler. Müddeamı, mektubun mahreci olan Siverek ile isbat etmek zarurîdir.

Kürdistan'ın en kadîm şehirleri arasında kıymeti-i maziyesini el'an irae eden bu tarihî kasabanın otuz bin kadar sekenesinin ekserisi, yakın bir mazî-de köylerden gelmiş Kürdler, yani köylülerden tefrik edilmek istenilen kısım teşkil eder. Mevki-i coğrafîsi hasebiyle, bazı Kürdistan kasabaları gibi burası da köşe-i metrukiyette, terakkîyat-ı medeniyetten bîhisse kalmıştır. Ticaret Diyarbakir, Urfa, Harput, Haleb, Viranşehir vesair yakın şehirlerle vaki olmakta ve şehrin servet-i mevcudesinin büyük bir kısmı, köylülerle olan ahz-ü arâdan ileri gelmektedir. Ahalinin fakir kısmı müstesna olmak üzere, herkesin köylerde çiftlikleri, ortaklıkları, koyun ve hayvanları, herhalde köylünün nezdinde bir sermayesi vardır. Şehirli, yedindeki servetinden, hayatındaki refahiyetten dolayı köylüye medyun-ı şükrandır. Köylünün de en tehlikeli zamanlarda şehirlinin mazhar-ı sahabet ve himayesi olduğu herkesçe mâlum ve ayandır. Bu her iki vücud-ı gayri müfarık arasındaki derece-i rabîtay-ı birkaç sual ile hemşehrîmin pîş-i enzarına vaz'ediyorum:

Evvelen, hangi bir köylü şehre gelirken handa, yahud bir otelde yatmak ısırtarında kalmıştır?

Saniyen, ahalinin en mütevassıt tabakasına kadar hangi ailenin her gece birkaç misafiri yoktur?

Salisen, bir şehirli köye giderken köylü tarafından ne derece mazhar-ı hürmet [15] ve riayet olur?

İşte, tarafeyn arasındaki bu fart-ı muhabbet-i müteakabil, menfaatten ziyade hiss-i milletperveraneden ileri gelir. Artık hakikat böyle mâlum iken, nasıl olur da bir şehirli kendisini Kürdlük zümresinden tecrid etmek ister? Zaten tecride bir sebep de yok!

Eğer, tâbirleri üzere "köylü hakarete mâruz, zulme mahkûm, gadırla me'lûf" ise, bunun esbabını, zavallı milletimin, esbabı başka şeyler olan cehlinde, bulunduğu girdab-ı sefalette, bazı memurların menfaat-ı şahsiyeleri uğrunda bilerek-bilmeyerek ihtiyar ettikleri hatalarda aramalı. Bunun için en yüksek sesimle haykırıyorum:

Köylü, kâbus-ı cehalet altında inliyor! Bu cihetle, memnun değil, feryad ediyor ve yardım istiyor. Genclere terettüb eden vazife bu yardımdır. "Jîn" in Kürdistan'da uyandırmak istediği hayat-ı nevîn budur ve bu olmalıdır. Bir de yanlış fikirlerin, düşüncesiz nazariyelerin pek muvafık olmadığını şayan-ı kayıd görüyorum. Bundan haşka, bizim daha mühim ictimâî derdlerimiz vardır. Mütefekkirîn, anları bulup tedavisi esbabına tevessül etmelidirler.

24 Şubat 335(1919)

Siverekli
Hilmi

HAYYEALESSALA

Dengek ji minarê têt
Gazî diketin mela:

Weqtê xwe nekin zayî'(637)
Rabin ji xabê ca(638)

[16] Navê Xwedê xwe bînin
Xeflet neçin mehza(639)

Îblîs nebit xalib
qelbê me neket me'wa(640)

Qelbê me biket tesxîr(641)
ma mumkin e Jîn? Esla!

Hişyar bin, rabin
dijmin neket îstîla

12 Adar 335(1919)

Ji Mala Hekarîyan
E. Rehmî

WEQTA BUHARÊ

Rojek dê bê ke darê hêşîn, çîçek a bibîn
gîyayê hêşîn ber nezerê me da zer û hişk
dibe. . . Ew hêşînayî, ah pellê
çîçekan gişk dê hilweşin û tev
ax dibin. Wî zemanî da qelbê mirova
teng dibe. . . Weqta ke baran dibarî
wê çaxê dîsa ew hêşînayî, ew reng
reng çîçekan, ew gîyayê hêşînan
rûyê erdê digirin, wê çaxê qelbê
mirova fereh dibe di rûyê hemû xelqê

Siverek: 30 Kânun-î Evvel sene 334(1918)

Kürdîzade
E. Sabit

-
- (637) Zayî': Winda, xerckirina bê fêde.
(638) Xab: Xew, nivistin, raketin, razan.
(639) Mehza: Emma, lê belê, belam.
(640) Me'wa: Hêwir, cîyê hêwirînê.
(641) Biket tesxîr: Zorbirî bike.

Kürd edebiyatında lâyetmût bir mevki tutan "Melâ Ehmedê Xanî" hazretlerinin eserleri olup, Kürd lisanının fasahat ve belâgat-ı mücesseme olduğunu âlem-i medeniyete ilân eden şaheserleri "Mem û Zîn" namındaki manzum romanları, inayet-i Barî ile mevki-i intişare vaz'ına teşebbüs edilmiştir. Kâğıdın ve mürettibiyenin gittikçe fırlanması gibi maddî manilere karşı âzamî fedakârlığa karar verilmiş ve nefaset-i edebiyesiyle mütenasib bir surette neşredilecektir. Kariîn-i kirama tebşîr eyleriz.

MİZGÎNÎ

Kitêba "Mem û Zîn"e em wê tebi' dîkin; mizgînî li hemî Kurdan bit. Û babetê meznahîya kitêbê û sûreteke pîrr nefîs dê derkevit. Me guhdarî giranîya kaxidî û giranîya heqê murettîban nekir û bi fidakarîyek mezin em derêtxin.

EMRAZ-I CİLDİYE VE EFRENCİYE MÜTEHASSISI DOKTOR ŞÜKRÜ MEHMED BEY

Hemşehrilerimizden Doktor Şükrü Mehmed Bey, pazardan maada her gün sabahdan akşama kadar, Galatasay Mektebi karşısında Hırstaki ve nam-ı diğre Said Paşa Hanındaki muayenehanesinde hastaları kabul ve en mükemmel usullerle tedavi eder.

Telefon: Beyoğlu, 1812

ADRES:

Babıâî Cıvarı Ebussuud Caddesinde
Necm-i İstikbal Matbaasında
"Jîn" İdarehanesi

TEVZİ MAHALLİ:

Babıâî Caddesinde Yeni Şark Kitabhanesi

ABONELERİMİZE

Abonelerimize gönderdiğimiz birtakım nüshaların vâsıl olmadığı şikâyeti, 5'inci nüshamızda merciinin nazar-ı dikkati celbedildiği halde hâlâ tevalî ediyor. Binaenaleyh, abonelerimize vâsıl olmamış nüshalar var ise numrolarını heman idareye bildirmelerini rica eyleriz.

Refîk-i mesaîmiz "**Kürdistan**" mecmuasının 3'üncü nüshası da intişar etmiştir. Birçok güzîde makaleleri hâvî olan mezkûr mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Haftalık Gazete'nin 35'inci numrosu intişar etti. Pek mühim ve müfîd makalâtı hâvî olan işbu mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Sebîlürreşad cerîde-i İslâmiyesinin 394'üncü nüshası kıymetdar makalelerle intişar etti.

WERGERANÊN JÎMAREYA 13'AN



13'ÜNCÜ SAYININ ÇEVİRİLERİ

KUTLAMA

Kürdistan şeyhlerinden Seyyid Taha Efendi hazretlerinin torunu ve **Kürdistan Derneği**'nin saygıdeğer Başkanı Sayyid Abdülkadir Efendi hazretlerinin, bu kez Danıştay yüksek başkanlığına atandığını büyük bir sevinçle işittik. Gazetemiz, adı geçeni kutlar, başarılı olmasını diler.

ŞİMDİKİ HÜKÜMETE AÇIK MEKTUP

"Hükümet" kavramının öneminin bu ülkede henüz anlaşılamadığını ve pek uzun bir süre sonra da anlaşılamayacağını, altı yüzyıllık sürenin yüklenmediği tarihsel olaylar kanıtlamaya yeter. Gerçekten de Saltanatın geçirdiği bu uzun dönemlerde Osmanlı milleti, uygarlığın gelişimlerini izleyip çağdaşlaşmamış ve bu yüzden de sosyal bir yenileşmeye ulaşamamıştır. Bu böyle olmakla birlikte, milleti yönetmek üzere işbaşına gelen hiç bir hükümetimiz de milleti gereği gibi öğrenmek, yakından tanımak gibi, hükümetin en önemli görevi olan "yönetme gücü"nü gösterememiştir.

Bölgelerin ele geçirilmesinden sonra gönülleri de alıp fethetmek gerekirken, birbirini izleyen ihmal ve yozlaşmalar bugüne kadar sürüp geldi. Temel hukuk kurallarının bu ülkede kabul edilecek bir yer bulamayacağını, son yılların acı olayları bize gösterdi. Ve ne yazık ki, ikbal sevdası ile gerçekleştirilen her hükümet darbesi, yanında, başımıza bir de Tanrı darbesi getirdi. Milletin vicdan ve iradesinden doğan bir hükümet göremedik; zaten görmek de olanaklı değildi. Her zaman zorba ve zalim bir azınlık, bu çaresiz ülkenin kaderine ilişkin işlerin üzerine bir siyah kanat gerdi. Millet şimdiye kadar kendi iradesiyle yönetiliyor olsaydı, bugünkü yok olmayı kendi eliyle saptardı demektir. Oysa,

**Bu halkın ülkesini seyret, tam harabe gerekliyse,
Bu ülkenin halkını söylet, sana feryad gerekliyse!**

İste kendini yönettiren halk ve işte onun durumu!

Biliyoruz ki her hükümet değişikliği, kendisiyle birlikte yeni bir dönüşüm biçimi de getirir. Fakat bu hükümet değişiklikleriyle birlikte hiç bir zaman adalet getirilmedi; zulüm karanlığı ile çevrelenmiş yurt ufuklarında, adalet ve hakkın teselli verici ışıkları hiç bir zaman parıldamadı. Sadece gidenler gelenlere zulümlerini bıraktılar, gelenler de zulüm ve sapıklıklarını kat kat artırdılar.

Şimdi de, XX. yüzyılın tarihin huzuruna çıkan utançtan kızarmış ve kanlı alni önünde, bu milletin yere düşen geleceğinin dizginlerini siz ele aldınız.

Size soruyorum:

Dört yüzyıldan beri Osmanlı devletinin sağlam bir dayanağı olan ve hâlâ "Doğu illeri", "Doğu dolayları", "Doğu Anadolu", "Sınırboyları" ve hatta "Ermenistan" gibi türlü türlü garip adlarla anılıp da gerçek adının söylenmesi âdeta günah sayılan çaresiz "Kürdistan"ın nasipsiz evlâtlarına reva görülen bunca unutulmaz acı ve yoksunlukları, velev binde bir oranında olsun tamir etmek, acaba hayalinizden geçecek midir? Onlar ki bütün varlıklarını bu devlet uğrunda harcadılar; yokluklarında, yoksulluklarında bu devletin varından, varlığından zerre kadar yarar ve merhamet görmediler.

Yüzyıllardan beri yüksek ve karlı dağ doruklarından inmeyen, özgürlüğünü her şeyin üstünde gören, ne yazıklar ki Halifelik ve Müslümanlık uğrunda bugün çıplak ve perişan kalan ve her gün biraz daha ölüme ve sefaletle uğrayan o halkın esenliğe kavuşmasının çareleri, son zamanlarda pek garip bir girişimle, gûya assimile edilmesine çalışmakla düşünüldü. Bu, o kadar zalimce yürütüldü ki, imdada koşan göçmen memurları, kefen soyan birer mezar soyguncusundan, ölü ciğerine saldıran birer sırtlandan başka bir şey değillerdi.

Bugün Van, Bitlis, Erzurum halkının yalnız toz-toprak içindeki yıkıntıları kalmıştır. Bu yıkıntıların üstünden Tanrı katına yükselen en son yakarışları, ağıt ve can çekişme iniltilerini siz de dinlemezseniz, siz de o acılar ülkesinin acıya uğramış her bir öksüz erkek ve kız çocuğuna şefkat ve teselli verici bir el uzatmazsanız, çok yazık! Onlara ağlamak, yine tarihin uğursuz payına düşecektir.

10 Mart 335(1919)

Hizanîzade
Kemal Fevzi

KÜRDLER TARİHSEL BİR ULUSTUR

I(642)

Var olan ve ortadan kalkmış bulunan uluslar ve hükümetler arasında Kürd tarihi, araştırma ve incelemeye değer, merak çekici bölümleri içermektedir. Bunun içindir ki, yüzyıllar boyunca karanlık çukurlara gömülmeye yüz tutmuş olan Kürd varlığı, aslında pek açık ve belirgin kanıtlarıyla kimliğini kanıtlamaya hazırdır. Hatta, bağrından pek çok bilgin ve saygıdeğer kimseler doğan Kürd çevresinin, yabancı tarihçilerin iddialarına göre, günün birinde yine feyiz ve gelişim kaynağı olacağı pek güçlü bir biçimde umulmaktadır.

(642) 621 numaralı dipnota bakınız.

Kürdler de, Kürd fetihleri ve gazaları ile kendilerine bir hamiyet ve ün bırakmışlar; ne yazık ki şu ana değin yeniden dirilememişlerdir. Geçmiş yüzyıllarda ilgi gören ve ün salan Kürd bilginlerinin bilim parıltılarından ışıık alan ve bugün bile almakta olan zeki Kürdlerin ve Kürd gençlerinin hamiyet kanları harekete gelip kabarsaydı, eminim ki, az ilerde anlatacağım Spitker'in iddiası doğrultusunda, gelişmiş bir Kürdistan meydana gelmiş olurdu.

Konu dışına çıkarak diyelim ki:

Şu andaki birkaç genç ve düşünen beyin olmasaydı, Kürd ulusunu yine "geleceğini yönetemeyen bir ulus" diye suçlar ve "ağla ey gözlerim ağla, ne gelen var ne giden" derdim. Fakat görüyorum ki yaralı gönlüme teselli merhemi sürebilecek güçlü eller, düşünen beyinler vardır ve daha da yetiştireceklerdir.

Konumuza dönelim:

Kürdler tarihsel bir ulustur dedik ve yabancı tarihçilerin hakkımızda samimî niyetler beslediklerini de ekledik. Bu tezimi aşağıdaki kanıtlarla kanıtlayabilirim:

1- Geçmiş Kürdlerin, Kürd büyüklerinin görüş ve yorumlarını kanıt olarak göstermiş olsam, birtakım muhaliflerin "uydurma" demelerinden sakınmak için, bir Fransız tarihiyle tezimi kanıtlamaya kalkışıyorum: Kürdler hakkında önemli bir eseri içeren tarihsel "**Fastes de la Nation Kourde**" şöyle diyor:

"Harunürreşid zamanında varlıklarını gösterdikleri söylenegelen Kürdler, doğuştan cesaret ve yiğitlikleriyle belirlenmişlerdir. Tarihte Philippe Auguste, Richard gibi Avrupa kahramanları ölçüsünde ün salan Sultan Salahaddin-i Eyyubî ve El-Melik El-Âdil, fetihleri ve adaletli icraatları ile ün yapmışlardır. Soyunun kökeni Acem sınırlarındaki Dwîn kenti olan Salahaddin, Kürd tarihine gerçek bir parlaklık vermiştir".

2- Kürdler hakkında hayli araştırmalarda bulunan ve dolayısıyla Musul, Irak, Suriye bölgeleri hakkında görüşlerini açıklayan Almanlardan ünlü Doktor Spitker şöyle bir görüş belirtiyor:

"Kürdistan denilen geniş topraklarda, Suriye'nin kuzey ve doğu yöreleriyle Musul dolaylarında işlenmemiş topraklar, balta vurulmamış geniş ormanlar, hatta biçilmemiş buğdaylar vardır. Kürdistan'ın güneybatısı zengin bir verim gücüne sahiptir; kuzeydoğusu ise bitmez-tükenmez maden hazinelerini içeriyor".

Sonunda, galiba dikkatini çekmiş olacak ki, "orayı yöneten güçlü eller, şimdiki hükümetlerle doğal olarak rekabet meydanında boy göstermeye kalkışacaklardır" sözlerini ekliyor.

Bu satırları okurken, yüreğimin derinliklerinden derin ahlar çekmiş ve özlem gözyaşlarıyla dolan gözlerimle ve yüreğimle ağlamıştım.

Görülüyor ki Kürdlerin, tarihten gelen gelenekleriyle, geçerli belge ve kayıtlarıyla, Batı'nın en yetkili düşünürlerinin sözleriyle, ulusal haklarını korumaya ve tarihsel bir ulus olduklarını iddia etmeye hakları vardır.

Yukarıda adı geçen "**Fastes de la Nation Kourde**", Kürd ulusundan ve

onun tarihi ile geleneklerinden uzun uzadiye sözettikten sonra, sözü yine Kürdistan sınırlarına getirerek, Kürdistan denilen geniş topraklar(643)

Böyle geniş bir ülkede uzun süre yaşayan ve halen de yaşamak ümit ve kararlılığını taşıyan, açıkçası varlığını korumaya gücü yeten bir ulus, her türlü savunma araçlarıyla kalıcılığını kanıtlamaya hazırdır.

Hele, Kürdlerin kıvanç duyulmaya değer en değerli bir ferdi olan ve Fransızlarca üstünlükleri itiraf edilen ve Fransızlarca "Cheref-on, dine, Prince de Bidlis" olarak adlandırılan Şeref Han'ın Kürd tarihini Fransızlara, Almanlara, İngilizlere hakkıyla tanıttığını kim inkâr edebilir!

Kürd tarihi konusundaki esas noktaları gelecek yazıya bırakmak şartıyla, şimdilik diyelim ki:

Şu anda Kürd ulusunun ruhundan kopan haklı bir bağırsın, daha açık deyişle bir itiraz haykırışının, mutlaka yansıyacak yer bulup kendini dinleteceğini vicdanî kimliğimizle dileriz.

(Devamı var)

Şîlânîzade
Yusuf Sabri

KÜRD TARİHİNDEN BABAN HANEDANI

Yazarı:
Aziz Yamülkî

Safevî Hanedanının sonuncusu olan Şah Hüseyin, son derece bağnaz olduğundan, yönetimi altındaki Sünnîlere çeşitli zulüm ve baskılar uygulamaktaydı. O yörelerdeki Osmanlı uyrukluların saraya başvurmaları, himaye ve destek istemeleri üzerine 1143'te(644) İran'a savaş açıldı ve Osmanlı orduları Kermanşah ve Azerbaycan taraflarına sarktılar. Ancak bu harekât, İranlılar tarafından yapılan istek üzerine bir süre ateşkesle durduruldu.

Ertesi yıl babasının öldürülmesi üzerine İsfahan'dan kaçmayı başaran Şah Tahmesb, Kazvin'de İran tahtına çıktı ve Afganlılara karşı zafer kazanmak için şanlı dedesi Kaçar sultanlarından olan Esterâbâd Hükümdarı Nuvab Fetiḥ Ali Han ile Kaçar Kutlu Şahkulu Han'dan yardım isteyerek Afganlılara karşı zafer kazandıktan başka İran hükümetini yeniden diriltti ve Osmanlıların eline geçen yerleri geri almak için yeniden girişimlerde bulundu.

Bu sıralarda Rusların da bazı saldırılarda bulunmaları, Şah'ın Azerbaycan'da kalmayarak Geylân'a hareket etmesine yolaçtı.

(643) 624 numaralı dipnota bakınız.

(644) 626 numaralı dipnota bakınız.

Osmanlılarla meydana gelen birkaç savaşta üstün gelmeye başladığı sırada, Timur Paşa ve daha başka bazı Osmanlı paşaları ile birlikte Şehrezor Hükümdarı Han Paşa'nın, beş bin kadar askeriyle Senendec'den geçerek "Melayir"[*] kalesini kuşattıklarını ve bunlardan ayrılmış diğer bir gücün de Hemedan'a doğru yürüdüğünü haber aldı.

Şah Tahmesb, bu haber üzerine Nuvab Ali ve Şahkulu Han'ları orada bırakarak, kendisi bazı güçlerle Hemedan'a yürüdü ve ilk saldırıda bunları yenilgiye uğretti. Sonra da Melayir ovasına yaptığı baskında da başarı kazanarak Osmanlı ve Baban süvarilerini kaçırmak zorunda bıraktı ve birçok esir elde etti.

Şah Tahmesb, bu başarıların verdiği neşe ile Azerbaycan'a döndü ve Miyanuab dolaylarında toplanan Osmanlı kuvvetlerini karşılamak istedi. Kızılözü suyu kıyısında meydana gelen bu çarpışmada onları da yenilgiye uğrattı ve bütün ağır yüklerini de ele geçirdi ve Marağa kalesine ulaştığında, Tebriz dolaylarında bulunan Osmanlı askerleri de o yöreleri kendiliklerinden terkettiler. Şah Tahmesb, elde ettiği topları, salt eziyet olsun diye, ele geçirebildiği esirlere çektirerek, onları işkence altında Horasan'a kadar sevketti.

Öte yandan yeni padişah,(645) iç istikrarın sağlanmasından sonra İran olaylarına göz çevirdi ve Bağdad Valisi Ahmed Paşa'yı Xaniqîn üzerinden, Hekimoğlu Ali Paşa'yı da yeterli güçlerle kuzeyden İran üzerine harekete geçirdi.

Bu arada, Şah Tahmesb'in Baban sınırları dolaylarında girişmiş olduğu cezalandırma hareketleri, Beyliğin içindeki bazı nüfuzlu kişilerin İran'la ortak hareket edilmesi yolundaki görüşlerinin doğru kabul edilmesine neden olmuş ve bu görüşün teoriden pratiğe geçirilmesi için Osmanlı hükümeti ile dost olan Han Paşa'nın öldürülmesi gerekmişti. Bunun üzerine Han Paşa, lânetli bir el tarafından öldürüldü ve Halit Paşa, hükümdarlığı ele geçirdi.

Halit Paşa, İran hükümeti ile dostça geçinmek niyetinde olduğu konusunda güvence vermek için Şah'ın huzuruna bir elçisini göndererek bilgi sundu ve geçmiş olaylar hakkında af isteğinde bulundu. Şah bu haberi kabul ederek, ya da bunu fırsat saymakla yetinerek, Erivan taraflarından yürüyen Ali Paşa'nın üzerine yürüdü. Gerçi Ali Paşa'nın güçleri Tahmesb'in güçleri karşısında duramadıysa da, Bağdad'dan yürüyen Ahmed Paşa'nın Baban süvarileriyle birlikte Hemedan taraflarında görünmesi, Tahmesb'in o tarafa gitmesini gerektirdi.

Ahmed Paşa, İstanbul'dan aldığı emir üzerine hareket etti ve İranlılardan iyi bir öc almak için birlikte hareket edilmesi gerektiği konusunda Baban Hükümdarına da haber gönderdi.

Şah Tahmesb, böylece açılan görüşmelerden gaflete düştü ve "**Ravzatussafa**" adlı kitabın aktardığı bilgiye göre çadırlarında bulunurken fırsat kolla-

[*] Melayir, "Üç İller" adı ile bilinen Nihavend, Toserkan ve Devletâbad illerinin şimdiki merkezi ve birçok yol ve boğazlara hakim olan bir noktadır ve eski kalesi hâlâ vardır.

(645) 630 numaralı dipnota bakınız.

yan Osmanlı ve Baban süvarilerinin ansızın yaptıkları baskına uğradı. Bu baskında gerçi Kızılbaş süvarileri karşı koydularsa da, ordunun önemli bir temel gücünü oluşturan Belüc Mehmed Han'ın kaçması ve baskının şiddeti, Şah'ın ordusunu tümüyle kaçmak ve ağır yüklerini orada bırakmak zorunda bıraktı.

Elde edilen ganimetlerin toplanması sırasında Baban atlıları da dört büyük top elde ettiler. Bu toplar son zamanlara kadar Süleymaniy'de Baban Tophanesinde duruyordu.

Sultan Mahmud Han'ın tahta çıkışını kutlamakla görevlendirilmiş olan heyet, bu yenilgileri duyunca derhal İstanbul'da barış antlaşması yaptı.(646)

Öte yandan İranlıların bu yenilgisi ve gerisingeriye kaçmaları ve Şah'ın kılıç artıklarıyla birlikte İsfahan'a kaçıışı, Tahmesbkulu Han tarafından Şah'ın tahttan indirilmesine ve kendisinin Şah Abbas III adıyla 1145(647) tarihinde İran tahtına geçmesine neden oldu.

Şah Abbas III, daha sonra halka hoş görünmek ve bu yenilgiden kurtulmak amacıyla, birçok Lur süvarisiyle birlikte Xaniqîn üzerinden Bağdad'a yürüdü ve böylece meydana gelen bazı çarpışmalarda üstün gelerek, sonunda Bağdad kalesini ele geçirdi ve Osmanlı paşalarından Mehmed Paşa'yı esir aldı. Şah, güçlerinin bir bölümünü Bağdad'da bıraktıktan sonra, Nehrevan taraflarından Dicle ırmağını geçerek, Muhafız Ahmed Paşa'nın ordusunu da geri püskürttü.

Şah Abbas'ın bu başarıları Samarra, Hille, Nefes, Kerbelâ kentlerinin düşmesine ve beş bin kadar Osmanlı askerinin telef olmasına neden oldu.

Kızılbaş ordularının Bağdad ve dolaylarında bu şekilde ilerlemeleri, dönüşlerinde mutlaka Şehrezor taraflarına da uğrayacakları ve Baban Beyliğini tahrip edecekleri konusunda güçlü bir kuşku uyandırdı. Bu nedenle Ömer-kale dolaylarında ve Kerkük yollarında birçok kaleler ve surların yapılmasına hızlı ve yoğun bir biçimde başlandı. Ne var ki Osman Paşa'nın komutası altında Bağdad'ı kurtarmak üzere Kerkük'e gelen Osmanlı güçlerine Baban Hükümdarı Süleyman Paşa sekiz bin kadar süvarisiyle katıldı ve bu gücün yaptığı bir çevirmede İranlılar büyük kayıplar verdiler ve birçok toplarını da bırakarak Hemedan'a çekildiler.

Bu ordu, Hemedan'da bir süre kendini yeniden toparlardı ve Kermanşah'tan yine ilerlemeye başladı. İranlılar, Diyale (Ab-ı Sîrwan) ırmağının kıyısında ve Zehab'ın sekiz fersah(648) kadar yakınında Osmanlı güçleriyle giriştikleri ilk çarpışmada, ustaca hareketleri sayesinde bu güçleri perişan ettiler. Bağdad'ın yolu böylece yeniden açılmış oldu.

Serbestçe yürümeye başlayan İran ordusu, Başkomutan Topal Osman Paşa tarafından Karatepe[*] dolaylarında bulundurulmuş bin iki yüz kadar cesur süvarinin karşı koymasına uğradıysa da, hepsi kaçmak zorunda bırakıldı ve

(646) Burada sözü edilen heyetin bir İran heyeti olduğu anlaşılmaktadır.

(647) 632 numaralı dipnota bakınız.

(648) 634 numaralı dipnota bakınız.

[*] Karetepe, Diyale denilen Ab-ı Sîrwan'ın sağ kıyısında ve Kızılabat'ın karşısındadır.

komutanları Memiş Paşa'nın başı da Giraylı Allahyar adındaki bir kişi tarafından kesilerek, bir tahtirevanla İran Başkomutanına gönderildi.

Tahmesb Han zafer kazanmış olarak Karatepe'ye girdiği gibi, Babahan adında bir elebaşısı ile de Hille, Necef ve Kerbelâ'yı yeniden istilâ ettirdi; ancak Bağdad'ı ele geçirmekten vazgeçerek, Erivan taraflarından İran'a girip büyük kargaşalıklara yolaçan Osmanlı ordusunu karşılamaya döndü. Fakat Tebriz'e vardığında Osmanlı güçleri o yöreleri boşalttı.

İran ordusu bundan sonra bir süre Afganlar ve Ruslarla uğraştı ve bu uğraşta bulunurken Osmanlıların, Erivan'ın iki fersah kadar yakınında Murad-tepe adlı yerde büyük sayıda süvari, piyade ve toplarla yeniden toplanmakta oldukları haberini aldı. Bunun üzerine İran ordusu bu güçleri karşılamaya gitti ve hiç kuşkusuz, başlarında bulunan Şahların iyi yönetimi sayesinde, Osmanlı ordusu, İran tarihlerine göre 1200 ölü ve sağlam olarak üç paşa 500 asker esir verdi ve pek çok da top yitirdi.

Bu çarpışmadan sonra iki hükümet barış antlaşması yaptılar ve bu barış sonucunda Sultan Ahmed Han hazretlerine Şah tarafından nakışlı bir altın saat ile bir düzine fil hediye olarak gönderildi.

(Devamı var)

KÜRDLER ÜZERİNE

Bugüne kadar bilinmez kalan ya da sosyal durumlarına ilişkin dış dünyanın edinebildiği bilgiler düşman komşuların maksatlı düzmecelerine dayanan Kürdler ile ilgili anlayışların düzeltilmesi zamanı gelmiştir. Bunu başara-bilmek için, ilk iş olarak, zavallı Kürdlerin Avrupa aydın çevrelerine nasıl tanıtılmış ve onlarca ne şekilde tanınmış olduğunu bilmek gerekir. Bu konuda gereksindiğimiz bilgileri, Batılı araştırma uzmanlarının ve tarihçilerinin hakkımızda yazdıkları eserlerden ve belirttikleri görüşlerden alabiliriz.

Bu amaca yönelik olmalı ki, **Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti** de, programının bir maddesinde, Kürdistan ve Kürdler hakkındaki mevcut Batı eserlerinin çevrileceğini ilân etmiş bulunmaktadır.

Gerçekten bu yoldaki yayınlar, hakkımızdaki ters anlamaların düzeltilmesine ortam hazırlaması bakımından yararlı olacaktır; bundan başka, ulusumuzun köken ve tarihi hakkındaki çalışmalarımıza birçok açıdan pek büyük yardımlar sağlamak gibi bir yararı da içerir. Derneğin(649) bu çağrısına ilk yanıtı, Sakin Bey kardeşimizin "Encyclopedia Britanica"dan çevirdiği ve derginizde yayınlanan pek önemli ve yararlı yazısı verdi.

Ben de bundan gayret alarak, Fransız tarihçilerinden Henri Mathieu adlı zatın "La Turquie et ses différents peuples" adlı kitabının ikinci cildinin

(649) Dernekten maksat, Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti'dir.

153'üncü sayfasında Kürdler üzerine yazılan görüşleri aynen çevirip sunuyorum. Sayfa altlarındaki notlar tarafımdan eklenmiştir:

KÜRDLER

Kürdlerin kökeni — Yüz biçimleri — Din ve gelenekleri — Sosyal örgütleri — Türklere karşı durumları

Ksenefon'un "Korduchi", Strabon'un "Kyrti" adıyla sözettiği ve "eşkiyalığa alışık bir kavim" diye nitelediği, Tit Liv'in "Curti", Pelin'in "Cordueni", Batalmus'un "Gordeni", Sedren'in "Kurti" adlarıyla kaydettikleri Kürdler, Medyalıların büyük bir parçasının torunlarıdır. Adları geçen yazarların hepsi, bu halkı eski Medya eyaletlerinde yaşamış gösteriyorlar ki, bugün de aynı yörelerde yaşıyorlar. Eski coğrafyacılardan da "Gordi" ya da "Korti" adlarıyla anılmakta ve Medyalıların kökeni olarak Hicaz bölgesi gösterilmektedir.

Son yüzyılın gezginlerinden biri, Kürdler arasında Arap, Fars, ya da Türkmen soylarının melezleşmiş torunlarını keşfettiğini sanıyor.(1) Aslında bazı noktalarda bu iki ırkın karışmış olduğu görünmekte ise de, bu gibi yörelerde büyük çoğunluğun en eski zamanlarda olduğu gibi Arap kaldığı kuşkusuzdur.(560) Eski dönemlerin bilginlerinin "Med" ve "Soromat" ya da "Sarmat"ların belirleyici fiziksel özellikleri ve çehreleri hakkında bize bıraktıkları bilgiler, bugün dahi Kürdlere uymaktadır: Ateşli, büyük ve siyah gözler, kartal gagası biçiminde ve çok kavisli burun, palabıyıklar, Kürdlere yırtıcı bir nitelik verir; ahlak ve karakterleri de çehrelerini ve fiziksel yapılarını yansıtlamaz.

Savaş ve yağma, onların en makbul alışkanlıklarındandır.(2) Eski Sarmatlarda olduğu gibi, mızrak kullanmakta ve ata binmekte üstünlüğü ellerinde bulundurlar. Düşüncesiz cesaretleri şaşılacak ölçülerdedir. Ne var ki ansızın alevlendikleri gibi o oranda da çabuk bezginlik getirip gevşerler.

Dilleri Arap ve Acem dillerinin bir karışımıdır.(651)

Kürdler arasında Muhammed dini, boş Mecusî inançlarıyla karışmıştır. Kürdlerin eski İranlıların Ehremen'ini kutsal tanınması, kendilerinin şeytana

-
- (1) Bitlis'in Xwêt bucağında, Arapçaya pek benzeyen ve Kürdçeden de uzak olan bir dil konuşan az nüfuslu bir Müslüman topluluğu vardır.
- (650) Yazarın bunlardan kimleri kastettiği metinden anlaşılamamaktadır. Yukarıdaki paragrafta Medlerin kökeninin Arap yarımadasının bir bölgesi olan Hicaz bölgesinden geldiğini öne sürdüğüne göre, bu paragraftaki "bu gibi yöreler" sözüyle de o bölgeyi kastetmiş olmalıdır. O bölgede yaşayanların değil çoğunluğu, tümü Araptır.
- (2) Bu durum, ilkel kavimlerin ortak bir niteliğidir. Kaldı ki, bugün uygarlığın en uç noktasına ulaşmış milletlerin bile insanlık iddiasıyla güçsüzleri tam anlamıyla yağma ettiklerine tanık olmuyor muyuz!
- (651) Kürd dili hakkında öne sürülen bu iddia tümüyle asılsızdır. Kürd dili, Arap ve Acem dillerinin karışımı değil, Hind-Avrupa dil ailesinden gelen bağımsız ve son derece zengin bir dildir. Kürd ulusu, yüzyıllardan beri kendisine yapılan tüm insanlık dışı baskılara rağmen dilini bağımsız bir dil olarak korumuştur, halen de korumaktadır.

taptıkları yolunda Türkler arasında bir görüşün yaygınlaşmasına neden olmuştur.(3)

Kürdlerin yaklaşık olarak yüz bin kadarı Hristiyan Nasturî mezhebine bağlıdır ve görevleri miras yoluyla geçen iki patriğin yönetimi altındadır. Patriklik makamı miras yoluyla ve amcadan yeğene geçer, çoğunlukla da 12—13 yaşlarındaki piskoposlara veriler.

Her Kürd aşireti özel adlar taşıyan birtakım aile ve kabilelere ayrılır. Eski Arapçanın "haxareth" sözcüğünden türediği sanılan ve "topluluk" anlamına gelen "aşiret" sözcüğü, "Kurdî" ve "Kourdî" adları gibi, ulusun tümünü adlandırmaya yarar.(4)

Aşiret liderlerinin atanmasında seçim kuralı geçerlidir. Fakat bu seçim, çoğunlukla aynı ailenin fertlerine özgü olarak yapılır ve durum bir çeşit berat buyrultusu ile seçimi onaylayan padişaha sunulur.(5)

Müstahkem kalelere benzeyen dağlarına çekilmiş olarak kendilerini koruyan Kürdler, vergi tahsildarlarının kendilerini asla rahatsız edemeyeceklerine emin olduklarından, her türlü resmî yükümlülükleri reddederler. Osmanlı hükümeti de onların sözde kalan bağlılıklarını düşmanlığa dönüştürmekten çekinir ve kayıtsızlığından, bir de güçsüzlüğünden dolayı, onların yağma ve tahribine göz yumar.(652)

Kürd kadınları, Osmanlılarda olduğu gibi esir muamelesi görmezler; tam tersine, geniş bir özgürlüğe sahiptirler ve bundan yararlanırlar; işleri yönetmeye yetenekleri vardır; çoğunlukla askerî hareketlere bile katılırlar.

11 Şubat 335(1919)

Kurdîye Bitlîsî

- (3) Bu pek yanlışır. İddia edilebilir ki Müslüman halklar arasında en katıksız ve sağlam inanca sahip bir millet varsa o da Kürdlerdir. Yazar burada, Kürdlerin bir parçası olan Yezidîlerin inancını tüm Kürdlere mal etmek hatasını işlemiştir. En geniş bir hesaba göre Yezidîlerin nüfus miktarı altmış bini geçmez.
- (4) Aşiret bütün Kürd halkını belirtmez; ancak, aynı ad altında ve miktarı belirsiz ailelerden oluşan, özellikle konar-göçer kabilelere verilen bir addır. Aşiretler, aynı babanın çoğalmış olan çocuk ve torunlarından ibarettir. Bütün ulus arasında genellik belirten "Kürmanc" ve daha doğru olarak "Kürd" sözcüğü vardır.
- (5) Seçimin padişaha sunulması meselesi, gerçek değildir. Bu görüş, Osmanlı hükümetine bağlı beyliklerdeki değişikliklerin onaylanması ve hükümdarın buna izin vermesine gereksinme duyulmasının yanlış anlaşılmasından doğmuş olsa gerektir.
- (652) Fransız tarihçisinin Kürd ulusuna yönelttiği bu suçlama, asılsız olduğu gibi, öyle anlaşıyor ki sömürgeci Osmanlı devletinin ve yöneticilerinin dış dünyaya yansıttıkları maksatlı ve tek yanlı iddiaların etkisiyle ortaya konulmuştur. Gerek o dönemde ve gerekse Osmanlı devletinin yıkılmasından sonraki dönemde Kürd ulusu davasını dış dünyaya ve dünya kamuoyuna yansıtmaya, kendini tanıtmaya ve sesini duyurma olanağından yoksun olduğu için, Kürdistan'ı sömürgeleştiren Türk, Fars ve Arap sömürgecileri Kürd ulusunu küçük düşürücü, "yağmacı ve tahripkâr bir topluluk" biçiminde gösteren iddia ve iftiralar üretmişler ve bunları dünya kamuoyuna da yansıtmışlardır. Bu sömürgeciler, bir yandan da bu tür iddia ve iftiralarını Kürd ulusuna karşı giriştikleri sayısız katliamlarına, ölçsüz yağma ve tahriplerine de gerekçe olarak göstermişlerdir. Ne yazık ki dış dünyadaki kimi yazarlar da onların bu tür iftiralarına kanmışlar ve bunları "bilgi" diye okurlarına aktarmışlardır.

KENTLİLER VE KÖYLÜLER

"Jin"ın 11'inci sayısında yayınlanan "Siverek Mektubu"nın duygularımı inciten bazı noktalarına cevap vermek için bir zorunluluk duydum:

Mektubun sahibi, "bir Kürd kasabasıyla köylüleri arasında bir uyumsuzluk göze çarpar" diyor ve bunu da "kent halkının kendilerini Kürdlükten uzak tutmayı gerekli saymaları"ndan çıkarıyor.

Gerçekten de kentli ile köylü arasında bir farkın var olduğu pek doğaldır ve inkârı olanaksızdır. Birincilerine "kentli", ikincilerine "köylü" demek bu uyumsuzluğun belirgin bir kanıtıdır. Bu da ancak coğrafî konumun, yaşam ve yönetim biçiminin, kentli ve köylülerin sosyal durumlarının doğal sonuçlarından ileri gelir.

Öte yandan kasaba halkı, kendini Kürdlükten uzak tutmayı gereksiz sayar. Tam tersine, köylü kardeşine karşı her türlü yardım ve desteği sağlar; bunun yanı sıra, zaten Kürd olan milliyetini değerli bir cevher gibi kıvançla korur, her yerde ve her durumda onu savunmayı ödev ve şeref bilir.

Bu savımı, mektubun çıkış yeri olan Siverek ile kanıtlamak zorunludur: Kürdistan'ın en eski kentleri arsında geçmiş değerini hâlâ gösteren bu tarihsel kasabanın 30 bin kadar nüfusunun çoğunluğunu, yakın bir geçmişte köylerden gelmiş Kürdler, yani köylülerden ayrı gibi gösterilmek istenen bölüm oluşturur. Coğrafî konumu nedeniyle bazı Kürdistan kasabaları gibi burası da terkedilmişlik köşesinde, uygarlık gelişmelerinden yoksun kalmıştır. Ticaret Diyarbekir, Urfa, Harput, Halep, Viranşehir ve diğer yakın kentlerle yapılmakta ve kentin var olan zenginliğinin büyük bir bölümü, köylülerle olan alış-verişten sağlanmaktadır. Halkın yoksul bölümü bir yana, herkesin köylerde çiftlikleri, ortakları, koyun ve hayvanları, herhalde köylünün yanında bir sermayesi vardır. Kentli, elindeki zenginlikten, yaşamındaki refah-tan dolayı köylüye şükran borçludur. Köylünün de en tehlikeli zamanlarda kentliden yakınlık ve himaye gördüğü herkesçe açıkça bilinmektedir. Birbirinden ayıramaz olan bu her iki vücut arasındaki bağıllık derecesini, birkaç soru ile hemşehrimin gözleri önüne seriyorum:

Birincisi, hangi bir köylü şehre gelirken handa ya da bir otelde yatmak zorunda kalmıştır?

İkincisi, halkın en orta tabakasına kadar hangi ailenin her gece birkaç misafiri yoktur?

Üçüncüsü, bir şehirli köye giderken köylüler tarafından ne ölçüde saygı ve saygınlık görür?

İşte, her iki taraf arasındaki bu ileri ölçülerdeki sevgi, karşılıklı çıkardan çok, ulusseverce duygulardan ileri gelir. Artık gerçek böylesine biliniyor-ken, nasıl olur da bir kentli kendisini Kürdlük topluluğundan soyutlamak ister! Zaten soyutlamasına bir neden de yoktur.

Eğer, kendi deyişleriyle "köylü hakarete maruz, zulme mahkûm ve haksızlığa alışık" ise, bunun nedenlerini, zavallı ulusumun başka nedenlerden ileri gelen bilgisizliğinde, içinde bulunduğu sefalet girdabında, kimi memurların kişisel çıkarları uğrunda bilerek-bilmeyerek işledikleri hatalarda aramalıdır.

Bunun için en yüksek sesimle haykırıyorum:

Köylü, bilgisizlik kâbusu altında inliyor. Bu nedenle memnun değil; fer-yad ediyor ve yardım istiyor. Gençlere düşen görev, bu yardımı yapmaktır. "Jîn" in Kürdistan'da uyandırmak istediği yeni yaşam budur ve bu olmalıdır. Bir de yanlış görüşlerin, düşüncesiz teorilerin pek uygun olmadığını belirtmeye değer görüyorum. Bundan başka, bizim daha önemli sosyal dertlerimiz vardır. Düşünürler onları bulup tedavi çarelerine başvurmalıdırlar.

24 Şubat 335(1919)

Siverekli
Hilmi

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

J Î N

Salek 220 qurış e
Nîv sal 130 "

HAYAT

Mesleğimize muvafık makalât
maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler
iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

MÜNDERECAT

TÜRKÇE KISMI

Sersal tebriki	JÎN
Gözler kör, kulaklar sağır mıdır?	Kemal Fevzi
Kürd hanımı	M. M. Selimbegî
Kürdçeye dair	Kürdîyê Bitlîsî
Kürdlerde durûb-ı emsal	Hilmi

KÜRDÇE KISMI

Sersal ji "Mem û Zîn"ê	Ehmedê Xanî
Tebrişk	JÎN
Sersal	E. Rehmî
Ji asarê kevn	Ehmedê Cizîrî
Lebo Kurdan	M. Şewqî

Nüshası 5 kuruştur

Necm-i İstikbal Matbaası

(653) "Jîn" in var olan tek koleksiyonu ciltlenmiş olduğu sırada yanları kesildiğinden, bu sayının üst tarafında bulunan tarih ve sayısını gösteren rakam kesilmiştir. Ancak, bundan önceki ve sonraki sayıların tarih ve sayılarından da anlaşılacağı gibi, bu sayının 10—30 Mart tarihleri arasında yayınlanan 14'üncü sayı olduğu kuşkusuzdur.

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

J Î N

Salek 220 qurış e
Nîv sal 130 "

H A Y A T

Mesleğimize muvafık makalât
maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler
iade edilmez

"SERSAL"(654)(❖)

Milletlerin birkaç türlü eyyam-ı mahsusası vardır: Millî, dinî, ictimai. . . ilh. Kürdlerin millî günü, "Kawe"nin zulm-ı Dehak'i kırdığı gün, Salahaddin-i Eyyubî'nin doğduğu ve "sultan" olduğu günler vesaireler gibi. . . Dinî günlerimiz ise mâlumdür. Kürdlerin bir de "Sersal"ı vardır. Bu, Rumî Martın 9'uncu günüdür ki, bu ictimai yevm-i mahsusu bütün Kürdler bir "bayram" bilirler, yeni bir hayata başlangıç addederler; birbirlerinin ziyaretlerine şitaban olurlar, tebrikleşirler, birbirlerine hediyeler gönderirler. Velhasıl, bugünün hayatın eyyam-ı âdiyesi içinde bir imtiyaz-ı mahsusu vardır. Her millet, böyle günlerini diğerlerinden ayırır ve böyle günlerinde güler, eğlenir, tezahürât yapar.

Ne kadar müteellimiz ki dört senelik felâketengiz bir harb ve onun icabâtı, Kürdleri, ne eyyam-ı mahsusasında, ne eyyam-ı adiyesinde, ne de hayatın gelip geçici dakikalarında gülmek, eğlenmek gibi beşerin en tabîi ve ibtidaî haklarından da mahrum etti. Bugün Kürdistan bir açlık ve sefalet yurdu, Kürdler bir elem ve ihtiyac sürüsü. Artık gülmek ve eğlenmek akla gelir mi! Büyük milletler onlardır ki meserret, sevinç isteyen böyle günlerdeki acılarını ve bu acı günlerin —eğer çalışılırsa— muvakkat da olabileceğini düşünerek bir daha düşmemeye, daima, daima yükselmeye cezm-ü azm ederler.

Bu kadar acı hatıralardan sonra, bütün ırkdaşlarımıza şu "Sersal"ı hararetle tebrik ve Kürdler ve Kürdistan için pek mes'ûd ve meserretamîz günler temennâ eyleriz.

JÎN

[2] HİCRAN SAHİFELERİ

GÖZLER KÖR, KULAKLAR SAĞIR MIDIR!?

Harb-i Umumînin(655) bidayetinden beri gazete sütunlarını iyiden iyiye tâkib ve tedkik etmekteyim. Bütün şahsiyât ve riya ile boyanan bu sahifelerde bîçare memleketimin uzun ve elîm hicran-ü sefaletine acıyan bir yürek, sızlayan bir vicdana tesadûf etmedim. Yalnız bir Diyarbekir evlâdının son zamanlarda heyecanlı birkaç sahife inlediğini gördüm.

On bu kadar senelik Meşrutiyet —ki Harb-i Umumî bu devrin hemen nısf-ı ahîrini teşkil eder— altında yaşayan ketûm bir istibdada karşı lisanlar ebkem, vicdanlar mütecemmid, iz'anlar kör, imanlar kararmış ve kalemler kırılacak, parçalanacak yerde çamurlara batırılmıştı. Memleketin başına en umulmaz zamanlarda en mühlik belâlar açan veya açtıran, en mühlik belâlara karşı bir mezar taşı kadar sâmit ve lâkayd duran, bir günlük zevk-ü neşesi-ne âlemde her şeyi fedadan çekinmeyen duygusuz bir zumreden zaten ne beklenebilirdi ki!(656)

Altı asırdan beri, Darwin'in maymunu gibi —ve fakat tekâmüle değil, daima tedennîye doğru— garib istihaleler geçiren ve bu haliyle beraber hâlâ istikbalde büyük dâhîlerini bekleyen mütefessih ve mütereddî bir heyet-i ictimaiyeden cidden tarihî hadiseler ümid ve intizar etmek, bir muhalın vücuduna ihtimal vermek kabîlindendir. "Neme gerek, neme lâzım" duygusuzluğunu büyük bir fazilet sayan milletleri, ne söyleyeyim, Allah ıslah eylesin.

Balkan Harbinde gûya işlediği bir günahdan Harb-i Umumîde —harb mecmualarının birinde— ıstığfar-ı zünûb eden Diyarbekirli hemşehrinin savab addettiğim o günahını ben, mezar taşımın üstünde otlar, yosunlar bitinceye kadar taşımayı nefsimce en büyük bir "ihtiyac-ı uhrevî" addederim.

"İnsaniyet-i kâfire"nin bidayet-i zulm-ü zulmetinden beri binlerce serdarların pazede-i huyûl-ı istilâsı olduğu [3] halde metanet-i ırkîyesine zerre kadar halel gelmeyen bir milletin yirminci asr-ı medeniyette kanlı ve fecî bir seyl-i sefalete mâruz bırakıldığını gören hemşehrinin bu ıstığfarinde, bu temennî-i affında ne dereceye kadar haklı veya haksız olduğunu kestirmek kabildir. Erkeksiz kalan köylerin mezarlıkları sefahethaneye çevrilirken, hududlarda değil, o viran yurdun hâmisiz evlerinde Selânikli, bilmem nereli birtakım hunhar ve gaddar çeteler haydud oyunlarını temsil ederlerken, bütün bunların yegâne müsebbibi olan bir muhît-i levs-ü riyaya karşı vaktiyle

(655) "Genel Savaş" anlamına gelen "Harb-i Umumî" adı, o dönemde I. Dünya Savaşı için kullanılırdı.

(656) Yazar, sözünü ettiği "duygusuz bir zümre"den, 1908 yılında Osmanlı imparatorluğunun yönetimini ele geçiren ve 1918 yılına kadar iktidarda kalan, bu süre içinde baskıcı ve kanlı bir dikta rejimiyle imparatorluğu yöneten İttihad ve Terakkî Partisi'ni kastediyor.

pek haklı olan itabından naşı kendini günahkâr ve sonra günahından istığfar eden hemşehri, bilmem ki fikr-i evveline rücu etmiş midir?

Mermer sütunlu saraylarında binlerce küheylânlarını, ormanlarda nazlı ceylânlarını, tarlalarında ordular besleyen harmanlarını, ipekli Acem halılarıyla müzeyyen hanlarını, hulâsa medeniyet lordlarının bile gıbtakeşi bulunan bütün servet-ü sâ mânlarını a'da elinde terkederek baş açık, yalın ayak, çırlıçıplak yollara düşen hanedanların Diyarbekir surları önünde açlıktan öldüklerini, hem nasıl bir sefalet-i fecîa ile öldüklerini tarih elbette bir mersiye-i canşikâf ile yazacaktır.

Ermeni faciaları hadd-i zatında söylendiği kadar bir ehemmiyeti haiz değildi. Fakat cihanı velleledar etti, dillerde destan oldu. Ya şu sahipsiz, şu bedbaht milletin başına uğrayan masaib-i gûna-gûnü —velev bir lahzacık olsun— kim yad edecektir! Yoksa buna sûr-ı İsrafil mi ağlayacaktır!(657)

Sana soruyorum ey yaldızlı medeniyet:

Hakka tecavüz etmeyenlerin hakkı ne zaman tanılacaktır! Ne zamana kadar haksızlıklar "hak" diye takdir edilecektir! Haksızlığı sen "hak" diye gösterdikçe, hakkı kim ve ne zaman ihkak edecektir! Hakkın kuvve-i müeyyidesi, filhal senin yine hakka müstenid tekâfülün olmak lâzım gelirken, ne zamana kadar zulm-ü kuvvet altında hakkın feryad-ı melûlü susturulacaktır! Bari takındığın maskeyi kaldır; iğrenç çehren altında sırtan dişlerin görünsün, bir kanlı [4] vahşiye layık gayzınla görün; görün ve gizlenme! O vakit tarihin eline uzattığı âyîneye bak, gör ki ne iğrençsin!

Ey her ferdi birer âbide-i hamaset olan Kürd gençleri, size hitab ediyorum:

Fenn-ü medeniyetiyle, ilm-ü sanayiyle, âsâr-ı dehaetiyle yükselen ve fakat vicdanıyla daima, daima alçalan yirminci asrın kulakları sağır ve gözleri kördür.

"Sana senden gelir âlemde ger imdad lâzımsa".(658)

Teslim edilmeyen hak teslim ettirilir, söndürülen ocaklar yakılır. Bunları yapacak ve yaptıracak, sizlersiniz. Düşününüz ki her biriniz birer büyük tarih yaşadınız. Geçirdiğiniz silsile-i vukuât içinde siz memleketinize aid ne fecî' sahnelerin şahidi olmadınız! Felâketler insanı bîmecal, bazen de mebhût-ü lâl eder. Fakat kahraman o ferdler, o milletlerdir ki başları, her darbe-i musîbeti yedikçe biraz daha dikilir ve yukarı kalkar. Sizin herkesten ziyade bu gibi secaya-i mümtazeye malikiyetinizi cihan tasdik eder. Sönük ve efsürde ruhlara sükûn ve bataet yakışır. Zaten onlardan fazla bir şey beklemek abestir. İman-ı ictimâîyi genc ruhlarda —dikkat buyurulsun, genc ruhlar diyorum, ihtiyarlık mevzu-i bahs değildir— aramalıdır. Mukadderâtını kendi

(657) Sûr: Kıyamette İsrafil adındaki melek tarafından üflenecek ve ölülerin dirilmesini sağlayacak olan boru.

(658) Bir Türkçe şiirin bir dizesi olduğu anlaşılan bu parça, daha önce derginin 8'inci sayısında Siverekli Hilmi'nin "Kürd Gençlerine" başlıklı yazısında, "sana senden gerek âlemde ger imdad lâzımsa" şeklinde geçmişti.

eliyle tâyin eden bir millet payidar olabilir; ve ancak böyle bir heyet-i ictimaiye yaşamaya hak kazanabilir. Dizgini yabancı veya nâhil ellerde kalan bir milletin vay haline!

Siz ey Kürd gençleri, siz de elbette gördünüz: İsmet ve ahlak bakirelerinin sîne-i iffetinde dost elleri gezdi. Ya Rabbim, bu levsiyata, bu tedennî-i ahlaka karşı iğrenmemek, tiksинmemek ve sonra tükürmemek kabil midir! İman ettim ki harb ve sefalet, ahlak ve faziletin en güzel mi'yarı imiş!

Bosfor'un(659) beyaz yalılarında sakiyeler kadeh sunarlarken, Kafkas'ın karlı ve buzlu eteklerinde memeleri üstünde yavrusu uyuklayan anneler, anne kucagında meme emen yavrular açlıktan ademe yollanıyorlardı; tipiler, fırtınalar koynunda serilen sahipsiz, yetim çocuklar, başları üstünde ağlayacak [5] bir zâir bulmadan solgun bakışlarla bir diğer âleme süzülüp gidiyorlardı; yorgunluktan, yoksulluktan kadîd olan dinç ihtiyarlar hayatın son nefhasını tüketiyor, bir lokmaya uzun süren ömürlerini heba ediyorlardı. Karlı yollarda birer kurban kfilesi gibi ölüme sürüklenen insan kümeleri ölümü hasretle arıyor, karlarda açılan soğuk medfenlere teslim-i can ediyorlardı. Bunları hiç bir göz görmedi; hakka yükselen bekâları, vaveylâları hiç bir kulak duymadı.

Demek gözler kör ve kulaklar sağırdı. Fakat siz gördünüz ve duydunuz, ey Kürd gençleri! Bu mesuliyeti tarih yüklenmez. Onu her zaman zulümkâr ve riyakâr gördüm. Asır kabul etmez. Zîra hodbîn ve nankördür; hodkâm, muhteris ve vefasızdır. Hükümet üzerine almaz. Çünkü senin iradenden doğmuş ve gûya senin mümessilindi. Cezanı kendi elinle tâyin ettin demektir. Bu mesuliyeti, ey bedbaht Kürd gençliği, siz bedbaht omuzlarınızda taşıyacaksınız. Bedbîn ve müteessir olmayınız!

Zararın neresinden dönülse kârdır.

Fakat bu kârı büyük bir süratle temin edemezseniz, yarınki nesil size soracak:

Gözleriniz kör ve kulaklarınız sağır mıydı!

Hizanîzade
Kemal Fevzi

(659) Bosfor: Karadeniz ile Marmara denizini birbirine bağlayan İstanbul boğazı.

Medeniyetin bir mikyası da kadının heyet-i ictimaiyedeki mevki ve mazhariyetidir. Mütemeddin milletlerde kadın, bihakkın o milletin nısfıdır; erkeğin haiz olduğu her nevi hak ve imtiyaz, itibar ve itina, hatta bazı defalar fazlasıyla kadınlara da ibzal edilir.

Müstakbel nesillerin temelini kadınlar kurar; kadınları iyi yetiştirmemiş, vazaif-i maderanelerini takdir etmeyen milletler öksüz demektirler. Akvam-ı ibtidaiyede bile kadınların erkekler üzerine bir nüfuz-ı mahsusu vardır. Bu nüfuzu muhtelif şekillerde, bu nevi kavimlerin tarihinde, ezcümle Arabın devr-i ibtidaîsinde görürüz; kadınların meselâ harbde ricali teşcî' vazifesiyle istihdamları, hatta yaralıları bakmaları, bir nevi nüfuzdur. Kadını pek fana ve hakîr gören, zümre-i insaniyeden addetmemeye kadar varan heyet-i ictimaiyeler de olmuştur ve vardır.

Şurası muhakkaktır ki Müslümanlıkta kadının haiz olduğu mevki ve hukuk, bugün kendisine gayri lâıyk görülen mevkiden pek yüksek ve hukuktan pek vesî'dir. Ulema ve ukala-i dinin vazifeleri, hukuk-ı diniyeyi esirgemekte değil, zamanın icabâtıyla tevsîan ve ıslahan istimaline engel olmamaktadır.

İslâm'da kadın hukukunun esasât-ı diniyeye muhalif olarak ne kadar yanlış telâkkî, bugün de ne kadar yanlış tatbik edildiğini anlamaya, muhtelif İslâm kavmiyetlerinde ve bu kavmiyetlerin muhtelif tabakatındaki kadını tedkik etmek kâfidir zannederim:

Cümlesi bir dine salık bulunan Kürd, Türk, Arab, Çerkes, Arnavud kadınlarından her biri, elyevm nasıl birbirine benzemeyen, bazı kere birbirine zıd olan şerait, ahval içinde yaşıyorlarsa, aynı cinsin köylü, şehirli gibi tabakaları da birbirinden ayrılan eşkâl-ı hayatiye irae ederler. [7] Dinin evamiri umumî, gayri istisnâî iken neden aynı dinin mensubları arasında aynı keyfiyet-i diniyenin telâkkî ve tatbikinde bu derece farklı bir "başkalık" var? Bu sadedde, meselâ kıyafet bahsini ele alarak diyelim ki, neden Müslüman Arnavud kadını, Müslüman Kürd kadını, Müslüman Türk kadını, Müslüman Arab, Müslüman Çerkes kadınları. . . bunların hepsi başka şekillerde tesettür ediyor veya bunlardan biri veya bazıları tesettürü başka mâna ile telâkkî ederek bizim istediğimiz tarzda saklanmıyor? Şimdi, bunlardan bazıları hakkında, "evamir veya şair-i İslâmiyeye riayet etmiyorlar" mı diyeceğiz?

İşte bu farklardan müsteban oluyor ki kadının bugünkü muhtelif eşkâl-ı hayatiyesinden, herhalde Müslümanlığın maksud-ı esasîsine tevafuk etmeyenleri çoktur; tâbir-i diğerle, bu şekillerden olsa olsa ancak bir tanesi Müslümanlığın emr-ü irae ettiği vech üzredir, yani haktır, diğerleri bâtıldır; çünkü dinin bir hakikatten ibaret olması lâzımdır; hakikat ise birdir, kabil-i taaddüd değildir. O halde Müslüman kadınlarından bazılarının kıyafetlerine bakarak, "dinin emrettiği şekil zamana göre budur, diğerleri gayri şer'î ve

gayri dinîdir” demektedir. Acaba bu hangi Müslüman kitle veya kitlelerin kıyafetidir ki zamanın ihtiyacına en ziyade tevafuk veya bitemamihâ tatabuk edebilir? Bu suale belki ifadât-ı âtiyemiz bir cevap verebilecektir.

*

Burada istitraden bir mesele tahaddüs ediyor:

Acaba din-i İslâm, milliyetlere ne kadar bir mevki veriyor? Onların bünye-i milliyelerini olduğu gibi muhafazaya müsaade ediyor mu? Yoksa dine muğayır olan cihetlerin tâdilinden sonra mı örf-i millînin yaşamasına müsaade ediyor? Ve yoksa milliyetleri büsbütün din kazanı içinde kaynatıp millî mevcudiyetlerini unutturmak gayesini mi taşıyor? Bu suallere daha salahiyetdar olanlar cevap îta buyursunlar.

Ben yalnız şunu diyeceğim ki, marbutiyet-i diniyeleri pek müsellemler olan ”Kürdler, her şeyi millîleştirmişlerdir”. Bu kadar salabet-i diniye sahibi olan bu milletin vazâif-i diniyesinin her safhasında bu temsîl-i millîyi görürüz.(660)

*

Bahsi buraya kadar getirdikten sonra Kürdlüğe nakledeyim:

[8] İstitradımızda ”Kürdlerin marbutiyet-i diniyeleri müsellemdir” dedik. İşte biz, bu kadar dindar olan bir heyet-i citimaiyenin vaziyet-i nisvanîyesini asrımızın ihtiyacâtına pek muvafık buluyoruz. Bu vaziyet, asrîleşmek isteyen, başta münevverleri olduğu halde bu gayeye doğru yürüyen Kürdlük için o kadar müsaiddir ki, yenileşen bazı milletlerde ve meselâ Türklükte olduğu gibi ayrıca muğlak bir kadın meselesi hâdis olmak imkânı yoktur. ”Aman bu kadın açık-saçıktır, ötekisi erkekle konuşuyor, şu tesettüre riayet etmemiştir” gibi kıyl-ü kalların menşei olabilecek ahval, Kürdlük ictimaiyatında mevcut değildir.

Kürd kadını esasen serbesttir, evinin hakimesidir, tesettürün şair-i İslâmîye haricindeki lüzumsuz kuyûdundan âzadedir; erkeklerin de dahil bulunduğu hayat-ı ictimaiyeye bir mevki-i ihtiramı haiz olarak karışmıştır. Biraz daha yukarı tabakaya bakarsak bir saltanat-ı nisvan da görürüz. Zaten bu asır, kadınların da hakk-ı saltanatını tasdik etmeye yanaşmadı mı! Kürd kadını, erkeklerle münasebât-ı ictimaiyesinde zevcinin, yani erkeğin vazifesini de görür; meselâ misafir kabul eder, erkek gibi bizzat ağırlar.

(660) Bu cümledeki ”temsîl” sözcüğü, ”özümseme, assimile etme” demektir. Yazar demek istiyor ki, Kürdler dinsel ödevleri millîleştirmişler ve kendi millî gelenekleri içinde özümseyip assimile etmişlerdir.

Kürd hanımının mümtaz ve müstesna bir seciye-i mahsusası da vardır; size hakikî bir misal arzedeğim:

Zevce evde olmadığı vakit, gayri Kürd, yabancının biri gelir. Yaz günü. . . Genç Kürd hanımı, misafire evin önündeki ağaç altında yer yapar, alelusul yemek ikram eder. Misafir yemeğini yerken genç hanımı emeline muvafık görür, yemeği unutmak ister. Hanım ciddiyetini bozmaz. Misafir de yemeğini bitirir. Şimdi, onda daha ziyade ümid uyanmamış mıdır! Şımarır. Ahlakı gibi pazuları da kuvvetli genç hanım, bu nankörü hemen yanındaki ağaca bilfiil bend eyler. Misafir orada bekleyedursun, akşamleyin evin ağası gelir, hayretle sorar:

—Bu kimdir?

Hanım:

—Senin malını çalmak isteyen birisi.

—Hırsızlığa mı gelmiş, kim bağladı?

Hanım:

—Evet, senin ırzını çalmak istedi. Ben de öyle bağladım.

[9] Kürdün hissiyât-ı namuspERVERİSİNİ COŞTURAN BU VAK'A KARŞISINDA, BU HIRSAZIN HAYATINI, KADININ,

—Sabahtan beri böyle çektiği ceza yeter, ötesini bana bağışla! demesi kurtarır.(1)

Bu, ulvî bir seciyenin âdî bir misal-i metanetidir.(661) Böyle misaller Kürd-lük heyetinde o kadar çoktur ki umumiyete yaklaşır. Ve, ne bir Kürd kocası ve babası, kadın veya kızından şübhelenerek, "ben evde bulunmadığım vakit, sakın içeriye kimseyi almayasın"; hele, "sakın yüzünü göstermeyesin, yoksa seni döğirim, öldürürüm" diye bir kaydı tahattur ve tatbika kalkışır; ne de bir Kürd kadını, mazhar olduğu bu serbestî-i vesî'i kocasının ve ailesinin aleyhine kullanmaya savaşı. Bu, bir muvazene-i ictimaiye ve bir mazhariyet-i medeniyedir ki Kürd milleti için herhalde kıymetdar bir varlık sayılır.

Başkaca, Kürd kadını, çocuğunun behemehal ve yegâne mürebbiyesidir. Her Kürd çocuğunun ruhunda, anasının eliyle ve ruhuyla karıştırılmış pek çok ve kuvvetli bir hamîr vardır; binaenaleyh Kürd kadınlarıyla erkekleri birbirlerine o kadar karîb bir seciye sahibidirler.

Taaddüd-i zevcâtı da Kürdistan'da, mensubîni pek az olan bir sınıfın birkaç ferdine münhasır, talakı ise alelumum Kürdlerde yok derecesinde nadir görürüz. Talakı yapan bir erkek ve talaka müstahak görülen bir kadın, aile ve akrân arasında kazanacağı nefretle pek çok defa bir daha tehhül edemeye ve hele kadın bir daha zevce bulamamaya mahkûmdur.

(1) Vak'ayı, mahall-i cereyanı olan bir Kürd köyünde işittim. Dersaadet mekâtib-i âliyesinden birisinde meşhur bir üstad-ı müverrihin mesmuât-ı mevsukasına istinad ettirdiği ifadâtı da, bence bir kat daha teyid ettirmiştir.

(661) Bu cümledeki "âdî" sözcüğünün anlamı, "adete uygun, doğal, olağan" demektir.

İşte, Kürd kadınının vaziyet-i tabiiyesi, muktaza-i hale bu mertebe uygundur. Eksik olan bir şey varsa, millî itiyadâtın doğan ve millî ananât-ı gayri mektube [10] içinde nema bulan bu seciyedar terbiyenin, münevvirane düsurlarla, asrî kavaid-i tâlim ile de tekemmül ve tetevvüc edememesidir.

Bu desatîr-i terbiyeyi, bu kavaid-i talimi tatbik ettiğimiz gün, Kürd kadınının derece-i faziletini, yetiştirdiği evlâdın nasıl gıtabahş bir "vatan temeli" kuracaklarını göreceğiz. Mü'miniz ki bu âtî pek uzak değildir.

Vanlı
M. C. Selimbegî(662)

KÜRDÇEYE DAİR(*)(*)

Geçen nüshalarınızdan birinde, "Kürdçe Lisanımız" adlı bir makale vardı. Mühim bir muvzua temas eden o makale etrafında birçok mütalââtın tevalî edeceğini zannediyorum. Bu miyanda, halli matlûb iki büyük müşkilin tamamıyla münakaşa ve tedkik edilmesi şayan-ı temennîdir. Dilimizden bahsedildiği zaman, biri, Kürdçenin bugünkü ihtiyacât-ı milliyeye derece-i tevafuku ile şekl-i istikbalî; diğeri, Kürd milletinin akvam-ı müterakkiyeye nisbetle mevcut ve meşhud nevakıs-ı medeniyesinin asgarî bir zaman ve kuvvet sarfıyla çare-i telâfisini zâmın bir vasıta-i tahririn temini gibi iki mühim ve ehemmiyeti nisbetinde mu'zal mesele meydana çıkar. Bana göre her Kürd, bu iki mesele hakkında mütalâasını, muvafık bulduğu suret-i halleri efkâr-ı umumiye-i milliyemize arz etmelidir. Ta ki müsademe-i efkârdan bârika-i hakikat çıksın, o şule-i hakikat bu işlerle meşgul olmak isteyen erbab-ı cidd-ü himmetin bedreka-i sa'y-ü sebatı olsun.

Senelerden beri ve bâhusus sinîn-i ahîrede münevver, gayri münevver birçok milletdaşlarımla, dilimizin hal ve istikbaline dair hasbîhallerde bulunurum. Bu muhaverelerde umumiyetle mutabık kaldığımız iki nokta vardır. Düşünen, düşündüğünü söyleyebilen her Kürd, yana-yakıla diyor ki:

[11] Dilimizin bugünkü hali, bir lisan-ı ilmî mahiyetini haiz olmaktan çok uzaktır.(1)

Efradı milyonlara bâliğ milletimizin bütün şubeleri arasında vasıta-i tefhîm ve tefehhüm olacak bir lisan-ı müstereke ihtiyac vardır. Bu ihtiyac, zaman geçtikçe hayatî bir hal alıyor. Sonra bizim bugünkü vasıta-i tahrir, usul-ı imlâmızla hiç bir zaman, elektrik süratiyle ilerleyen kavafil-i irfan ve medeniyete yetişilmez, asırların aramızda açtığı boşluklar tayıyilemez.

(662) Yazarın adı, derginin bu sayısının ilk sayfasında, "İçindekiler" bölümünde "M.M. Slimbegî" şeklinde geçmişti.

(1) Bu hüküm, saf bir Kürdçeye göre verilmiştir. Türkçe ve Farisçe mahlût bir lisan nazar-ı mütalâaya alınırsa, biz de en müşkilülfade efkârı tamamen eda edebileceğiz. Lisanımız, bu şerait dahilinde meydana getirilmiş yüzlerce esere maliktir.

Şimdi sorarım: Bu sözler bir hakikat, acı, delen ve sızlatan birer hakikat değil midir!

Madem ki ekseriyet-i müdrike bu noksanlar etrafında birleşiyor, hastalık teşhis edilmiş demektir. Şimdi bize tabibler lâzımdır ki derdin izalesi için icabeden ilâcları tertib ve ihzar etsinler. İş buraya gelince heyhat! Herkes yalnız söylüyor; bildiğini, anladığını yazmıyor ki umuma mal olsun. Fiiliyâta gelince ana dair bir teşebbüsü ne gördük, ne de işittik.

Neye intizar ediyoruz! Madem ki içimizde iyi-kötü bir şey düşünenler var, düşüne, söyleyebildiklerinin onda biri kadar bir eser-i teşebbüs ve faaliyet irae etsinler. Bu, güzel bir misal olur. Muhakkak bu misali tâkibedecek birçok vatandaşımız bulunur. Bir kere yola girildi mi, her dem mütezayid bir şevk ve haşş-i umumî, bu mübeccel tarîk-i faaliyetin yolcularını artırdıkça artırır.

*

Fal-ı hayırdır inşallah! Ben şu satırları yazdığım dakikada vâsıl olan "Jîn" nüshası bir müjde getirdi. Zulmetlere düşürülen milliyet ve istikbalimize bir lem'a-i tenvîr gönderen bir teşebbüs-i millîye dair tafsîlâtı heyecanla, sevine sevine okudum.

Teşekkül ve faaliyete başladığını fart-ı sürurla okuduğum **Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti**'nce, yirminci asr-ı medeniyette umumî, hususî aksam-ı mesaîde [12] vücuduna kat'iyen iman, ve icabâtına bütün milletlerce serfûrû edilen bir hakikatın, teşkilât ihtiyacının tamamen takdir edildiğini görmek de ayrıca göğsümü kabarttı. Yaşadığımız devir, teşkilât ve taksim-i a'mal devridir. Bu asırda ferdî faaliyetler (fikrim yanlış anlaşılmasın, şahsî teşebbüsler demiyorum) kat'iyen akamete mahkûmdur.

Hele Cemiyet Programının lisana, milliyet ve mevcudiyetin üssülesası olan bu şube-i mesaîfe en çok hasr-ı ehemmiyet etmesi, vücuhla teşekküre şayan âsâr-ı intibahtandır. İlâhî bir aşk-ı vatan, büyük bir feragat-ı nefis ile işe başlayan bu mücahidlerin muhtac oldukları iltifat ve muavenete mazhariyetlerini temennî eylerim.(663) Allah muînleri olsun.

Burada bir hatırayı yad etmeden geçemeyeceğim:

Beş-altı sene evvel pek fecî' ahval ve şerait tahtinde bugün fıkdanını acı ıstırablarla hissettiğimiz millî müesseselerin ilk temelini hayatları bahasına kurmaya çalışan genc kahramanlarımızı hatırlıyorum.(664) Harb-i Umumînin zalim ve kanlı eli, millî hazinemizin maalesef mikdarları pek küçük bir aded irae eden kıymetdar cevherlerini aramızdan ayırdı, vâsi' harb cebhelerine dağıttı. Gittiler. Onlardan bize avdet eden, yalnız acı haberlerdi. Her haber, yüksek bir gurur-ı millî ve şayan-ı hayret bir cesaret-i fitrînin tahrîk ettiği ul-

(663) Mücahid: Kutsal bir dava uğrunda çalışan, savaşı, mücadele eden kimse.

(664) Yazarın burada sözünü ettiği ve "ulusal kurumların ilk temeli" demek olan "millî müesseselerin ilk temeli", I. Dünya Savaşından önce kurulan **Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti**'dir. Yazarın sözünü ettiği "genc kahramanlarımız" ise, o örgütün kurucuları olan Kürd gençleridir.

vî bir feragat-ı nefisle terk-i hayat eden bu kahramanlardan birkaçının hadise-i üfulünü bildirdi. Ölüm mefhumunu müfekkirelerine hiç yanaştırmayan o gençlerin hatıra-i hamasetlerini, âkıbet-i elîmelerini düşündükçe, hâlâ mevcudiyetim inler, iftihar eder ve ağlarım.

Ey payimal-ı udvan vatani kendilerine bir mezar-ı vesî' ittihaz eden gençler, müsterîhane uyuyun!

"Ümid"iniz ölmedi.(665) Nice bin derd-ü mihnetle îkad ettiğiniz meşale-i ümid-i millî, yine sizin gibi genc ve ateşin dimağlar elinde rah-ı istikbali aydınlatan bir nura inkılab etmek üzredir.

[13] Ah, eğer onların kurdukları müessesesi-i milliye, icabeden muavenetlere mazhar edilse veya bugüne kadar yaşasaydı, hiç şübhe etmiyorum, bu dakikalarda bizi müdhîş bir tazyik altında sızlatan millî noksanların birçoğunu tatmin edilmiş görececek ve kendimizi şimdiki kadar yetim ve mahrum-ı istinad bulmayacaktık.

*

Şimdi asıl mevzuumuza avdetle şu meseleyi gözden geçirelim:

"Kürd"ün bir lisan-ı müştereki mevcut olabilir mi?

Mâlumdur ki lisan, milletlerin en canlı bir müessesesidir. Bariz, mübrem bir ihtiyaca tekabül etmeyen müesseseler yaşamaz; zorla ihdas, tatbik ve tâkibine ömürler sarfedilse, madem bir ihtiyac-ı mahsûsü tatmin etmiyor, faydasızdır; birçok zararlar intac eder ve sonra mahvolup gider. Misal ararsanız, bedbaht Osmanlı ülkesinin bugünkü hal-i ciğerşikâfını ihzar eden son bir asırlık avam-il-i idareye(666) ve îrfaniyeyi nazar-ı itibare alınız!

Bu halde aranacak şey, Kürd milleti arasında bir lisan-ı müşterek ihtiyacının mevcudiyetidir.

Elimizdeki üç-dört asırlık divanlarda, —milliyet ateşinin bugünkü ittisaa mazhar olmadığı asırlarda bile— Kürd'ün bu ihtiyacı idrak, onu ateşli nağmelerle izhar ettiğini hayret ve hürmetle müşahade ediyoruz. Daha sonra asrımızın revş-i milliyetine rabt-ı iman eden, siyasî tâbiriyle Türkiyeli, İranlı her Kürd, lüzum ve husulüne şiddetle kani bulunduğu tearûf ve ittihad-ı millîyi temin için lisan-ı müşterek ihtiyacını, yüreği sızlayarak hissediyor ve bu duygusunu her vesileden bilistifade ilân ediyor. Eminim her Kürd, hayatında çok kere bu mütalâaların sâmiî olmuştur.

İmdi, görülüyor ki ihtiyac mahsûs değil, mevcuddur. Binaberîn, onu tatmin edecek müessese, yaşamak için muhtac olduğu şerait-i hayatiyeye, kudret-i tekâmüle malik bulunuyor demektir.

(665) Yazar burada, edebiyatta "tevriye" denilen anlatım biçimini kullanmıştır. Arapça olan "tevriye" sözcüğü, "birden çok anlam taşıyan bir sözcük kullanıp onun en uzak anlamını kasdetmek" anlamına gelmektedir. Farsça olan ve Türkçeye de geçen "ümid" sözcüğü, Kürdçe "hêvî" sözcüğünün karşılığıdır. Bu sözcük burada, hem "Hêvî" derneğini kurmuş olan gençlerin taşıdıkları "ümid"in anlamını vermekte, hem de "Hêvî" derneğinin adının Türkçe karşılığını vermektedir. Yazar da bu ikinci anlamı kasdetmiştir.

(666) Doğrusu "idariye" olmalıdır.

”Lisan-ı müşterek ittihazı mümkün müdür?” sualine verilecek cevab, mesaî-i daimeye müftakır, uzun zamanlara muhtac olmakla beraber, kısaca bir ”evet”den [14] ibarettir. Bu takdirde biz Kürdler ne suretle müşterek bir lisana malik olabiliriz?

Bazı zevât biliyorum ki, Kürdçenin birçok lehcelere malik bulunmasını böyle bir gayenin husulüne mani telâkkî ediyorlar. Bunlar aldanıyor, pek sathî düşünüyorlar. Lehceler bir mani olmaktan ziyade, lisanımız için tükenmez birer hazine-i lugât, bir nimettir. İstifade yolunu bulan bir müdekkik, onlardan nâmütenahî menafi’ temin eder.

Hem bu, yalnız bizde, Kürdlerde mevcut bir hadise değildir; dünyanın en muntazam ve zengin lisanlarına sahip milletlerde dahi, asırlar sayan edvar-ı edebiyelerine rağmen hâlâ eski zindeliğiyle yaşayan, konuşulan lehceler (patois) vardır. Onlar arasında lisan-ı umumî ve edebîye lugât itibariyle pek yan bakanları ve hatta diğeri tarafından asla anlaşılmayanları mevcut bulunduğu halde, bizim lehcelerin en büyük ihtilâfları hemen hemen bir tebeddül-i hurûf dairesiyle mahdud gibidir. Binaenaleyh lehceler, konuşuldukları kitle arasındaki hakk-ı hayatlarını muhafaza etmekle beraber, umumun malı olacak edebî bir lisan-ı müşterek ittihaz ve tâmin edilebilir kanaatindeyim.

Bugünkü edebî lisanların ekseri, ihraz ettikleri mevki-i ittihad ve iştiraki pek uzun asırların müruruna medyundurlar. Ezmine-i atıkada milletler arasında mevcut bazı müesseseler, lisanların ittihad ve taammümüne vasıta olurdu. Meselâ ifa-i hac için Mekke’ye azîmet gibi dinî mecburiyetlerle Sûk-u Ukaz ve Sûk-ul-Mecenne gibi ictimai müesseselerin asırlarca temadîsi, pek aykırı Arab lehcelerinin tasfiyesini ve nihayet ”lisan-ı Kureş” şeklinde ittihadını temin edebilmiştir.

Fakat Kürd lisanı için bu şekilde bir tasfiye vukuunu beklemek imkânsızdır. Kürd’ün üzerinde yaşadığı arazinin vaziyet-i coğrafiyesi ve zamanımızın böyle bir tarz-ı tasfiye ve ittihada kat’iyyen müsaid bulunmaması, bizi başka bir tarz-ı faaliyeti kabule sevkeder ki o da ”neşriyât sistemi”dir.

Buna dair mütalâalarımı ikinci makaleye terkediyorum.

Kurdîyê Bitlîsî



—Law Reşîd Bey biraderimize ithaf—

Sevgili "Jîn" in sahaif-i edebiyesini tezyîn eden o tatlı "Kürd Durûb-ı Em-sali", şübhe yoktur ki her Kürdün ve her erbab-ı hevesin nazar-ı dikkat ve meserretini celbetmiştir. Herhangi birisi hakkıyla tedkik ve tefekkür olunursa, tahtinde birçok maanî-i hükmiye, nasayih-i hakikiyenin müstetir olduğu görülür.

Şayan-ı dikkattir ki her bir söz, bir vak'anın lâyetmût hatırası, canlı bir tarihîdir; her bir cümle bir kanun-ı tabîîdir ki tecrübe üzerine mübtenîdir.

Yoksa her istediği gibi bir darbimeseli hayalinde tertib edip vaz'etmemiştir. Maatteessüf, Kürdçe nam-ı umumîsi tahtinde müctemî, bu lisanın derece-i vüs'üne burhan-ı celî olan muhtelif lehcelerde durûb-ı emsal tamamıyla zabt olunmadığı gibi, pek çoklarının vaka ve efsaneleri de kaydedilememiştir.

Yalnız, bize tevatüren intikal eden ecdadın o edebî ve hükmi sözlerini hakkıyla arayıp toplamak külfet ve fedakârlığını iktiham etmek, yine Kürd gençlerine mevdû' bir vazife-i milliyedir.

Fakir de, (667) Law Reşîd Bey kardeşimizin yaptıkları gibi, öteden beri fikrimde kalanları ve bazılarını da hikâyeleriyle yazıyorum. Ve elde ettikçe "Jîn" sahifelerinde muhterem kari'lerime takdim edeceğimi va'dediyorum. Tefvik Allah'tandır:

*

"Eger kûsî çorq e Kurdî xeq e, kûsî ne çorq e Kurdî ne xeq e". (668)
Kaplumbağa yürürse Kürd gabîdir, kaplumbağa yürümese Kürd gabî değildir.

Bu şive, "Berferatî" dediğimiz ve Fırat'ın her iki sahilinde meskûn Kürdlerin şivesidir. (669) Hikâyesi şöyledir:

(667) Yazar "fakir" sözcüğüyle kendini kasdediyor. Eskiden, kendilerinden sözedenlerin tevazu için bu sözcüğü kullanmaları âdetti.

(668) Ev peyva pêşîyan li hin hêlên Kurdistanê jî weha tê gotin: "Eger kûsî çeq e Kurdo xeq e, kûsî ne çeq e Kurdo ne xeq e". Yanî, "eger kûsîyên di çuvalan da girêdayî bilivin û 'çeçe-çeq' bikin, Kurdo xeq e, yanî saf û kêmaqil û ehmeq e; belam eger kûsî nelivin û 'çeçe-çeq' nekin, hingê Kurdo dê kûsîyan bi wicba tayik bifiroşe, mana vê yekê jî dê ev be ku Kurdo ne xeq e".

(669) "Meskûn" sözcüğü burada yanlış kullanılmıştır. Doğrusu "sakin"dir. Arapça olan bu iki sözcükten "meskûn"un anlamı, "ikamet edilen yer" demektir; "sakin" sözcüğü ise, "ikamet eden" anlamına gelir. Bu nedenle, "Fırat'ın her iki kıyısında ikamet eden Kürdlerin" anlamına gelen "Fırat'ın her iki sahilinde sakin Kürdlerin" diye yazılması gerekirdi.

Bu havalîde en çok yetişen, pamuk, tütün vesairedir. Kürdün birisi, azîm meşakkatlerden sonra ihzar edebildiği bir yük yumak [16] ipliği satmak üzere Urfa'ya götürür. Her yerde olduğu gibi burada da esnaf ve tüccarın muhtekirleri bulunmamak kabil midir!

Zavallı Kürd de müşteri ararken böyle birkaç gözü açık esnafa tesadüf etmiştir. Müşteriler meharetlerini burada da sarfederek, ucuzca Kürdün elinden vasita-i maîşetini alırlar. Kim bilir, bîçare, köyünden gelirken hanesine neler va'detmiş, ne ümidler beslemiştir! Sukut-ı hayal. . . Az zaman sonra, fa-hiş bir surette yanıldığını anlar. Artık o saatten itibaren fikr-i intikam, bu hayal-i mecrûhunda perverde eder. Bu defa köyüne avdetinde, bir taraftan kemal-i germî ile, enva-i mezahımla bir mikdar iplik ihzar etmek vazifesini ailesine tevdi' ederken, kendisi de çoluk-çocuğuyla kırlarda, dağlarda, bağ-larda kaplumbağa toplamak vazifesini ifa eder. Şimdi mevcut ipliklerle kap-lumbağaları ayrı ayrı sımsıkı sararak tekrar bir yük yumak vücuda getirir. Haydi, Urfa'ya azîmet!. . . Urfa'ya vâsıl olur olmaz, eski müşterilerine arz-ı mâlumât etmeyi ilk vazife bilir. Eskiden aldıklarıyla zevkyâb olan muhteris müşteriler, "Kurdî xeq e, Kurdî xeq e!" (Kürd gabîdir, Kürd gabîdir) diye ba-ğırarak, sayyad-ı bîinsaf gibi şikârları üzerine koşarlar.

O vakit Kürd, kalbinde, "eger kûsî çorq e Kurdî xeq e, kûsî ne çorq e Kurdî ne xeq e" der. Hakikaten kaplumbağa kımıldansaydı Kürdün gabaveti bedihî olurdu. Fakat bir kere sımsıkı sarılmış bir kaplumbağada hayat ve hareket ta-savvur olunur mu! Bu suretle mahir Kürd, kırların o büyük mahluklarını kalın ve ağır kabuklarıyla harîs, muhtekir müşterilerine yutturur!

Şunu söyleyelim ki Kürd, hakkını kimseye bırakmaz ve rakîbinin aynı ha-reketiyle cevap verir.

"Kulavê xwe li ser xwe bigire".

Külâhını başında tut.(670)

"Megere li cîyê kaş, tu nebînî xewnê şaş".(671)

[17] Yokuşlu, muhataralı yerlerde gezme, uykuda kâbûs-ı gam basmasın.(672)

"Mî bi lingê xwe, bizin bi lingê xwe.(673)

Koyun kendi ayağıyla, keçi kendi ayağıyla.

Türkçe mukabili: Her koyun kendi bacağından asılır.

(670) Doğru çeviri, "keçeni üzerinde tut" biçimindedir. Ancak, "külâhını başında tut" an-lamında başka bir Kürd atasözü vardır, o da şöyledir: "Kumê xwe li serê xwe bigire".

(671) Awayê rast weha ye: "Megere li cîyên kaş ku tu nebînî xewnên şaş". Ev peyva pêşîyan li hin hêlên Kurdistanê jî weha tê gotin: "Ramekeve li cîyên kaş ku tu nebînî xewnên şaş". Li hin hêlan jî weha: "Ne radikevim li cîyên kaş, ne dibînim xewnên şaş".

(672) Yani, "yokuşlu, tehlikeli yerlerde gezme ki uykuda sıkıcı karabasan basmasın".

(673) Ev peyva pêşîyan bi temamî weha ye: "Mî bi lingê xwe, bizin bi lingê xwe tê da-leqandin".

"Lingê xwe bi mîqdarê lihêfa xwe dirêj ke".(674)

Ayağını yorganına göre uzat.

"Yê çav li derîyan, xwelî li serîyan.(675)

Gözleri kapılarda olanların kül başına.(676)

"Çê kiro xwe kiro, xirab kiro xwe kiro.(677)

İyilik yapsa kendisine, fenalık yapsa kendisine yapar.

"Birîna xwe bi destê xwe derman ke".

Yararı kendi elinle tedavi et.

"Mala mêran, kanîya zêran".

Erkeklerin evi altın çeşmesidir.(678)

Bu darbimesel, bazen makam-ı tesliyette kullanılır.(679)

"Bila rezê min nav rezan bî, tirî li min heram bî".(680)

Bağlar içinde bağım olsun, üzüm bana haram olsun.

Bundan, Kürdlerin hiç bir yenilikten geri kalmak istemedikleri mâlum olur.

"Ji çavê kor histirê sor nayê".(681)

Kör gözden sirîşk-i sahavet gelmez.(682)

Burada kör gözden maksad, hasîs adamdır.(683)

"Bira avis bî, bira derengî bî".(684)

Yüklü olsun da geç doğursun.

Türklerin "geç olsun, güç olmasın" darbimeseli bunun mukabilidir.

(674) Awayê rast weha ye: "Lingê xwe li gora palasa xwe dirêj bike".

(675) Ev peyv li hin hêlên Kurdistanê weha tê gotin: "Çav li derîyan, xwelî li serîyan".

(676) "Gözleri kapılarda olanlar"dan maksat, el kapılarına bakanlar, başkasına avuç açanlardır.

(677) Awayê rast weha ye: "Çê kiro bi xwe kiro, xirab kiro bi xwe kiro".

(678) Bu atasözündeki "mêr" sözcüğü sadece "erkek" demek değil, "yiğit erkek" demektir.

Buna göre doğru çeviri, "yiğitlerin evi altın çeşmesidir" biçimindedir.

(679) Yani, "bu atasözü, bazen avunma, oyalanma durumlarında kullanılır".

(680) Awayê rast weha ye: "Bila rezê min li nava rezan be, bila tirî li min heram be".

(681) Awayê rast weha ye: "Ji çavê kor nayên histirên sor".

(682) Sirîşk-i sahavet: Cömertlik gözyaşı. Doğru çeviri, "kör gözden kırmızı gözyaşı gelmez" biçimindedir.

(683) Hasîs: Cimri, "cömerd"in karşısı.

(684) Awayê rast weha ye: "Bila çêlek avîs be, bila dereng bizê".

Ev peyvê pêşîyan li hin hêlan jî weha tê gotin: Bila çêleka min avis be, kengê dizê bila bizê.

HIKÂYESİ:

Bir Kürd, hem'ırkından bir inek satınalmak istiyor. [18] Tabîî, gebe olup olmadığını sorar. İnek sahibi, "yüklüdür, fakat uzaktır" der. Müşterisi de, "bira avis bî, bira derengî bî" der, alır.

"Golikê rêxo garanê xirab dike".(685)

Fena bir buzağı, bir sürünün namını bozar.(686)

"Mişk neçû kunê, gezikek bi dûvê xwe ve girêda".(687)

Fare, deliğine giremedi, kuyruğuna bir süpürge de bağladı.

"Gurîyê me mir, gulîzêrîn bû".

Kel hizmetçimiz öldü, altın saçlı oldu.

KIKÂYESİ:

Bir ailenin kel kafalı bir hizmetçisi varmış. Gayet müstakîm ve çalışkan olduğundan, efendilerinin muhabbetini celbetmişti. Zavallı vefat ettikten sonra, o ailenin şerefine, hürmetine tâziyeye gelen nimetşinasan, "uzkurû mev-takum bilhayr"(688) kavî-i munîfine tebaan hizmetçinin hasenât ve fedakâr-lıklarının bir lisan-ı tebciî ile naklederler. Öte tarafta ev kadını bu medh-ü senaları işittikte, "gurîyê me mir, gulîzêrîn bû" der.

"Ne şeytanî dibîne, ne eûzu ancîne".(689)

Ne şeytanı görürüm, ne eûzu okurum.

(685) Ev peyv pêşîyan li hin hêlên Kurdistanê weha tê gotin: "Çêleka rêxo navê garanê xirab dike".

(686) Doğrusu, "sık sık pislik yapan buzağı"dır.

(687) Ev peyv li hin hêlan weha ye: "Mişk nikare here kunê, sivnikê jî bi dûvê xwe ve dike".

(688) Hazreti Peygamber'in bir hadisi olan bu sözün Türkçe çevirisi şöyledir: "Öülerinizi iyilikle anınız".

(689) Ancîne: Ev peyvîk bi zarê Zazakî ye, bi mana "kişandin" e. Yanî, "ne şeytên dibîne, ne eûzu dikişîne".

Ev peyv li hêlna jî weha tê gotin: "Ne şeytên bibîne, ne Qulhuwellah bixwîne".

”Mirovê merîyan mîna zêrê veşartî ye”.

İnsanın akrabası, ihtiyaten hıfzedilmiş bir altuna benzer.(690)

”Nanê mêran li ser mêran qer e”.(691)

Sahîlerin ekmeği cömerdin üzerinde borçtur.(692)

Türkçesi: İyilik mütekabildir.(693)

(Mâbâdı var)

(690) İhtiyaten hıfzedilmiş: Yedek olarak saklanmış, her ihtimale karşı saklanmış.

(691) Peyvika ”qer” li gora bawerîya me bi şaşî weha hatîye çap kirin, rastê wê ”qerz” e. Peyvika ”qerz” Erebi ye û bi mana ”deyn” e.

Ev peyv li piranîya Kurdistanê weha tê gotin: ”Nana mêran li mêran bi deyn e”.

(692) Sahî: Cömert, eli açık kişi.

(693) Mütekabil: Karşılıklı.

[19] KÜRDÇE KISMI⁽⁶⁹⁴⁾

(694) Kürdçe kısmı: Beşê Kurdî.

BÎ DERKETÎNA ŞEHRÎYAN E BÎ DEŞTÊ JÎBO SEYRANA SERSAL Û GEŞTÊ(*)

Dewra felekê ji bextê feyroz
dîsan ku numa ji nû ve Newroz

mebnî li wî adetê mubarek
şehrî û sipahîyan bi carek

bajêr û kelat û xanî berdan
Teşbîhê bi nejdîyan û cerdan

sef sef dimeşîne kûh û deştan
ref ref dixuşîne seyr û geştan

Esnafê umem sîxar û kubbar
qet'a ve nema di şehrî deyyar

Hindek bi peyayî çûne baxan
Hindek bi siwarî çûne raxan

Hindek bi tebaî û bi kesret
Hindek bi hevalî û bi wehdet

Rabûne ve xanim û xewatîn
wan jî tijî gul kirin besatîn

Hûran kire meskenê xwe cennet
bê perde û bê melal û minnet

Dûşîze û duxter û ruwalan
Pekîzeîzar û zulf û xalan

Etrab û kewaibêd-i ezra
Murdan û murahiqêd-i zîba

Eshabê qumaşê lutf û ruxsar
Erbabê metaê husnê dîdar

Wan lêk dikirin metaê yek erz
texmîn dikirin bi tûlî we'l-erz

Sewdakirrê işqê bûn di bazar
hem bayîê husn û hem xerîdar

Sersalî û bakir û ruwalan
sedsalî-w ciwan û pîr û kalan

Sersal-i li resm û rahê me'hûd
gêrane diçû meqamê mehmûd

[20] MUREXXESBÛNA WÎŞAQAN BÎ GULGEŞTA SERSALÊ
REXBETKÎRA WAN E BÎ BAZARA HUSN Û CEMALÊ

Qendîlê munîr ê dêrê ezreq
mîşkatê Hemel ku kir murewweq

Sersal-i ku bû ji nû ve ma'mûr
Mîr daye kurêd-i taze destûr

Destûr-i ku bû jibo wişaqan
rabûn hemî şubhetê uşaqan

têk çûne bi me'reza mezadê
dildadeê meqsed û miradê

Îlla ku tenê Memo û Tacdîn
wan dane xwe duxterane tezyîn

Yanî di dema ku bûye tehwîl
ew her du bira di cametebdîl

îstebreq û sundisin di ber da
çend mu'cer û meqreme bi ser da

kagul kiribûne turre her sû
perçem kiribûne zulf û gêsû

Wan lew kiribû lîbas-i tesrîf
da qet nebitin li wan çu teklîf

Pûşîde lîbasê dîlberanî
seyran dikirin bi sergiranî

Ehmedê Xanî

Bi munasebeta "Sersalê" cumle Kurdan tebrîk dikîn û roj û şev xêr û seadetê jibo wetenê xwe ji Yezdanê pak nîyaz dikîn.

SERSAL

Me Kurdan îdekê qal e(695)
Dilo şa be ku Sersal e
Di mêrgan sosin û lale
Gulan wê girtîye jale(696)
Tebîet samit û lal e(697)
Ji xemlan rûh, can wale(698)
Tenê dengê. . . Ji ku d'nale?
Ecaîb. . . bilbil e d'kale!?

Ne ku bilbil diket efîxan(699)
Ne xêr! Ew na'reya lawan(700)
Siwar in cumle ser hespan
Jibo rimbazî û meydan
cîrîdê b'kin wekî şêran(701)
ku roja şadîya Kurdan
bizanin sahibê îz'an(702)
ne îd e, belkî Sersal e

9 Adar 335(1919), Newroz

Ji Mala Hekarîyan
Ebdurrehîm Rehîmî

(695) Qal e: Tê qalkirin, tê gotin.

(696) Jale: Avîya ku bi şev dikeve.

(697) Samit: Bêdeng, huskut, deynekir.

(698) Wale: Pîr xemgîn, melûl, derdedar.
Ev peyvik Erebi ye û di Erebi da "walih" e.

(699) Efîxan: Fîxan, hewar, gazî, qîrîn, feryad.

(700) Na're: halan, qîrîna mêranîyê û mêrxasîyê.

(701) Bi bawerîya me peyvika "b'kin" bi şaşî weha hatîye çapkirin û rastê wê "d'kin" e. Lew-
ra hozên qala şayîya Sersalê dike, ne ku ferman dide lawan.

(702) Îz'an: Qebûlkirina heqîyê û rastîyê.
Sahibê îz'an: Kesên xwedîîz'an, kesên ku heqîyê û rastîyê qebûl dikin.

[22] PÊŞÎYA ÇAR ESRAN DA
GİRÎNA MELA EHMEDE CİZÎRÎ
JÛBO HALÊ ME YÊ HAZÎR(✱)

Min di dil kovan hezar in, dax û kêbîr bê hîsab
Mîhneta werdên bixar in, wên di dil da sed nîşab

Sed nîşab in min di dil îro ji xarên sorgulan
Yek bi yek peykan civîbûn, çûne cergê da kulab

(703)

Ger du sed peykan di nêva dil bûyan dê xweş bûya
her dema kewkeb bidîta, necm û Perwîn bê hîcab

Zuhre û iqda Sureyya keşşîfîbûn ew di şerq
Sayeya bextê me da'yê, ma li ser perde-w nîqab

Wajîgûn dewrê numa min çerx û bayê lewleban
Kewkeban seyra muxalîf girt û têkil kir hîsab

Vêk ketin Şems û Zuhel îro di burca Eqrebê
Seyf-i çû destê Merîxê, milkê dil lew bû xirab

Lew tenezzul kir Merîxê, nobe çû dewra Zuhel
Çû teref Mîhra sipîhrê, nezzilî erdan ezab

Lew bi şeş burcan Utarîd j' Afîtabê dûr-i bû
Lê Zuhel bû Mîşterî, avête çerxê înzîlab

Şewwişî nezma nucu'man, hey'eta çerx û burûc
Lew li wez'ek dernetêtin Mah û Zuhre-w Afîtab

Munqelib min dî menazil, vajî ew seyrê dikin
Yek bi yek xwîn jê dibarin, ateş û lem' û şîhab

(703) Di "Dîwan" a Melayê Cizîrî yê nemir da, di navbera van her du beytan da beyteka dî ji heye ku di "Jîn"ê da derneketîye; ew beyt jî ev e:

"Pirr bi wan cerhan xwe tîr in, lew ku dî derman dikir
Şerbet û ava heyatê, şekker û û qend û gulab".

(704)

Ez dibêem axirzeman e, dê qîyamet rabitin
Lew şeva tarî kişandî û nehîşt eswed xurab

[23] Xweş li min alem sîyah ma, stêr û kewkeb qet neman
Ez ji wê rojê ditirsam, axirê zû kir şîtab

Ev ne ew îqlîm e ya Şems û kewakib tê bi seyr
Ez ne wê erdê dibînim ya ku lê ew mahîtab

Cinn û teyyarek mi dî, wer bû di min, winda kirim
dame ber pence-w kulaban, hilfirandim wek uqab

Sufle wî înam û avêtim zemîna zulmetê
Lê ku hişyar im gelo, yan xewn e min dîtî bi xwab

(705)

(704) Di navbera van her du beytan da beyteka dî ji heye; ew jî ev e:

"Zuhre çengî ev suwaj dî, û ji çeng avête çeng
Xweş li pey qanûnê wê guh de tu qanûn û rebab".

(705) Di navbera van her du beytan da sê beytên dî ji hene; ew jî ev in:

"Dêwê mel'ûn û minafiq, ê Xwedê rûreş kirî
ma bi bala hilkişînit? Aqîbet çêbit selab

Ehremen ta'lîm-i dabû, Ebyezî dest tê hebû
Pirr bi vê ta'lîm û rayê hatibû-çûbû xîtab

Surperî fîlet nizanî, sîhr e ya Ebyez diket
Pirr xelet, erzan me dî der heq xwe ew alîcenab".

Ah-i eyyamên wîsalê, wah ku xweş bûrîn û çûn
Ew şeraba eyş û noşê ma li pêşber min serab

Şerbeta şîrînleban, zehra helahil bû di nav
Lew bi narê fîrquetê axir li min dil kir kebab

(706)

(706) Şeş beytên dî jî ji helbestê hene; ew jî ev in:

"Hudhudek xweşteb'i min îro divê, her wek nesîm
da bi bal dîlber hinara, banîya dîsa cewab

Erzêhalê min bigota'yê bi unwanê edeb
Asîtan bikra zîyaret, çetr û sîwan û tunab

Da di çeşman min werîna xakê her wek tûtîya
ya hebîb pê lê nîhanî, banîya wê ew turab

Her kesê rabî di behsê carekê mehder biket
Xeyrê heftê hec didêrit, belku bêhtir ew sewab

Wa'de dabû: "Dê şehîd kim wî bi şîrê xwe'y şerîf"
Ma nebî îro peşîman ew jî tedbîra sewab

Şerhê halê min Mela, narit beyazê hê temam
vê sewadê gerçi her dem jê birin sed întîxab".

LEBO KURDAN

Le mulkî Kurdekan ewro tep û mij hênde peyda bû
Delêy mehşer xîzan e, ya le rojava xur awa bû

Ke pûrî bêkes û xuşkî hetîwit çaw be firmêsk in
Ke malî bab û bapîrit serapa çol û rûxa bû

Temaşay dezgiranit ke, be kêrdî duşminî namerd
Dirrabû damenî pak'î-w be hîcran qelb-î sûtabû

Le jêr zincîrî zulm û bendî exsîrî çi mehzûn e
Temaşay daykî mehbûbit bike, çûn dest'î bestra bû

[24] Ke mulkî Mukrîyan(1) û şarî Sablax bê to xapûr e
Le ser qebrî ciwanan çawî nêrgis xerq de xwên da bû

Serapa mewtinî ecdadî pêşût ca temaşa ke
lebo'ç rûxawe, bo'ç sûtawe, kakit bo çî xenkabû?

Temaşa ke ke kanî Qulqulaxî(2) sûr û sûraw e
Ewe germibirînî kakit e çû l'êre kujrabû

Le mulkî xoşewîstî to dexwênê kund sibeynan zû
Ke "ey Kurdî feqîr, ta key denûy, heste, çi qewmabû"

Lebo çî to denûy, û xelkê bêgane be çalakî
bibestin destî pirzorit, meger merdanegît wa bû!

Le nêw Kurdan kesêk mulkî nebê xo noker e bê şik
Le ser xelqî le ber mulk e ke emrî êwe mecra bû

Be bê mulkî weten, ey qewmî Kurd lêt yeqîn bê, toş
be exsîrî-w zelîlî ser debêy umrêk ke bot mabû

Degel Şewqî werin, ewro heta ku firsetû mawe
be îlm û me'rifet têraw biken mewtin ke rûxabû

Qazîzade
M. Şewqî

-
- (1) Mukrî: İran Kürdistanı'nın Azerbaycan kısmıdır. Merkezi Sablax(Sawcblaq) şehridir.
(2) Sawcblaq şehri civarında, soğuk pınarlarıyla mâruf büyük bir şahikadır.
-

(*) Melâ Ehmedê Xanî hazaretlerinin Kürd edebiyatında lââyemût bir mevki tutan bir şaheserleri olup, Kürd lisanının fasahat ve belâgatını isbat eden **"Mem û Zîn"** namındaki manzum romanları, inayet-i Barî ile **"Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti"** tarafından tab'ettirilmektedir. Kâğıdın ve tertibiyenin tereffuu gibi maddî manilere karşı âzamî fedakârlık ihtiyarına ve nefaset-i edebiyesiyle mütenasib bir surette neşrine karar verilmiştir. Kariîn-i kirama tebşîr eyleriz.

MİZGÎNÎ

Kitêba **"Mem û Zîn"**ê em wê tebi' dîkin; mizgînî li hemî Kurdan bit. Ê babetê mezinahîya kitêbê û sûreteke pîrr nefîs dê derkevit. Me guhdarî giranîya kaxidî û giranîya heqê murettiban nekir û bi fîdakarîyek mezin em derêtxin.

ADRES:

Babıâî Civarı Ebussuud Caddesinde
Necm-i İstikbal Matbaasında
"Jîn" İdarehanesi

TEVZİ MAHALLİ:

Babıâî Caddesinde Yeni Şark Kitabhanesi

ABONELERİMİZE

Abonelerimize gönderdiğimiz birtakım nüshaların vâsıl olmadığı şikâyeti, 5'inci nüshamızda merciinin nazar-ı dikkati celbedildiği halde hâlâ tevalî ediyor. Bu şikâyeti tekrar arz etmekle beraber, abonelerimize vâsıl olmamış nüshalar var ise numrolarını heman idareye bildirmelerini rica eyleriz.

(*) Refîk-i mesaîmiz "Kürdistan" mecmuasının 4'üncü nüshası da intişar etmiştir. Birçok güzîde makaleleri hâvî olan mezkûr mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Haftalık Gazete'nin 35'inci numrosu intişar etti. Pek mühim ve müfîd makalâtı hâvî olan işbu mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Sebîlürreşad cerîde-i İslâmiyesinin 395'inci nüshası kıymetdar makalelerle intişar etti.

EMRAZ-I CİLDİYE VE EFRENCİYE MÜTEHASSISI DOKTOR ŞÜKRÜ MEHMED BEY

Hemşehrilerimizden Doktor Şükrü Mehmed Bey, pazardan maada her gün sabahdan akşama kadar, Galatasaray Mektebi karşısında Hıristaki ve nam-ı diğerle Said Paşa Hanındaki muayenehanesinde hastaları kabul ve en mü-kemmel usullerle tedavi eder.

Telefon: Beyoğlu, 1812

WERGERANÊN JÎMAREYA 14'AN



14'ÜNCÜ SAYININ ÇEVİRİLERİ

”SERSAL”(707)

Ulusların ulusal, dinsel, sosyal gibi birkaç türlü özel günleri vardır. Kürdlerin ulusal günleri de, Kawe'nin Dehak'ın zulmünü kıldığı gün, Salahaddin-i Eyyubî'nin doğduğu ve sultan olduğu gün ve bunlara benzer günlerdir. Dinsel günlerimiz ise bilinmektedir.

Kürdlerin bir de ”Sersal”ı vardır. Bu, Rumî Martın 9’uncu günüdür. Bütün Kürdler bu özel sosyal günü ”bayram” bilirler ve yeni bir yaşama başlangıç sayarlar; birbirlerini ziyaret etmeye koşarlar, kutlaşırlar ve birbirlerine armağanlar gönderirler. Kısacası, yaşamın normal günleri içinde bu günün özel bir ayrıcalığı vardır. Her ulus, böyle günlerini öbürlerinden ayırır ve böyle günlerde güler, eğlenir, gösteriler yapar.

Ne kadar acı duyuyoruz ki dört yıllık felâketli bir savaş ve onun gerekleri, Kürdleri, özel günlerinde de, normal günlerinde de, yaşamın gelip geçici dakikalarında da gülmek, eğlenmek gibi insanın en doğal ve en önde gelen haklarından da yoksun bıraktı. Bugün Kürdistan bir açlık ve sefalet yurdu, Kürdler de acı çeken ve ihtiyaçlar içinde kıvranan bir sürü. Artık gülmek ve eğlenmek akla gelir mi!

Büyük uluslar onlardır ki, esenlik ve sevinç isteyen böyle günlerdeki acılarını ve eğer çalışılırsa bu acı günlerin geçici de olabileceğini düşünerek, bir daha düşmemeye, sürekli ve sürekli yükselmeye kesin kararlılıkla azmederler.

Bu kadar acı anılardan sonra, bütün ırktaşlarımızın bu ”Sersal”ını içtenlikle kutlar, Kürdler ve Kürdistan için pek mutlu ve esenlikli günler dileriz.

JİN

(707) Kürdçede ”yılbaş” anlamına gelen ”Sersal” sözcüğü, derginin aslında kullanıldığı için, biz de çeviride sözcüğü aynen kullandık ve Türkçeye çevirmeye gerek görmedik.

GÖZLER KÖR, KULAKLAR SAĞIR MIDIR!?

Büyük Savaşın(709) başlangıcından beri gazete sütunlarını iyiden iyiye izleyip incelemekteyim. Tümüyle kişilikler üzerine ve dalkavuklukla boyanan bu sayfalarda, çaresiz ulusumun uzun ve acı keder ve sefaletine acıyan bir yüreğe, sızlayan bir vicdana rastlamadım. Yalnız, bir Diyarbekir evlâdının son zamanlarda heyecanlı birkaç sayfa inlediğini gördüm.

Büyük Savaşın hemen hemen ikinci yarısını oluşturduğu on şu kadar yıllık Meşrutiyet dönemi altında yaşayan kapalı bir diktaya karşı diller suskun, vicdanlar donuk, gözler kör, inançlar kararmış ve kalemler kırılacak, parçalanacak yerde çamurlara batırılmıştı. Ülkenin başına en umulmaz zamanlarda en öldürücü belâlar açan ya da açtıran, en öldürücü belâlara karşı bir mezar taşı kadar sessiz ve kayıtsız duran, bir günlük zevk ve sevincine dünyada her şeyi feda etmekten bile çekinmeyen duygusuz bir zümreden zaten ne beklenebilirdi ki!(710)

Altı yüzyıldan beri Darwin'in maymunu gibi ve fakat evrime değil, sürekli gerilemeye doğru garib başkalaşımlar geçiren ve bu durumuyla birlikte hâlâ gelecekte büyük dâhîlerini bekleyen çözülmüş ve alçalmış bir toplumsal kurumdan(711) ciddî olarak tarihsel olaylar ummak ve beklemek, bir olanaksızın varlığına ihtimal vermek gibidir. "Neme gerek, neme lâzım" duygusuzluğunu büyük bir erdem sayan ulusları, ne söyleyeyim, Allah ıslah eylesin.

Balkan Savaşında sözümona işlediği bir günahtan, Büyük Savaşta savaş dergilerinin birinde affını dileyen Diyarbekirli hemşehrinin doğru saydığım o günahını ben, mezar taşımın üstünde otlar, yosunlar bitinceye kadar taşımayı en büyük bir "ahret ihtiyacı" sayarım.

Nankör insanlığın(712) zulüm ve karanlığının başlangıcından beri binlerce işgalci komutanın atlarının ayakları altında çiğnendiği halde ırkının sağlamlığı zerre kadar bozukluğa uğramayan bir ulusun uygarlık çağı olan XX.

(708) "Keder" sözcüğü, tarafımızdan "hicran" sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır. Arapça olan "hicran" sözcüğü, Osmanlıcada hem "ayrılık", hem de "keder, onulmaz acı, dert" anlamında kullanılırdı. Burada kastedilenin ikinci anlam olduğu açıktır.

(709) "Büyük Savaş" adını, Osmanlıcada "Genel Savaş" anlamına gelen "Harb-i Umumî" adının karşılığı olarak kullandık.

(710) 656 numaralı dipnota bakınız.

(711) "Toplumsal kurum" deyişini, "heyet-i ictimaiye"nin karşılığı olarak kullandık. Anlaşıldığına göre yazar, bu sözüyle Osmanlı yönetimini kastedmiştir.

(712) "Nankör insanlık" deyişi, tarafımızdan "insaniyet-i kâfire" deyişinin karşılığında kullanılmıştır. Arapça olan "kâfir" sözcüğü ve onun dişil biçimi olan "kâfire" sözcüğü, hem "hakkı ve gerçeği inkâr eden kimse", hem "Allah'ın varlığını ve birliğini inkâr eden kimse" ve hem de "kendisine yapılan iyiliği inkâr eden, nankörlük eden kimse" anlamlarına gelir. Burada kanımızca yazarın kastedtiği, üçüncü anlamdır.

yüzyılda kanlı ve feci bir sefaletle uğratıldığını gören hemşehrinin bu tövbe-
sinde, bu af dileğinde ne ölçüde haklı ya da haksız olduğunu kestirmek ola-
naklıdır. Erkeksiz kalan köylerin mezarlıkları eğlence yerine çevrilirken, sı-
nırlarda değil de yıkıntıya dönmüş o yurdun koruyucusuz evlerinde Selâ-
nikli, bilmem nereli birtakım acımasız ve kana susamış çeteler haydut
oyunlarını sahneye koyarlarken, tüm bunların tek nedeni olan bir iğrenç ve
dalkavuk çevreye karşı vaktiyle pek haklı olan sert eleştirilerinden ötürü
kendini suçlayan ve sonra günahının affını dileyen hemşehri, bilmem ki eski
görüşüne dönmüş müdür?

Mermer sütunlu saraylarında binlerce küheylanlarını, ormanlarında nazlı
ceylânlarını, tarlalarında ordular besleyen harmanlarını, ipekli Acem halıla-
rıyla süslü hanlarını, kısacası uygarlık lordlarını bile imrendirecek olan bü-
tün servet ve zenginliklerini düşman elinde bırakarak başaşik, yalın ayak, çı-
rılçıplak durumda yollara düşen ilerigelenlerin Diyarbekir surları önünde
açlıktan öldüklerini, hem de nasıl feci bir sefalet içinde öldüklerini, tarih hiç
kuşkusuz ki yürekleri paralayan bir ağıt ile yazacaktır.

Ermeni faciaları, aslında söylendiği kadar bir önem taşımıyordu; ama
dünyayı velleveye verdi, dillere destan oldu. Ya şu sahipsiz, şu talihsiz ulusun
başına gelen türlü türlü felâketleri, bir anlık olsun kim hatırlayacaktır? Yok-
sa buna İsrail'in sûru mu ağlayacaktır!(713)

Sana soruyorum, hey yaldızlı uygarlık:

Başkasının hakkını çiğnemeyenlerin hakkı ne zaman tanınacaktır! Hak-
sızlıklar ne zamana kadar "hak" diye takdir edilecektir! Sen haksızlığı
"hak" diye gösterdikçe, kim ne zaman hakkı yerine getirecektir! Hakkın
yaptırımcı gücü derhal senin, yine hakka dayalı bir biçimde güvenceni oluş-
turması gerekirken, ne zamana kadar hakkın üzgün feryadı zulüm ve zor al-
tında susturulacaktır! Bari, takındığın maskeyi kaldır da iğrenç yüzünün al-
tında sırtan dişlerin biraz görünsün; kana susamış bir canavara yaraşır öf-
kenle görün; görün ve gizlenme! O zaman, tarihin, eline uzattığı aynaya
bak; gör ki ne iğrençsin!

Ey her biri birer yiğitlik anıtı olan Kürd gençleri! Size sesleniyorum:

Tekniği ve uygarlığıyla, bilim ve sanayiyle, en üstün zekânın göstergesi
olan yapıtlarıyla yükselen ve fakat vicdanıyla sürekli ve sürekli olarak alça-
lan XX. yüzyılın kulakları sağır ve gözleri kördür.

"Sana senden gelir âlemde ger imdad lâzımsa".(714)

Teslim edilmeyen hak teslim ettirilir, söndürülen ocaklar yakılır. Bunları
yapacak ve yaptıracak sizlersiniz. Düşününüz ki her biriniz birer büyük ta-
rih yaşadınız. Geçirdiğiniz olaylar zinciri içinde ülkenize ait ne feci sahnele-
re tanık olmadınız ki! Felâketler insanı çaresiz, bazen de şaşkın ve dili tutul-
muş olarak bırakır. Ne var ki kahraman o kişiler ve o milletlerdir ki, başları,

(713) 657 numaralı dipnota bakınız.

(714) 658 numaralı dipnota bakınız.

her bir felâket darbesi yedikçe biraz daha dikilir ve yukarı kalkar. Sizin herkesten çok bu gibi üstün karakterlere sahip olduğunuzu dünya da onaylar. Durgunluk ve ağır davranma, sönük ve donuk ruhlara yakışır. Zaten onlardan fazla bir şey beklemek boşunadır. Toplumsal inancı genç ruhlarda aramalıdır; dikkat buyurulsun, "genç ruhlar" diyorum, yaşlılık söz konusu değildir. Kendi geleceğini kendi eliyle belirleyen bir ulus sürekli olarak yaşar; ve ancak böyle bir toplum yaşamaya hak kazanabilir. Dizgini yabancı ellerde ya da yetersiz ellerde kalan bir ulusun ise vay haline!

Siz, ey Kürd gençleri! Siz de elbette gördünüz: Eldeğmemiş namus ve ahlak tanrıçalarının pâk ve temiz göğüslerinde dost elleri gezdi. Tanrım, bu iğrençliğe, bu ahlak düşüklüğüne karşı iğrenmemek, tiksınmemek ve sonra da tükürmemek mümkün müdür! İnandım ki savaş ve sefalet, ahlak ve erdemin en güzel göstergesi imiş!

Bosfor'un(715) beyaz yalılarında içki dağıtan kızlar kadeh sunarlarken, Kafkasların karlı ve buzlu eteklerinde memeleri üstünde yavrusu uyuklayan anneler, anne kucığında meme emen yavrular açlıktan yokluğa yuvarlanıyorlardı; tipilerin, fırtınaların koynunda serilen sahipsiz, öksüz çocuklar, başları ucunda ağlayacak bir ziyaretçi dahi göremeden, solgun bakışlarla öbür dünyaya süzülüp gidiyorlardı; yorgunluktan, yoksulluktan birer iskelete dönmüş dinç yaşlılar, yaşamın son soluğunu tüketiyor ve uzun süren ömürlerini bir lokma uğruna yok ediyorlardı; karlı yollarda birer kurban sürüsü gibi ölüme sürüklenen insan kümeleri ölümü hasretle arıyor, karlarda açılan soğuk mezarlara canlarını teslim ediyorlardı. Bunları hiç bir göz görmedi; Tanrı'ya yükselen ağlayışlarını, çığlıklarını hiç bir kulak duymadı.

Demek gözler kör ve kulaklar sağırdı.

Fakat siz gördünüz ve duydunuz, ey Kürd gençleri! Bu sorumluluğu tarih yüklenmez; onu her zaman zalim ve dalkavuk olarak gördüm. Yüzyılımız kabul etmez; çünkü o da bencil ve nankördür, kendini beğenmiş, ihtiraslı ve vefasızdır. Hükümet üzerine almaz; çünkü senin iradenden doğmuş ve sözde senin temsilcindi. Cezanı kendi elinle belirledin demektir. Ey talihsiz Kürd gençleri! Bu sorumluluğu siz talihsiz omuzlarınızda taşıyacaksınız. Karamsar ve üzgün olmayınız!

Zararın neresinden dönülse kârdır. Ne var ki bu kârı hızla sağlayamazsanız, yarınki kuşaklar size soracaklardır:

Gözleriniz kör, kulaklarınız sağır mıydı!

Hizanîzade
Kemal Fevzi

KÜRD HANIMI

Uygarlığın bir ölçüsü de, kadının toplumdaki yeri ve ulaştığı başarılarıdır. Uygar uluslarda kadın gerçekten o ulusun yarısıdır; erkeğin sahip olduğu her çeşit hak ve ayrıcalık, saygınlık ve önem, hatta kimi zaman fazlasıyla kadınlara da cömertçe verilir.

Gelecek kuşakların temelini kadınlar kurar. Kadınları iyi yetiştirmemiş, analık görevlerini takdir etmeyen uluslar öksüz demektirler. İlkel kavimlerde bile kadınların erkekler üzerine özel bir nüfuzu vardı. Bu nüfuzu, bu kavimlerin tarihinde değişik biçimlerde, örneğin Arapların ilkellik döneminde görürüz. Kadınların örneğin savaşta erkekleri yüreklendirme göreviyle görevlendirilmeleri, hatta yaralıları bakmaları bir çeşit nüfuzdur. Kadını pek fena ve hor gören ve işi, kadını insanlık zümresinden saymamaya kadar götüren toplumlar da olmuştur ve vardır.

Şurası kuşku götürmez bir gerçektir ki kadının Müslümanlıkta sahip olduğu yer ve haklar, bugün kendisine lâıyk görülmeyen yerden pek yüksek ve bugün kendisine lâıyk görülmeyen haklardan pek geniştir. Din işlerine aklı erenlerin ve din bilginlerinin görevi, dinsel hakları esirgemek değil, bu hakları zamanın gereklerine göre genişleterek ve yeniden düzenleyerek kullanılmasına engel olmamaktır.

İslâm'da kadın haklarının dinin temel kurallarına aykırı olarak ne kadar yanlış anlaşıldığını, bugün de ne kadar yanlış uygulandığını anlamak için, değişik Müslüman milliyetlerdeki ve bu milliyetlerin değişik tabakalarındaki kadını incelemek yeterlidir sanırım:

Hepsi aynı dine bağlı bulunan Kürd, Türk, Arap, Çerkes, Arnavut kadınlarından her biri bugün nasıl birbirine benzemeyen, kimi zaman da birbiriyiyle çelişen koşullar ve durumlar içinde yaşıyorlarsa, aynı soyun köylü, kentli gibi tabakaları da birbirinden ayrılan yaşam biçimleri gösterirler. Dinin emirleri genel ve istisnasız iken, neden aynı dine bağlı olanlar arasında aynı dinsel niteliğin anlayış ve uygulamasında bu ölçüde farklı bir başkalık vardır? Bu konuda, örneğin kıyafet konusunu ele alarak diyelim ki, neden Müslüman Arnavut kadını, Müslüman Kürd kadını, Müslüman Türk kadını, Müslüman Arap kadını, Müslüman Çerkes kadını başka başka şekillerde örtünüyor, ya da bunlardan biri ya da bir bölümü örtünmeyi başka anlamda anlayarak bizim istediğimiz biçimde saklanmıyor? Şimdi, bunlardan bazıları hakkında, "Müslümanlığın emirlerine ya da belirleyici geleneklerine uymuyorlar" mı diyeceğiz.?

İşte bu farklardan ortaya çıkıyor ki, kadının bugünkü değişik yaşam biçimlerinden, herhalde Müslümanlığın asıl amacına uygun düşmeyenleri çoktur; başka bir deyişle, bu biçimlerden olsa olsa ancak bir tanesi Müslümanlığın emrettiği ve gösterdiği usule uygundur, yani doğrudur; öbürleri yanlıştır. Çünkü dinin bir gerçekten ibaret olması gerekir. Gerçek ise birdir, çeşitlilik kabul etmez. O halde, Müslüman kadınlardan bazılarının kıyafetlerine bakarak, "dinin emrettiği biçim zamana göre budur, diğerleri şeriata

ve dine uymamaktadır” demek zorunda kalırız. Acaba bu, hangi Müslüman kitlenin ya da kitlelerin kıyafetidir ki zamanın gereklerine en çok uyar ya da tümüyle uygun düşebilir? Bu soruya, belki aşağıdaki sözlerimiz az-çok bir yanıt verebilir.

*

Burada, asıl konuyla ilgili olmayan ve fakat değinilmesi gereken bir sorun ortaya çıkıyor:

Acaba İslâm dini milliyetlere ne kadar yer veriyor? Onların ulusal yapılarını olduğu gibi korumalarına müsaade ediyor mu? Yoksa dine aykırı olan yönlerin değiştirilmesinden sonra mı ulusal geleneklerin yaşamasına izin veriyor? Ve yoksa milliyetleri büsbütün din kazanı içinde kaynatıp ulusal varlıklarını unutturmak amacını mı taşıyor?

Bu sorulara, daha yetkili olanlar yanıt versinler.

Ben yalnız şunu diyeceğim ki, dine bağlılıkları herkesçe kabul edilen Kürdler her şeyi ulusallaştırmışlardır. Bu kadar inançlı ve dinlerine bu kadar sağlam biçimde bağlı olan bu ulusun dinsel ödevlerinin her yönünde bu ulusal özümsemeyi görmekteyiz.(716)

*

Konuyu buraya kadar getirdikten sonra Kürdlüğe geçelim:

Asıl konuyla ilgili olmayan yukarıdaki sözlerimizde, ”Kürdlerin dine bağlılıkları herkesçe kabul edilmektedir” dedik. İşte biz, bu kadar dindar olan bir toplumun kadınlarının durumunu çağımızın gereklerine pek uygun buluyoruz. Bu durum, çağdaşlaşmak isteyen ve başta aydınları olduğu halde bu amaca doğru yürüyen Kürdlük için o kadar elverişlidir ki, yenileşen bazı uluslarda ve örneğin Türklerde olduğu gibi ayrıca çapraşık bir ”kadın sorunu” doğmasına olanak yoktur. ”Aman, bu kadın açık-saçıktır, ötekisi erkeklerle konuşuyor, şu örtünmeye uymamıştır” gibi dedikodulara kaynak olabilecek durumlar Kürdlük toplumunda mevcut değildir.

Kürd kadını esasen özgürdür, evinin hakimidir; örtünmenin Müslümanlığın belirleyici gelenekleri dışındaki gereksiz bağlarından özgürdür; erkeklerin de içinde bulunduğu sosyal yaşama, saygın bir konuma sahip olarak katılmıştır. Biraz daha yukarı tabakaya bakarsak bir kadınlar saltanatı da görürüz. Zaten çağımız, kadınların da saltanat hakkını onaylamaya yanaşmadı mı! Kürd kadını, erkeklerle olan sosyal ilişkilerinde kocasının, yani erkeğinin görevini de görür; örneğin misafir kabul eder, erkek gibi bizzat ağırlar.

Kürd hanımının üstün ve seçkin bir özel karakteri de vardır. Size gerçek bir örnek sunayım:

(716) 660 numaralı dipnota bakınız.

Koca evde olmadığı bir vakit, Kürd olmayan yabancıнын biri gelir. Yaz gü-nüdür. Genç Kürd hanımı, misafire evin önündeki ağacın altında yer yapar ve usule uygun olarak yemek ikram eder. Misafir yemeğini yerken, genç ha-nımı arzusuna uygun görür ve yemeği unutmak ister. Hanım ciddiyetini bozmaz. Misafir de yemeğini bitirir. Şimdi kendisinde daha çok ümit uyan-masın mı! Şımarır. Ahlakı gibi pazuları da güçlü olan genç hanım, bu nankö-rü hemen yanındaki ağaca bağlar. Misafir orada bekleyedursun, akşam evin ağası gelir ve şaşkınlıkla sorar:

—Bu kimdir?

Hanım:

— Senin malını çalmak isteyen birisi.

— Hırsızlığa mı gelmiş? Kim bağladı?

Hanım:

— Evet, senin ırzını çalmak istedi, ben de öyle bağladım.

Kürdün namusluluk duygularını kabartan bu olay karşısında bu hırsızın yaşamını kadının şu sözleri kurtarır:

—Sabahtan beri böyle çektiği ceza yeter; ötesini bana bağışla.(1)

Bu, yüksek bir karakterin sağlamlığının olağan bir örneğidir. Böyle örnek-ler Kürdlük toplumunda o kadar çoktur ki genele yaklaşır.

Ayrıca, ne bir Kürd koca ya da baba, karısından ya da kızından kuşkulana-rak, "ben evde bulunmadığım zaman sakın içeriye kimseyi almayasın"; hele, "sakın yüzünü göstermeyesin, yoksa seni döverim, öldürürüm" diye bir sı-nırlamayı hatırına getirir ya da uygulamaya kalkışır; ne de bir Kürd kadını, elde etmiş olduğu bu geniş özgürlüğü kocasının ve ailesinin aleyhine kullan-maya savaşıır. Bu sosyal bir dengedir ve bir uygarlık başarısıdır ki Kürd ulusu için herhalde değerli bir varlık sayılır.

Bundan başka, Kürd kadını çocuğunun mutlak ve tek eğiticisidir. Her Kürd çocuğunun ruhunda, anasının eliyle ve ruhuyla karıştırılmış pek çok ve güçlü bir karışım vardır. Bu nedenle Kürd kadınları ile erkekleri, birbirle-rine öylesine yakın bir karakterin sahibidirler.

Birden fazla kadınla evlenmeyi de Kürdistan'da mensupları pek az olan bir sınıfın birkaç ferdine özgü, boşamayı ise genellikle Kürdlerde yok denecek kadar nadir görürüz. Karısını boşayan bir erkek ve boşanmayı hakketmiş bir kadın, aile ve yaşıt arkadaşları arasında kazanacağı nefretle, pek çok kez bir daha evlenememeye ve hele kadın bir daha koca bulamamaya mahkumdur.

İşte Kürd kadınının doğal durumu, günümüzün gereklerine bu ölçüde uy-gundur. Eksik olan bir şey varsa, ulusal alışkanlıklardan doğup, yazılı olma-yan ulusal gelenekler içinde gelişen karakter belirleyici bu terbiyenin, aydın-latıcı kurallarla ve çağdaş öğretim kuralları ile de olgunlaştırılıp taçlandırıla-mamış olmasıdır.

(1) Bu olayı, geçmiş olduğu bir Kürd köyünde işitmiştim. İstanbul'un yüksek okulların-dan birisinde ünlü bir tarih bilgininin güvenilir bir kaynaktan duymuş olduğunu be-lirtmesi, olayın oluşunu bir kat daha doğrulamıştır.

Bu eğitim kurallarını, bu öğretim kurallarını uyguladığımız gün, Kürd kadınının erdem derecesini, yetiştirdiği çocukların nasıl imrendirici bir vatan temeli kuracaklarını göreceğiz.

Bu geleceğin pek uzak olmadığına inanıyoruz.

Vanlı

M. C. Selimbegî(717)

KÜRDÇE ÜZERİNE

Geçen sayılarınızdan birinde "Kürdçe Dilimiz" adlı bir yazı vardı. Önemli bir konuya değinen o yazıya ilişkin birçok görüşlerin birbirini izleyerek geleceğini sanıyorum. Bu arada, çözülmesi istenen iki büyük sorunun tamamıyla tartışılıp incelenmesini dilerim.

Dilimizden sözedildiği zaman, biri Kürdçenin bugünkü ulusal gereksinimlere uygunluk derecesi ve gelecekteki biçimi, öbürü de Kürd ulusunun gelişmiş halklara oranla var olan ve görülen uygarlık eksikliklerinin asgarî bir zaman ve güç harcanarak giderilmesi çarelerini sağlayacak bir yazma usulünün bulunması gibi önemli, ve önemleri oranında da çapraşık iki sorun meydana çıkar.

Bana göre her Kürd, bu iki sorun hakkındaki görüşünü, uygun bulduğu çözüm yollarını ulusal kamuoyumuza sunmalıdır. Sunmalıdır ki fikirlerin çarpışmasından gerçeğin ışığı çıksın ve o gerçeğin ışığı, bu işlerle uğraşmak isteyen gayret ve himmet sahiplerinin çaba ve sebatları için kılavuz olsun.

Yıllardan beri ve özellikle son yıllarda, aydın olan ve olmayan birçok millettaşlarımla, dilimizin bugünkü ve gelecekteki durumu ile ilgili söyleşilerde bulunurum. Bu tartışmalarda, genellikle üzerinde aynı görüşü paylaştığımız iki nokta vardır. Düşünen, düşündüğünü söyleyebilen her Kürd, yana yakıla diyor ki:

"Dilimizin bugünkü durumu, bir bilim dili niteliğini taşıyor olmaktan çok uzaktır.(1) Nüfusu milyonlara ulaşan ulusumuzun bütün kolları arasında anlatma ve anlama aracı olacak bir ortak dile ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç, zaman geçtikçe yaşamsal bir durum alıyor. Sonra, bizim bugünkü yazma usulümüz ve imlâ usulümüzle hiç bir zaman, elektrik hızıyla ilerleyen bilgi ve uygarlık kervanlarına yetişilemez ve yüzyılların aramızda açmış olduğu boşluklar doldurulamaz".

Şimdi sorarım: Bu sözler bir gerçek, hem de acı, delen ve sızlatan bir gerçek değil midir!

(717) 662 numaralı dipnota bakınız.

(1) Bu yargı, sade bir Kürdçe için verilmiştir. Türkçe ve Farsça ile karışık bir dil nazarı dikkate alınırsa biz de en zor ifade edilebilecek düşünceleri tümüyle anlatabiliriz. Dilimiz, bu koşullar içinde meydana getirilmiş yüzlerce esere sahiptir.

Madem ki sorunu kavrayanların çoğunluğu bu eksiklikler üzerinde birleşiyor, hastalık teşhis edilmiş demektir. Şimdi, bize doktorlar gereklidir ki bu hastalığın ortadan kaldırılması için gereken ilâçları düzenleyip hazırlasınlar. İş buraya gelince, yazık ki ne yazık! Herkes yalnız söylüyor, fakat bildiğini, anladığını yazmıyor ki kamuya mal olsun. İş yapmaya gelince o alanda bir girişimi ne gördük, ne de işittik.

Neyi bekliyoruz! Madem ki içimizde iyi-kötü bir şey düşünenler vardır, düşünebildiklerinin ve söyleyebildiklerinin onda biri kadar bir girişim ve faaliyet eseri gösterebilirler. Böyle bir eser güzel bir örnek olur; hiç kuşkusuz, bu örneği izleyecek birçok yurttaşımız bulunur. Bir kez yola girildi mi, sürekli artacak olan bir genel şevk ve arzu, bu yüce faaliyet yolunun yolcularını artırdıkça artırır.

*

Hayır belirtisidir inşallah, ben bu satırları yazdığım dakikalarda ulaşan "Jin" in sayısı, bir müjde getirdi. Karanlıklara düşürülen milliyet ve geleceğimize bir aydınlatma parıltısı gönderen bir ulusal girişime ilişkin ayrıntıları heyecanla, sevine sevine okudum.

Kurulup faaliyete başladığını büyük bir sevinçle okuduğum **Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti**'nce, uygarlık çağı olan XX. yüzyılda, genel ya da özel çalışma alanlarında varlığına kesinlikle inanılan ve gereklerine tüm ulusların baş eğdiği bir gerçeğin, örgütlenme ihtiyacının tamamen takdir edildiğini görmek de ayrıca göğsümü kabarttı. Yaşadığımız dönem, örgütlenme ve işbölümü yapma dönemidir. Bu çağda bireyci faaliyetler, (fikrim yanlış anlaşılmasın, "kişisel girişimler" demiyorum) kesinlikle sonuçsuz kalmaya mahkumdur.

Hele, Dernek Programının dile, milliyet ve millî varlığın ilk temeltası olan bu çalışma alanına en çok önem vermesi, baş eğilerek teşekkür edilmeye değer bir uyanıklık belirtisidir. Kutsal bir vatan sevgisi ve büyük bir özveri ile işe başlayan bu mücahidlerin muhtaç oldukları manevî desteği ve maddî yardımını elde edebilmelerini dilerim.(718) Tanrı yardımcıları olsun.

Burada bir hatırayı anmadan geçmeyeceğim:

Beş-altı yıl önce, pek feci durumlar ve koşullar altında, bugün yokluğunu acı ısıraplarla duyduğumuz ulusal kurumların ilk temelini yaşamları pahasına kurmağa çalışan genç kahramanlarımızı hatırlıyorum.(719) Büyük Savaşın zalim ve kanlı eli, ulusal hazinemizin ne yazık ki sayıları pek az olan değerli cevherlerini aramızdan ayırdı ve geniş savaş cephelerine dağıttı. Gittiler. Onlardan bize geri gelen, yalnız acı haberlerdi. Her haber, yüksek bir ulusal gurur ve şaşılacak bir doğal cesaretin coşturduğu bir özveri ile yaşamlarını yitiren bu kahramanlardan birkaçının güneş gibi batışı olayını bildir-

(718) 663 numaralı dipnota bakınız.

(719) 664 numaralı dipnota bakınız.

di. Ölüm kavramını hatırlarına hiç yanaştırmayan o gençlerin yiğitlik anılarını, acı sonlarını düşündükçe, hâlâ tüm varlığımla inler, kıvanç duyar ve ağlarım.

Ey, saldırıya uğrayıp ayaklar altında çiğnenen vatani kendilerine bir geniş mezara çeviren gençler, rahat uyuyun!

"Ümid"iniz ölmedi.(720) Nice bin dert ve sıkıntıyla tutuşturduğunuz ulusal ümit meşalesi, yine sizin gibi genç ve ateşli beyinlerin elinde, geleceğin yolunu aydınlatan bir ışığa dönüşmek üzeredir.

Ah, eğer onların kurdukları ulusal müessese, gereken yardımları elde edebilseydi ya da bugüne kadar yaşasaydı, hiç şüphe etmiyorum ki bu dakikalarda bizi müthiş bir baskı altında sızlatan ulusal eksikliklerin birçoğunu doyurucu bir biçimde tamamlanmış görecektik ve kendimizi şimdiki kadar öksüz ve dayanaktan yoksun bulmayacaktık.

*

Şimdi asıl konumuza dönerek şu sorunu gözden geçirelim:

Kürd'ün bir ortak dili var olabilir mi?

Bilinmektedir ki dil, ulusların en canlı bir müessesesidir. Belirgin, zorunlu bir ihtiyacı karşılayamayan müesseseler yaşayamaz; zorla yaratılsa, uygulanmasına ve izlenmesine ömürler harcansa bile, madem ki duyulan bir ihtiyacı karşılayamıyor, yararsızdır; birçok zararlar doğurur ve sonra da yok olup gider. Örnek ararsanız, talihsiz Osmanlı ülkesinin yürekler paralayan bugünkü durumunu hazırlayan son yüzyıllık idarî ve kültürel etmenleri dikkate alınız.

O halde aranacak şey, Kürd ulusu arasında bir ortak dil ihtiyacının varlığıdır.

Elimizdeki 3—4 yüzyıllık divanlarda, milliyet ateşinin bugünkü genişliğe ulaşamadığı çağlarda bile, Kürd'ün bu ihtiyacı kavramış olduğunu ve onu ateşli nağmelerle dile getirdiğini hayret ve saygıyla görüyoruz. Daha sonra çağımızın milliyet akımına tüm inançları ile bağlanan, siyasal deyişle Türkiyeli ve İranlı her Kürd, gereğine ve elde edilmesine şiddetle inandığı ulusal tanışma ve birliği sağlamak için ortak dil ihtiyacını, yüreği sızlayarak duyuyor ve bu duygusunu her fırsattan yararlanarak ilân ediyor. Eminim ki her Kürd, yaşamında çok kez bu görüşleri işitmiştir.

Şimdi, görülüyor ki ihtiyaç sadece duyulmuyor, gerçekten de vardır. Bu nedenle, o ihtiyacı karşılayacak müessese, yaşamak için muhtaç olduğu yaşamsal koşullara, evrimleşme gücüne sahip bulunuyor demektir.

"Ortak dil edinmek mümkün müdür?" sorusuna verilecek yanıt, sürekli çabaya bağlı, uzun zamanlara muhtaç olmakla birlikte, kısaca "evet"ten ibarettir.

Bu takdirde biz Kürdler, ortak bir dile nasıl sahip olabiliriz?

(720) 665 numaralı dipnota bakınız.

Bazı kimseler biliyorum ki, Kürdçenin birçok lehçelere sahip bulunmasını, böyle bir amacın gerçekleştirilmesine engel sanıyorlar.

Bunlar aldanıyor, pek yüzeysel düşünüyorlar. Lehçeler bir engel olmaktan çok, dilimiz için tükenmez birer sözcük haznesi ve dolayısıyla bir nimettir. Yararlanma yolunu bulan bir incelemeci, onlardan sonsuz yararlar sağlar.

Hem bu yalnız bizde, Kürdlerde var olan bir olay değildir; dünyanın en düzgün ve zengin dillerine sahip uluslarda dahi, yüzyıllarla sayılan edebiyat dönemlerine rağmen, hâlâ eski canlılığıyla yaşayan ve konuşulan lehçeler(patois) vardır. Onlar arasında, ortak ve edebî dile sözcükler bakımından pek yan bakanları ve hatta öbürleri tarafından asla anlaşılamayanları bulunduğu halde, bizim lehçelerin en büyük ayrılıkları, hemen hemen harflerin değişik olması ile sınırlı gibidir. Bu nedenle lehçeler, konuşuldukları kitle arasındaki yaşam haklarını korumakla birlikte, kamunun olabilecek edebî bir ortak dil edinilebilir ve genelleştirilebilir kanısındayım.

Bugünkü edebî dillerin çoğu, ulaşmış oldukları birlik ve ortaklık mevkilerini, pek uzun yüzyılların geçmesine borçludurlar. Eski dönemlerde uluslar arasında var olan bazı kurumlar, dillerin birleşmesine ve genelleşmesine aracılı olurdu. Örneğin hac ödevini yerine getirmek için Mekke'ye yolculuk gibi zorunluluklarla "Ukaz Pazarı" ve "El-Mecenne Pazarı" gibi sosyal kurumların yüzyıllarca sürekliliği, pek aykırı Arap lehçelerinin tasfiyesini ve nihayet "Kureyş dili" şeklinde birleşmesini sağlayabilmiştir.

Fakat Kürd dili için bu şekilde bir tasfiyenin meydana gelmesini beklemek olanaksızdır. Kürd'ün üzerinde yaşadığı toprakların coğrafî durumu ve zamanımızın böyle bir tasfiye ve birleşmeye kesinlikle elverişli bulunmaması, bizi, başka bir faaliyet biçimini kabul etmeye iter; o da "yayın yöntemi"dir.

Buna ilişkin görüşlerimi ikinci yazıya bırakıyorum.

Kudîyê Bitlîsî

KÜRDLERDE ATASÖZLERİ(721)

—Law Reşîd Bey kardeşimize sunulur—

Sevgili "Jîn" in edebiyat sayfalarını süsleyen o tatlı "Kürd Atasözleri", kuşku yoktur ki her Kürdün ve her merak sahibinin dikkatini çekmiş ve sevgisini kazanmıştır. Herhangi birisi hakkıyla incelenip üzerinde düşünülürse, altında birçok dolaylı anlamın ve gerçek öğütün saklandığı görülür.

Dikkate değer ki her bir söz, bir olayın ölmez bir anısı, canlı bir tarihidir; her bir cümle bir doğa kanunudur, tecrübe üzerine kurulmuştur. Yoksa, her isteyen istediği gibi bir atasözünü hayalinde düzenleyip ortaya koymuş değildir.

"Kürdçe" genel adı altında toplanan ve bu dilin genişlik derecesine kanıt olan çeşitli lehçelerdeki atasözleri tümüyle toplanıp yazılmadığı gibi, pek çoklarının olay ve öyküleri de yazılmamıştır. Yalnız, yaygın biçimde kuşaktan kuşağa söylenerek bize ulaşan atalarımızın o ebedî ve birçok dolaylı anlam taşıyan sözlerini hakkıyla arayıp toplamak zahmet ve fedakârlığını göze alarak bu işe girişmek, yine Kürd gençlerine kalmış bir ulusal görevdir.

Ben de, Law Reşîd Bey kardeşimizin yaptıkları gibi, öteden beri hatırımda kalanları, bazılarını da öyküleriyle birlikte yazıyorum. Ve elde ettikçe, "Jîn" in sayfalarında saygıdeğer okuyucularıma sunacağıma söz veriyorum. Başarı Allah'tandır:

* *
*

"Eger kûsî çorq e Kurdî xeq e, kûsî ne çorq e Kurdî ne xeq e".

Kaplumbağa yürürse Kürd aptaldır, kaplumbağa yürümezse Kürd aptal değildir.

Bu şive, "Berferatî" dediğimiz ve Fırat'ın her iki yakasında yaşayan Kürdlerin şivesidir. Öyküsü şöyledir:

Bu dolaylarda en çok yetişen pamuk, tütün ve bunlara benzer ürünlerdir. Bir Kürd, büyük güçlüklerden sonra hazırlayabildiği bir yük yumak ipliği satmak üzere Urfa'ya götürür. Her yerde olduğu gibi burada da esnaf ve tüccarın vurguncularının bulunmaması mümkün müdür!

Zavallı Kürd de alıcı ararken böyle açığız birkaç esnafa rastlamıştır. Alıcılar hünelerini burada da göstererek, Kürdün elinden geçim vasıtasını ucuzca alırlar. Kim bilir, zavallı, köyünden gelirken evine neler vadetmiş, ne ümitler beslemişti! Ama düş kırıklığı. . . Az zaman sonra fena aldatıldığını

(721) Bu yazıdaki Kürd atasözlerinin orijinaleri ve Türkçe çevirileri yazının aslında yer aldığı için, biz burada onların hepsini yeniden yazmaya gerek görmedik. Sadece, yazının aslında geçen önemli açıklamaları ve dipnotları çevirmekle yetindik.

anlar. Artık o saatten başlayarak öç alma düşüncesi, yaralanmış hayalinde gelişmeye başlar.

Bu kez köyüne döndüğünde, büyük bir yoğun çaba ile ve çeşitli zahmetlerle bir miktar iplik hazırlama görevini hanımına verir; kendisi de çoluk-çocuklarıyla birlikte kırlarda, dağlarda, bağlarda kaplumbağa toplamaya koyulur. Hazırlanmış ipliklerle kaplumbağaları ayrı ayrı sımsıkı sararak yenden bir yük yumak hazırlar ve haydiii, Urfa'ya yolculuk!

Urfa'ya varır varmaz, eski alıcılarına bilgi vermeyi ilk görev bilir. Eskiden aldıklarının zevkine ermiş olan açgözlü alıcılar, "Kurdî xeq e, Kurdî xeq e"(Kürd aptaldır, Kürd aptaldır) diye bağırarak, insafsız avcı gibi avlarının üzerine üşüşürler. O zaman Kürd, içinden "eger kûsî çorq e Kurdî xeq e, kûsî ne çorq e Kurdî ne xeq e" der.

Gerçekten de kaplumbağalar kımıldasaydı, Kürdün aptallığı ortaya çıkardı. Ne var ki bir kez sımsıkı sarılmış bir kaplumbağada yaşam ve hareket düşünülebilir mi! Böylece hünerli Kürd, kırların o büyük yaratıklarını kalın ve ağır kabuklarıyla, açgözlü ve vurguncu alıcılarına yutturur.

Şunu söyleyelim ki Kürd, hakkını kimseye bırakmaz ve düşmanının yaptığı aynı hareketle karşılık verir.

* *
*

"Bira avis bî, bira dereng bî".

Yüklü olsun da geç olsun.

Türklerin "geç olsun, güç olmasın" atasözü bunun karşılığıdır.

ÖYKÜSÜ:

Bir Kürd, bir soydaşından bir inek satın almak ister. Tabîî, gebe olup olmadığını sorar. İneğin sahibi, "yüklüdür, fakat uzaktır" der. Alıcısı da "bira avis bî, bira dereng bî" der ve ineği alır.

* *
*

"Gurîyê me mir, gulîzêrîn bû".

Kel hizmetçimiz öldü, altın saçlı oldu.

ÖYKÜSÜ:

Bir ailenin kel kafalı bir hizmetçisi varmış. Son derece dürüst ve çalışkan olduğundan, efendilerinin sevgisini kazanmıştı. Zavallı öldükten sonra, o ailenin onurundan ve saygınlığından ötürü taziye gelen kadirbilir kimseler, "ölülerinizi iyilikle anınız" anlamındaki yüce söze uyarak, hizmetçinin iyiliklerini ve fedakârlıklarını övücü bir dille anlatırlar. Öbür tarafta evin kadını bu övgüleri işitince şöyle der: "Gurîyê me mir, gulîzêrîn bû".

(Devamı var)

MÜJDE

Melâ Ehmedê Xanî hazretlerinin Kürd edebiyatında ölümsüz bir yer tutan bir şaheserleri olup Kürd dilinin fasahat ve belâgatını kanıtlayan "**Mem û Zîn**" adındaki manzum romanları, Tanrı'nın yardımı ile **Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti** tarafından basılmaktadır. Kâğıt ve dizgi-baskı masraflarının yüksek olması gibi maddî engellere karşı en büyük ölçüde fedakârlık yapılmasına ve edebî değerine uygun bir biçimde yayınlanmasına karar verilmiştir. Saygıdeğer okuyuculara müjdeleriz.

* *
*

Çalışma arkadaşımız "**Kürdistan**" dergisinin 4'üncü sayısı da yayınlanmıştır. Birçok seçkin yazıları içeren adı geçen dergiyi saygıdeğer okuyuculara tavsiye ederiz.

LÎ SER ZIMANÊ KURDÎ

Di yekê ji jimareyên we yên berîn da nivîsarek bi sernivîsara "Zimanê me yê Kurdî" hebû. (722) Di heqê wê nivîsarê da ku li ser babetekî giring bû, ez bawer dikim ku gelek dîtîn dê li pey hev bîn. Di vê navberê da ez jî dixwazim ku du alûzîyên mezin ên ku bişkaftina wan pêwîst e, li ser wan bi temamî munaqêşe û lêkolan bê kirin.

Dema ku qala zimanê me tê kirin, du şolên giring, û li gora giringîya xwe jî têkilhev derdikevin meydana. Yek ji wan şolan ev e ku zimanê Kurdî çi qas li îhtîyacên neteweyî yên îroyîn tê û di pêşedemê da dê bi çi awayî be; şola dî jî peydakirina awayekî nivîsînê ye ku haviha pêkbîne ku bi wan haviha, ew kêmayîyên medenîyetê yên neteweyê Kurd ên ku li gora gelên pêşketî hene û berçav in, bi xerckirina dem û hêzeka hindiktirîn bîn temamkirin.

Li gora dîtina min, divê ku her Kurdek, di heqê van her du şolan da ramana xwe û haviha ku minasib dibîne, ji raya me ya giştî ya neteweyî ra pêşkêş bike. Pêşkêş bike da ku ji lêkktina ramanan ronayîya rastîyê derkeve û ew ronayîya rastîyê, bibe rêbirê xebat û sebata wan kesên xîretkar û hîmmetkar ên ku dixwazin bi van karan mijûl bibin. (723)

Ji çend salan vir da, xasma di van salên dûwayîn da, ez digel gelek hevneteweyên xwe yên rewşenbîr û ne rewşenbîr, li ser rewşa îroyîn û hatî ya zimanê me dipeyivim. Du nuqte hene ku di van munaqêşan da bi awayekî giştî li ser wan nuqtan dîtînen me dibin yek. Her Kurdekî bîrbir û her Kurdekî ku dişê dîtînen xwe bêje, bi keser û gazinc dibêje ku:

"Rewşa îroyîn a zimanê me, ji mahîyeta zimanekî zanyarî gelek dûr e. (1) Îhtîyac bi zimanekî musterek heye ku ew ziman bibe wasîta têgîhîştinê û serwestkirinê di navbera hemî şaxên neteweyê me da ku nufûsa wî digîje milyonan. (724) Her ku diçe ew îhtîyac dikeve rewşeka jînî. (725) Tiştekî dî jî ew e ku, bi awayê nivîsîn û rênivîsa me ya îroyîn, mirov çu wextek nikare bigîje karwanên zanyariyê û medenîyetê yên ku bi leza elektrîkî pêş ve diçin; û ew valayîya ku sedsalan di navbera me û wan da vekirîye, bi awayê nivîsîn û rênivîsa me ya îroyîn nayê dagirtin".

(722) Ev nivîsar di jimareya "Jîn"ê ya 9'an da bi zimanê Tirkî bi sernivîsara "Kürdçe lisanimız" (Zimanê me yê Kurdî) derketibû. Nivîskarê wê nivîsarê İsmail Wedad bû.

(723) Lêkktin: Li hev ketin, ketina tiştek li tiştekî dî, ku du tişt yan jî çend tişt li hev kevin. Me ev peyvik di beranberê peyvika "musademe" ya Erebî da bi kar anî. Bi Tirkî jî "musademe" ra tê gotin "çarpişma".

(1) Ev hukûm li gora Kurdîyeka xwerû hatîye dayin. Eger mirov zimanekî bi Tirkî û Farsî têkilkirî bide ber çavê xwe, em jî dikarin ramanan ku bi awayekî diwartirîn bîn eşkerakirin, bi temamî bidin zanîn. Di zimanê me da bi sedan eser hene ku di binê van mercan da hatine afirandin.

(724) Nufûs: Jimara mirovan, jimara mirovên gundek, bajarek, hêlek, yan jî welatek. Ev peyvik ji zimanê Erebî di wextê Osmanîyan da ketîye zimanê Osmanî, bi wê rê ketîye zimanê Kurdî jî.

(725) Jînî: Tiştê ku jibo jînê giring be, ji aliyê jîyanê giringîya wî hebe. Me ev peyvik di beranberê peyvika "heyatî" ya Erebî da bi kar anî. Bi Tirkî jî "heyatî" ra dibêjin "yaşamsal".

Nuha ez dipirsim: Ma ev payv ne rastî ne, tewr ne rastîyên wisa tal in ku dilê mirov kun dikin û diçizînin!

Madem ku piranîya kesên têngîhîştî li ser van kêmayîyan dibin yek, nexu nexweştî hatiye teşxîskirin. Nuha, êdî ji me ra doktorin lazim in ku jibo rakinê vê nexweştîyê dermanên pêwîst pêkbînin û amade bikin. Lê belê, dema ku şol tê ser vê nuqtê, mixabin ku çi mixabin! Her kes tenê dipeyive, belam kes zanînen xwe û têngîhîştînen xwe nanivîse da ku ji raya giştî ra bibe mal. Dema ku dor tê ser kar û xebatê, di heqê wê da me ne teşebbusek dît, ne jî bihîst.

Gelo em çi dipên! Madem ku di nava me da kesên ku baş-xirab hin tiştan difikirin hene, bila bi qasê dehyeka dîtînen xwe û gotînen xwe esereka teşebbûs û xebatê binumînin. Ev, dibe numûneka xweş. Gelek hevalên me yên ku li pey wê numûnê bimeşin, hemin dê peyda bibin. Carek ku mirov têkeve rê, hewes û daxwazeka giştî, dê rêwîyên vê rîya xebatê ya rûmetbilind zêde û zêde bike.

*

Înşallah fala xêrê ye! Deqîqa ku min ev rêzên ha dinivîsîn, jimareya "Jîn"ê mizgînek anî. Ew detayên li ser teşebbuseka neteweyî ya ku leylandî ronayîyê berdide ser netewevînîya me û pêsedema me ya ku hin hêzan ew avêtine cîyên tarî, min ew detay bi heyecan û kêfxweşî xwendin. (726)

Min bi kêfxweşîyeka zêde xwend ku **Komela Kurd jibo Belavkirina Zanîne û Weşanan (Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti)** hatiye sazîkirin û ketîye xebatê. Rastîyek heye ku, di sedsala XX. ya medenîyetê da her neteweyek di kar û xebatên giştî û taybetî da bi hebûna wê rastîyê bawer kirîye û li pêşberê daxwazên wê serê xwe tewandiye. Ew rastî, îhtîyacê vêkxistinê ye. (727) Ev îhtîyac ji alîyê vê komelê ve hatiye teqdîrkirin. Dîtina vê yekê ez gelek kêfxweş kirim û xurûr da min. Dewra ku em tê da dijîn, dewra vêkxistinê û parkirina wezîfan e. Di vê sedsalê da xebatên yekani (bila dîtina min şaş neyê famkirin, ez nabêjim teşebbûsên şexsî) hemin bêber dimînin û mehkûmên bêberîyê ne. (728)

Xasma ku Bernama Komelê giringîya pirtirîn daye zimên, yanî daye vê şaxa xebatê ya ku bingehe bingehin e jibo netewevînîyê û hebûnê, ev yek şopeka balkêş e ku ji gelek alîyan ve hêjayê sipasê ye. Ev têkoşerên ku bi welatevînîyeka Xwedayî û bi fidakarîyeka mezin dest bi kar kirine, ez xwezî dikim

(726) Detay: parçeyên nivîsarek yan gotarek ên ku ramana sereke ya wê nivîsarê yan gotarê temam dikin. Ev peyvîk bi zimanê Fransîzî ye, me ew di beranberê peyvîka "tefsîlat" a Erebi da bi kar anî. Bi Tirkî ji "tefsîlat" ra tê gotin "ayrıntılar".

(727) Vêkxistin: 1- Ku mirov hin tiştan yan kesan bigîhîne hev û hevkarî û tevkarîya wan, xebata wan a tevayî pêk bîne. 2- Ew sazgeha ku ji hevkarî û tevkarîyê pêktê. Li vir mexsed mana diduyan e. Me ev peyvîk di beranberê peyvîka "teşkilat" a Erebi da bi kar anî. Di Erebi da ji "teşkilat" ra nuha "tenzîm" tê gotin, bi Tirkî jî tê gotin "örgüt".

(728) Bêberî: Stewrî, ku tiştek ber û fêkî nede, çu fêde jê neyê dîtîn. Me ev peyvîk di beranberê peyvîka "eqamet" a Erebi da bi kar anî. Bi Tirkî ji "eqamet" ra tê gotin "kısırlık" û "sonuçsuzluk".

ku alîkarîya wan bê kirin û xwedîtî li wan bê kirin; lewra îhtîyaca wan bi alîkarîye û xwedîtîye heye.(729) Xwedê alîkarê wan be.

Serpêhatîyek heye ku, ez nikarim bi ser wê ra derbas bibim, û bê ku ez wê li vir bi bîr bînim ez nikarim peyva xwe bidomînim:

Ew mêrxasên me yê genc tîn bîra min ku 5—6 sal berê di binê merc û rewşên gelek azarde da, bi nerxa jîyana xwe xebitîbûn ku bingehe pêşîn ê sazgehên neteweyî saz bikin; ew sazgehên neteweyî ku em îro tunebûna wan bi azarên tal pêjn dîkin.(730) Ew cewherên birûmet ên xizna me ya neteweyî, mixabin ku jimara wan pirr hindik e, destê Şerê Giştî yê zalim û xwînî ew cewher ji nava me cuda kirin û li cebheyên şer belav kirin.(731) Ew çûn. Tiştê ku ji wan bi ser me ra vegeyîya, tenê xeberên tal bûn. Her xeberek, bûyera avabûna çend kesan ji wan mêrxasan dida zanîn; ew mêrxasên ku bi fîdakariyeka wisa mezin terka jîyana xwe dikirin ku, ew fîdakari ji alîyê xurûreka bilind a neteweyî ve û ji alîyê wêrîneka xweber a ecêb ve dihat herikandin.(732) Ew gencên ku mefhûmê mirinê qet nêzîkê bîra xwe ji nedanîyan, hêj ji her dema ku ez li ser serpêhatîyên hemaseta wan û li ser dûwayîya wan a azarde difikirim, heyîya min bi carek dinale, ez bi wan dipesînim û ji wan ra digirîm.(733)

Ey gencên ku niştîmanê dagirkirîyê desdirêjîyê ji xwe ra kirin gorreka fire, firîqet rakevin!(734)

”Hêvî”ya we nemirîye.(735) Ew mêleda hêvîya neteweyî ya ku we bi çendî û çend hezar derd û azar teviştandibû, dîsa di destê mejîyên wek we genc û

-
- (729) Me peyvika ”têkoşer” di beranberê peyvika ”mucahid” a Erebi da bi kar anî.
Me peyvika ”fîdakari” di beranberê her du peyvîkên ”feragat-ı nefis” ên Erebi da bi kar anî.
Me payvika ”xwedîtî” di beranberê peyvika ”îltîfat” a Erebi da bi kar anî.
- (730) Peyvika ”azarde” di beranberê peyvika ”feci” a Erebi da hat bi karanîn.
Pêjnkirin: Hiskirin, ku mirov tiştek his bike, bi tiştek bihise.
Qesta nivîskar ji ”bingehê pêşîn ê sazgehên neteweyî”, **Komela Xwendekarên Kurd Hêvî (Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti)** ye; qesta wî ji ”mêrxasên me yê genc” jî, sazkarên wê komelê ne.
- (731) Mebest ji ”Şerê Giştî”, Şerê Cîhanî yê Pêşîn e.
- (732) Me peyvika ”avabûn” di beranberê peyvika ”ufûl” a Erebi da bi kar anî. ”Ufûl” di eslê xwe da bi mana ”avabûna hîvê û stêran” e; belam mecazîkî jibo mirina kesên qedirbilind jî tê bi karanîn. Nivîskar, bi nivîsîna vê payvikê, sazkarên komela ”**Hêvî**” şibandî ne bi hîvê û stêran, şehîdbûna wan jî şibandîye bi avabûna hîvê û stêran.
Me peyvika ”xweber” di beranberê peyvika ”fitrî” ya Erebi da bi kar anî.
- (733) Peyvika ”heyî” di beranberê peyvika ”mewcûdîyer” a Erebi da hat bi karanîn.
- (734) Me peyvika ”firîqet” di beranberê peyvika ”musterîh” a Erebi da bi kar anî.
- (735) Nivîskar li vir awayê ”tewrîye” ya bêjeyî bi kar anîye. ”Tewrîye” peyvikeka Erebi ye û mana wê ev e ”ku mirov peyvikeka çendmane bi kar bîne, lê qesda mirov mana wê ya dûrtirîn be”. Nivîskar bi nivîsîna peyvika ”hêvî”, hem îşareta hêvîya wan gencan a di heqê pêşedema Kurdistanê da kirîye; hem jî îşaret bi alîyê komela ”**Hêvî**” ve kirîye. Belam qesda wî ew komele bûye.
Nivîskar di nivîsara xwe da peyvika ”hêvî” wergerandîye ”umîd” a Farisî ya ku ketîye zimanê Tirkî jî. Me jî li vir dîsa ew wergerand Kurdî û ”hêvî” nivîsî.

agirîn da ye û pirr nêzîk e ku wergere bibe ronayîyeka wisa ku rîya pêşedemê ronî bike.(736)

Ax, eger ew sazgeha neteweyî ya ku wan saz kiribû alîkarî bidîta, yan jî he-
ta îro bi jîya, ew kêmayîyên neteweyî yên ku di van deqîqan da me di binê
dewseka mudhîş da dinalînin, ez qet guman nakim ku me'yê pirrên wan
pêkhatî bidîtina, û me'yê wek nuha xwe sêwî û bêpiştek nedîta.(737)

*

Nuha em vergerin ser babetê xwe yê eslî û em vê şola ha di çavên xwe ra der-
bas bikin:

Gelo mimkun e ku zimanekî "Kurd" ê muşterek hebe?

Her wek ku tê zanîn, ziman, sazgeheka neteweyan a gîyanîtîrîn e.(738) Ew
sazgehên ku îhtîyaceka eşkera û bivê-nevê pêkneynin, naîn; bi zorê bîr pey-
dakirin jî, jibo pêkanîn û domandina wan çend umir jî bîr xerckirin, ma-
dem ku îhtîyaceka pêjnkirî pêknaynin, bêfêde ye; sazgehên weha, gelek zî-
yan diwelidînin û paşê jî tune dibin diçin.(739) Eger hun li numûnek digerin,
wan faqtorên îdarî û çandeyî yên vê sedsala paşîn ên ku rewşa îroyîn a kezeb-
çîrîn jibo welatê Osmanî yê bextreş amade kirin, bînin ber çavên xwe!(740)

Nexu tiştê ku em lê digerin, hebûna îhtîyaca zimanekî muşterek e di nava
neteweyê Kurd da.

Dîwanên sê-çar sedsalî yên ku di destê me da ne, em bi heyret û rêzdarî ji
wan têdigîjin ku, di wan sedsalan da ku agirê netewevînîyê wek îro fire nebû-
bû, hingê jî Kurd bîr bi vê îhtîyacê birîye û bi nêwirînên agirîn ew eşkera kirî-
ye. Paşê, bi peyva sîyasî her Kurdekî Tirkîyeyî û her Kurdekî Îranî yê ku ba-
werîya xwe bi rewşa netewevînîyê ya sedsala me ve girêda, jibo pêkanîna
hevnasîn û yekîtiya neteweyî ya ku bi pêwîstiya wê û peyda bûna wê bawerî-
yeka di jwar anîye, îhtîyaca zimanê muşterek bi dilekî êşayî pêjn dike, û bi her
wasîta ku dikare jê îstîfade bike vê pêjna xwe radigîhîne.

Nuha dixuye ku îhtîyac ne ku tenê tê pêjnkirin, lê belê heyîyek e jî. Ji ber

(736) Me peyvika "mêlede" di beranberê peyvika "meş'ale" ya Erebi da bi kar anî.

Peyvikên "çendî û çend" di beranberê peyvika "nîce" ya Tirkî da hat nivîsîn.

Peyvika "meji" di beranberê peyvika "dîmax" a Erebi da hat nivîsîn.

Me peyvika "agirîn" di beranberê peyvika "ateşîn" a Farisî da bi kar anî.

(737) Mebest ji "sazgeha neteweyî" komela "Hêvî" ye.

Me peyvika "dews" di beranberê peyvika "tezyîq" a Erebi da bi kar anî.

Peyvika "bêpiştek" di beranberê peyviken "mahrûmê îstînad" ên Erebi da hat
nivîsîn.

(738) Me peyvika "gîyanîtîrîn" di beranberê peyviken "en canlı" yên Tirkî da nivîsî.

(739) Me peyviken "bivê-nevê" di beranberê peyvika "mubrem" a Erebi da bi kar anîn. Di Ere-
bîya nuhayîn da di şûna "mubrem" da "hetmî" û "zerûrî" tê gotin. Di Tirkî da jî pey-
vika "kaçınılmaz" bi vê manê ye.

Peyvika "pêjnkirî" di beranberê peyvika "mehsûs" a Erebi da hat nivîsîn. Di Tirkî
da peyviken "duyulan" û "hissedilen" vê manê didin.

(740) Me peyvika "kezebçîrîn" di beranberê peyvika "cigersîkaf" a Farisî da bi kar anî. Di
zimanê Tirkî da peyviken "yürek parlayan" vê manê didin.

vê yekê, ew sazgeha ku dê vê îhtîyacê pêkbîne, jibo jîyana xwe, mercên jînî yên pêwîst û qudreta pêşketinê didêre.(741)

Gelo mimkun e ku zimanekî yekbûyî bê qebûlkirin?

Digel ku ev şol xebateka timî û demeka dirêj dixwaze jî, welama vê pirsê bi kurtî "belê" ye. Madem ku wisa ye, îcar em Kurd bi çi awayî dikarin bibin xwedîyê zimanekî yekbûyî?

Ez kesna dinasim ku hebûna zarên cure-cure di Kurdî da, jibo gîhana vê amancê wek ritmek qebûl dikin. Lê belê ew dixapin û pirr di rû da difikirin. Zarên cure-cure ne ku dibin ritim; lê jibo zimanê me kaneka peyvikan a bêdûwayî ne û nîmetek in. Pisporekî ku rîya îstîfadê bibîne, dikare ji zaran me-fayên bêdûwayî bi dest xe.

Yek jî, ev bûyer ne ku tenê di nava me Kurdan da heye; ew neteweyên ku xwedîyê zimanên t êkûztirîn û dewlementirîn in, digel ku bi sedsalan demên wan ên bêjeyî jî hebûne, di nava wan da hêj jî zarên(patois) wisa hene ku wek berê dijîn û t ên peyvîn.(742) Di nava wan da zarin hene ku ji alîyê piranîya peyvikan ve jorda li zimanê giştî û bêjeyî dinêrin; zarin jî hene ku ji alîyê xwedîyên zarên dî ve qet nayên famkirin. Lê belê cudayîya zarên me, hema-hema ji guhartina tîpan û denga îbareta e. Li gora vê yekê, zar dikarin li nava kîtleyên xwe heqê jîyana xwe biparêzin; lê digel vê parastinê jî, ez wisa bawer dikim ku mirov dikare zimanekî yekbûyî û bêjeyî pêkbîne ku ew belav bibe û bibe malê giştî.

Piranîya zimanên bêjeyî yên îroyîn, di heqê mewqîê yekîti û musterekiya xwe da, ji derbasbûna sedsalên dirêj ra deyndar in. Di demên mênî da hin sazgehên ku di nava neteweyan da hebûn, ji yekbûn û belavbûna zimanan ra dibûn wasîte. Mesela, mecbûrîyetên dînî yên wek çûyina Mekkeyê jibo hecê, her weha sazgehên komelî yên wek "Sûka Ukaz" û "Sûka Mecenne", û dewamkirina wan bi sedsalan, ev dûwayîk pêkanîne ku zarên Erebi yên pirr çewt hatine wêtin û paşîya paşîn di awayê "zimanê Qureys" da bûne yek.(743)

Lê belê, bêmikûn e ku mirov jibo zimanê Kurdî qewimîna wêtineka bi vî awayî bipê. Rewşa cografî ya axa ku Kurd li serê dijî, her weha bêkeysîya qutûbîr a dema me jibo wêtin û yekîtiyeka weha, me sewqê qebûlkirina awayekî dî yê xebatê dike; ew jî "awayê weşanan" e.

Ez dîtînen xwe yên li ser vê şole ji nivîsara diduyan ra dihêlim.

Kurdîyê Bitlîsî

- (741) Me peyvika "didêre" di beranberê peyvikên "malik bulunuyor" da nivîsî, ku ya pêşîn Erebi ye, ya diduyan jî Tirkî ye. Peyvika "didêre" ku kirdar(fî) e, ji "dêran"ê t ê. "Dêran" bi du manan t ê: 1- Ku mirov tişteke yan jî kesek li ser halek, li ser rewşek, bi awayek qebûl bike, t êw bike. Mesela yek ji yekê ra dibêje ku "min mazûr bidêre, ez nikarim daxwaza te qebûl bikim". 2- Ku mirov xwedîyê tişteke be, ew tişt malê mirov be û di kufyetê mirov da be. Mesela "filan kes zevîyek didêre". Mebest li vir mana diduyan e.
- (742) Me peyvika "t êkûz" di beranberê peyvika "muntezem" a Erebi da bi kar anî. Peyvika "bêjeyî" di beranberê peyvika "edebî" ya Erebi da hat nivîsîn.
- (743) Me peyvika "komelî" di beranberê peyvika "îctîmaî" ya Erebi da nivîsî. Peyvika "wêtin" di beranberê peyvika "tesfîye" ya Erebi da hat nivîsîn.

DERKETÎNA BAJARÎYAN BO DEŞTÊ JÎBO SEYRANA SERSAL Ê GEŞTÊ⁽⁷⁴⁴⁾

Gera felekê ji bextê şîn⁽⁷⁴⁵⁾
dîsa ku ji nû ve Newroz nîşan da

li ser wê toreya pîroz⁽⁷⁴⁶⁾
bajarîyan û eskeran bi carek

bajêr û kele û xanî terk kirin
Wek nejdîyan û cerdan⁽⁷⁴⁷⁾

rêz bi rêz dimeşîyan çîyan û deştan
ref bi ref dixuşîyan temaşe û geştan⁽⁷⁴⁸⁾

Her tewir mirov, çi biçûk û çi mezin
di bajêr da çu kes nema li paş

Hin ji wan bi peyayî çûn baxan
Hin jî bi siwarî çûn lehfên çîyan

Hin ji wan bi tevayî û bi piranî
Hin jî bi hevalî û bi yekanî

Xanim û xatûn jî rabûn û çûn
Wan jî bostan tijî gul kirin

Horîyan bihişt ji xwe ra kir hêwir
bê perde û bê sistayî û bê minet

Keçên xama, dotan û lawan
Wan cênîkpak û zulfpak û xalpakan

Hevsalên lawan û memikgiloverên xama
Xortên nûgîhayî yên xweşik û rûhilû

(744) Ev parçe û parça pey wê, di heqê Newroz û Sersalê da ne û jî "Mem û Zîn" a Xanîyê nemir hatine guhastin. Me vîya ku em mana wan bi Kurdîyeka nîsbeten xwerû bidin zanîn. Ji ber ku wergerandina wan bi wezn û qafîye gelek zor bû, me qîma xwe bi wergerandina mana wan, yan jî bi vekirina mana wan tenê anî.

(745) Mexsed ji "bextê şîn" asîma e.

(746) Mexsed ji "toreya pîroz" toreya Newroz û Sersalê ye.

(747) Nejdî: Talanker, xaretker.

Cerd: Rêbîr, êrîşkar, keleş.

(748) Dixuşîyan: Bi "xuşe-xuş" diçûn, bi "xuşîn" diçûn.

Geşt: Ger, seyahet, seyrana.

Xwedîyên rûyên wek qumaşê nerm
Xwedîyên rindîya rûyan, wek xwedîyên mal

Wan malê xwe rabêrê hev fikir(749)
û mal bi dirêjî û fireyî texmîn fikir

Sewdakirrên evînê bûn di bazarê da
hem firotokên rindîyê bûn, hem jî mişterî

Sersalîyan, keçên xama û xortan
sedsalîyan, ciwan û pîr û kalan

Sersal li gora tore û rîya adetî
pîroz kirin, û dengê wan diçû asîmanan

DESTÛRDANA XORTAN JÎBO GEŞTA SERSALÊ DAXWAZA WAN JÎBO BAZARA HUSN Û CEMALÊ

Qendîla ronî ya dêra şîn(750)
ku fanosa Berxê ronî kir(751)

Sersal ku ji nû ve hat sazîkirin
Mîr destûr da kurên ter û teze

Ku destûr ji wan zarûkan ra derket
rabûn hemî mîna evîndaran

bi tevayî çûn temaşegêha mezadê(752)
ew evîndarên ku li mexsed û mirad digerrîyan

Tenê Memo û Tacdîn ne tê da
wan her duyan xwe keçanî xemiland

Yanî dema ku Roj vegerîya
ew her du bira bi cilên guhartî

(749) Mexsed ji "mal" rindî ye.

(750) Mexsed ji "dêra şîn" asîman e.

(751) Mexsed ji "fanosa Berxê" yek ji 12 birincên Rojê ye ku navê wê "Birca Berxê" ye. Di 21'ê meha Adarê da Roj dikeve wê bircê û buhar dest pê dike.

(752) Mexsed ji "temaşegêha mezadê" cîyê pîrozkirina Newroz û Sersalê ye.

hin cilên hevrişmîn li wan bûn
çend şar û temezî jî li serê wan bûn

kagulên xwe xelek kiribûn li her alî
perçemên xwe kiribûn zulf û gulî

Wan lew cilên xwe guhartibûn
ku qet zorayî pêşkarê wan nebe

Bi wan cilên dîlberanî ku wergirtibûn
dimeşîyan û diçûn bi sergiranî

Ehmedê Xanî

BERÎ ÇAR SEDSALAN GIRÎNA MELAYÊ CİZÎRÎ JİBO REWŞA ME YA NUHAYÎN⁽⁷⁵³⁾

Kovan hezar in, dax û kêbîrr bêjimar in di dilê min da⁽⁷⁵⁴⁾
Azarên gulên strîdar in, sed tîr wa ne di dilê min da

Ji strîyên sorgulan îro di dilê min da ne sed tîr
Kulab çûne kezebê, yeka-yek jî di dil da civîyane sertîr⁽⁷⁵⁵⁾

Birînên min pirr in ji wan tîran, lê yarê derman dikir
bi şerbetê, bi ava jînê, bi gulavê û şekir⁽⁷⁵⁶⁾

Ger du sed sertîr jî di nava dil da bûna, dê xweş bibûya
dema ku dil stêra Perwîn û yên dî bê perde bidîtina

(753) Ev helbest ji "Dîwan" a Melayê Cizîrî yê nemir hatîye guhastin. Me vîya ku em mana wê bi Kurdîyeka nîsbeten xwerû bidin zanîn. Ji ber ku wergerandina wê bi vezn û qaffîye gelek zor bû, me qîma xwe bi wergerandina mana wê, yan jî bi vekirina mana wê tenê anî.

(754) Kêbîrr: Kêra tûj û birra.

(755) Kulab: Hesinekî dirêj û zirav û serçengal e, mirov bi wî agir têkilhev dike, yan jî vedide.

(756) Ava jînê: Ew av e ku li gora efsanan kesê ku wê vexwe êdî namire û timzindî dibe.

Zuhre û Gerdenîya Sureyya derketibûn di rojhilat da(757)
Lê sîya bextê me da ser wan, wek perdek li ser wan ma

Gera felekê, serejêr nîşanê min da çerx û bayê lewleban
Stêran jî hesabê xwe têkilhev kir, ew jî çewt meşîyan

Roj û Zuhel di Birca Dûpişkê da gîhan hev îro(758)
Şûr çû destê Merîxê, loma milkê dil xirab bû(759)

Dor çû ser Zuhelê, loma Merîx daket
Roja asîman xwe da alî, ezab li erdan daket

Utarid ji Rojê dûr ket bi şeş bircan(760)
Lê Zuhel bû Mişterî û çerx wergerand(761)

Têkilhev bû dûzena stêran û rêza çerx û bircan
Loma li ser awayek hilnayên Hîv û Zuhre û Roj

Min cîyên asîman wergerandî dîtîn, ew vajî diherin
Yek bi yek xwîn, agir, leylan û çirûsk ji wan dibarin

Zuhreya çengjen ev şer dît, çeng ji çengê xwe avêt(762)
Tu jî bi awayê Zuhre bike, guh bide qanûn û rebabê(763)

Ez dibêjim qey axirzeman e, dê qîyamet rabe
Loma şeva tarî dirêj bû, ji qijikan ra jî reşayî nehîşt

-
- (757) Zuhre: Stêreka birqok e, berdestê sibê hiltê. Jê ra tê gotin "stêra sibê" û "stêra karwan-kuj". Di zimanê astronomîyê da navê wê "Venus" e.
Gerdenîya Sureyya: Ew koma stêran e ku di "Birca Ga" da ne. Ji ber ku wek gerdenî-yek rêz bûne, ev nav li wan hatîye danîn. Di zimanê astronomîyê da navê wan "Pleia-des" e. Ji stêra Sureyya ra tê gotin "Perwîn" jî.
- (758) Zuhel: Ew stêr e ku nîşana bêyomî û şûmîtiyê ye. Di zimanê astronomîyê da navê wê "Saturn" e.
Birca Dûpişkê: Yek ji 12 bircên Rojê ye.
- (759) Merîx: Stêrek e, di zimanê astronomîyê da navê wê "Mars" e.
- (760) Utarid: Stêrek e, di zimanê astronomîyê da navê wê "Merkur" e.
- (761) Mişterî: Stêrek e, di zimanê astronomîyê da navê wê "Jupiter" e.
- (762) Çeng: 1- Navê sazeke e. 2- Beşê enîşkê ji milê mirov.
Çengjen: kesê ku saza "çeng" dijene, lê dixê.
Qanûn û rebab: Du saz in.
- (763) Ehremen: Xwedayê xirabîyê. Li gora efsanê, payizan û zivistanan Ehremen kargêrîya dinê digire destê xwe, zivistanan sermayê û tarîtiyê tîne, berfê û baranê dibarîne. Buha-ran û havînan jî kargêrîya dinê dikeve destê Hurmuz, ku ew jî Xwedayê başîyê ye, ger-mê û ronayîyê û hebûnê û fireyîyê tîne.
Şeytanê Sipî: Li gora efsanê, yek ji serekên cinan e.

Bi rastî dinya li min tarî bû, stêr jî qet neman
Ez ji wê rojê ditirsam, lê axir bi lez derbas bû, çû

Ev ne ew hêla dinê ye ku Roj û stêr tê da digerin
Ez ne wê erdê dibînin ku ew tavehîv lê derdikeve

Min dît ku cinekî firok di min wer bû, ez winda kirim
wek başokê ez dam ber pence û kulaban û ez hilfirandim

Paşê ez berjêr anîm û evêtim erda tarîtiyê
Lê gelo ez hişyar im, yan ew xewn e min di xew da dît!

Dêwê mel'ûn û minafiq ê ku Xwedê ew rûreş kirîye
ma dê min berjor hilkişîne? Mera dûwayîya wî daleqandin be

Ehremen lê şîret kiribû, tilîya Şeytanê Sipî tê da hebû(763)
Bi vê şîret û rayê gelek peyv hatibûn û çûbûn

Surperî sebebê sîhra ku Şeytanê Sipî dike, nizane(764)
Me ew qedirbilind di heqê xwe da pîrr şaş û erzan dît

Ax ew rojên hevdîtînê, heywax ku bi lez bûrîn û çûn
Ew meya jîyan û vexwarinê li pêşberê min wek serabê ma

Ew şerbeta lêvşîrînan, jehra kuştux di nav'ê da bû
Loma bi agirê dûrketinê axir dilê min kebab kir

Îro min hudhudeka xwîxweş a wek sira bayê divê(765)
da ku min ew bişanda bal dîlberê û dîsa bersîv banîya

Rewşa min bi awayekî edebkî ji dîlberê ra bigota
Dergehê wê, kon û sîwan û benên konê wê zîyaret bikirina

û ew axa ku yarê pê lê kirîye ji min ra banîya
da ku min ew ax wek tûtîyayê li çavên xwe wer kira(766)

(764) Surperî: Ew keça ku xwîyên wê wek xwîyên perîyan e, wek perîyan rind û şîrîn û bedew û dîlkêş e. Peyvika "sur" ji peyvika "suruşt" a bi mana "xwî" hatiye kurtkirin.

(765) Hudhud: Teyrekî hûr e. Silêman Pêxember bi wê ra name ji Belqîsê ra hinartîye. Bi Kurdî jê ra tê gotin "silêmanê dunikul" û "dawidê dunikul".

(766) Tûtîya: Dermanê çavêşê.

Her kesê ku rabe, carek di vê şolê da mehder bike(767)
xêra heftê hecî, belkî jî zêdetir didêre

Yarê soz dabû: "Ez'ê bi şûrê xwe yê pîroz wî şehîd bikim"
Mera îro ji wê tedbîra xwe ya rast poşman nebe

Mela, qal û axiftina halê min hêj temam naçe tebyîzê(768)
Lê ji pêşnivîsara wê her dem sed tişt hatine bijartin

-
- (767) Mehder: Ku mirov ji kesekî mezin tika bike ku ew sûc û guneh û qusûrên kesek yan jî çend kesan bibexşe, efû bike. Di Erebi da peyvika "şefaet" bi vê manê ye.
- (768) Tebyîz: Nivîsîna nivîsarek, yan nameyek, yan jî pirtûkek, piştê temambûna nivîsîna pêşnivîsara wê.

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

JÎN

HAYAT

Salek 220 quriş e
Nîv sal 130 ”

Mesleğimize muvafık makalât
maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler
iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

MÜNDERECAT

TÜRKÇE KISMI

Adana'dan bir mektub	Bir Kürd genci
Wilson Prensipleri ve Kürdler	İhsan Nuri
Viran belde Bitlis	Kemal Fevzi
Bir istatistik	JÎN
Kürdçeye dair	Kurdîyê Bitlîsê
Baban Hanedanı(mâbâd)	Aziz Yamûlkî

KÜRDÇE KISMI

Nûr	E. Rehmî
Meger l'êm aciz î?	M. Şewqî
Memê Alan(Kürdçe piyes)	E. Rehmî

Nüshası 5 kuruştur
Necm-i İstikbal Matbaası

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

J Î N

Salek 220 qurış e
Nîv sal 130 "

HAYAT

Mesleğimize muvafık makalât
maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler
iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

BİR MEKTUB(*:)

Adana, 4 Mart 335(1919)

Muhterem Mîrim Efendim,

"Jîn" mecmuasının on üçüncü numrosunu aldım. Mühacirînin ahvâl hakkında mektub irsalini emir buyuruyorsunuz. (769) Ben bu cümle üzerinde biraz tevakkuf ettim. Bana biraz garîb geldi. Vakıa, elde vesaik olduğu takdirde neşriyâtta bulunmak daha muvafık ise de, bugün mühacirlerin hallerini, her suretle hallerini düşünmek de lâzımdır. Vesaiki taharrî ile işi sürünce mede bırakmak kat'iyen muvafık değildir.

(769) Burada, "Jîn" in 13'üncü sayısından sözediliyor ve göçmenlerin durumu hakkında mektup gönderilmesinin emredildiği belirtiliyor. Oysa "Jîn" in 13'üncü sayısında böyle bir istek yer almamıştır. O sayıda Kemal Fevzi'nin o günkü hükümete seslenen bir açık mektubu yayınlanmıştır. Acaba bu mektubun yazarı, o mektuptan, dergiye göçmenlerin durumuyla ilgili mektup gönderilmesinin istendiği anlamını mı çıkarmıştır? Bilinmiyor. "Jîn" den kendisine 13'üncü sayıyla birlikte bir de özel mektup yazılmış ve o mektupla göçmenler konusunda bilgi gönderilmesinin istenmiş olması da muhtemeldir.

Ben, emriniz üzerine, bîçare "Vilâyât-ı Sitte"den(770) üç vilâyetin(771) ahali-i mağduresi hakkında zatiâlîlerine biraz mâlumât vereceğim. Lâkin ne yazacağımı kestiremiyorum. Çünkü bunlar o kadar düşmüş, o derece zebûn olmuşlardır ki, sefaletlerini ifâ edecek dünyada bir kelime yoktur zannederim.

Nüfus-ı sabıkasının humüsü derecesinde kalan bu nev-i benîbeşerin en bedbaht evlâdı, bugün ancak bir insan iskeletidirler. Babasını, kardeşini vatan uğrunda Köprüköy'de, Sarıkamış'ta, Turanyollarında(!) feda eden bîkes çocuklara [2] tesadüf edildikçe ağlamamak kabil değildir. Bunlar, kışın şiddetli günlerini Seyhan nehri üzerinde kâin köprüünün ıssız, rutubetli taşları üzerinde dilenmekle, geceleri harab olmuş birtakım evlerin, arsaların üzerinde çamur içinde inleye inleye geçiriyorlar. Umumunun fersiz gözleri dünyaya veda etmeye, takatsız elleri bedenlerinden ayrılmaya müheyyadılar. İnsan bunlara baktıkça insaniyetten nefret, vahşete rücu' etmek ve gazetelerin sütunlarını dolduran yirminci asır hakkındaki alkışlara karşı isyan etmek ister. Bilmem ki azizim, dünyaya ne oldu! Gittikçe geriye, edvar-ı vahşete doğru rücu' mu ediliyor! İnsaniyet buna mı derler!

Çarşıda üç para(772) hükmünü tutmayan, yevmiye olarak bu bîçarelere verilmekte olan üç kuruş da beş aydan beri verilmemiştir. Ermenilere yevmiye bir Mecidiye(773) verildiğini de nazargâh-ı ibretinize arz ediyorum. Ben burada bir kelime sarfedeceğim, beni mâzur görünüz: Acaba İslâm olduğumuz için mi bu hâlât-ı esef-iştimalle uğruyoruz?

Felâket gelirken birbiri üzerine gelir. Memlekette namus ve ahlak-ı hasene ile muttasıf ve her şaibeden berî olan bu bîçarelerin burada ahlakları da bozuldu. Bir zaman şecaat, besalet, sahavet, ahlakı yekdiğerine mezc eden zavallı Vilâyât-ı Sitte ahalisinden mühacir olanlarını gözümün önünde görüyorum. Şimdi cılız, kadîd, bîkudret olmakla beraber, hayfa ki hiç bir şeyle telâfisi kabil olmayan ahlaklarını, menfaat-ı şahsiyelerini düşünen birtakım mürtekeb memurlar bozmuşlardır.

Tese'üle alışmış,(774) akrabasını millet ve devlet uğrunda feda eden bîçare ihtiyar kadınların üç kuruş yevmiye için hükümet kapısındaki vaz'ı dilhiraşanı görürsen dünyadan nefret edersin. Vallahi doğru söylüyorum; yedi nüfustan ibaret bir aileyi sahipsiz bırakmaya müncer olmasaydı, ben intiharı bu vaziyeti temaşaya tercih ederdim. İşte sana bir misal: Haydaranlı Emin Paşa!

(770) "Altı İller" anlamına gelen "Vilâyât-ı Sitte" adı, Kürdistan'ın Osmanlı işgalindeki bölümünün idarî yönden ayrıldığı altı il için kullanılmıştır.

(771) Sözü edilen üç vilâyet, I. Dünya Savaşı sırasında Ruslar tarafından işgal edilen ve halkının çoğu göç etmek zorunda bırakılan Kürdistan'ın Erzurum, Van ve Bitlis illeridir.

(772) Para: Eskiden kullanılan ve kuruşun kırkta biri değerinde olan bir para birimi.

(773) Mecidiye: Eskiden kullanılan ve 20 kuruş değerinde olan para birimi.

(774) Tese'üle alışmış: Dilenmeye alışmış. Kanımızca "alışmış" sözcüğü dizgi yanlışlığı sonucu olarak derginin aslında böyle çıkmıştır ve doğrusu, "dilenmeye alışmamış" anlamına gelen "tese'üle alışmamış" olmalıdır.

O Emin Paşa ki, geçen badire-i umumiyyede(775) Bayezîd hududunda [3] aşiretinin bir kısmını feda etti; Emin Paşa ki, her ata binerken maiyetinde yüz müsellâh suvari bulunuyordu; Emin Paşa ki, her gün yüzlerce misafirlerini in'am ve eltaf ile kabul ederdi. Bugün cılız, kadîd, perişan, bîkudrettir. Oğlunun elbisesinden bir iplik çekilirse yüz yama birden yere düşer.

İşte, memleketteki zenginliğine nisbeten diğerlerini de buna kıyas ediniz.

Bununla beraber, her yerde mühacirlerin hali buradakilerinden fena olduğundan da kat'iyen şübhe etmem. Konya'dan almakta olduğum mektublarım bu zannımı takviye etti. Binaenaleyh, "insanım, insanlara yardım ederim" diyen erbab-ı riyaya elinizden geldiği kadar bağırınız. İnsan olan, insanı bu halde bırakmaz. Yeter! İnsaniyete de, dünyaya da yufl. . .

Hele bir cihet için sizden hususî bir ricam vardır. Mart avahirine kadar bu bîçarelerin baykuşlara yuva olan harabezar vatanlarına sevkedilmeleri mutasavvardır. Bunların avdetleri için tedabir-i lâzime icrasında Kürdistan Cemiyet-i muhteremesinin nazar-ı dikkatlerini celb buyurunuz. Oraların ziraat mevsimi, mâlum olduğu üzere geçmek üzredir. Binaenaleyh, nüfus-ı mütebakiyelerini mahvetmemek için vakt-ü zamanında sevkleri lâzımdır.

Mâruzâtımdaki şiddet-i teessürü mâzur görünüz. Çünkü dört buçuk sene-den beri hicretin elîm, bîaman darbeleriyle mecruhuz.

Bir Kürd Genci

WILSON PRENSİPLERİ VE KÜRDLER(*)

Beşeriyeti mahkeme-i vicdanın huzur-ı adl-ü hakkına dâvet eden Amerika Reisicumhuru Wilson cenablarının hitab-ı insaniyetperveranesi, senelerden beri dest-i tahakkümün darbe-i i'tisafı altında inleyen mazlum, mağdur milel ve akvamın [4] her an kaynayan ve sızlayan yaralarına mukaddime-i iltiyam sayılan pansuman tesirini yapmış; me'yus ruhlara, asırların zade-i ictihadı olan "el-hükmü li men galeb"(776) düsturunun sukutunu ilân edip, tarih-i medeniyette insanlığı evc-i âlâ-i saadete îsal edebilecek en mühim ve bînazîr inkılabı vücuda getirmekle, kâfi bir nefha-i teselli serpmiş zehabını hasıl ettirmişti.

Bidayet-i harbde herhangi bir saik ile meydan-ı mübarezeeye atılan ve ejder-i ihtiyacın pençe-i tahribkârı altında ezilmesine rağmen, emsali nâmesbuk harikalar ibda', kahramanlıklar izhar eyleyen Osmanlı milleti, hakk-ı hayatını tekeffül eden böyle zamân-ı kavî(777) muvacehesinde sefk-i dimayı

(775) "Genel badire" anlamına gelen "badire-i umumiye"den maksat, I. Dünya Savaşıdır.

(776) Arapça olan bu söz, "egemenlik galip gelenindir" anlamına gelmektedir.

(777) Buradaki "zamân" sözcüğü "vakit" anlamına değil, "güvence" anlamına gelir. Sözcükteki "z" harfi aslında Arapçaya özgü olan kalın "d" harfidir. Ancak Latin alfabesinde bu harf bulunmadığından, bunun yerine "z" harfi kullanılır; tıpkı "Ramazan" sözcüğündeki "z" harfi gibi.

lüzumsuz telâkkî ederek hasımlarına dest-i müsalemetini uzatırken; ecdad-ü evlâdının hiç bir suretle affolunamayan ihmal ve teseyyübü yüzünden maat-teessüf hakk-ı tarihîsi efsanevî bir hayal, mevcudiyet-i milliyesi, lisan ve ananesine sadakatine rağmen mizahî bir masal zannolunan Kürd kavm-i necbî de, duyduğu bu hatifî sadanın mâna-i teshîrkârı önünde, uzanmış olduğu serîr-i gafletten ref'i ser etmekle beraber, kendisine yadigâr-ı a'sar olan yurdunun ağûş-ı mahremiyetine hiç bir yabancıнын sokturulmayacağına itminan-ı tam hasıl etmiş, yirminci asr-ı medeniyetin necm-i rehakârını hürmet ve tâzîm ile selâmlamaya başlamıştı.

Fransa'da ictimâ eden Düvel-i mü'telife Divan-ı Harb-i Örfîsinin(778) mağlub milletler, dolayısıyla Osmanlılar hakkında vermekte oldukları kararlar miyanında, her kabze-i hâki hûn-ı ecdad ile mülemma', Kürd'ün mülk-i mevrus ve meşruu olan, sükkânının ekseriyet-i kahiresini Müslümanlar teşkil eden sevgili Kürdistan'ımızın da —Kürdlerin Müslüman bulunması töhmetiyle olsa gerek— Ermenilerin taht-i emr-ü hükmüne verileceğinin muhtemel bulunması, mütevalî ve müteakib neşriyat ile ihsas olunmaktadır. Bu işaâtın sıdkına ihtimal etmemekle beraber, bu hususta birkaç söz söylemeyi muvafık buldum.

[5](799)

Şuna iman ve kanaatim var ki, ahvalın almış olduğu şu şekl-i vahamet karşısında, ya ölmek veya bütün mânasıyla yaşamak isteyen Kürdler me'yus değil, müteessir ve mahzundur; netice-i hale intizar ediyorlar.

Bugüne kadar daire-i itaatten ayrılmayan bu millet, dinlerine olan fart-ı marbutiyetleri tesiriyle, Sultandan ziyade Halifeye kulluk etmişlerdir.(780) Birçok hasail-i mümtaze ve cengâverane ile meftûr bulunan bu milletin herhangi bir hakaret ve haksızlığa tahammül edeceklerine, yalnız kuvve-i idrakîyesini kaybedenlerle basar-ı basîreti perde-i hırs ve rida-i iğfal ile kapanmış olanlar inanabilirler! Şübhe edilmesin ki herhangi bir Kürd, düstur-ı hayatı olan

**"Şu mihmanhaneden rihlet müebbed ömre vuslatken,
Biraz tehir için lââyık mıdır insan hakîr olsun!"**

(778) "Bağlaşık devletler" anlamına gelen "Düvel-i mü'telife", I. Dünya Savaşında galip gelmiş olan devletlerdir. O devletlere "İtilâf devletleri" de denirdi. "Divan-ı harb-i örfî" ise, "sıkıyönetim askerî mahkemesi" anlamına gelmektedir. Yazar, savaşta galip gelen devletlerin denetimi altında toplanmış olan Paris Konferansı böyle bir mahkemeye benzetmiştir.

(779) Derginin 5'inci sayfasının başında 6—7 satırlık bir yer boş olarak çıkmıştır. Bu satırların sayfanın başındaki bir paragrafı oluşturduğu ve bu paragrafın sansür edilerek yayınlanmasının önlenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

(780) Osmanlı padişahlarının taşıdığı "Sultan" unvanı Osmanlı devletinin maddî gücünü simgelerken, "Halife" unvanı da İslâm dininden gelen manevî nüfuzlarını simgeliyordu. Yazar, Kürd ulusunun, Osmanlı devletinin maddî gücüne değil, İslâm dinini temsil eden padişahların halifelik sıfatlarına bağlılık gösterdiğini belirtmek istemiştir.

feryad-ı ikazkârı önünde namus ve şerefle ölmeyi, zillet ve esaret altında sürünmeye tercihte zerre kadar tereddüd etmeyecektir.

Binaenaleyh, Kürd"ün etvar-ı hamaset ve merdanegîsine pek yakından şahid olan Ermeni vatandaşlarımızın da böyle tehlikeli bir oyunda fazla tama'kârlık göstermemelerini, her iki komşu milletin menfaat-i müstakbelesi namına lüzumlu addederim.

Taksim,(781) İhsan Nuri

[6] VİRAN BELDE(1)

Ses kesilmiş, gölgeler sinmiş ufuktan beldeye
Boş, karanlık evlerin koynunda gizlenmiş eye(783)

Yollarından şimdi kervan geçmiyor; tenha, sükûn
Bum öter viranelerden, kaleler hep sernügûn(784)

Beldenin üstünde matemler ören muzlim gece(785)
Kimsesiz, ıssız kalan vadide ağlar gizlice(786)

Mâbedin fanûsu sönmüş, kırılmış meşale(787)
Toplanıp oynar hayaletler, tutuşmuş el-ele

Pas tutan kandillerin altında yatmış bir ölü
Göz oyuk, kollar kadîd olmuş, dikenle örtülü(788)

(781) Taksim: İstanbul'un bir semti.

(1) Bitlis'in sukutu üzerine yazılmıştır.(782)

(782) Sukut: Düşüş, düşmanın eline geçiş. Buradaki düşüşten maksat, Bitlis'in I.Dünya Savaşı sırasında Rusların işgali altına girmesidir.

(783) Eye: Kaburga kemiği. "Ege" biçiminde de yazılır.

(784) Bum: Baykuş.
Sernügûn: Başaşağı, yıkılıp devrilmiş olarak.

(785) Muzlim: Karanlık

(786) Buradaki vadiden maksat, Kürdçe adı "Gelîyê Bedlîsê" olan Bitlis vadisi olsa gerektir.

(787) Mâbed: Tapınak, içinde ibadet edilen kutsal yapı.

Fanûs: Fener.

(788) Kadîd: İskelet.

Boş kovuklardan sızan vehmin tükenmez uykusu(789)
Aşına yerlerde gizlenmiş serair korkusu(790)

Bir ocak tütmez, sada çıkmaz yıkık her laneden(791)
Sakfı çökmüş evlerin bir farkı yok viraneden(792)

Dağlarında nazlı ceylânlar koşarken bir zaman
Gül soluk, bülbül melül, gülzarı besler şimdi kan(793)

(794)

Ağlasın şimdi ey güzel belde
sana hicran bakışlı yıldızlar(795)
Zulme me'va olan o yerlerde(796)
kim bilir kaç yetim ve dul sızlar

[7] Hasta ufkunda bir melâl ağlar(797)
Kan saçılmış da karlı dağlarına
O gümüş çağlayanlar al çağlar
Gam mı çökmüş o nazlı bağlarına?!

Ah, o kırlarda haykıran, gülüşen
yavru bülbüllerin öterler mi?
Ah, o kırlarda derdleşip öpüşen
aşınalar gezip gülerler mi?

(789) Vehm: Kuruntu, kuruntu ile karışık korku.

(790) Aşına: Bilinen, bildik, tanıdık.
Serair: Gizli şeyler, gizli varlıklar.

(791) Lane: Yuva.

(792) Sakf: Dam, tavan, çatı.

(793) Gülzar: Gül bahçesi.

(794) Şiirin aşağıdaki bölümü, gerek vezin ve kafiye bakımından, gerekse kıtalarının dört-lük biçiminde olmaları bakımından, aslında ayrı bir şiirdir. Ancak dergide, ayrı bir başlık taşımadan ve "Viran Belde" başlığı altında, yukarıdaki bölümün devamı biçi-minde yayınlanmıştır. Sadece, yukarıdaki bölümle bu bölüm arasında bir satırlık ka-dar bir boşluk bırakılmıştır.

(795) Hicran: Keder, onulmaz acı.

(796) Me'va: Barınak.

(797) Melâl: Usanç, sıkıntı, bitkinlik.

Uyuyan göllerinde mehtabın
süzülen bin esîrî hülyası(798)
yılanırken, bugün de bir harbin
oldun avare, kanlı rüyası

O kadar şen akardı ırmaklar
uyuturlardı gamlı besteleri
Ah, o şair, o derdli ishaklar(799)
avutur, şenletirdi hastaları

Bağda şahin bakışlı kızlarla
kurulurdu bir perili alay
Yine çağlar mı pek yanık öyle
kayalıklardan atlayan bir çay?(800)

Penbe akşamlarında gelinler
bir serin meltemin temâsiyle
gizli sevdaya ninniler söyler
dağların esmerîn havasıyle(801)

[8] Yine ufkunda bir elem vardı
o kadar şenken, ey güzel belde(802)
başın üstünde bir gam ağlardı
İşte düştün onulmaz derde

Kemal Fevzi

(798) Esîrî hülya: Elektrik ve ışık gibi, her yere nüfuz eden ve evrendeki boşluğu dolduran ve fakat ağırlığı olmayan "esîr" adındaki varlıkla birlikte gelen düş. Buradaki "esîr" sözcüğü, "savaş tutsağı" anlamına gelen "esir" sözcüğünün aynı değildir. Bu sözcükteki "s" harfi Arapçaya özgü olduğu için Latin alfabesinde karşılığı yoktur. Arapçada bu harf, dilin ucu üst dişlere değdirilerek sert biçimde okunur. İngilizcede bu ses "th" harfleri bir araya getirilerek verilir.

(799) İshak: Genellikle geceleri öten bir kuş.

(800) Derginin aslında şiirin bu dizesi ile ondan önceki dizesi yer değiştirerek basılmıştır. Kanımızca bu, bir baskı yanlışlığı sonucu böyle olmuştur. Çünkü dörtlük biçiminde yazılan şiirin bu ikinci bölümünün diğer bütün kıtalarında birinci ve üçüncü dizelerle, ikinci ve dördüncü dizelerin kafiyeleri birbirlerine uyar. Bu nedenle, biz bu tertibin bu iki dizede bir baskı yanlışlığı sonucu olarak bozulduğu kanısına vararak, burada doğru biçimini yazdık.

(801) Esmerîn: Esmere çalan, siyaha çalan renk.

(802) 800 numaralı dipnota bakınız.

**1889 TAHRİRİNE NAZARAN
VAN VİLÂYETİNDE MUKÎM
KÜRD VE ERMENİLERİN
MİKDAR-I HANE VE NÜFUSLARINI
MÜBEYYİN CEDVELDİR(803)(❖)**

KAZALARIN ESAMİSİ(804)		E K R A D(805)		E R M E N İ	
		Hane	Nüfus	Hane	Nüfus
Van merkez	k a z a s ı	4900	25400	7905	47430
Bargirî	"	2470	14820	314	1884
Erciş	"	2378	14268	495	2970
Adilcevaz	"	844	5064	491	2946
Kavaş	"	845	5070	901	5406
Karçıkan	"	1055	6330	778	4668
Şatak	"	540	3240	763	4578
Nurdoz	n a h i y e s i	818	4908	166	916
Muks	"	459	2754	709	4253
Mahmudiye	"	1504	9024	84	504
Elbak	"	2643	15858	560	3360
Hamidiye-Hoşab	"	885	5310	299	1794
Kavar	"	1953	11718	96	576
Çolemêrg	"	1362	8172	85	510
Beytüşşebab	"	2830	10980	00	000
Şemdînan	"	1891	11346	00	000
Yekûn 15 kaza 1 nahiye (806)		26377	158262	13746	82476

(803) "1889 sayımına göre Van ilinde yaşayan Kürd ve Ermenilerin konut ve nüfuslarının miktarını belirleyen cetveldir" demektir.

(804) "İlçelerin adları" demektir.

(805) Ekrad: Kürdler.

(806) Cetvelde gösterilen yerlerin 15'i ilçe, biri de nahiye olduğuna göre, öyle anlaşılıyor ki "Nurdoz nahiyesi"nin altındaki tırnak(denden) işaretleri yanlışlıkla konulmuştur ve Nurdoz'un altındaki yerler de ilçedir.

[9] VAN VİLÂYETİNDE
NESTURÎLERİN
MİKDAR-I HANE
VE NÜFUSLARI⁽⁸⁰⁷⁾

Van merkez	kazası ⁽⁸⁰⁸⁾	152	912 ⁽⁸⁰⁹⁾
Mahmudiye	”	114	684
Elbak	”	163	978
Hoşab	”	36	216
Kavar	”	386	2216
Çolemêrg	”	465	3790
Beytüşşebab	”	595	3750
Şemdînan	”	125	570
Teyaronhof	”	3665	21990
Yekûn		7101	42106

(807) ”Van ilinde Nesturîlerin konut ve nüfus miktarı” demektir.

(808) ”Van kazası”ndan maksat, il merkezi olan Van kentinin oluşturduğu merkez ilçesidir.

(809) İlk sayı konut miktarını, ikinci sayı ise nüfus miktarını gösteriyor.

VAN VİLÂYETİNDE SAKİN AŞAIRİN MİKDAR-I NÜFUSLARI İLE MARBUT OLDUKLARI KAZA VE İŞGAL ETTİKLERİ MAHALLER

E S A M İ	NÜFUS-I ZÜKÛR	NÜFUS-I UMUMÎ(810)	BULUNDUKLARI ARAZİ
Ademan aşireti	5538×8(811)	44304	Diyadin, Erciş
Hayderan "	6911×8	61288	Erciş, Patno, Dedeli
Milan "	1306×8	10800	Bargirî, Sıtmas
Taqorî "	1415×8	10320	Saray, Ahurik-i Süflâ
Şiyolî "	1601×8	12808	Tîrkeşan
Muqrî "	2103×8	16816	Torrek, Saray
Şemsikî "	1550×7	12400	Karahisar, Saray
Şikeftî "	1470×8	11716	Qereçyan
Herkî "	0000	6000	Gevâr
Goyî "	0000	20000	Şemdînan, Çolemêrg
Şerwan "	0000	4000	Kavar, Şemdînan
Ertûşî "	4000	31000	Başkale ve Bohtan
Malxuran "	1400	11200	Karahasan, Melazkurd
Dostikî "	0000	3500	Kavar, Şemdînan
[10] Dîzra "	0000	4300	Kavar
Biradost "	0000	7300	Biradost
Ûramar "	0000	1500	Ûramar nahiyesi
Dostikan "	0000	2000	" "
Lobin "	0000	800	Çolemêrg
Melah "	0000	700	" "
Marones "	0000	850	Nesturîler civarında
(812) "	0000	1474	" "
Sindî "	0000	760	Çolemêrg civarı
Yekûn-ı aşair	27317	277780	
Van vilâyetinde mukîm Kûrdler		158262	
Van vilâyetinde mukîm KÛRDLER	436042(813)	82470(814)	ERMENİLER
			NESTURÎLER
			42106

- (10) Esamî: İsimler, adlar. Maksat, aşiret adlarıdır.
Nüfus-ı zükûr: Erkek nüfusu, aşiretlerin erkek sayısı.
Nüfus-ı umumî: Genel nüfus, aşiretlerin genel sayısı.
- (811) Anlaşıldığına göre çarpı işaretinden sonraki sayı, erkek nüfusunun aşiretin genel nüfusuna oranını gösterir. Örneğin burada, aşiretin nüfusunun sekizde birinin erkek olduğu belirtilir. Ertûşî ve Malxuran'ın erkek nüfusunun yüzdesi gösterilmemiş, birçok aşiretin erkek nüfusunun yerine dört sıfır konulmuştur. Öyle anlaşıyor ki bunların erkek nüfusu saptanamamıştır.
- (812) Bu satırda aşiret adı derginin alsında çıkmamıştır.
- (813) Bu sayı, Van'da yaşayıp da aşiret durumunda olmayan ve aşiret durumunda olan Kûrdlerin toplam nüfusunu gösteriyor.
- (814) İlk cetvelde Ermenilerin nüfusu 82476 olarak gösterilmiştir.

Van vilâyetindeki Kürdler ve Ermenilerin mikdar-ı hane ve nüfuslarını mübeyyin cedvel, âsâr-ı Garbîyeden muktebes olduğu cihetle aynen derci münasib görüldü ise de, saika-i sehve ve adem-i mâlumâtta mütevellid hatâtı tashih etmeyi, bihasebilimkân derece-i vücubda addeyledik:

Cedvelde Kavar kazasının Kürdlerin nüfusu 1070, Ermenilerin 5406 gösterilmektedir.(815) Bu pek acîb ve garib bir meseledir. Kavar'da (816) Ermenilerin tefevvuk-ı adedîsi hiç bir tarihte yüzde otuzdan fazla bir yekûn teşkil edememiştir.

Hele ağrebul-garaibden Muks meselesi; "2754 Kürd", "4253 Ermeni" istatistikleri bize gösteriyor. Halbuki Muks'taki Ermeniler, yüzde kırk radde-sinde bir kesafet-i adedîyeye malik idiler. Fakat ekseriyetle müstecir oldukları cihetle, ahali-i mahalliyyeden addolunmazlardı.

(Mâbâdı var) (817)

JİN

[11] KÜRDÇEYE DAİR(*)

— 2 —

"Neşriyât sistemi"ne dair mütalâayı ikinci makaleye terketmiş idim. Fakat bu sisteme dair tafsilât vermeden evvel, onun esası olan bazı işlerden bahsetmek mecburiyeti vardır. Evveleminde, şimdiye kadar belki de çok söylenmiş ve dinlenmiş birkaç sözü tekrar edeceğim. Bana göre bu, tekrar veya tekrar-i zaid değildir:

Biz lisanımızı ıslaha çalışmak isterken, en çok dikkat ve basireti istilzam edecek nokta, sarfedeceğimiz kuvvetlerin tabiat kanunlarıyla tevafukudur. Kavanîn-i tabiiye ile teâruz eden faaliyetler, mahkûm-ı zevaldır. İfratperverlikler, tâbir-i amiyane ile yorgana göre ayak uzatmamak, hüsrânı dâvet eder. Bundan başka, intihab edilecek tarz-ı mesaînin zaman ve ahvalın gösterdiği icabâta uygun bulunması, milletteki fikir cereyanlarıyla mâkûs bir istikamet-i harekete malik olmaması kat'iyen lâzımdır. Binaberîn, gitmek istediğimiz yola tam hazırlıkla çıkmak ve her adımı müteakib, bir hatve sonraki eb'ad ve mesafâtı, ilk adımların etrafta husule getirdiği tesirâtı pek derin ve ince bir surette muayene etmek ve şüûnun göstereceği icabât-ı zarurîyeye tevfik-i faaliyet eylemek mecburiyetini hiç bir zaman unutmamalıdır.

(815) Burada iki dizgi yanlışlığı olduğu açıktır. Çünkü ilk cetvelde Ermeni nüfusunun 5406 olarak gösterildiği yer Kavar değil, Kavaş'tır. Ancak Kavaş'taki Kürd nüfusu da 1070 değil, 5070 olarak gösterilmiştir. Açıktır ki Kavaş adı yanlışlıkla Kavar, 5070 sayısı da yanlışlıkla 1070 biçiminde dizilip öyle çıkmıştır.

(816) Buradaki Kavar adı da yanlıştır, doğrusu Kavaş'tır.

(817) Burada, "devamı var" anlamına gelen "mâbâdı var" denilmişse de, derginin bundan sonraki sayılarının hiç birinde bu yazının devamı çıkmamıştır.

Şurası da asla hatırdan çıkmasın ki, lisan meselesi bizde haddizatında pek muğlak, çok müşkilâtlı bir saha-i faaliyetdir. Dilimizin bugünkü hali, bizi, iktihamı hakikaten pek büyük himmetler sarfıyla kabil olacak yığın yığın müşkilâtla karşılaştıracaktır. Hedef-i muayyenî istihsal için sarfı lâzım gelen ikdamât-ı fevkalâde yanında elimizdeki vesait-i maddiyenin azlığı mülâhaza olundukça nevîd olmamak kabil olmuyorsa da, tabîi ve mantıkî bir tarîk-i mesâî tâkibedildiği takdirde, kuva-i masrufenin geç olsa bile behemehal semeredar-ı muvaffakiyet ve inkişaf olacağı, şübheden âzadedir. Bizden evvel aynı yolda yürümüş milletlerin maksada zaferyab olmaları, bizim için bir vesîle-i teşvik teşkil eder.

[12] Bir nokta vardır ki, yüklenmek istediğimiz bu azîm bar-ı mesâîye tahammül hususunda bize kuvvet ve itminan bahşediyor: Bizden evvelki milletler, lisan ve tarihlerini tedvîn ve tesbit ederken, ellerinde bugünkü terakkiyât-ı medeniyenin pîş-i faaliyetimize serdiği vesait-i mütekeemmile mevcut değildi. Fakat bu azîm ve mühim mahrumiyetler, onların mazhar-ı muvaffakiyet olmalarına mani olmadı. Filhakika o zamanlar, ne lisaniyât ilmi bugünkü derece-i tekemmülüne vâsıl olmuş, ne de bu yoldaki faaliyetleri teshil eden vesait ve neşriyât-ı fenniye bugünkü mebzuliyetle mevcut bulunmuştu. Bununla beraber, lisan ve tarihi tanzim etmek isteyip de muvaffak olmamış bir millete küremiz üzerinde tesadüf edilememektedir.

Bize gelince; muvaffakiyeti temin veya teshil edecek âsâra ziyadesiyle malik bulunuyoruz. Atacağımız her adım, yirminci asr-ı medeniyetin bütün vesait-i irfanîyle mazhar-ı teşcî' olacaktır. Vakıa, hedefe vâsıl oluncaya kadar çok zaman geçecek; fakat düşünelim ki milletlerin hayatı teemmül edilince, vahid-i kıyasî-i zaman gün ve sene değil, ancak asır veya asırlardır.

Bu işte bizim yapacağımız şey, kuvvetlerimizden hatta bir zerresini beyhüdeye sarfetmemek, her zerre-i mesâîmize mukabil mutlaka bir habbe-i muvaffakiyet temellüküne çalışarak hemen saha-i cidal-ü sa'ye atılmaktır. Bu da, her işin, Levh-i Mahfuz(818) muvaffakiyeti olan programa malikiyetle kabilidir. Öyle bir program ki, harekete başlanacak dakikadan şahid-i muvaffakiyeti derağuş edinceye kadar atılacak mühim adımları elzem ve esaslı teferruatıyla ihtiva etsin ve tatbikatında hatta küçük bir inhirafa müsaid bulunmasın.

Bir işte programsız muvaffak olunabilecek devirlerden çok, pek çok uzaklarda yaşadığımızı derhatır ettirmenin faydasız olmadığına kaniim.

*

Şimdi de biraz, elimizdeki mevadd-ı ibtidaiye-i lisaniyenin kemiyet ve keyfiyetinden bahsetmek icabediyor:

Dilimizin, bugünkü ihtiyac ve telâkkîlere göre bir lisan mahiyetini haiz olması için malik bulunması elzem olan esasâtta, halen muayyen bir kısım

(818) Levh-i Mahfuz: Din inancına göre, Tanrı tarafından takdir edilen her şeyin yazılı bulunduğu levha.

insanlar [13] tarafından —fakat şerait-i ibtidaiye tahtinde— konuşulmadan başka hiç birine sahib olmadığı bir hakikattir.

Bu ifademle, dilimizin ne lûgat, ne sarf ve nahv(819) ve ne de edebiyatından, mazbut ve matbu ve ihtiyac-ı millîye kâfi bir sermayeye malik bulunmadığımızı anlatmak istiyorum.

Birçok lehcelere malik Kürdçemizin bazı kısımlarına dair Rusça, İngilizce, Almanca ve Fransızcada birkaç tedkik, bir-iki ufak lûgat ve sarf kitabı intişar etmişse de, Kürdistan gibi bir mıntıkada Kürdler gibi bir millet arasında, lisanı ya hiç bilmeyen veyahud pek az anlayabilen Garbliler tarafından pek sathî tedkiklere istinaden yazılan bu eserlere büyük bir ehemmiyet atfı doğru değildir. Böyle olmakla beraber, şurası inkâr olunamaz ki bu eserler, salim bir usul-i tedkik ve tarz-ı tettebbuu ve herhangi bir mahsul-ı tettebbuun en esaslı ve dakik surette tertib ve tanzimini irae gibi meziyet-i mahsusayı haiz olmak cihetiyle, emsali mesaîde numune ittihazına lâyıktırlar. Bu itibarla ve ayrıca birçok mukayeseleri hâvî bulunmalarıyla mesaî-i lisanîyemize çok kıymetdar muavenetler edebilir ve fakat hiç bir zaman esas olamazlar.

İkinci derecede, eski-yeni Kürd erbab-ı tahriri tarafından ihzar edilmiş sarf ve nahv kitapları ve bir-iki lûgat mevcut ise de, bunlardan edilecek istifade mahdud bir derecede kalacaktır. Bir de Kürd üdeba ve şuarası tarafından yazı-larak, birtakımı usulü dairesinde cem'ü tedvîn edilmiş divanlar, eş'ar ve ebyat vardır. Müstesnası mevcut olmamak şartıyla,(820) hemen umumen bu divanlar, şiirler, milletin hakikî lisanı olan avam dilinden çok uzak ve yazıldıkları muhît ve zamana göre ekseriyetle Arabî, Farisî kelimâtla doldurulmuş tuhaf birer halîtedir. Vücutlarından istiğna kabil olmadığı halde, bu gibi âsârdan edilecek istifade de mahduddur.

Üçüncü ve en mühimmi, avam-ı milletin müfekkiresinde sakladığı hazinedir. Bugünkü işlerde muvaffak olmak, bugünün telâkkîlerine uygun çalışmakla mümkündür. [14] Halihazırda umumiyetle kabul edilmiş bir kaide vardır. O da, milletin öz lisanı, o kavmin gayri münevver kitlesinin ve hususen ihtiyar kadınlarının konuştuğu dildir.

Binaberîn ben de, lisanın tedvîninde, kitle-i avamın ihtiyar ettiği eşkâl ve lugâtın esas ittihaz edilmesini istiyorum. Bu, hakikî bir hazinedir. O menba-i feyyazın muhtevasını zabte, ele geçirdiğimiz malzemeyi kavaid-i fenniye-i ahîreye muvafık bir şekilde tertib ve inşaya muvaffak olursak, —asla tereddüd etmeden iddia edebilirim— az zamanda, bugün Şark'ta cari lisanların ekserîsinden daha zengin bir lisan-ı tahrir ve tekellüme malik oluruz.

*

Şimdi, bu muhtelif menbalardan nasıl istifade edilmesini tasavvur ettiğimi arzedeabilirim:

(819) Sarf ve nahv: Dilbilgisini inceleyen iki bilim dalı.

(820) Doğrusu "olmak şartıyla" olmalıdır.

1- Başlıca lisan meselesiyle —muayyen bir plan dahilinde— uğraşacak bir heyet-i daimeye lüzum vardır. Bu heyet, en tabîî olmak üzere **Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti** merkez-i idaresini kendisine darülmesâî ittihaz etmeli ve tettebbuât-ü tedkikatında cemiyetin âzamî derecede muavenetine mazhar olmalıdır.

2- **”Lisan Encümeni”** gibi basit bir isimle yad edilecek olan bu heyetin âzası, muhtelif Kürd lehcelerinden bir veya birkaçına âşına ve mümkün olduğu kadar tahsil görmüş zevâtтан müteşekkıl olmalı; bu heyete teşrîk-i mesâî etmek üzere elbine-i ecnebiyeye vâkıf zevâtтан birkaçı terfık edilmelidir.

3- Heyet, tarz ve zaman-ı mesâîsini bizzat tayin etmeli; bâhusus âza-i kiramı meşâğıl-ı hususiye veya tahsilleriyle meşğul olacaklarından, encümenin iştigali bir daire-i mahsusada vaki olmak gibi tahdidâta tabi tutulmayıp, âzadan beheri, şube-i mesâîsine aid vesaik ve evrakı istediği mahalle götürebilmeli; ancak netaic-i müstahsalanın takrir ve tesbiti, umumî ictimalarda bilmüzakere icra olunmalıdır.

4- Encümenin ilk ve en mühim vazifesi, lisanın lugâtını cem’ü tedvînden ibaret olmalıdır:

[15] A- İttihab olunacak herhangi lisanındaki bir lugat kitabı esas ittihaz edilerek, buna göre her kelimenin beher Kürd lehcesindeki mukabili tahrir edilmeli.

B- Her kelimeye mukabil elde edilecek müteaddid lugatlar miyanından, bittedkik sem’a en muvafık gelenini mukabili aranan lugatın Kürdçesi olarak kabul ve o suretle defter-i mahsusuna kaydettikten sonra, aynı mânaya mevzu diğer kelimeleri de yine sem’a mülâyemet nazara alınmak şartıyla tayin edilecek bir sıra dahilinde birinciden sonra derc etmelidir.

C- Kürdçede mevcut olup, esas ittihaz ettiğimiz lugatta mukabili bulunmayan lugatları aynı şerait dahilinde ve hurûf-ı heca tertibiyle diğer bir deftere kaydetmeli.

D- Esas lugatında mevcut ve fakat Kürdçe mukabili bulunmayan lugâtı, hurûf-ı heca sırasıyla üçüncü bir deftere idhal ve bâdehü, âtîde izah edilecek menabî’ ve usullere müracaatla mukabilleri vaz’ ve tayin edilmeli.

5- Encümen âza-i kiramının hıfzlarındaki lugâtın —şerait-i mâruza dahilinde— toplanmasıyla meydana gelen lugat kitabı, mümkün olduğu kadar bütün Kürd lehcelerinin malik bulunduğu lugâtı ihtiva ederse de, lisanın konuşulduğu mıntıkalarındaki ahali arasında hatta encümendeki zevâtın saha-i ilminden haric birçok lugâta tesadüf pek tabîî olduğundan, ayrıca manatık-ı muhtelifede cem’i lugât işiyle iştigal edecek zevâtın temin-i tedariki, ehemmi-i umûrdandır. Bundan başka şu üç madde, cem’i lugât meselesinde faydalı ve kıymetdar menabîa işaret eder:

A- Ahlakî, gayri ahlakî durûb-ı emsalin cem’ü tedvîni.

B- Ahlakî, gayri ahlakî bilumum hikâye, masal ve efsanelerin aynen toplanması.

C- Avam beyninde mütedavil Kürdçe ebyât ve her nevi eş’ar, her neye dair olursa olsun cem’ü tedkiki.

Gerek bunlar ve gerekse köşe-bucakta kalmış lugâtın cem’i için düşünüle-

cek [16] çareler miyanınd, muhtelif lehcelerin tekellüm olunduğu manatıka, lisana âşına, münevver zevâtı memur etmek hatıra gelirse de bu, cemiyetin şimdiki vesaitiyle kabil-i icra görünmediğinden, bu maksadı teminen şöyle bir tertib yapmak mümkündür:

a- Yukarıdaki şerait tahtinde meydana getirilen lugat kitabında mevcut olmayıp, ahali arasında müstamel lugâtı, delâlet ettikleri mâna mufassalen ve misallerle izah edilmek üzere encümene bildirecek zevâta, lugat başına münasib mükâfat-ı nakdiye îtası.

b- Durûb-ı emsali ihtiva etmek üzere tertib ve neşrolunan kitabda münderic bulunmayan durûb-ı emsali, onları tevlîd eden vakayii de hâkî olmak üzere encümene bildirecek zevâta daha yüksek mikdarda bir mükâfat-ı nakdiye verilmesi.

c- Hikâye, masal ve avam şarkıları için aynı tarzda hareket edilmekle beraber, Dersaadet'te(821) adedleri pek kesîr olan Kürdlerle bu maksad dahilinde temas edilmeli ve daimî reklâmlarla, taşra kari'lerinin bu babda muaveneti temennî olunmalı.

6- Bu menabiin kâffesine müracaat edildiği halde bile, bir lisan-ı ilmî ve fenînin malik olması zarurî bulunan birçok kelimât ve tâbirâtın noksanı pek mahsûs bir halde göze çarpacaktır. Buna birkaç çare vardır ki, bazı mahzurları da hâvîdir.

Bunlardan birincisi, ihtiyacı, Farisî veya Arabîye müracaatla temindir. Lisanı komşu dillerin zîr-i tahakkümüne atacak ve binnetice havas ve avam dili gibi ucûbeler doğuracak bu şıkkın ihtiyarına ilelebed muhalifim.

İkincisi, kısmen Pehlevî, Zend, eski Farisî gibi dilimizin aslıyla alâkadar lisanlara müracaattır. Bunda, birincideki kadar mahzur yoktur. Ancak, pek eski zamanların yadigârı bulunan bu lisanların ihtiyacımıza kâfi gelebileceği meşkûttür. Mamafih, bunlardan istifade olunmalıdır.

Üçüncüsü ve en tabîîsi, Almanların yaptığı gibi, ifade edilmek istenilen mâna ile münasebet-i tammesi bulunmak üzere birkaç kelimeden terkiib, veya Kürdçede [17] mebzulen mevcut zarf, zaman, mekân, failiyet. . .ilh. gibi edevâtın münasiblerini evvel veya ahır-ı kelimeye ilâve suretiyle teşkil usulüdür.

Bu şekli, lisana istenilen zenginliği vermeye kabiliyetli görüyorum. Ayrıca lisanımızdaki terkiib-i izafî, vasıf terkipleri birer isim kabul etmek de pek zengin bir menba olur.

7- Encümen, yeniden muttali olduğu veya vaz'ü teşkil ettiği lugâtı her sene nihayetinde tab'ü neşir, ve asgarî beş senede bir lugatını tecdîden tab'etmelidir. Kezalik, durûb-ı emsal mecmuasını da mâlumât-ı cedîdesinden hissedar ederek, münasib zamanlarda muaddel mecmualar neşreylemeli.

8- Encümen neşriyâtının hasılât-ı safiyesi âzalara hediye edilmelidir.

9- Lisanın sarf-ü nahvini tanzimde en büyük aile-i lisanîyenin esas ittihaz edilmesi, en kestirme ve tabîî bir yoldur. Zamanımızda bu hak, Şimal Kürd-

çesinindir. Binaberîn, bu maksadla Hakkârî ve Bohtan lehcesinin tercihini tavsiye edebilirim.

Bunda lüzumsuz hodkâmlıklarda bulunmak, milletin hakk-ı hayatına suikasd derecesinde bir cinayettir. Binaberîn, tealî-i millîyi isteyen her Kürd, mefkûresinin azameti karşısında pek küçük kalacak bu gibi hodbinliklerden hazer etmelidir. Farzımuhal olarak bazı muhalefetlerin zuhurü halinde de müteşebbisler, kendilerince muayyen hedefe doğru bilâ tereddüd ilerlemekten çekinmemelidir. Yalnız sebat ve inad ve tereddüdsüz bir fikr-i tâkibdir ki bu gibi azîm işlerde zâmın-ı muvaffakiyet olur.

Geriye kalan en mühim madde, bu kadar fedakârlıklar ibzaliyele istihsal edilen neticeyi umuma mal edebilmektir. Benim düşündüğüm vasıta-i tâmim pek sadedir. İşte "neşriyât sistemi" namını verdiğim tertib budur. Şöyle ki:

Cemiyet, tesis edeceği bilumum gazetelerde Kürdçe makalâtı münhasıran encümenin lisan-ı muhtarı ile icra etmelidir. Bunda hakikî bir inadla sebat ederek, her ne pahaya olursa olsun esas-ı muayyenden zerrece inhiraf etmemelidir. Hele itirazı şayan-ı istima' olamayacak anâsırın alacağı vaz' [18] ve tavrı, şayan-ı nazar bile görmemeli. Bir taraftan mâlumât-ı ibtidaiyeyi hâvî küçük kitaplar telif ettirerek meccanen her tarafa neşr-ü tevzi etmeli, bir yandan da daha yüksek derecedeki ilmî ve fennî âsârı tab'ü neşir suretiyle de milletin tabaka-i münevveresini bu gaye etrafında toplamaya himmet eylemelidir.

*

Sevgili millettaşım! Benim, lisanımızın ıslah ve tâmimi hakkındaki tasavvurlarım, —isteresiniz tahayyül deyiniz— bu saydıklarımıdır. Bakalım siz ne düşünüyorsunuz. Bu düşüncelerinizden öteki kardeşleri de haberdar etmenizi bekliyoruz. Sevgili "Jîn", hepimizi dinleyecek kadar lütufkârdır.

Hurufât meselesini de başka bir zaman konuşacağız.

28 Mart 335(1919)

Kurdîyê Bitlîsî

KÜRD TARİHİNDEN
BABAN HANEDANI(*)
(MÂBÂD: 4)

Muharriri:
Aziz Yamûlkî

Baban hakimi Süleyman Paşa, bu iki ordunun harekâtı esnasında her ne kadar memleketini istilâdan kurtarmış ise de, Hakimlik dahilinde vukua gelen bir şûrişte, Qelaçolan(822) harabelerinde âsârı hâlâ bakî olan cesîm konağında, 1159 senesine(823) müsadif pek fırtınalı bir gecede uyurken, harem bahçesine mulasık bir dut ağacından aşma suretiyle dahil olan Feqî İbrahîm namında bir serserinin hançeriyle şehid edilmiştir.

Bugün orada makarr-ı hükümet olan konağının bazı temel harabelerinden başka bir şey meydanda kalmadığı halde, mâhud dut ağacı esrarengiz bir surette hâlâ bakîdir.

[19] Feqî İbrahîm nam serserinin esna-i derdestinde elindeki kanlı hançeriyle kendi kafası kesildiği mahal dahi zairlere gösterilmektedir.

Qelaçolan mevkiinde mazînin şanlı hâtırâtını hale nakleden pek çok harab mebanî enkazı, bunlardan ayrılmış birçok cesîm taşlar, mezarlıklar, birçok cesîm asırdîde ağaçlar, etrafındaki dağlar miyanında süzülüp giden Qelaçolan(Karaçolan) suyu ve bu suyun sağ sahilindeki tepelerde hakimlerin merakıdını muhtevî cami ve havuzu olduğu söylenmekte olan cesîm bir çukur, yüksek bir tepe üzerinde ve etrafında Hakimliğin, hakimden sonra en büyük recülü olan ağaların ve bunların tâîfelerinin merakıdı, o zamanki terakkînin şahidi olan Alay Çavuşu Mahallesiyle cami civarındaki cesîm bir sahayı birbirine rabteden büyük köprünün su üzerindeki ayaklarının âsârı, şimdiki Karaçolan denilen pek küçük köyün şimal-ı şarkisinde yüksek dağ üzerinde asıl Çudalan Kalesinin harabesi gibi şeyler vardır.

Halihazırda Süleymaniye'de kâin Alay Çavuşu namıyla müsemma mahallenin o zaman Qelaçolan'dan gelen Alay çavuşu mensubanının tesis ettiği ve Alay çavuşlarının vazifesi de hakimın muharebât esnasında borularını çalarak herkese silâhbaşı emri vermek olduğu söylenmektedir.

Hakimlerin merakıdını muhtevî, küçükçe yapılmış bir kubbenin etraf duvarlarından başka bir tarafı muhafaza edilmemiştir. Derûnundaki merakıddan, bilhassa Feqî İbrahîm tarafından şehid edilen Süleyman Paşa'nın kabri

(822) Bu ad, bu yazı dizisinin daha önceki bazı bölümlerinde bu şekilde, yani "Qelaçolan" şeklinde geçmişti. Yazı dizisinin bu bölümünde ise "Qaleçudalan" olarak geçiyordu. Biz, daha önceki bölümlerde geçen şekliyle uyum sağlansın diye burada da bu adı "Qelaçolan" şeklinde yazdık.

(823) Milâdî takvime göre 1747 yılı.

nisbeten daha iyi mahfuz kalmış ve bu kabrin dahi toprağa gömülmüş taşlarını bizzat meydana çıkartarak, mümkün mertebe temizlendikten sonra aşağıdaki yazılarını okumak kabil olmuş ve maalesef tarihi, okunamayacak surette dökülmüş buldum; taşlarda mevcut olup okunamayan yerler nokta işaretiyle gösterilmiş ve imlâlar aynıyle istinsah edilmiştir:(824)

(824) Yazının bu bölümünün sonunda, "devamı var" anlamına gelen "mâbâdı var" denilmemişse de, yazı burada bitmemektedir. Bundan sonraki bölümü derginin 18'inci sayısındadır.

[20]KÜRDÇE KISMI

NÛR

Ez temaşe dikim, welatê min tamam baxê gulan
Çar teref bêdeng, samit bûn ji nexma bilbilan(825)

Alîyekî bêhna buharê, alîyekî dengê hezîn
Cû û cûbaran gewrî êxistine ava şîrîn

Xuş-xuşa avê digel fesla dibêjit endelîb(826)
Saqîya, meclis tamam e, mest bi ava zebîb(827)

Belg hemî şermende ne ji husn û cemala gulşenê
Qetre qetre xwêh dirêjin, wek xunava gerdenê(828)

Ew heqîqet da zerîf e, qabilê teswîr nîye(829)
Sed esef muhtacê tenwîr e, ku lewra tarî ye(830)

Lazim e hilkin çirayek j'şu'leya "hel yestewû..."(831)
Cumle mecbûrê xebatê ne bi emrê "utlubû..."(832)

26 Adar 335(1919)

Ji Mala Hekarîyan
E. Rehmî

(825) Samit: Bêdeng, deynekir.

Nexme: Stran, nêwirîn.

(826) Endelîb: Bilbil.

(827) Saqî: Meygêr, meygerîn.

Saqîya: Meygêro, meygerîno!

Zebîb: Mewij.

Ava zebîb: Mey.

(828) Qetre: Dilop.

Xwêh: Zweydan.

(829) Teswîr: Salixdan.

(830) Esef: Mixabin.

Tenwîr: Ronîkirin.

(831) Hel yestewû: Ma wek hev in, ma bi tenga hev ra ne, ma di sewîyek da ne!

Ev îşaret e bi alîyê ayetek ve. Xwedê di wê ayetê da weha dibêje: "Ma kesên zana û nezan wek hev in!"

Qesta hozên ev e ku em ji şu'le û ronayîya vê ayetê li welatê xwe çiraya xwendin û zanî-nê hilkin û bi wê çirayê welatê xwe ronî bikin.

Peyvika "yestewû", di ayetê da "yestewî" ye. Wisa tê zanîn ku hozên jibo rastanîna qa-fiyê digel peyvika "utlubû" ya di malika pey wê da, peyvik "yestewû" nivîstîye.

(832) Utlubû: Bigerin, bixwazin, daxwaz bikin.

Ev îşaret e bi alîyê hedîsek ve. Pêxember di wê hedîsê da dibêje ku: "Zanîn li Çînê be jî lê bigerin".

Qesta hozên ev e ku em hemî li gora vê hedîsê mecbûrê xebatê ne.

MEGER L'ÊM ACİZ Î?(833)

Le min boç zîz î umrim, çawekanim, mahîtabanîm?
Tewêlit bo çî kûj e, ya çî qewmawe, çî tawanim?

[21] Le pêşa pêşî tabûrî mujet, herdû birot keç bû
Delêy bo tîpî aşiq zulfeqar e, tîxî birranim

Kemendî zulfî xawit çunke bazûbendî parû me
Çi hacet waizî serzil be efsûn bestî destanîm!

Melamet bas biken, çun min xerîb û xanewêran im

Telîsmî gencî husnî to muemmay alemî kewn e
Le hellî wî be ser çû umrim û hêştâ ger ciwan im

Ke nermîn bawêşî to êşêk e bo qelbî mecrûhim
Be lence lê gerrê satê, hewa da tîflî giryanîm

Belê Şewqî ke Kurd e çawbexwên e, qet heda nada
Be xwênî çawekanim sûr buwe çakî girîbanîm

23 Kanûnî Ewwel 333(1917)

Qazîzade
M. Şewqî

(833) Nawnîşanî em helbeste le kovareke da be curêk nûsrabû ke manayekî nebû; ême wa de-
zanîn debê her b'em cure bixwênrêtewe: "Meger l'êm aciz î?"

PÎYESA KURDÎ(834)
MEMÊ ALAN(835)

Tîyatroya Kurdan fezîlete Kurdan noşî didit(836)

DU PERDE PÎYES

Esera E. Rehmî

EŞXAS:(837)

MEMÊ ALAN

LEWEND- Hevalê Memo, xulamê Mîr

ÇAVREŞ- Dayika Memo(838)

XEZAL- Jina Memo

PERDE VEBÛ

(Odekê Kurmancî xemilandî, bi berr û maforan raxistî. Dîwarê wê, çekêt Memo pê ve hilawîstî ne. Çar terefê dîwar doşek, balgî ne.)

-
- (834) Ev sernivîsar di eslê kovarê da bi zimanê Tirkî, "Kürdçe Piyes" hatibû nivîsîn. Ji ber ku pîyes bi Kurdî ye, me sernivîsar jî wergerand Kurdî û Kurdîya wê nivîsî.
- (835) Gerçî navê wê pîyesê "Memê Alan" e û navê mîrxasê wê yê sereke jî Memê Alan e, lê babetê wê ne çîroka "Memê Alan" a klasîkî ye. Nivîskarê hêja Evdîrehîm Rehmî, di nivîsîna pîyesê da awayê "lêanîn"ê bi kar anîye. Di zimanê bêjeyî da "lêanîn", ku bi Înglîzî jê ra tê gotin "adaptation", ev e ku mirov esereka bêjeyî bigire, li gora babetekî dî ji nû ve binivîse, yanî li babetekî dî bîne. Nivîskar jî çîroka "Memê Alan" a klasîkî girtîye, li gora babetê Şerê Selaheddînê Eyyûbî li dijê filan ji nû ve nivîsîye, tê da nexşên Kurdîtîyê û Îslamîyê bi kar anîne; bi kurtî, çîrok li babetekî dî anîye. Ji alîyekî dî ve, di pîyesê da ji alîyê zimanzanîyê ve hin şaşîyên çapê derketibûn. Mesela pevekek weha bû: "Neyaran serhedan girtine". Lê rastê wê weha ye: "Neyaran serhed girtine". Me di wergeranê da şaşîyên weha gişt rast kirin.
- (836) Noşî didit: Nîşan dide, dinumîne.
- (837) Eşxas: Piranîya "şexs" e. "Şexs" bi mana "kes" e.
- (838) Di eslê kovarê da ev rêz weha bû: "Dayika Memo- Çavreş". Rêza pey wê jî weha bû: "Jina Memo- Xezal". Lê belê çêtir e ku berê nav, paşê salix bê nivîsîn. Çawa ku nivîskar berê navê Lewend, paşê salixê wî nivîsîye. Ji ber vê yekê, me jî berê navên Çavreşê û Xezalê, paşê salixên wan nivîsîn.

MEMO

(Tenê) Belê. . . Îroke Mîr emir kirîye, xeza ye.(839) Neyaran serhed girtine. Zaryê Kurdan, meazellah dê di ber dest û piyên dijminan biçit. . .

Ez ji kêmtir im! Ma ez Kurmanc nînim! Ma namûsa her Kurdekî namûsa min nîne! Elbet. . . Elbet ez'ê biçim. Qîyamet rabit dîsa ez diçim. Xwîn seran bibit dîsa ez xwe nagirim.(840) Hetta Xezal jî min meni' biket dîsa ez nawestim.(841) Ez Memê Alan im. Mîrê Hekarîyan emir kirîye. Hem Sultan Selaheddîn şîrê xwe kêşaye,(842) li pêşîya temamê dinyayê westaye, Quds şerîf muhazeze diket. Umûmê filan berhev bûne ku ewê ji Îslamê bistînin. Cuhab ji Mîrê Hekarîyan hatiye,(843) em dê biçine harîkarîya wî. Îslam hemî li wê berhev bûne. Jibo çi? Elbet jibo xezayê. Mala Hekarîyan hemî çekê xwe bestine. Jibo çi? Elbet jibo xezayê. Ma ez ji wan nazdartir im! Ma xêra xezayê dê her jibo wan bit!

(Dayika Memo ji der da têt. Wekî kurê xwe weha pirrxeyan dît.)(844)

ÇAVRES

Kurê min, Xwedê xêr ket! Te çi bihîstîye tu weha pirrhîddet î, çavêt te weha sor bûne?

MEMO

Dayê, şîrê xwe li min helal bike! Dijminan ser li me rakirîye. Hatine Qudsê ji Îslamê bistînin. Û Mîr emir kirîye, xeza ye; dê biçine xezayê. Madem ez jî Kurd im û ez ji Alan im, bab û bapîrê min di vê rê da çûne, divêt ez jî di vê rê da biçim. Te şîrê sipî daye min. Şîrê xwe li min helal bike.

ÇAVRES

Kurê min, di rîya dînê xwe û di rîya welatê xwe da eger ez te helal nekim, Xwedê jî min helal naket. Eger tu îro neçî, sibê dijmin dê bêtin. Min tu jibo rojekê weha xwedan kirî.(845) Ku tu wî cîyî jibo dîn û welatê xwe bigirî, navê Kurdîtîyê, Kurmancîtîyê î'la bikî,(846) min şîrê xwe helal kir. Xwedê digel te bî.

(839) Xeza: Şerê dînî, şerê ku jibo amanceka dînî tê kirin.

(840) Xwe nagirim: Xwe ranagirim, li paş namînim.

(841) Meni' biket: Rîya min bigire, ji min ra bibe mani', ritim.

(842) Şîrê xwe: Şûrê xwe.

(843) Cuhab: Xeber, haydarî, cewab.

(844) Wekî: Dema ku, wextê ku.

Pirrxeyan: Bi xwîngermîyeka pirr, bi awayekî wisa ku xwîna wî pirr dikele.

(845) Xwedan kirî: Xwedî kirî.

(846) Î'la bikî: Bilind bikî.

[23] MECLİSA DUYÊ(847)

(Dengê derî têt.)

MEMO

Dayê, wê derî diqutin(heman dibezit). Ew kî ye? Ooo. . . Birayê Lewend, kerem ke. . . Kerem ke. . .

(Lewend ji der da têt.)

LEWEND

Esselamu aleykum!(Diçit milê Çavreşê)

ÇAVREŞ

Aleykumusselam, kerem ke rûnê xwarê(Lewend rûdinit). Ser serê min hatî, ser çavan. Tu qencik î, xweş î? Mal, biçûk çawa nin?

LEWEND

Xwedê ji te razî bit. Mal, biçûk destê te radimûsin.

MEMO

Ser serê birayê xwe hatî.

LEWEND

Serê te hezarsalî bit. Te xwe berhev kir, dadê destûra te da?

MEMO

Me jî heta nuha ew xeber dida. Dayika min şîrê xwe li min helal kir. Dê karê min biket. Xwedê hez ket em jî kengê biçin?

LEWEND

Îroke mirovek ji Başgalan hatîye. Go "Mîr heta Çolemêrgê çûye". Lazim e di vê hefteyê da em li Çolemêrgê berhev bibin.(848)

MEMO

Îroke xwe berhev bikin, sibê zû ca em rê biçin.

LEWEND

Destûra min bide, ez jî biçim xwe berhev kim.

MEMO

Li ser serê min hatî(Lewend diçit).

(847) Duyê: Diduyan.

(848) Ev pevek di eslê kovarê da weha hatibû çapkirin: "Lazim e di vê hefteyê em berhev bibine Çolemêrgê". Bi dîtina me, ew awa şaş e û ji şaşîya çapê pevek wisa derketîye. Ji ber vê yekê, me ew bi awayê rast nivîsî.

ÇAVREŞ

(Xwe bi xwe) Ya Rebbî, ewladê min emanetê te ye! Tu fîrset û silametîyê bidî'yê! (Temaşa Memo diket) Kurê min, Xwedê digel te bî! Ez biçim, karê zewada te bikim(Çavreş diçit).

MEMO

(Xwe bi xwe) Ey Xaliqê min, te çi lutfek mezin bi min ra kirîye, dayek xwedanhemîyet te daye min!(849) Çi ya wicdana min emir diket, ew pê razî ye. Çu caran nabit maniê şolan. Ez wê diçim ba Xezalê. . . Bûka hefteyekê ye. Ez bihêlim di cî da ma însaf e? Belê, însaf e. Lewra evînîya welatî ji hemî evînîyan mestir e. [24] Ew jî pê razî ye. Ez biçim xazî bibim, ca ew jî bibite herema xaziyekî. Lazim e ew jî fexrê biket.

(Piçek mulaheze diket. Wê wextê Xezal ji der da têt. Di destekî da desmal, çavê xwe paqij diket. Memo dest'î digirit, rûdinite xwarê.)

MEMO

Xezal, te xêr e? Tu bo çi digirî?

XEZAL

Ma hun naçin!

MEMO

Belê. Ji ber çûyina min lazim e tu bigirî!

XEZAL

Wekî tu çûyî, paş te ez dê çi bikim! Ma mimkun e jîna min! Wekî tu çûyî, ruhê min jî diçit. Min digel xwe bibe.

MEMO

Di şerê weha da şerm e jin digel me bên. Hem jî dayika min tenê ye. Tu dê çawa bihêlî!

XEXZAL

Ez şev-roj xidamî(850) ji dayika te ra bikim ez jê aciz nabim, ez jê têr nabim(rohnikan îzhar diket).(851) Ez dê çawa te bidim destê felekê, dê çawa ji te dûr bibim!

(849) Hemîyet: Pêjna welatevînîyê.

Xwedanhemîyet: Kesê ku xwedîyê pêjna welatevînîyê ye, kesê welatevîn.

(850) Xidamî: Xizmetkarî.

(851) Rohnik: Histirên çavan.

Îzhar diket: Nîşan dide.

MEMO

(Bi anheng) Îro heft e dawet kirî
Xezayê ez ji te kirî
Ez diçime ber kafirî
Xezala min, delala min, bes bigirî

XEZAL

Memo îro bû eskere
Evînîya me bû kesere
Tu min bibe digel xwe, here
Yan bikuje, yan bikuj paşê here

MEMO

Tu bes rohnikan bibarîne
Îro dijmîn li me kîn e
Westana min laiq nîne
Xezala min, delala min, bes bigirî

(Xezal nehişyar dikevit.)

PERDE DIKEVÎT

Mela Ehmedê Xanî hazretlerinin Kürd edebiyatında lââyemût bir mevki tutan bir şaheserleri olup, Kürd lisanının derece-i fasahat ve belâgatını isbat eden **"Mem û Zîn"** namındaki manzum romanları, inayet-i Barî ile **"Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti"** tarafından tab'ettirilmektedir. Kâğıdın ve tertibiye'nin tereffuu gibi manilere karşı âzamî fedakârlık ihtiyarına ve nefaset-i edebiyesiyle mütenasib bir surette neşrine karar verilmiştir. Kariîn-i kirama tebşîr eyleriz.

MİZGÎNÎ

Kitêba **"Mem û Zîn"**ê em wê tebi' diki; mizgînî li hemî Kurdan bit. Ê babetê mezinahîya kitêbê û sûreteke pîrr nefîs dê derkevit. Me guhdarî giranîya kaxidî û giranîya heqê murettiban nekir û bi fîdakarîyek mezin em derêtxin.

ADRES:

Babıâî Civarı Ebussuud Caddesinde
Necm-i İstikbal Matbaasında
"Jîn" İdarehanesi

TEVZİ MAHALLİ:

Babıâî Caddesinde Yeni Şark Kitabhanesi

ABONELERİMİZE

Abonelerimize gönderdiğimiz birtakım nüshaların vâsıl olmadığı şikâyeti, 5'inci nüshamızda merciinin nazar-ı dikkati celbedildiği halde hâlâ tevalî ediyor. Bu şikâyeti tekrar arzetmekle beraber, abonelerimize vâsıl olmamış nüshalar var ise numrolarını heman idareye bildirmelerini rica eyleriz.

Refîk-i mesaîmiz "Kürdistan" mecmuasının 4'üncü nüshası da intişar etmiştir. Birçok güzîde makaleleri hâvî olan mezkûr mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Haftalık Gazete'nin 36'ncı numrosu intişar etti. Pek mühim ve müfîd makalâtı hâvî olan işbu mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Sebîlürreşad cerîde-i İslâmiyesinin 396'ncı nüshası kıymetdar makalelerle intişar etti.

EMRAZ-I CİLDİYE VE EFRENCİYE MÜTEHASSISI DOKTOR ŞÜKRÜ MEHMED BEY

Hemşehrilerimizden Doktor Şükrü Mehmed Bey, pazardan maada her gün sabahdan akşama kadar, Galatasaray Mektebi karşısında Hıristaki ve nam-ı diğerle Said Paşa Hanındaki muayenehanesinde hastaları kabul ve en mü-kemmel usullerle tedavi eder.

Telefon: Beyoğlu, 1812

WERGERANÊN JÎMAREYA 15'AN



15'İNCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

BİR MEKTUP

Adana, 4 Mart 335(1919)

Saygıdeğer Beyim Efendim,

"Jin" dergisinin 13'üncü sayısını aldım. Göçmenlerin durumu hakkında mektup gönderilmesini emir buyuruyorsunuz.(852) Ben bu cümle üzerinde biraz durdum. Bana biraz garip geldi. Aslında, elde belgeler bulunduğu takdirde yayında bulunmak daha uygun ise de, bugün göçmenlerin durumlarını, her yönden durumlarını düşünmek de gereklidir. Belgeleri araştırmakla işi sürüncemede bırakmak kesinlikle uygun değildir.

Ben, emriniz üzerine, zavallı "Altı İller"den(853) üç ilin(854) mağdur halkı hakkında yüce zatınıza biraz bilgi vereceğim. Ama ne yazacağımı kestiremiyorum. Çünkü bunlar o kadar düşmüş, o ölçüde güçsüzleşmişlerdir ki, sefaletlerini ifade edecek bir sözcük dünyada yoktur sanırım.

Eski nüfuslarının beşte biri oranında kalan bu insan türünün en talihsiz evlâtları, bugün ancak birer insan iskeletidirler. Babasını, kardeşini vatan uğrunda Köprüköy'de, Sarıkamış'ta, Turan yollarında(!) feda eden öksüz çocuklara rastladıkça ağlamamak olanaksızdır. Bunlar, kışın şiddetli günlerini Seyhan ırmağı üzerindeki köprünün ıssız ve nemli taşları üzerinde dilenmekle, gecelerini de harabeye dönmüş birtakım evlerde ve arsalarda çamur içinde inleye inleye geçiriyorlar. Hepsinin fersiz gözleri dünyaya veda etmeye, güçsüz elleri bedenlerinden ayrılmaya yüz tutmuş durumdadır. İnsan bunlara baktıkça insanlıktan nefret etmek, vahşete dönmek ve gazetelerin sütunlarını dolduran XX. yüzyıl hakkındaki alkışlara karşı başkaldırmak ister. Bilmem ki azizim, dünyaya ne oldu! Gittikçe geriye, vahşet dönemlerine doğru mu dönülüyor! İnsanlık buna mı derler!

Çarşıda üç para(855) değerinde bile olmayan, yevmiye olarak bu zavallılara verilmekte olan üç kuruş da, beş aydan beri verilmemiştir. Ermenilere ise yevmiye bir mecidiye(856) verildiğini de, ibret için dikkatinize sunarım. Ben burada bir söz söyleyeceğim; beni mazur görün: Acaba Müslüman olduğumuz için mi baştan başa üzücü olan bu durumlara uğruyoruz?

Felâketler gelince birbiri üzerine gelir:

Ülkelerinde namuslulukları ve iyi ahlakları ile tanınan ve her lekeden arı olan bu zavallıların burada ahlakları da bozuldu. Bir zamanlar yürekliliği, yiğitliği, cömertliği ve ahlakı birbiriyle bağdaştıran zavallı "Altı İller" halkından göçmen olanlarını gözümün önünde görüyorum. Şimdi cılız, bir deri bir kemik, güçsüz olmakla birlikte ne yazık ki hiç bir şeyle telâfisi müm-

(852) 769 numaralı dipnota bakınız.

(853) 770 numaralı dipnota bakınız.

(854) 771 numaralı dipnota bakınız.

(855) 772 numaralı dipnota bakınız.

(856) 773 numaralı dipnota bakınız.

kün olmayan ahlaklarını, kişisel çıkarlarını düşünen birtakım yiyici ve yol-suz memurlar bozmuşlardır.

Dilenmeye alışmamış, akrabalarını millet ve devlet uğrunda feda eden zavallı yaşlı kadınların üç kuruş yevmiye için hükümet kapısındaki yürek parçalayan durumlarını görürsen, dünyadan nefret edersin. Vallahi doğru söylüyorum; yedi nüfustan oluşan bir aileyi sahipsiz bırakmaya yolaçmasaydı, ben intiharı bu durumu seyretmeye yeğlerdim.

İşte sana bir örnek: Haydaranlı Emin Paşa!

O Emin Paşa ki, geçen genel badirede(857) Bayezid sınırında aşiretinin bir bölümünü feda etti; o Emin Paşa ki, ata her binişinde yanında yüz silâhlı atlı bulunuyordu; o Emin Paşa ki, her gün yüzlerce misafirini iyilikler yaparak ve lütufta bulunarak kabul ederdi; bugün cılız, bir deri bir kemik, perişan, güçsüzdür. Oğlunun giysilerinden bir iplik çekilse yüz yama birden yere düşer.

İşte, memleketteki zenginliğine göre öbürlerini de bununla karşılaştırınız.

Bununla birlikte, her yerde göçmenlerin durumu buradakilerinden fena olduğundan da hiç kuşku duymuyorum. Konya'dan almakta olduğum mektuplar, bu sanımı pekiştirdi. Bu nedenle, "insanım, insanlara yardım ederim" diyen gösteriş sahiplerine elinizden geldiği kadar bağırınız. Yeter! İnsanlığa da, dünyaya da yuh!.

Hele sorunun bir yönü için sizden özel bir ricam vardır:

Mart sonlarına kadar bu zavallıların, baykuşlara yuva olan viranelik vatanlarına gönderilmeleri tasarlanmaktadır. Bunların dönüşleri için gerekli tedbirlerin alınması konusunda saygıdeğer **Kürdistan Cemiyeti**'nin dikkatini çekiniz. Orların tarım mevsimi, bilindiği gibi geçmek üzeredir. Bu nedenle, artakalan nüfuslarını da yok etmemek için zamanında gönderilmeleri gerekir.

Bu yazdıklarımındaki üzüntüden gelen sertliği bağışlayınız. Çünkü dört buçuk yıldan beri göçün acı, amansız darbeleriyle yarılıyız.

Bir Kürd Genci

(857) 775 numaralı dipnota bakınız.

WILSON PRENSİPLERİ VE KÜRDLER

İnsanlığı vicdan mahkemesinin adalet ve hak dağıtan huzuruna çağıran Amerikan Cumhurbaşkanı Sayın Wilson'ın insanseverce konuşması, yıllardan beri zorbalık elinin zalim darbeleri altında inleyen mazlum ve haksızlığa uğramış ulusların ve halkların her an kanayan ve sızlayan yaralarına onulmanın başlangıcı sayılan pansuman etkisini yapmış; ümitsiz ruhlara, yüzyılların anlayışının ürünü olan "egemenlik galip gelenindir" ilkesinin düştüğünü ilân edip, uygarlık tarihinde insanlığı mutluluğun en yüksek zirvesine ulaştırabilecek en önemli ve eşsiz devrimi yaratmakla yeterli bir teselli esintisi serpmiş gibi bir izlenim yaratmıştı.

Savaşın başlangıcında herhangi bir nedenle savaş alanına atılan ve ihtiyaçların oluşturduğu ejderhanın yıkıcı pençeleri altında ezilmesine rağmen benzeri görülmemiş harikalar yaratan ve kahramanlıklar gösteren Osmanlı milleti, yaşam hakkını güven altına alan böyle bir sağlam güvence karşısında kan dökülmesini gereksiz sayarak düşmanlarına barışçı elini uzatırken; atalarının ve evlâtlarının hiç bir şekilde affedilmez ihmalleri ve kayıtsızlıkları yüzünden ne yazık ki tarihsel hakkı mitolojik bir hayal, diline ve geleneklerine bağlılığına rağmen ulusal varlığı güldürücü bir masal sanılan soylu Kürd halkı da, duyduğu bu uzaktan gelen sesin büyüleyici anlamı önünde, uzanmış olduğu gaflet yatağından başını kaldırır kaldırmaz, kendisine yüzyılların armağanı olan yurdunun mahrem koynuna hiç bir yabancıнын sokturulmayacağına tam olarak güvenmiş ve uygarlık çağı olan XX. yüzyılın kurtarıcı yıldızını saygı ile ve yücelterek selâmlamaya başlamıştı.

Fransa'da toplanan İtilâf Devletleri Sıkıyönetim Askerî Mahkemesi'nin(858) yenilgiye uğramış milletler ve dolayısıyla Osmanlılar hakkında vermekte olduğu kararlar arasında, her avuç toprağı ataların kanı ile yoğrulmuş bulunan, Kürd'ün irsi ve meşru mülkü olan, nüfusunun ezici çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu sevgili Kürdistan'ımızın da, —Kürdlerin Müslüman olması suçlamasıyla olsa gerek— Ermenilerin emri ve egemenliği altına verileceğinin olası bulunduğu, birbirini izleyen yayınlarla duyurulmaktadır.

Bu söylentilerin doğruluğuna inanmamakla birlikte, bu konuda birkaç söz söylemeyi uygun buldum:

(859)

Şuna inancım ve kanım vardır ki, durumun almış olduğu bu kaygılandırıcı biçim karşısında, ya ölmek ya da tam anlamıyla yaşamak isteyen Kürdler ümitsiz değil, üzgündürler; durumun sonucunu bekliyorlar.

(858) 778 numaralı dipnota bakınız.

(859) 779 numaralı dipnota bakınız.

Bugüne kadar itaat sınırları içinden ayrılmayan bu ulus, dinine olan aşırı bağlılığın etkisiyle, Padişah'tan çok Halifeye kulluk etmiştir.(860) Doğuştan birçok üstün ve savaşçı nitelikler taşıyan bu ulusun herhangi bir hakaret ve haksızlığa tahammül edeceğine, yalnız anlama yeteneklerini kaybedenler ile basireti hırs perdesi ve gaflet örtüsü ile kaplanmış olanlar inanabilirler! Hiç kuşku duyulmasın ki herhangi bir Kürd, yaşam ilkesi olan

**”Şu misafirhaneden göçmek ebedî ömre kavuşmak iken
Biraz gecikmek için değer mi insan hakaret görsün!”**

uyarıcı haykırış önünde namus ve onurla ölmeyi aşığılanma ve esaret altında sürünmeye tercih etmekte zerre kadar tereddüt etmeyecektir.

Bu nedenle, Kürd’ün kahramanca ve mertçe tavırlarına yakından tanık olan Ermeni vatandaşlarımızın da, böyle tehlikeli bir oyunda fazla açgözlülük göstermemelerini, komşu olan her iki ulusun gelecekteki çıkarları adına gerekli sayarım.

Taksim, İhsan Nuri

1889 YAZIMINA GÖRE VAN İLİNDE YAŞAYAN KÜRD VE ERMENİLERİN KONUT VE NÜFUSLARININ SAYISINI BELİRLEYEN CETVELDİR(861)

Van ilindeki Kürdlerin ve Ermenilerin konut ve nüfuslarının sayısını belirleyen bu cetvel, Batı eserlerinden alınmış olduğu için, buraya aynen alınması uygun görüldü ise de, yanlışlığı nedeniyle ve bilgisizlikten doğan yanlışları olanak bulduğumuz ölçüde düzeltmeyi zorunlu saydık:

Cetvelde Kavar ilçesindeki Kürdlerin nüfusu 1070, Ermenilerin nüfusu ise 5406 gösterilmektedir.(862) Bu pek acayip ve garip bir durumdur. Kavar’da(863) Ermenilerin sayıca üstünlükleri hiç bir tarihte yüzde 30’dan fazla bir oran oluşturmamıştır.

(860) 780 numaralı dipnota bakınız.

(861) Burada sözü edilen cetvel ile ondan sonraki iki cetvel derginin aslında yer aldıkları için, biz burada ayrıca onlara yer vermeye gerek görmedik. Sadece, üçüncü cetvelin sonunda yer alan ve birinci cetveldeki bazı sayılara ilişkin olan açıklamayı bugünkü Türkçeye çevirmekle yetindik.

(862) 815 numaralı dipnota bakınız.

(863) 816 numaralı dipnota bakınız.

Hele en garibi de Müks meselesi. Bu istatistikler bize, Kürdlerin Müks'teki sayısını 2754, Ermenilerin sayısını ise 4253 olarak gösteriyor. Oysa Ermeniler Müks'te yüzde 40'lık bir nüfus yoğunluğuna sahiptiler. Fakat çoğunlukları kiracı oldukları için yöre halkından sayılmazlardı.

(Devamı var)(864)

JİN

KÜRDÇE ÜZERİNE

— 2 —

"Yayın yöntemi"ne ilişkin görüşü ikinci yazıya bırakmıştım. Fakat bu yönteme ilişkin ayrıntılı bilgiler vermeden önce onun temelini oluşturan bazı işlerden söz etme zorunluluğu vardır. İlk iş olarak, belki de çok söylenmiş ve dinlenmiş birkaç sözü yineleyeceğim. Bana göre bu, gereksiz bir yineleme değildir:

Biz dilimizi iyileştirmeye çalışmak isterken en çok dikkat ve uzak görüşlülüğü gerektirecek nokta, harcamamız gücün doğa kanunlarına uygun düşmesidir. Doğal kanunlarla çelişen faaliyetler yok olmaya mahkumdur. Aşırılıklar, halk arasındaki deyimlerle yorgana göre ayak uzatmamak, hüsrana davet eder. Bundan başka saptanacak çalışma biçiminin zamanın ve durumun gereklerine uygun olması, ulustaki fikir akımları ile ters bir hareket yönüne sahip olmaması kesinlikle gereklidir.

Bu nedenle, gitmek istediğimiz yola tam hazırlıkla çıkmak ve her adımdan sonra bir adım sonraki boyutları ve mesafeleri, ilk adımların çevrede yarattığı etkileri pek derin ve inceden inceye gözden geçirmek ve gelişmelerin göstereceği gerekli ve zorunlu durumlara uygun faaliyette bulunmak zorunluluğunu hiç bir zaman unutmamalıdır.

Şurası da asla hatırdan çıkmasın ki, bizde dil sorunu, aslında pek çapraşık, çok güçlükleri olan bir çalışma alanıdır. Dilimizin bugünkü durumu, bizi, göğüslenmesi gerçekten pek büyük emeklerin sarfedilmesiyle mümkün olacak yığın yığın güçlüklerle karşılaştıracaktır. Belirlenen hedefi gerçekleştirmek için gösterilmesi gereken olağanüstü ve sürekli sebatın yanında, elimizdeki maddî olanakların azlığı düşünüldükçe ümitsiz olmamak mümkün değilse de, doğal ve mantıka uygun bir çalışma yöntemi izlendiği takdirde, harcanan çabaların, geç olsa bile başarı ve gelişme yönünde verimli olacağı kuşkusuzdur. Bizden önce aynı yolda yürümüş ulusların başarıyla amaca ulaşmaları, bizim için bir teşvik vesilesi oluşturmaktadır.

Bir nokta vardır ki, yüklenmek istediğimiz bu büyük çalışma yükünü kaldırabilme konusunda bize güç ve güven veriyor:

(864) 817 numaralı dipnota bakınız.

Bizden önceki uluslar, dil ve tarihlerini tesbit edip toplayarak yazarlarken, ellerinde, bugünkü uygarlık gelişmelerinin çalışmalarımızın önüne serdiği gelişmiş araçlar yoktu. Fakat bu büyük ve önemli yoksunluklar, onların başarıya ulaşmalarına engel olamadı. Gerçekten o zamanlar ne dilbilim bugünkü gelişmişlik ölçüsüne ermişti; ne de bu yoldaki çalışmaları kolaylaştıran teknik araçlar ve yayınlar bugünkü bollukta idi. Buna rağmen, dil ve tarihini düzenleyip de başarıya ulaşamamış bir ulusa Yerküremiz üzerinde rastlanamamaktadır.

Bize gelince; başarıyı sağlayacak ya da kolaylaştıracak eserlere fazlasıyla sahip bulunuyoruz. Atacağımız her adım, uygarlık çağı olan XX. yüzyılın tüm bilim ve kültür araçlarıyla yüreklendirilip pekiştirilecektir. Aslında amaca ulaşınca kadar çok zaman geçecek; fakat düşünelim ki ulusların yaşamı düşünülünce zaman birimi gün ve yıl değil, ancak yüzyıl ya da yüzyıllardır.

Bu işte bizim yapacağımız şey, güçlerimizin hatta bir zerresini boşuna harcamamak, çalışmamızın her zerresine karşılık mutlaka bir başarı elde etmeye çalışarak hemen mücadele ve çalışma alanına atılmaktır. Bu da, her işin, "Levh-i Mahfuz"(865) düzeyinde başarılı olan bir programa sahip olmakla mümkündür. Öyle bir program ki, harekete başlanacak dakikadan başarı ile kucaklaşınca kadar atılacak önemli adımları, çok gerekli olan temel ayrıntılarla birlikte içersin; ve uygulamada küçük bir sapmaya bile elverişli olmasın. Bir işte programsız başarıya ulaşılacak dönemlerden çok, pek çok uzakta yaşadığımızı hatırlatmanın yararsız olmadığına inanıyorum.

*

Şimdi de, dilin elimizdeki hammaddelerinin nicelik ve niteliklerinden biraz söz etmek gerekiyor:

Dilimizin, bugünkü ihtiyaç ve anlayışlara göre bir dil niteliğini taşıması için sahip bulunması çok gerekli olan esaslardan, halen belirli bir kısım insanlar tarafından ve fakat ilkel koşullar altında konuşuluyor olmasından başka hiç birine sahip olmadığı bir gerçektir.

Bu sözlerimle, dilimizin sözlüğünden, dilbilgisinden ve edebiyatından, ulusal ihtiyaçları yeterince karşılayabilecek, derli toplu ve basılmış bir sermayeye sahip olmadığımızı anlatmak istiyorum.

Birçok lehçelere sahip olan Kürdçemizin bazı bölümlerine ilişkin Rusça, İngilizce, Almanca ve Fransızcada birkaç inceleme, bir-iki ufak sözlük ve dilbilgisi kitabı yayınlanmışsa da, Kürdistan gibi bir bölgede ve Kürdler gibi bir millet arasında, dili ya hiç bilmeyen ya da pek az anlayabilen Batılılar tarafından pek yüzeysel incelemelere dayanılarak yazılan bu eserlere büyük önem vermek doğru değildir. Böyle olmakla birlikte, şurası inkâr edilemez ki bu eserler, sağlıklı bir inceleme usulünü ve araştırma yöntemini ve herhangi bir araştırma ürününün en esası ve inceden inceye sıralanıp düzenlenmesini

göstermek gibi özel üstün nitelikler taşımaları bakımından, benzeri çalışmalarda örnek alınmaya lâyıktırlar. Bu yönleriyle ve ayrıca birçok karşılaştırmaları içermeleriyle, dil alanındaki çalışmalarımıza çok değerli katkılarda bulunabilirler ve fakat hiç bir zaman esas olamazlar.

İkinci olarak, eski ve yeni Kürd yazarları tarafından hazırlanmış dilbilgisi kitapları ve bir-iki sözlük varsa da, bunlardan sağlanacak yarar sınırlı bir ölçüde kalacaktır. Bir de Kürd edebiyatçıları ve şairleri tarafından yazılmış ve bir kısmı usulen toplanıp kitap halinde yazılmış divanlar, şiirler ve beyitler vardır. İstisnaları bulunmakla birlikte, bu divanların ve şiirlerin hemen hemen hepsi, ulusun gerçek dili olan halk dilinden çok uzak, ve yazıldıkları çevreye ve zamana göre çoğunlukla Arapça ve Farsça sözcüklerle doldurulmuş, garip birer karışımdırlar. Varlıklarından vazgeçilmesi mümkün olamamakla birlikte, bu gibi eserlerden sağlanacak yarar sınırlıdır.

Üçüncüsü ve en önemlisi, ulusun avamının kendi belleğinde sakladığı hazinedir.(866) Bugünkü işlerde başarıya ulaşmak, bugünün anlayışlarına uygun çalışmakla mümkündür. Günümüzde genellikle kabul edilmiş bir kural vardır; o da, "ulusun öz dili, o ulusun aydın olmayan kitlesinin ve özellikle yaşlı kadınlarının konuştuğu dildir" kuralıdır.

Bu nedenle ben de, dilin toplanıp yazılmasında, avam kitlesinin kabul ettiği usullerin ve sözcüklerin esas alınmasını istiyorum. Bu, gerçek bir hazinedir. O bereketli kaynağın içeriğini ele geçirmeyi başarısak ve ele geçirdiğimiz malzemeyi en son bilimsel kurallara uygun bir biçimde düzenleyip kaleme almayı da başarısak, hiç tereddüt etmeden iddia edebilirim ki, bugün Doğu'da piyasada olan dillerin çoğunluğundan daha zengin bir yazı ve konuşma diline az zamanda sahip oluruz.

*

Şimdi, bu çeşitli kaynaklardan nasıl yararlanılmasını tasarladığımı arzede-
debilirim:

1- Başlıca dil sorunu ile belirli bir plan içinde uğraşacak bir daimî kurula gerek vardır. Bu kurul, en doğal olarak, **Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti** yönetim merkezini kendisine çalışma yeri olarak almalı; araştırma ve incelemelerinde derneğin yardımından en büyük ölçüde yararlanmalıdır.

2- "**Dil Komitesi**" gibi basit bir ad ile anılacak olan bu kurulun üyeleri, değişik Kürd lehçelerinden bir ya da birkaçını bilmeli ve kurul, mümkün olduğu kadar öğrenim görmüş kimselerden oluşmalı; ayrıca, yabancı dil bilen kimselerden birkaçı, bu kurulla birlikte çalışmak üzere kurulun yanına verilmelidir.

3- Kurul, çalışma biçim ve zamanını kendisi belirlemelidir. Özellikle sayın üyeleri kendi özel işleriyle ya da öğrenimleriyle meşgul olacaklarından, komitenin çalışmaları belirli bir çerçeveye içinde yapılmak gibi sınırlamalara tabi

(866) Avam: Arapça olan bu sözcüğün Türkçe karşılığı bulunmadığı için biz de burada sözcüğü aynen aldık. Sözcüğün anlamı şudur: "Toplumsal alt sınıflarına mensup, çoğunlukla öğrenim görmemiş, okuma-yazmaları olmayan insanlardan oluşan topluluk".

tutulmayıp, üyelerden her biri, çalışma dalına ait belgeleri ve evrakı istediği yere götürürebilmeli; ancak elde edilen sonuçların saptanması ve karara bağlanması, genel toplantılarda görüşmeler yolu ile yapılmalıdır.

4- Komitenin ilk ve en önemli görevi, dilin sözcüklerini toplamak ve kaydetmekten ibaret olmalıdır:

A- Seçilecek herhangi bir dildeki bir sözlük kitabı esas alınarak, buna göre her sözcüğün her bir Kürd lehcesindeki karşılığı yazılmalıdır.

B- Her sözcüğe karşılık elde edilecek birkaç sözcük arasından, inceleme yolu ile kulağa en uygun geleni, karşılığı aranan sözcüğün Kürdçesi olarak kabul ve öylece özel defterine kaydedildikten sonra, aynı anlama gelen öbür sözcükler de, yine kulağa uygunluk dikkate alınmak koşulu ile, belirlenecek bir sıraya göre birinciden sonra yazılmalıdır.

C- Kürdçede var olup da esas aldığımız sözlükte karşılığı bulunmayan sözcükler, aynı koşullar içinde ve alfabetik sıra ile diğer bir deftere kaydedilmelidir.

D- Esas sözlükte var olan ve fakat Kürdçede karşılığı bulunmayan sözcükler de alfabetik sıraya göre üçüncü bir deftere geçirilmeli ve ondan sonra, aşağıda açıklanacak kaynaklara ve köklere başvurularak karşılıkları belirlenip konulmalıdır.

5- Komitenin sayın üyelerinin hafızalarındaki sözcüklerin yukarıda sunulan koşullar içinde toplanmaları ile meydana gelecek olan sözlük kitabı, mümkün olduğu kadar bütün Kürd lehçelerinin sahip bulunduğu sözcükleri içerecekse de, dilin konuşulduğu bölgelerdeki halk arasında, hatta komitedeki zatların bilgi alanları dışında birçok sözcüğe rastlamak pek doğal olduğundan, ayrıca değişik bölgelerde sözcük toplama işiyle uğraşacak kimselein sağlanması en önemli işlerdendir. Bundan başka şu üç madde, sözcük toplama sorununda yararlı ve değerli kaynaklara işaret eder:

A- Ahlakı uygun olsun ya da olmasın tüm atasözlerinin toplanıp yazılması.

B- Ahlakı uygun olsun ya da olmasın tüm hikâye, masal ve boşınanların aynen toplanması.

C- Halk arasında dilden dile dolaşan Kürdçe beyitlerin ve her çeşit şiirlerin hangi konularda olurlarsa olsunlar toplanıp incelenmesi.

Gerek bunlar ve gerekse köşe-bucakta kalmış sözcüklerin toplanması için düşünülecek çareler arasında, değişik lehçelerin konuşulduğu bölgelere, dil konusunda bilgi sahibi olan aydınları görevlendirip göndermek akla gelirse de, derneğin şimdiki olanakları ile bunun yürütülebilmesi mümkün görünmediğinden, bu amacı gerçekleştirmek için şöyle bir düzenleme yapmak mümkündür:

a- Yukarıdaki koşullar altında meydana getirilen sözlük kitabında bulunmayıp da halk arasında kullanılan sözcükleri, taşıdıkları anlamları da ayrıntılı olarak ve örneklerle açıklamak koşulu ile, komiteye bildirecek kimselere sözcük başına uygun bir parasal ödül verilmesi.

b- Atasözlerini kapsamak üzere düzenlenip yayınlanan kitapta kayıtlı bulunmayan atasözlerini, onları doğuran olayların öykülerini de yazmak üze-

re komiteye bildirecek kimselere daha yüksek miktarda bir parasal ödül verilmesi.

c- Hikâye, masal ve halk türkûleri için de aynı tarzda hareket edilmek ve ayrıca, İstanbul'da sayıları pek çok olan Kürdlerle bu amaç için ilişki kurulmalı ve sürekli ilânlarla, taşra okuyucularının bu konuda yardımları rica edilmelidir.

6- Bu kaynakların hepsine başvurulduğu halde bile, bir bilim ve teknik dilinin sahip olması zorunlu olan birçok sözcük ve terimin eksikliği pek hissedilir bir durumda göze çarpacaktır. Buna birkaç çare vardır ki bazı sakıncaları da içermektedir.

Bunlardan birincisi, Farsça ya da Arapçaya başvurarak ihtiyacın karşılanmasıdır. Ne var ki, dili komşu dillerin egemenliği altına sokacak ve sonuç olarak da "seçkinler dili" ve "halk dili" gibi ucubeler doğuracak olan bu seçeneğin seçilmesine ben sonsuza kadar karşıyım.

İkincisi, kısmen Pehlevî, Zend, eski Farisî gibi dilimizin kökeni ile ilişkisi olan dillere başvurmadır. Bunda, ilk seçenekteki kadar sakınca yoktur. Ancak, pek eski zamanların kalıntıları olan bu dillerin ihtiyacımızı yeterince karşılayabileceği kuşkuludur. Bununla birlikte, bu dillerden yararlanılmalıdır.

Üçüncüsü ve en doğalı, Almanların yaptığı gibi, belirtilmek istenilen anlam ile tam ilişkisi bulunacak biçimde birkaç sözcükten bileşik sözcükler oluşturulması ya da Kürdçede bol miktarda bulunan ve zarf, zaman, yer, öznellik gibi kavramları belirleyen edatlardan uygun olanlarının sözcüklerin başına ya da sonuna eklenmesiyle bu gibi terimlerin oluşturulması usulüdür.

Bu usulü, dile istenilen zenginliği vermeye elverişli görüyorum. Ayrıca dilimizdeki isim tamlamalarını ve sıfat tamlamalarını birer isim kabul etmek de, pek zengin bir kaynağın oluşmasını sağlar.

7- Komite, yeni bulduğu ya da bileştirme yolu ile yürürlüğe koyduğu sözcükleri her yılın sonunda basıp yayınlamalı ve asgarî beş yılda bir sözlüğünü yeniden basmalıdır. Bunun gibi, atasözleri dergisini de yeni bilgilerinden yararlandırarak, uygun zamanlarda yeniden düzenlenmiş dergiler yayınlamalıdır.

8- Komitenin çıkaracağı yayınların net gelirleri üyelere hediye olarak verilmelidir.

9- Dilin dilbilgisini düzenlemede, en büyük dil ailesinin temel alınması en kestirme ve doğal bir yoldur. Zamanımızda bu hak, Kuzey Kürdçesindir. Bu nedenle, bu amaç için Hakkâri ve Bohtan lehçesinin tercihini tavsiye edebilirim.

Bunda gereksiz bencilliklerde bulunmak, ulusun yaşam hakkına suikast düzeyinde bir cinayettir. Bu nedenle, ulusal gelişmeyi isteyen her Kürd, idealinin büyüklüğü karşısında pek küçük kalacak bu gibi bencilliklerden sakınmalıdır. Varsayalım ki bazı muhalefetler ortaya çıksa bile, o durumda dahi girişimciler, kendilerince saptanmış olan belirli hedefe doğru tereddütsüz ola-

rak ilerlemekten çekinmemelidirler. Yalnız sebat ve ayak diretmesi ile tereddütsüz olarak bir fikri izlemektir ki bu gibi büyük işlerde başarının güvencesi olur.

Geriye kalan en önemli konu, bu kadar fedakârlık yapılması ile elde edilecek olan sonucu kamuya mal edebilmektir. Benim düşündüğüm genelleştirme yöntemi pek sadedir. İşte "yayın yöntemi" adını verdiğim düzenleme budur. Şöyle ki:

Dernek, çıkaracağı tüm gazetelerde Kürdçe yazıları, yalnızca komitenin kabul ettiği dil ile yazmalıdır. Bunda gerçek bir inatla sebat ederek, her ne pahasına olursa olsun belirlenmiş esastan zerrece sapmamalıdır. Hele, itirazları dinlenilmeye dahi değmeyen unsurların alacağı durum ve tavrı, dönüp bakmaya bile değer görmemelidir.

Bir yandan, ilk elde edinilmesi gerekli olan bilgileri içeren küçük kitaplar yazdırarak yayınlamalı ve her tarafa bedava olarak dağıtmalı; bir yandan da, yüksek düzeydeki bilimsel ve teknik eserleri basıp yayınlayarak, ulusun aydın tabakasını bu amaç çevresinde toplamaya gayret eylemelidir.

*

Sevgili millettaşlarım! Dilimizin iyileştirilmesi ve kamuya yaygınlaştırılması konusundaki benim tasarılarım, —isterseniz bunlara hayal kurma deyiniz— bu saydıklarımdır. Bakalım siz ne düşünüyorsunuz. Bu düşüncelerinizden öteki kardeşleri de haberdar etmenizi bekliyoruz. Sevgili "Jîn", hepimizi dinleyecek kadar iyilikseverdir.

Harf sorununu da başka bir zaman konuşacağız.

28 Mart 335(1919)

Kurdîyê Bitlîsî

KÜRD TARİHİNDEN BABAN HANEDANI

(DEVAM: 4)

Yazarı:
Aziz Yamülkî

Baban Hükümdarı Süleyman Paşa, bu iki ordunun harekâtı sırasında gerçi ülkeyi işgale uğramaktan kurtarmışsa da, Beylik içinde meydana gelen bir ihtilâlde, Qelaçolan(867) yıkıntılarında kalıntıları hâlâ bulunan büyük konağında 1159 (868) yılına rastlayan pek fırtınalı bir gecede uyurken, harem bahçesine bitişik bir dut ağacından atlayarak içeriye giren Feqî İbrahim adında bir serserinin hançeriyle şehit edilmiştir.

Bugün orada hükümet konağı olan konağının bazı temel yıkıntılarından başka bir şey ortada kalmadığı halde, o bilinen dut ağacı esrarlı bir şekilde hâlâ ayaktaadır.

Feqî İbrahim adındaki serserinin yakalanması sırasında elindeki kanlı hançeri ile başının kesildiği yer de ziyaretçilere gösterilmektedir.

Qelaçolan yöresinde, geçmişin şanlı anılarını günümüze aktaran pek çok yıkılmış bina enkazı, bunlardan ayrılmış birçok iri taşlar, mezarlıklar, birçok büyük ve yüzyıllık ağaçlar, çevresindeki dağların arasından süzülüp giden Karaçolan suyu ve bu suyun sağ kıyısındaki tepelerde hükümdarların mezarlarını içeren cami ve caminin havuzu olduğu söylenen büyük bir çukur, yüksek bir tepe üzerinde ve çevresinde Beyliğin hükümdardan sonra en büyük adamı olan ağaların ve bunların adamlarının mezarları, o zamanki kalkınmanın örneği olan Alay Çavuşu Mahallesi ile cami civarındaki geniş alanı birbirine bağlayan büyük köprünün su üzerindeki ayaklarının kalıntıları, şimdiki Karaçolan denilen pek küçük köyün kuzeydoğusunda yüksek dağın üzerinde bulunan asıl Çudalan Kalesinin yıkıntıları gibi şeyler vardır.

Günümüzde Süleymaniye'de bulunan Alay Çavuşu adıyla anılan mahalenin o zaman Qelaçolan'dan gelen Alay Çavuşu mensupları tarafından kurulduğu ve alay çavuşlarının görevinin de savaşlar sırasında hükümdarın bollarını çalarak herkese silâh başı emrini vermek olduğu söylenmektedir.

Hükümdarların mezarlarını kapsayan, küçükçe yapılmış bir kubbenin, çevre duvarlarından başka bir tarafı korunamamıştır. İçindeki mezarlardan, özellikle Feqî İbrahim tarafından şehit edilen Süleyman Paşa'nın mezarı öbürlerine oranla daha iyi korunabilmiştir. Ben bu mezarın toprağa gömülmüş taşlarını bizzat meydana çıkartarak olabildiğince temizlettikten sonra aşağıdaki yazılarını okunabilecek duruma getirmiştım; ne yazık ki tarihini okunamayacak kadar dökülmüş bulmuştum; taşlarda bulunup da okunamayan yerler nokta işaretiyle gösterilmiş ve imlâlar aynen yazılmıştır:(869)

(867) 822 numaralı dipnota bakınız.

(868) 823 numaralı dipnota bakınız.

(869) 824 numaralı dipnota bakınız.

LÎ SER ZIMANÊ KURDÎ

— 2 —

Min dîtînên xwe yên li ser "awayê weşanan", ji nivîsara diduyan ra hîştîbûn. Lê belê, berî ku ez qala detayên wî awayî bikim, pêwîst e ku ez qala hin karên dî bikim, ku ew kar bingeheên awayê weşanan in. Hin peyvên ku heta nuha gelek hatine gotin û hatine bihîstin, ez'ê berê wan peyvên tekrar bikim. Bi dîtina min ev nabe tekrareka zêde:

Dema ku em bixwazin jibo başkirina zimanê xwe bixebitin, divê ku em ji her tiştî pirrtir bala xwe bidin vê nuqtê ku, ew hêzên ku em'ê xerc bikin pêwîst e ku li qanûnên tebîet bên. Xebatên ku di navbera wan û qanûnên tebîet da dihevi hebe, mehkûmên zewalê ne. Têvgerên dersînor, bi peyva gelî dirêj kirina lingan ne li gora palasê, dibin xundekarên zîyanê.(870) Ji bil vê yekê, ew awayê ku jibo xebatê bê bijartin, qutûbîrr divê ku li gora daxwazên rewşê û demê be, û berê xwe nede bergehekî çewtê wan cereyanên ramanî yên ku di nava netewe da hene.(871) Ji ber vê yekê, divê ku em çu car ji bîr nekin ku, em mecbûr in bi hazîrîyeka temam derkevin ser wê rîya ku em dixwazin tê da biçin; her gaveka ku em davêjin, em mecbûr in tesîrên wê yên li hawirdor pirr kûr û dûr qontrol bikin; gava ku em'ê paşê bavêjin, em mecbûr in mesafa wê bipîvin; ew daxwazên zerûrî yên ku şol û rewş dixwazin, em mecbûr in xebata xwe li wan bînin.

Bila ev yek jî qet neyê ji bîrkirin ku şola zimên li nik me, di eslê xwe da, meydaneka xebatê ya pirr têkilhev û pirr bi alûzî ye. Rewşa îroyîn a zimanê me, dê bi koman alûzîyên wisa bîne pêşberê me ku, werbûna di wan alûzîyan, bi rastî jî bi xerckirina hîmmetên gelek mezin mimkun dibe.(872) Li rexê wan xîretên deradet ên ku jibo gîhîştina amanca kifşkirî pêwîst in, eger mirov hindikîya wan wasîteyên maddî yên ku di destê me da ne bifikire, ne mimkun e ku mirov bêhêvî nebe.(873) Lê belê, eger li rîyeka xebatê ya tebîî û mentiqî bê çûyin, bila guman neyê kirin ku, ew hêzên xerckirî, dereng be

(870) Me peyvikên "tevgerên dersînor" di beranberê peyvika "ifratpervelikler" da bi kar anî. "Dersînor" bi mana "tiştê derê sînor, tiştê ji sînor der" e.

Xundekar: Kes, yan jî tiştê ku kesna, yan jî tiştê dixûne, dawet dike.

(871) Me peyvika "awa" di beranberê peyvika "terz" a Erebi d bi kar anî. Peyvika "qutûbîrr" di beranberê peyvika "qet'î" ya Erebi da hat nivîsîn. Ev peyviceka sazber e, ji peyvikên "qut û bîrr" hatiye sazkirin û di zimanê gel da pirr tê bi karanîn.

(872) Me peyvika "werbûn" di beranberê peyvika "îqtîham" a Erebi da bi kar anî. "Werbûn", bi mana "ku mirov xwe di tişteke wer ke, bi wêrîn xwe bavêje pêşberê tişteke" e. Di Tirkî da peyvika "göğüslemek" vê manê dide.

(873) Me peyvika "xîret" di beranberê peyvika "îqdam" a Erebi da nivîsî. Peyvika "îqdam" a Erebi, di zimanê Osmanî da bi mana "xebat û xîrateka daîmî" tê. Me peyvika "deradet" di beranberê peyvika "fewqelade" ya Erebi da bi kar anî. "Deradet" bi mana "li derê adet, ji adet û toreyan der" e.

jî dê hemin bi pêşketin û serketinê berdar bibin.(784) Neteweyên ku berî me di eynê rê da çûne, serketina wan û gîhîştina wan a daxwazê, jibo me wasîteyek a hewisandinê pêktîne.(875)

Nuqtek heye ku, di ragirtina vî barê giran ê xebatê da hêz û dilhêsayî dide me:

Neteweyên berî me dema ku ziman û tarîxên xwe berhev û tespît kirine, ew wasîteyên t êkûz ên ku pêşketinên mednîyetê yên îroyîn li pêşberê xebata me raxistine, di destê wan da tunebûn. Lê belê, ew bêparîyên mezin û giring, ji gîhîştina wan a serketinê ra nebûn ritim.(876) Bi rastî, di wan deman da ne zimanzanî gîhîştibû dereca t êkûz a îroyîn, ne jî ew wasîte û weşanên teknîkî yên ku xebatên di vî rê da hêsan dikin wek îro pirr bûn. Digel vî yekê jî, li ser kureya me ya Erdê mirov rastê neteweyek nayê ku xwestîye ziman û tarîxa xwe sererast bike û bi ser neketîye.

Lê ême, ew eserên ku serketinê pêktînin, yan jî hêsan dikin, em wan zêde zêde didêrin. Her gava ku em bavêjin, dê bi hemî wasîteyên zanyariyê yên sedsala XX. ya medenîyetê bê hewisandin û pîtkirin. Gerçi heta ku em bigîjin hedefê dê gelek wext derbas bibe; lê belê divê ku em bidin hişê xwe ku, dema ku mirov li ser jîyana neteweyan difikire, pîveka demê ne roj e û ne jî sal e, belkî sedsal e, yan jî çend sedsal e.(877)

Di vî şolê da tiştê ku em bikin ev e ku, em ji hêzên xwe tewr yek zerreyek jî tewş xerc nekin, hêz bidin xwe ku di beranberê her zerreyeka xebata xwe da hemin serketinek bi dest xî, û bi vî awayî hema em xwe bavêjin meydana t êkoşinê û xebatê. Ev jî bi dêrana bernameka wisa mimkun dibe ku ew bername di her karek da wek "Lewhê Mehfûz" serketî be.(878) Bernameka wisa ku, ji deqîqa despêka tevgerê heta hembêzkirina serketinê, gavên giring ên ku t ên avêtin digel detayên wan ên pêwîsttirîn û bingehîn di xwe da bigire, û di pêkanîna xwe da ji avarêtîyeka biçûk ra jî dest nede.

Ez bawer dikim ku ne bêfêde ye ku mirov bi bîr bîne ku, ew dewrên ku di wan da mirov bê bername bi ser diket, em êdî ji wan dewran pirr û pirr dûr in.

*

(874) Me peyvika "hemîn" di beranberê peyvika "behemehal" a sazber a ji "beheme" ya Farsî û "hal" a Erebi da bi kar anî.

Peyvika "berdar" di beranberê peyvika "semeredar" da hat nivîsîn. Di zimanê Tirkî da peyvika "verimli" bi eynê manê tê.

(875) Me peyvika "hewisandin" di beranberê peyvika "teşwîq" a Erebi da bi kar anî. "Hewisandin", bi mana "ku mirov di dilê kesek da yan jî çend kesan da hewes bide çêkirin, hewes bide wan jibo karek, yan jî tiştê" e.

(876) Me peyvika "ritim" di beranberê peyvika "manî" a Erebi da bi kar anî. Di Tirkîya nû da peyvika "engel" bi vî manê tê.

(877) Me peyvika "pîvek" di beranberê peyvikên "wahidî qîyasî" yên Erebi da bi kar anî. "Pîvek" bi mana "tiştê ku mirov pê tiştan dipîve" hatîye bi karanîn. Di zimanê Tirkî da peyvika "ölçü" vî manê dide.

(878) Lewhê Mehfûz: Li gora bawerîya dînî ew lewhe ye ku, her tiştê ku Xwedê teqdîr dike û divê, tê da hatîye nivîsîn.

Nuha jî, ew pêşmaddeyên zimên ên ku di destê me da hene, divê ku em qala çiqasî û çawayîya wan bikin:(879)

Ev rastîyek e ku zimanê me, jibo ku bibe xwedîyê mahîyeta zimanekî li gora îhtîyac û têgîhîştinên îroyîn, ew bingehên ku divê bidêre, qet yekê ji wan nadêre; ji bil ku ji alîyê hin mirovên kifşkirî ve tê peyivîn, ew jî di binê mercên îbtîdaî da.

Ez bi vê peyva xwe dixwazim bidim zanîn ku, em ne ji ferhenga zimanê xwe, ne jî ji rêziman û bêjeya wî xwedîyê sermîyanekî têkûz û çapkîrî ne, ku ew sermîyan besê îhtîyaca neteweyî be.

Belê, zimanê me yê Kurdî yê ku xwedîyê gelek zaran e, li ser hin beşên wî bi Rûsî, Înglîzî, Almanî û Fransîzî çend lêkolan, yek-du ferheng û rêzimanên biçûk hatine veşandin. Lê belê, ne rast e ku mirov giringîyeka mezin bide van eserên ku di hêleka wek Kurdistanê da û di nava neteweyekî wek neteweyê Kurd da li gora lêkolanên di rû da ji alîyê hin Rojavayîyan ve hatine nivîsîn ku ew yan qet bi zimên nizanin, yan jî pirr kêrî fam dikin. Digel ku weha ye jî, ev yek jî nayê înkarkirin ku, ev eserên ha, hin rûmetên taybetî dinumînin; wek awayekî bêqusûr jibo lêkolan û lêgerînê, awayekî bingehîn û zirav jibo rêzîkirin û vêkxistina berên lêgerînê. Ji vî alî ve, ev eser layiq in ku di xebatên weha da numûne bînin qebûlîkirin. Ev eserên ha, bi vî awayî û ji ber ku di wan da gelek berhevdan hene, di xebata me da dikarin hin alîkariyên heja ji me ra bikin, lê çu car nikarin jibo xebatê bibin bingeh.

Di dereca diduyan da, gerçi hin pirtûkên rêzimanê û yek-du ferhangên ku ji alîyê nivîskarên Kurd ên kevn û nû ve hatine nivîsîn hene; lê belê, îstîfada ku ji wan bê kirin di dereceka sînorkirî da dimîne. Yek jî, hin dîwan û helbest û beytên ku ji alîyê bêjezan û hozanên Kurd ve hatine nivîsîn hene, û hinek ji wan li gora halê xwe hatine berhevîkirin. Gerçi di nava wan da îstîsna hene, lê belê hema hema ev dîwan û helbest giştî, ji zimanê nexwendîyan, ku zimanê netewe yê rastîn ew e, gelek dûr in; piraniya wan li gora hawirdor û demên nivîsîna xwe, bi peyvikên Erebi û Farisî hatine dagirtin û bi vî awayî her yek ji wan bûye têkilheveka ecêb.(880) Digel ku mirov nikare dev ji hebûna eserên weha berde jî, îstîfada ku ji wan bê kirin sînorkirî ye.

Tiştê sisîyan û giringtirîn, ew xizne ye ku nexwendîyên netewe ew di hişê xwe û bîra xwe da veşartine û parastine. Serketina di şolên îroyîn da, bi xebata li gora têgîhîştinên îroyîn mimkun e. Bingehokek heye ku nuha bi awayekî giştî hatîye qebûlîkirin. Ew jî ev e: Zimanê rastîn û safî ew ziman e ku kîtleya nexwendî ya wî neteweyî, xasma pîrejinên wî pê dipeyivin. Li gora vê bingehokê, ez jî dixwazim ku, awa û peyvikên ku kîtleya nexwendî ew bijartine,

(879) Me peyvika "pêşmadde" di beranberê peyvikên "mewaddê îbtîdaîye" yên Erebi da bi kar anî. Di zimanê Tirkî da peyvika "hammadde" bi vê maneyê tê, ku ew jî ji peyvika "xam" a Farisî û "madde" ya Erebi pêkhatîye. Peyvika "çiqasî" di beranberê peyvika "kemîyet" a Erebi da, peyvika "çawayî" jî di beranberê peyvika "keyfîyet" a Erebi da hat nivîsîn.

(880) Me peyvika "nexwendî" di beranberê peyvika "ewam" a Erebi da bi kar anî. Peyvika "ewam" bi mana "Kesên ku ji tebeqên jêrîn ên netewe ne, ne rewşenbîr in, bi piranî xwendin û nivîsîn nizanin" tê.

di t  k  zkirina zim  n da ew bingeh b  n girtin. Ew, ser  av      xizneka rast  n in. Eger em bikarin t  day  y  n w   ser  av  ya biberket bi dest   xwe xin    materiyal  n ku bi dest   me dikevin em bikarin li gora bingehok  n zanyar   y  n d  way  n wan r  z    saz bikin, ez dikarim b   dudil     dd  a bikim ku, em   de meka kurt da bibin xwed  y   zimanek   niv  s  n      peyv  n   ku d   ji pirr   zimanên Rojhilat   n   roy  n dewlementir be.

*

Nuha   d   ez dikarim d  tin  n xwe li ser   away  ya   st  fadedikirina ji van ser  av  y  n cure-cure raber bikim:

1- P  w  st   ji qom  teka da  m   ra heye ku li gora planeke kif  skir  , bi awayek   sereke li ser   ola zim  n bixebite. Div   ku ev qom  te bi awayek   teb   , merkeza karg  r  ya **Komela Kurd jibo Belav kirina Zan  n      We  anan(K  rd Tamim-i Maarif ve Ne  riyat Cemiyeti)** ji xwe ra bike xebatxane.(881) Her weha, div   ku di l  ger  n    l  kolan  n xwe da al  kar  yeka di dereca bilintir  n da ji komel   bib  ne.

2- Ev qom  te d   bi navek   bes  t, wek nav   **"Qom  ta Zim  n"(Dil Enc  meni)** b   naskirin; div   ku endam  n w  , bi qas   ku   mkan hebe, ji Kurd  n xwenday  n wisa b  n bijartin ku zarek, yan j     end zar ji zar  n Kurd   y  n cure-cure dizanin; her weha, div   ku   end kes  n ku ji ziman  n b  yan   haydar in j  , bi v   qom  t   ra hevkar      heval   bikin.

3- Div   ku qom  te awa    wext   xebata xwe bi xwe kif   bike; xasma ji ber ku endam  n w   y  n qedirbilind d   bil  y   kar  n xwe y  n taybet   bin, yan j   bil  y   xwendina ders  n xwe bin, div   ku xebata qom  t   di nava   enberekaya taybet   da ney   s  norkirin;(882) div   ku her endamek, bikare belge    ewraq  n a  d     axa xebata xwe digel xwe bibe her c  y   ku dixwaze. Ten   d  way  k  n ku ji xebat   b  n bi destxistin, div   ku di civ  n  n gi  t   da bi dayin-standina ramanan b  n tesp  tkirin    li ser wan biryar b   dayin.(883)

4- Div   ku wez  fa qom  t   ya p    n    giringtir  n,   bare   ji berhevkerin    qeydkirina peyv  k  n zim  n be:

A- Div   ku pirt  keka ferhenga zimanek ji zimanan bingeh b   girtin,    li gora w  , di beranber   her peyv  kek da payv  k  n ku di her zarek   Kurd   da he ne, b  n niv  s  n.

B- Di beranber   her peyv  kek da çend peyv  k  n ku t  n peydakirin, ji nava wan k  jan li gora l  kolan   li guh    bih  stin   xweş b  , div   ku ew wek peyv  ka

(881) Peyv  ka "xebatxane" di beranber   peyv  ka "darulmesa  " ya Erebi da hat niv  s  n. Di ziman   Tirk   da peyv  k  n "  alı  ma yeri" eyn   man   didin.

(882) Peyv  ka "bil  " di beranber   peyv  ka "me  x  l" a Erebi da hat niv  s  n. Peyv  ka "xer  k" j   bi eyn   man   ye.

Peyv  ka "  enber" di beranber   peyv  ka "da  re" ya Erebi da hat niv  s  n. Ev peyv  keka sazber e, ji peyv  k  n "  end"    "ber" hat  ye sazkirin, tıpa "d" di sazkirin   da ket  ye.

(883) Peyv  ka "d  way  k" bi away   piran   di beranber   peyv  ka "neta  c" a Erebi da hat niv  s  n. "Neta  c" piran  ya "net  ce" ye. Di zimanê Tirk   da peyv  ka "sonu  " bi v   man   ye.

Kurdî ya beranberê peyvika daxwazkirî bê qebûlkirin û di deftereka taybetî da bê qeydkirin. Paşê, peyvikên ku bi eynê maneyê tên, divê ku ew jî dîsa li gora xweşhatina wan a li guh û bihîstinê û li gora rêzeka kifşkirî, li pey peyvika pêşîn bên nivîsîn.

C- Ew peyvikên ku di zimanê Kurdî da hene, lê ferhenga ku me bingeh qebûl kirîye di wê da beranberên wan tunin, divê ku ew jî di çarçova eynê mercan da û li gora rêza tîpên alfabê, di deftereka dî da bên qeydkirin.

D- Ferhenga ku me bingeh qebûl kirîye, peyvikên ku di wê da hene, lê beranberên wan di Kurdî da tunin, divê ku ew jî li gora rêza tîpên alfabê di deftereka sisîyan da bên qeydkirin; paşê, ew kok û serçavîyên ku em'ê di paragrafên hatî da îzah bikin, divê ku muraceetê wan bê kirin û bi wî awayî beranberên wan peyvikan bên kifşkirin û bên danîn.

5- Ew ferhenga ku li gora mercên raberkirî dê ji berhevkirina peyvikên ku di bîra endamên qomîtê yên qedirbilind da ne pêkbê, bi qasê ku mimkun be, dê peyvikên ku di hemî zarên Kurdî da hene di xwe da bigire; lê belê, ew herêmên ku zimên li wan tê peyivîn, tebîî ye ku di nava xelkê wan herêman da mirov rastê gelek peyvikan tê ku ew li derê meydana zanîna endamên qomîtê ne. Ji ber vê yekê, divê ku hin kes bên peydakirin ku karê wan, li herêmên cure-cure berhevkirina peyvikan be. Peydakirina kesên weha, yek ji karên girîngtirîn e. Ji bil vîya, ev her sê maddên ha, di şola berhevkirina peyvikan da, bi alîyê hin serçavîyên mefadar û hêja ve îşaret dikin:

A- Berhevkirin û qeydkirina peyvên pêşîyan ên exlaqî û ne exlaqî.

B- Berhevkirina hemî çîrok û meselok û bawerîyên pûç ên exlaqî û ne exlaqî.

C- Beyt û helbestên Kurdî yên ku di nava kîtleiyên nexwendî da li ser dev û zaran digerin, di heqê çi da dibin bila bibin, berhevkirina wan û lêkolana li ser wan.

Çi jibo berhevkirina van tiştan û çi jibo berhevkirina peyvikên ku di goşê û kuncan da mane, mirov dikare li ser havilna bifikire; tê aqilê mirov ku mirov vê wezîfê bide hin kesên rewşenbîr ên ji zimên haydar û wan bihinêre hêlên ku zarên cure-cure li wan tên peyivîn; lê bêle ev, bi wasîteyên komelê yên îroyîn mimkun nayê dîtîn. Ji ber vê yekê, jibo gîhana vê amancê mirov dikare xebateka weha sererast bike:

a- Ew ferhenga ku dê li gora mercên jorîn bê amadekirin, peyvikên ku tê da tunebin, lê di nava gel da bên bi karanîn, kesên ku wan peyvikan digel dayên manên wan û numûnên wan ên îzahkar bi qomîtê bidin zanîn, mirov serê peyvikê xelateka minasib bide wan.

b- Ew pirtûka peyvên pêşîyan a ku dê bê amadekirin û weşandin, peyvên pêşîyan ên ku di wê da cî negirin, kesên ku wan digel çîrokên bûyerên ku ew welidandine bi qomîtê bidin zanîn, mirov xelateka diravî ya zêdetir bide wan.(884)

c- Jibo çîrok û meselok û stranên gelî jî mirov bi awayê jorîn xebat bike; her

(884) Me peyvika "diravî" di beranberê peyvika "neqdi" ya Erebi da bir kar anî. Di zimanê Tirkî da peyvika "parasal" eynê maneyê dide.

weha, ew Kurdên ku li Stanbolê ne û jimara wan jî gelek pirr e, divê ku mirov bi wan ra pêwendî dayne û mirov bi reqlamên daîmî jî xwendevanên dereke di vî babetî da alîkarî daxwaz bike.

6- Digel ku muraceetê van serçavîyan gişt bê kirin jî, dê kêmayîya gelek peyvik û terîmên ku jibo zimanekî zanyarî û teknîkî zerûrî ne, bi awayekî pêjnkirî bikeve ber çavan. Jibo temamkirina vê kêmayîyê çend havil hene ku mehzûrna jî didêrin.

Havila pêşîn ev e ku mirov muraceetê zimanê Farisî, yan jî zimanê Erebi bike û îhtîyacê bi wan pêkbîne. Lê belê, ev havil dê zimên têxe binê fermanrewayîya zimanên cîran û di dûwayîyê da jî dê tişteki ecêb ê wek "zimanê rewşenbîran" û "zimanê xelkê" biwelidîne. Ji ber vê yekê, ez heta axirê zeman li dijê bijartina vê havilê me.

Havila diduyan jî ev e ku mirov hinek muraceetê zimanên wek Pehlewî, Zend û Farisîya berîn bike, ku pêwendîya wan digel eslê zimanê me heye. Di vê havilê da bi qasê havila pêşîn mehzûr tune. Lê belê, ev zimanên ku bermayîya demên gelek kevn in, mirov gelek di şikê da ye ku dê besê îhtîyaca me bin. Digel vê şikê jî, divê ku mirov ji wan îstîfade bike.

Havila sisîyan û tebîîtîrîn jî ev e ku, em jî wek Almanan, çend peyvikên ku pêwendîya wan a temam digel mana daxwazkirî heye, em wan bikin yek û ji wan peyvik û terîman saz bikin; yan jî edatên ku zerfan, deman, cî, lêker û wd. nîşan didin, ku di zimanê Kurdî da pirr hene, em ji nava wan ên kêrhatî bibijêrin û bînin pêşîya peyvikan, yan jî paşîya peyvikan û bi wî awayî peyvik û terîman saz bikin.(885)

Bi dîtina min ev awa hêgin e ku zimên li gora daxwza me dewlemend bike.(886) Ji bil vê yekê, peyvikên ku bi hevbendîyê tînin saz kirin û peyvikên ku

(885) Peyvika "lêker" di beranberê peyvika "fail" a Erebi da hatîye nivîsîn. Di zimanê Tirkî da peyvika "özne" eynê maneyê dide. Di Înglîzî da jî peyvika "subject" bi vê manê ye. Gerçî di nava piraniya Kurdan da "lêker" di beranberê peyvika "ff'l" a Erebi û "verb" a Înglîzî da tê bi karanîn, lê bi dîtina me ev peyvik bi wê manê nayê. Beranberê peyvika "ff'l" di Kurdî da "kirdar" e; çawa ku Xaniyê nemir jî di wê helbesta xwe da ku di jimareya 12'an a kovara "Jîn" da derketîye, peyvika "kirdar" bi mana "ff'l" bi kar anîye. Peyvika "lêker" bi vê manê ye: "Kes, yan tiştê ku karek, te'sîrek li kesek, yan li tiştêkî dî dike". Wek peyvika "lêger" bi mana "kesê ku lêgerîn dike", peyvika "zêrker" bi mana "kesê ku di zêr da kar dike", peyvika "zîvker" bi mana "kesê ku di zîv da kar dike".

(886) Hêgin: Kes, yan jî tiştê ku bi kêrê karek, tiştêk tê ji heqê wî karî, wî tiştî derdikeve, ew kar pê dibe. Me ev peyvik di beranberê peyvika "qabilîyetlî" da bi kar anî, ku ew jî ji peyvika "qabilîyet" a Erebi û pêveka "lî" ya Tirkî hatîye sazkirin.

bi sîfetan tîn sazîkirin, ku ev di zimanê me da hene, eger her yek ji wan navek bê qebûlîkirin, ew jî dibin serçavîyeka gelek dewlemend.(887)

7- Divê ku qomîte, peyvikên ku nû rastê wan tê, yan jî bi xwe çêdike û saz dike, di dûwayîya her salek da çap bike û biweşîne; bi kêmayî ji pênc salan carek jî ferhenga xwe ji nû ve çap bike. Her weha, divê ku ji haydarîyên xwe yên nû parek bide kovara peyvên pêşîyan jî û di demên minasib da wê kovarê bi awayê guhartî û rastkirî biweşîne.(888)

8- Divê ku hatina qomîte ya safî, ji endaman ra dîyarî bê kirin.(889)

9- Di amadekirin û sererastkirina rêzimana zimên da, rîya kurttirîn û normaltirîn ew e ku malbata zimên a mezintirîn bingeh bê qebûlîkirin.(890) Di dema me da ev heq, heqê Kurdîya Jorîn e. Ji ber vê yekê ez dikarim tewsiye bikim ku, bi vê mexsedê devokê Hekarîyê û Botan bê tercîhîkirin.(891)

Di vê yekê da nîşandana xwexwazîyên ne pêwîst, dibe cînayeteka di dereca sûîqesta li dijê heqê jîyana netewe.(892) Ji ber vê yekê, her Kurdekî ku pêşketina neteweyî dixwaze, divê ku xwe, ji xwexwazîyên weha yên ku li pêşberê gewretîya îdeala wî pirr biçûk dimînin, biparêze.(893) Gerçi nabe, lê em ferz bikin ku hin muxalefet peyda bibin jî, divê ku ew kesên teşebbuskar, ji pêşve-

(887) Mebest ji "peyvikên ku bi hevbendîyê tîn sazîkirin" ew peyvik in ku didu ji wan li pey hev tîn û hev temam dikin. Wek "pisê mam", "dota mam", "Kurê xal" û wd. Di zimanê Erebi da ji vî awayî ra tê gotin "îzafe", di Tirkî da jî tê gotin "tamlama". Edatê hevbendîyê, ku di navên nêrîn da "ê" ye û di navên mêyîn da "a" ye, carna ji navbera her du peyvikan derdikeve û her du peyvik dibin yek, ji wan peyviyeka sazber pêktê. Wek "pismam", "dotmam", "kurxal" û wd. Me peyvikên "peyvikên ku bi hevbendîyê tîn sazîkirin" di beranberê peyvikên "terkîbê îzafe" yên Erebi da bi kar anîn.

Mexsed ji "peyvikên ku bi sîfetan tîn sazîkirin" jî ew peyvik in ku ji navek û sîfetek pêktên. Wek "çavreş" ji "çav" û "reş", "dapîr" ji "da" û "pîr", "bapîr" ji "bav" û "pîr", "mêrxas" ji "mêr" û "xas" û wd. Me peyvikên "peyvikên ku bi sîfetan tîn sazîkirin" di beranberê "wesif terkîblerî" da nivîsîn.

(888) Me peyvikên "awayê guhartî û rastkirî" di beranberê peyviya "muaddel" a Erebi da bi kar anîn.

(889) Mexsed ji "hatin"ê hatina diravî ye, ew dirav in ku ji firotina weşanan dikevin destê qomîte. Di Erebi da ji "hatin"ê ra tê gotin "dextl", di Tirkî da jî tê gotin "gelir". Mexsed ji "hatina safî" jî ew mîqdar e ku piştê derxistina mesrefan di dest da dimîne, kar dimîne.

(890) Mexsed ji "malbata zimên" şaxa zimên e, yanî zarek ji zarên zimên; wek Kurmancî.

(891) Mexsed ji "tercîhîkirin"ê ev e ku ew devok bi ser ên di ra bê girtin, di dereca pêşîn da bê qebûlîkirin û di amadekirina rêzimana Kurdî da bingeh bê tewîkirin, rêzimana Kurdî li gora bingehok û awayên wê devokê bê amadekirin û sererastkirin.

(892) Me peyviya "xwexwazî" di beranberê peyviya "hodkâmlik" da bi kar anî, ku ew ji peyviya "hodkâm" a Farisî û ji pêveka "lik" a Tirkî pêkhatîye. Di zimanê Erebi da "enanîyet", di zimanê Tirkî da "bencîllik", di zimanên Ewropî da jî "egoism" vê manê didin.

(893) Me peyviya "gewretî" di beranberê peyviya "azamet" a Erebi da bi kar anî. Peyviya "îdeal" di beranberê peyviya "mefkûre" ya Erebi da hat nivîsîn. Di zimanê Tirkî da ev mane bi peyviya "ülkü" tê ragîhandin.

çûna ber bi amanca xwe ya kifşkirî venekişin û bê dudilî pêşve biçin.(894) Tenê sebat û înat û bê dudilî ajotina ramanê ye ku, di karên weha gewre da serketinê garantî dikin.

Madda giringtirîn a mayî ev e ku, ew dûwayîkên ku bi ew qas fîdakari dê bi dest kevin, em wan bikin malê giştî. Wasîta ku ez jibo belavkirinê difikirim pirr sade ye. Ew sererastkirina ku ez navê wê "awayê weşanan" datînim, aha ev e. Weha:

Divê ku komele, ew rojnamên ku dê saz bike, di wan hemîyan da, zimanê ku qomîte bijartîye, tenê wî zimanî bi kar bîne. Divê ku komele di vê yekê da bi înteka rastîn sebat bike, û bi çi dibe mal bila bibe, ji bingehe kifşkirî bi qasê zerreyek jî avarê nebe; hela ew unsurên ku îtîrazên wan ne hêjayê guhdarîkirinê ne, qet li tewrê wan jî nenêre. Divê ku komele, ji alîyek ve pirtûkên biçûk ên li ser zanînên pêşîn bide nivîsîn û li her derê mift belav bike;(895) ji alîyek ve jî, di tengeka bilintir da pirtûkên zanyarî û teknîkî bide çapkirin û bi vî awayî, jibo berhevkirina tebeqa rewşenbîr a netewe li dora vê amancê hîmmet bike.(896)

*

Hevneteweyên min ên xweşdivî! Di heqê başkirin û belavkirina zimanê me da dîtinên min —dixwazin bêjin xiyal— ev in ku min li jor jimartin. Em binêrin ka hun çi difikrin. Em ji we dipên ku hun birayên dî jî ji wan dîtinên xwe haydar bikin. "Jîn" a xweşdivî, bi qasê ku guhdariya me hemîyan bike qencîkar e.

Em'ê li ser şola tîpan jî demeka dî bipeyivin.

28 Adar 335(1919)

Kurdîyê Bitlîsî

(894) Mexsed ji "kesên teşebbûskar" ew kes in ku ketine xebata li ser zimên, yanî endamên "Qomîta Zimên". Me peyvika "teşebbûskar" di beranberê peyvika "mûteşebbis" a Erebi da bi kar anî. Di zimanê Tirkî da nuha peyvika "girişimci" bi eynê maneyê tê.

(895) Mift: Belaş, Bê dirav.

(896) Teng: Sewîye, mustewa.

TÊDAYÎYA CİLDÊ SİSÎYAN

*

ÜÇÜNCÜ CİLDİN İÇİNDEKİLER

JİMARE 11 * SAYI 11

RÛPEL(SAYFA)(897)

Baban hanedanı	505
Kürd tarihinden: Âsâr-ı kadîmesi	508
Gazel	510
Kürd mühacirlerinden ne kalmış?	511
Bir hikâye	512

*

Nalîna Sêwîkî	514
Weten	515

*

JÎN gazetesine	518

WERGERAN*ÇEVİRİLER

Baban hanedanı	522
Kürd tarihinden	523
Gazel	526
Kürd göçmenlerinden ne kalmış?	526
Bir öykü	527
JÎN gazetesine	529

(897) Jîmareyên rûpelan ên "Têdayî" yê, li gora jîmareyên rûpulan ên zincîrkirî yên li goşeyên rûpelan hatine nivîsîn(İçindekiler'in sayfa numaraları, sayfaların köşelerindeki zincirleme numaralara göre konulmuştur).

JİMARE 12 * SAYI 12

Kürdistan tarihi	533
Kürdlerde vehbî zekâ	536
Van ne haldedir?	542
Hürriyet-i akvam hakkında bir fikr-i felsefî	544
Hiss-i kablelvuku	545

*

Ji asarê kevn (helbesta Xanî)	547
Ji asarê kevn (helbesta Sîyahpoş)	548
Kurmanca ra	549

WERGERAN*ÇEVİRİLER

Kürdistan tarihi	556
Kürdlerde doğuştan zekâ	558
Van ne durumdadır?	562
Halkların özgürlüğü konusunda bir felsefî düşünce	563
Önsezi	565

*

Ji eserên kevn(helbesta Xanî)	567

JİMARE 13 * SAYI 13

Tebrik	571
Hükümet-i hazıraya açık mektub	572
Kürdler tarihî bir millettir	573
Baban hanedanı	575
Kürdlere dair	578
Şehirliler ve köylüler	580

Hayyealessala	582
Weqta buharê	582

WERGERAN*ÇEVİRİLER

Kutlama	586
Şimdiki hükümete açık mektup	586
Kürdler tarihsel bir ulustur	587
Baban hanedanı	589
Kürdler üzerine	592
Kentliler ve köylüler	595

JİMARE 14 * SAYI 14

”Sersal”	599
Gözler kör, kulaklar sağır mıdır!?	600
Kürd hanımı	603
Kürdçeye dair	606
Kürdlerde durûb-ı emsal	610

*

Bi derketina şehriyan e bi deştê	
jibo seyrana sersal û geştê	616
Tebrîk	618
Sersal	618
Pêşîya çar esran da girîna Mela Ehmedê Cizîrî	
jibo halê me yê hazir	619
Lebo Kurdan	622

WERGERAN*ÇEVİRİLER

”Sersal”	626
Gözler kör, kulaklar sağır mıdır!?	627
Kürd hanımı	630
Kürdçe üzerine	633
Kürdlerde atasözleri	637

*

Li ser zimanê Kurdî	640
Derketina bajarîyan bo deştê	
jibo seyrana sersal û geştê	645
Berî çar sedsalan girîna Melayê Cizîrî	
jibo rewşa me ya nuhayîn	647

JÎMARE 15 * SAYI 15

Bir mektub	653
Wilson prensipleri ve Kürdler	655
Viran belde	657
1889 tahririne nazaran Van vilâyetinde mukîm Kürd	
ve Ermenilerin mikdar-ı hane ve nüfuslarını	
mübeyyin cedveldir	660
Van vilâyetinde Nasturîlerin mikdar-ı hane ve	
nüfusları	661
Van vilâyetinde sakin aşairin mikdar-ı nüfusları ile	
marbut oldukları kaza ve işgal ettikleri mahaller	662
Kürdçeye dair	663
Baban hanedanı	669

Nûr	672
Meger 1'êm aciz î?	673
Pîyesa Kurdî Memê Alan.....	674

WERGERAN*ÇEVİRİLER

Bir mektup	682
Wilson prensipleri ve Kürdler	684
1889 yazımına göre Van ilinde yaşayan Kürd ve Ermenilerin konut ve nüfuslarının sayısını belirleryen cetveldir	685
Kürdçe üzerine	686
Baban hanedanı	692

*

Li ser zimanê Kurdî	693

آدرس :

باب عالی جواری ابوالسعود جاده سنده نجم استقبال مطبوعه سنده (ژن)
اداره خانه سی
توزیع محلی
باب عالی جاده سنده یکی شرق کتابخانه سی

آبونه لری مزه

آبونه لری مزه کوندر دیکمز بر طاقم نسخه لک واصل اولم دینی شکایتی
(۵) نجی نسخه مزده مرجعک نظر دفته وضع ایدل دیکی الآن حالا توانی
ایدیور بو شکایتی تکرار عرض ایتمکله برابر آبونه لری مزه واصل اولم امش
نسخه وار ایسه نومرولری همان ادره به بیلدیرملری رجا ایلرز .

رفیق مساعیمز (کوردستان) مجموعه سنک ۴ نجی نسخه سی . انتشار
ایتمشدر . بر جوق کزیده مقاله لری حاوی اولان مذکور مجموعه بی قارئین
کرامه توصیه ایلرز .

هفته لوق خزینه نک ۳۶ نجی نومروسی انتشار ایتدی . یک مهم و مفید
مقالاتی حاوی اولان اشبو مجموعه بی قارئین کرامه توصیه ایلرز .

سیل الرشاد جریده اسلامیه سنک ۳۹۶ نجی نسخه سی قیمتدار مقاله لره
انتشار ایتدی .

امراض جلديه وافر نیجه متخصصی

دوقتور شکری محمد بک

مشهریلر مزدن دوقتور شکری محمد بک بازاردن ماعدا هر کون صباحدن
آقشامه قدر غلطه سیرای مکتبی قارشو سنده خرستانکی و نام دیکرله سید بابا
خاننده کی مهابنه خانه سنده خسته لری قبول واک مکمل اصولرله تدای ایدر .

تلفون بی اوغلی : ۱۸۱۲

— ❁ — مز کینی ❁ —

کیتا «مو زینی» ام وی طبع دکن مز کینی له می کوردان بت و بابت
مزناهیای کیتی و صورتکی بر نفیس دی در کوت مه کوهزاری کرایتا کاغذی
و کرایتا حق مرتبان نکر و به فدا کاریک مزن ام در یجن .

او ژنی بی راضیه از بچه - زنی بیه جاوژی بیه - غری یکی ! . . .
لازمه اوژی فخری بکت . . .

« بی چک ملاحظه دکت وی وختی غزال »

« ژدردایت دستکی دا دستمال جاوی خوه »

« باقر دکت مو دستی دکریت رونته خاری »

مو - غزال ته خیره تو بوچی دکری .

غزال - ماهون ناچین ؟

مو - بلی ژبر چوانمن مالازمه توبکری ؟

غزال - وهکی توجوی پاشته ازدی چیکم مائکنه ژینامن . . . وهکی

توجو روحامژی دچت من دکل خوه بیه ؟ . . .

مو - شریت وهدا شرمه ژین دکل مه بین هم ژی دایکامن تونی به

تودی چاوان بهیلی ؟

غزال - از شو روژ خدامی ژدایکا ترا بکم ازژی عاجز نايم ازژی

تیرنايم . . . (روهنگان اظهار دکت) ازدی چاوان ته بدهمه دستی فلکی »

دی چاوان ژنه دور یم

مو - « به آهنگ »

ایرو هفته داودت گری

غزایی از ژنه گری

ازدیچمه برکافری

غزالامن ، دلالامن بس بگری

غزال - مو ایرو بو عسکره

اوینیامه بوکسره

تومن بیه دکل خوه هره

یان بگوز ه یان بگوز باشی هره

مو - توبس روهنگان بیبارینه

ایرو دوژمن له کینه

وستانامه لائق نینه

غزالامن ، دلالامن بس بگری

« غزال نه هشیار دکویت »

« برده دکویت »

مجلسا دینی

« دینی دری تید »

مو - دای وی دری دقوتن (همان دبزید) اوکی به او ... برای لوند
کرمکه ... کرمکه ... لوند ژدرداتیید »

لوند - السلام علیکم ! « دیچنه ملی چاورشی »

چاورش - علیکم السلام کرمکه رونی خاری « لوند رودنید » سرسری
من هاتی منر جاوان توقنچکی خویشی مال بچوک چاوان .

لوند - خدی ژنه راضی بیت مال بچوک دستی ته رادموسن .

مو - سر سری برای خواهانی

لوند - سری ته هزار سالی بت ته خو به هوکر دادی دستوراته دا

مو - مئزی حتی نه نه او خبرددا دایکامن شیر خوه لمن حلال کر
نکاری من بکت خدی حص کت امزی کنگی بچن ؟

لوند - ایروکه مروفک ژباشنگالان هاتی به کومیر حتی جوله مرگی چویه
ازمه دوی هفتی بی ام به هوینه جوله مرگی

مو - ایروکه خو به هو بکن سی زو چام ری بچین .

لوند - دستورامن بده اززی بچم خو به هوکم .

مو - دسر سری من هاتی

« لوند دیچت »

چاورش - (خو به خو) یاری اولادی من ایاتی ته به تو فرصت
سلامتی بدی .

« تماشه نمودکت » کوری من ! خدی دکل نی ازبیم کاری زواداته بکم .

« چاورش دیچت »

مو - « خو به خو » ای خالق من ته بی لطفک مهن مرا کویه دایک
حسان حیت ته دایه من جیا وجدانمن امر دکت او بی راضی به چو جارن
نه مانی شولان ازوی دیچم به هنال ... یوکا هفتی بکی به از پیلمه
برداما انصافه ؟ ... بل انصافه لورا اوینا ولاتی زهی اوینان منزره

شېسا اوڼ

مو - « ټی ، بی ... ابروکه میرامرکریه غزایه نه یاران سرهدان کړنه
زارې کړدان معاذله دی لېر دست بی بی دشمنان بخت ...
ازږکی کیم تره ؟ ما از کرمانه نینم ؟

مادموسا هرکړدوکی ناموسا من نینه ؟ ... البت ... البت ازی بچم ،
قیامت رابت دیسا از دېچم ؛ خون سران بیت دیسان از خونا کرم ؛ ختی
غزال ژی من منع بکت دیسان از ناوستم ؛ از می آلانم ؛ میری هکاریان
امر کریه هم سلطان صلاح الدین شیرخوه کیشایه لیش تمامی دنیای و ستاوه
« قسا شریف ، محافظه دکت عمومی (فلان) برهو بونه کواوی ژاسلام
بستین جهاب ژمیری هکاریان هاتیه ام دېچنه هاری کرایوی اسلام می لوی
برهو بونه ژبوچی ؟ البت ژبو غزایی . مالا هکاریان می چکیت خوه بسته
ژبوچی ؟ البت ژبو غزایی . ما از ژوان نازدار تعیم ؛ ماخبرا غزایی دی هر
ژبو وان بت ؟

« دایکا مو زرد دان تیت و مک کوری خوه وها برغلیان دیت »
چاورش - کوری من ؛ خدی خبرکت ته چی بهیسته توو وها برحدنی
چاوپته وها صوربونه ؟

مو - دایی ؛ شیري خوه من حلال بکه دژمنان سرله را کریه هاته
قدس ژاسلامی بستین و میر امرکریه غزایه ؛ دی بچنه غزایی .
مادام از ژی کردم ؛ واز آلانم ؛ باب بایریت من لهوی ویدا جوته ؛ دویت
از ژی ویریدا بچم .

ته شیري سې دایه من شیري خوله من حلال بکه ؛
چاورش - کورمی ؛ دهرییا دینی خو ودهرییا ولاتی خودا اکر اژه
حلال نه کم ، خدی ژی من حلال ناکت اکر تو برو نه چی سې دژمن
دبتن ، من تو ژبو روزک وها خدان کری کوتو وده چی زردین ولاتی خوه
بکری ناوی کردیتی کرمانجی ټی اعلا بکی من شیري خوه حلال کو
خودي دکل ته بی

دل بربیب عاشق ذولفقاره تیغ برآتم . . .
 کینه زلف خاوت چونکه بازوبند پارومه . . .
 چه حاجت واعظ سرزل بافسون بستی دستام ؟ !
 ملا متبس بکن چون من فربیب وخته ویرانم .
 طلسم کنج حسن تو ؛ معمایی عالم کونه . . .
 لهلولی بسرچو عمرم و هیشا کر جدانم . . .
 که زمین یاووش تو ایشکه بوقلبا مجروحم .
 به لئجه لی کری سانی . . . همو ادا طفل کریانم .
 بی شوقی که کرده چاونجوبینه قط همداندا . . .
 به خون چاوه کانم سور بوه چاک کریانم .

۲۳ کانون اول ۳۳۳ قاضی زاده

م . شوقی

کوردهجه پیس

مهی آلان

نیازو کردان فضیلتا کردان نوشی دده

دوپرده پیس

آرا ع . رحمی

اشنام

مهی آلاوه

لوند - هوالی مو فوممی بیر

دایکا مو - یادرشه

زنامو - غزال

پرده وده بو

« اوده کی گرمایی خلاندی به برو مانوران دای ختی دیواره جه کیت مو پیوه
 ملاهسته چار طرف دیوار دوشک بالکینه »

کوردجه قسمی

﴿ نور ﴾

از تماشه دکم ولاتی من تمام باغی گلان
چار طرف بی دنک ، صامت بون ژنغما بدیلان
آلیه کی بهنا بهاری ؛ آلیه کی دنگی حزین
جوو جوو باران کوری ایخسته آوا شرین
خوش خوش آوی دگل فصل دبیثیت عندیپ
ساقیا مجلس تمامه مست بی آوا ذیب
به لک همی شرمند نه زحسن و جمال گشتی
قطره ، قطره خوهه دریشن وک ختاوا کردنی
او حقیقتدا ظریفه قایی تصویر تی به
صد اسف محتاج تنویره کولورا طاری به
لازمه هیلگه ن چرایه ک ژشعله یا « هل یستوا . . . »
جمله مجبوری خباتینه به امری « اطلبوا . . . »
۲۶ - آدار ۳۳۰
ژمالامکاریان

ع . رحیمی

مکریم عاجزی ۴ .

له من ، بوج زیری ۱ . . . همرم ، چاوکانم مابه تابانم ۱ . . .
طویلته بویچی کوژده ۴ . . . یاچه قوماره چه تاوانم ۴ . . .
له پیشیا پیش طاوور مزت هر دو بروت کیچ بو . . .

فقه ابراهیم نام سرسریک انسانی دردستند النده کی قانی ختجریه
کندی قفاسی کسلیه یکی محل دخی زائرله کوستمکده در .

قلعه جودالان موقننده ماضیک شانی خاطراتی حاله نقل ایدن بک جوق
خراب مبانی انقاضی . . بونلردن آیرینش بر جوق جسم طاشلر . . .
مزارقلر . . . بر جوق جسم عصر دیده آغاجلر . . اطراقنده کی طاشلر
میاندن سوزولوب کیدن قلعه جودالان (قره جولان) صوبی . . و بو صوبک
صاغ ساحلنده کی تپلرده حاکمک مراقدینی محتوی جامع وحوضی اولدینی
سویلمکده اولان جسم بر جوقر ، یوکسک بر تپه اوزرنده و اطراقنده
حاکمک حاکدن صکره اک بیوکرجلی اولان آغاک و بونلرک طاشلرینله
مراقدی، او زمانکی ترینک شاهی اولان آلائی چاوشی محله سیه جامع
جوارنده کی جسم بر ساحه یی بر برینه ربط ایدن بیوک کورینک صو
اوزرنده کی آباقلرینک آتاری، شمذیکی قره جولان دنیلان بک کوچک کویک
شمال شرقیسنده یوکسک طاش اوزرنده اصل جودالان قلعه سنک خرابه سی
کی شیلر واردر .

حال حاضرده سلیمانیه ده کلان آلائی چاوشی نامیه مسی محله نک اوزمان
قلعه جودالاندن کلن آلائی چاوشی منسوبانک تلمیسی ایندیکی و آلائی
چاوشلرینک وظیفه سیده حاکم محاربات ائیلندنه یوریلرینی چالهرق هرکی
سلاج بلشی امری ویرمک اولدینی سویلمکده در .

حاکمک مراقدینی محتوی کوچوکجه یایلش برقبه نک اطراف دیوارلرندن
بشق بر طرفی محافظه ایدیه ممشدر . دروننده کی مراقددن بالخاصه فقه ابراهیم
طرفدن شهید ایدیلان سلیمان باشانک قبری نسبة ده ای محفوظ قالش
و بو قبرک دخی طوبراغه کومولش طاشلرینی بالذات میدانه چیقارهرق
ممکن مرتبه تمیزلکدن صکره آشغیده کی یازیلرینی اوقومق قابل اولش
ومع الاسف تاریخی اوقومیه حق صورتنه دوکولش بولشدم . طاشلرده
موجود اولوب اوقومیه میان یولر نقطه اشارتیه کوسترلش واملار عینله
استساخ ایدلمشدر .

وطوری شایان نظر بیه کور ماملی . بر طرفدن معلومات ابتدائی
 حاوی کوچوک کتابلر تألیف ایندیرمک بجاناً هر طرفه نشر و توزیع
 ایتلی، بر یاندن ده دها یوکسک درجه ده کی علمی و فن آتاری طبع و نشر
 صورتیله ده ملتک طبقه منوره سنی بوغایه اطرافنده طوبیلامنه همت ایله ملیدر .
 سوکیلی ملتداشم ا بنم لسانزک اصلاح و تعمیمی حقننده کی تصورلرم
 [ایسترسه کز تخیل دیبکز] بوسایدلر مدر . باقلم سز نه دوشونیورسکز ،
 بو دوشونجه لر کزدن اوتبی قارداش لری ده خبردار ایتکیزی بکیوروز .
 سوکیلی - ژین - همیزی دیکله یه چک قادار لطف کاردر . حروفات مسئله سنی ده
 باشقا بر زمان قونوشه جفز .
 ۲۸ مارت ۳۳۵

کوردی بتیلی

کورد نظر بختدن :

بابان خاندانی

(مابعد - ۴)

هرری : عزیز لاملکی

بلبلان حاکمی سلیمان پاشا یو ایکی اردونک حرکاتی ائشاننده هر نه قدر
 مملکتی استیلادن قورنارمش ایسیه ده حاکمک داخئلده وقوعه کلان بر
 شور شده قلعه چودالان خرابه لرند آتاری حالا باقی اولان جسیم قوناغنده
 ۱۱۵۹ سنه مصادف بک فورطنه لی بر کیجه ده او یورکن ، حرم باغچه سنه
 ملاصق بر طوت آقاچندن آشمه صورتیله داخل اولان قفه ابراهیم نامنده
 بر سر سرینک ختچریله شهید ایدلشدور .

بو کون اوراده مقر چکومت اولان قوناغک بعضی تمل خرابه لرندن
 بشقه یرشی میداندن قلمدینی حاله معهود طوت آقاچی اسرار انکیز بر
 صورتیه جالا باقیدر .

میلولا موجود ظرف : بس ، مکن ، فعیت . . . الخ کبی ادون دن
منسبیلرخی اون وی آخر کیمیه علاوه صورتیه تشکیل اولیدر .

بوشکی ، لسانه ایسته نیلان زنکیلتکی ویرمکه قابلیتی کوربیورم . آیرینجه
لسانزده کی ترکیب اضافی ، وصف ترکیبیری برر اسم قبول ایتمکده پک
زنکین برمنبع اولور .

۷ — انجمن یکیدن مطاع اولدینی ویا وضع و تشکیل ایندیکی لغاتی
هرسنه نهایتنده طبع و اثر و اصغری بش سنده بر لغتی تجدیداً طبع ایتملیدر .
کذلک ضروب امثال مجموعه سنیده معلومات جدیده سندن حصه دار ایدرک
مناسب زمانلرده معدل مجموعه لر نشر ایتملی .

۸ — انجمن نشریاتک حاصلات صافی سی اعضا لره هدیه ایتملیدر .

۹ — لسانک صرف و نحو فی تنظیمده اک بیوک عالمه لسانیه نک اساس
اتحاد ایدلسی اک کسیدر مه و طیبی بریولدر . زمانزده بوحق شمال کوردجه سنک دره
بنابرین بومقصدله حکاری و بو هتان لهجه سنک ترجیحی توصیه ایدر بیلیرم .

بونده لزومسنر خودکمقلرده بولونق ملتک حق حیاته سوء قصد
درجه سنده برجنایتدر . بنابرین تعالیٰ ملی ایسته یین هر کورد مفکوره سنک
عظمی قوشوسنده پک کوچوک قلاجق بوکی خودینلکوردن حذرا ایتملیدر .
فرض محال اوله رق بعض مختلفلرک ظهوری حالتدهده متشبثلر کندیلرنجه
معین هدفه دوغری بلانزرد ایلاریله مکنن چکنمه ملیدر . یالکز ثبات و عناد
وترددسنر بر فکر تعقیدرکه بوکی عظیم ایملرده ضامن موفقیت اولور .

کرییه قالان اک مهم ماده بوقادار فداکارلقلر ابذالیله استحصال
ایدیلان نتیجه یی عمومه مال ایدر بیلیمکدر . بیه دوشوندیکم واسطه تعمیم پک
ساده در . ایسته نشریات سیستمی نامی ویردیکم ترتیب بودر . شویله که :

جمعیت تأسیس ایدرجهکی بالعموم هنرته لرده کوردجه مقالاتی منحصرأ
انجمنتک لسان مختاری ایله اجرا ایتملیدر . بونده حقیقی بر عنادله نبات
ایدرک هر نه بهایه اولورسه اولسون اساس معیندن ذره جه انحراف
ایتملیدر . هله اعتراضی شایان استماع اوله میه حق عناصرک آلاجنی وضع

چاره لر میانده مختلف لهجه لرك تكم اولنديني مناطقه لسانه آشنا ، منور ذواتی مأمور ايتك خاطره کليرسده بو ، جمعيتك شيمديكي وساطيله قابل اجرا کورونديکندن بومقصدی تأمیناً شوبله بر ترتيب يايغى تمکندر :

۱ — يوقاريده کي شرائط تحتده ميدانه کتيريلان لغت کتانبنده موجود اولمايوب اهالى آراسنده مستعمل لغاتى دلالت ايندکلىرى معنا مفصلاً ومثاليله ايضاح ايدمک اوزره انجمنه بيلديره چك ذواته لغت باشنه مناسب مکافات تهديه اعطاسى .

ب — ضروب امثالى احتوا ايتك اوزره ترتيب و نشر اولنان کتانبده مندرج بولونمايان ضروب امثالى ، اولئرى توليد ايدن وقايعى ده حاكى اولقى اوزره انجمنه بيلديره چك ذواته ده بوکسك مقدارده برمکافات تهديه ويرلمسى ۶ — حکايه ، ماحال وعوام شريفلىرى ايچون عيى طرزده حرکت ايدمکله برابر درساعاتده عددلىر يله کثير اولان کوردلرله بومقصد داخلنده تماس ايدلى ودائى رقلامرله طشره قارئيرينك بويابده معارفى تمى اولونمالى .

۶ — بومتابمک کافه سنه مراجعت ايدلديكى حالده بيله بر لسان علمى وقتينک مالک اولمى ضرورى بولنان بر جوق کلمات و تعبيراتک نقصانى يله محسوس بر حالده کوزه چارچاققدر . بوکا بر قاچ چاره واردر که بعض محذورلرى ده حاويدر . بونلردن برنجيسى احتياجى فارسى ويا عربى به مراجعتله تأميندر . لسانى قوممو ديللرك زير تحکمه آتاجق وبالنتيجه خواص وعوام ديل کي محبوبه لر طوغوراجق بوشقك اختيارينه الى الابد مخالفم .

ايکنجيسى قسماً بهلوى ، زند ، اسكى فارسى کي ديلزك اصليله علاقه دار لسانلره مراجعتدر . بونده برنجيده کي قدر محذور يوقدر ، آنجاچ يله اسكى زمانلرك يادكارى بولنان بولسانلرك احتياجزه كافى کله بيله چك مشکوکدر . مع مافيه بونلردن استفاده اولونمايندر .

اوجونجيسى واک طبعيسى آلمانلرك يابدينى کي افاده ايدمک ايسته نيلاق معنا ايله مناسب تامهسى بولمق اوزره بر قاچ کله دن تركيب ويا کوردجه ده

۱ — انتخاب اول، حق هر هادی رسانده کی بر لغت کتابی اساس انتخاب
ایندیکار که بوی کوره هر گاه که هر کورد لهجه سنده کی مقابل تحریر ایدلی ،
ب — هر گاه که مقابل الیه ایدیه جک متعدد لغت میانده بالتدقیق
سمه الیه موافق کلاسی مقابل آراء لغت کوردجه سی اوله قی قبول و اصوله
دفتر مخصوصه قید ایندیکدن سوکرا غیر مضایع موضوع دیگر که لری ده
ینه سمه ملائمت نظره آلفق شرطیه تعیین ایدیه جک بر صره داخنده
برنجیدن صکره درج اینجیدر .

۲ — کوردجه ده موجود اولوب اساس انتخاب ایندیگدن لغته مقابل
بولونمایان لغت لری عینی شرائط داخنده و حروف هجا ترتیبیه دیگر بردفتره
قید ایچی .

۳ — اساس لغتده موجود و فقط کوردجه مقابل بولونمایان لغاتی
حروف هجا صره سیله اوچونجی بردفتره داخل وبعده آئیده ایضاح ایدیه جک
منابع و اصولاره مراجعتله مقابل لری وضع و تعیین ایدلی .

۴ — انجمن اعضای کرامتک حفظارنده کی لغاتک — شرائط معروضه
داخنده — طوبیلا نسبیله میدانده کان لغت کتابی ممکن اولدینی قدر بوتون
کورد لهجه لرینک ماتک بولوندینی لغاتی احتوا ایدرسده لسانک قونوشولدینی
منطقه لرده کی اهالی آرا سنده حتی انجمنده کی ذواتک ساحه علمندن خارج
برجوق لغاته تصادف یک طبیعی اولدیفندن آیرجه مناطق مختلفه ده جمع لغات
ایشیله اشتغال ایدیه جک ذواتک تأمین تدارک اهم امور دندر . بوندن باشقا
شو اوج ماده جمع لغت مسئله سنده فائده لی و قیمتدار منابعه اشارت ایدر :

۱ — اخلاق ، غیر اخلاق ضروب امثالک جمع و تدوینی ،
ب — اخلاق ، غیر اخلاق بالمعوم حکایه ، ماسال و افسانه لرک عیناً
طوبیلا نسبی .

۲ — عوام بیننده متداول کوردجه اییات و هر نوع اشعارک مرثیه
داثر اولورسه اولسون جمع و تدقیق .

کرک بونلر و کرکه کوشه بوجاقده لالش لغاتک جی ایچون دوشونیه جک

حال حاضرده همومته قبول ایدنش بر قعدہ واردر . اوده ملنک اوز لسانی
او قومک غیرمنور کتله سنک وخصوصاً اختیار قدینلرینک قونوشدینی
میلدر . بنابرین بنده لسانک تدوینده کتله عوامک اختیار ایندیکی اشکال
ولغاتک اساس اتخاذ ایدلسنی ایسته یورم . بو حقیق بر خزینہ در . او منبع
فیاضک محتواسنی ضبطه ، آله بکیردهکیز مالزمنی قواعد فنیہ خبریه موافق
برشکده ترتیب وانشایه موفق اولورسوق - اصلاً نودد اینجمن ادا ایدہ بیلیرم
آزوماندہ بوکون شرقده جاری لسانلرلا اکثریندن دها زنکین بر لسان
نحریر و تکلمه مالک اولوروز .

شیمدی بو مختلف مبعاردف ناصل استفاده ایدلسنی تصور ایندیکی
مرض ایدہ بیلیرم :

۱ - باشلوجه لسان مسئلیله - معین بریلان داخلنده - اوضاراهه حق
بر هیئت واقعه لزوم واردر . بو هیئت الکطیبی اولوق اوزره (کورد تعمیم
معارف و نشریات جمعیتی) مرکز اداره سنی کنڈینسه دارانسانمی اتخاذ اینج
وتبغات و تدقیقاتنده جمعیتک اعظمی درجده معاونته مظهر اولمالیدر .
۲ - (لسان انجمنی) کی بسیط براسمه یاد ایدیلجک اولان بو هیئتک
اعضای مختلف کورد لهجه لرندن برویا بر قاچه آشنا و ممکن اولدینی قادیار
تحصیل کورمش ذواتدن متشکل اوللی ، بو هیئتله تشریک مساعی اینجک اوزره
السنة اجنبیه واقف ذواتدن بر قاجی ترفیق ایدلمیلدر .

۳ - هیئت طرز و زمان مساعیسنی بالذات تعیین اینجلی . باخصوص
اعضای کرامی مشاغل خصوصیه و یا تحصیللریه مشغول اوله جقلرنلرلا
انجمنک اشتغالی بردائرة مخصوصده واقع اولوق کی تحدیداته تابع طوطایوب
اعضادن بهری شعبه مساعیسنه عائد و نائق و اوراق ایستدیکی محله کونوره بیلجی
آنجاک نتایج مستحصله نلک تقریر و تبیین عمومی اجتماعلرده بالذاکره
اجرا اولونمالیدر .

۴ - انجمنک ایلک واک مهم وظیفه سی لسانک لغاتی جمع و تدوینده
مبارت اولمالیدر :

صرفندن - فقط شرائط ابتدائیه تختده - قونوشولادن باشقا هیچ برینه صاحب اولدنی بر حقیقتدر .

بوفادهمله دینزك نالفت ، نه صرف و نحو ونده ادبیاتندن مضبوط ومطبوع واحتیاج منیه کافی بر سرماییه ملك بولونمادیغمیزی آكلاتق یسته یوره .

برچوق لهجه لره ملك كوردجه ملك بعض قسملرینه دائر روسجه ، نكیزجه ، آلمانجه وفرانسزجه بر قاج تدقیق ، برایکی اوقولفت وصرف کتابی انتشار ایتمش سده كوردستان کی بر منطقه ده كوردلر کی بر ملت آراسته لسانی یا هیچ بیلمه یین و یا خودك آز آكلایه بیان فرماییلر طرفندن بك سطحی تدقیقلره استنداً یزیلان بواثرلره بیوك بر اهمیت عطفی دوشری نكدر . بوبله اولمقه برابر شوراسی انكار اولمه ماز كه بواثرلر سام بر اصول دقیق و طرز تنبی و هر هانگی بر محصول تنبك انك اساسی و دقیق صورتده نزیب وتنظیمی اراهه کی مزیت مخصوصه یی حائر اولمق جهتله امثالی مساعدده نمونه اتخاذینه لایقدرلر . بواعبارله و آیریجه برچوق مقایسه لری حای بولونم لریله مسامحه نسایه مزه چوق قیمتدار معاونتلرایده بیایر و فقط هیچ بزمنان اساس اوله مازلر . ایکنجی درجه ده اسکی یکی كورد ارباب تحریری طرفندن احضار ایدنش صرف ونحو کتابلره و برایکی لفت موجود سده بونلردن ایدیله جك استفاده محدود بر درجه ده قلاجقدر . برده كورد ادبا و شعراسی طرفندن یازیله رق بر طاقی اصولی دائره منده جمع وتدون بیش دیوانلر ، اشعار و ابیات واردر . مستثناسی موجود اولماق شرطیه بر عموماً بودیوانلر ، شعرلر ملك حقیقی لسانی اولان عوام دینندن چوق تدقیق و یازلدقلری محیط وزمانه كوره اکثریتله عربی ، فارسی كلاته نایریشلر تحف برر خلیطه در . وجودلرندن استفا قابل اولمادینی حالده وکی آئاردن ایدیله جك استفاده محدوددر .

اوجونجی والا مهمی عوام ملك مفكره منده صاقلادینی خزینه در . كونك ایشلرده موفق اولمق بوكونك تلیفیرینه اریفون جالشمله ممكندر .

برقعه واردرکه یوکه منک ایسته دیکم و عظیم بر مساهی به تحمل
 خصوصنده بزه قوت واطمئنان بخش ایدیور . بزدن وکی مدللر لسان
 و تاریخلری تدوین و تثبیت ایدرکن اهرنده بوکونکی ترقیت مدنیته نیک پیش
 فعالیت مزه سردیکی وسائط متکمله موجود دکادی . فقط بو عظیم و مهم
 محرومیتلر اولنلرک مظهر موفقیت اولمدرینه مانع اولمده سی . فی الحقیقه اوزمانلر
 نه لسانیات علمی بوکونکی درجه تکملته واصل اولمش ، ندهه بویولده کی
 فعالیتلری تسهیل ایدن وسائط و نشریات فیه بوکونکی مبذولیتیه موجود
 بولونمشدی . بونکله زابر لسان و تاریخلی تنظیم ایستیه بوبده موفقیت
 اولماش برملته کرمه مز اوزرنده تصادف ایدیله مه کده در . بزدکنجه : موفقیت
 تأمین ویا تسهیل ایدم جک آثاره زیاده سیله مانک بولونیوروز . آندجمنر
 هر آدمیکر منجی عصر مدنیتک بوتون وسائط جبرقیله مظهر تشجیع
 اولاجقدر . واقعا هدفه واصل اولونجه یه قدر چوق زمان کجه جک . فقط
 دوشونلم که ملترک حیاتی تأمل ایدیکنجه واحد قیاسی زمان کون وسنه ده
 آنجا ق عصر ویا عصرلردر .

بوایسته بزم یا باجمنر شی قوتار مزدن حتی برذرده سی بهوده به صرف
 ایتمک هرذرده مساعیمزه مقابل مطلقا برجه موفقیت نمکنه چاشه رقمان
 ساحه جدال وسیع آتقدر . بوده هرایسک لوح محفوظ موفقیتی اولان
 پروگرام مالکینه قابلدنر . اوله بر پروگرام که حرکتی باشلاناجق دقیقه
 شاهد موفقیتی دراغوش ایدنجه یه قدر آتیه حق مهم آدیملری الزم و اساس
 تقریباتیه احتوا اینسون و تطبیقاتنده حتی کچوک برانهرافه مساعد بولونماسون
 رایسته پروگرامسز موفق اولنه بیله جک دورلردن چوق ، پک چوق
 اوزانده باشادیقمزی درخاطر ایندیرمه نیک فائده سز اولمدرینه قائم .
 شیمیدی ده برآز المزدده کی مواد ابتدائی لسانیه نیک کیت و کیفیتندن
 ایتمک ایجاب ایدیور .

دیلرک بوکونکی احتیاج و تلقیرله کوره بر لسان ماهیتی حار اولم
 ایچون مالک بولونمسی الزم اولان اساسندن ، حالا معین بر قسم الس

کوردجهیه داتر

— ۲ —

(نشریات سیستمی) نه داتر مطالعاتی ایکنجی مثالیه ترک ایتمش ایدم .
 فقط بوسیستمه داتر تفصیلات برمه دن اول اونک اساسی اولان بعض
 بتردن بحث ایتمک مجبوری و ادر . اول امرده شیمدی به قدر بلکهده
 جوق سورتمش و ده یکنمش برفج سوزی نکرار ایدم جکم . بکا کوره
 بونکرار و یانکریر زائد دکدر . بز لسانتری اصلاحه جالشق ایسترن
 اک جرق دقت و بصیرتی استلزام ایدم جک فقط صرف ایدم جکمز قوتلرک
 طبیعت قوتلرله توافقیدر . قوانین طبیعیه ایدم اعراض ایدن فانیلر محکوم
 زوالدر . افرط و ورلکر تعبیر هابیه ایدم بوره نه کوره آتی اوزاتماق
 خسراى دعوت ایدر . بوندن باشقا انتخاب ایدم جک طرز مساهنک زمان
 واحواک کوسزدیکی ایجابانه اویغون بولونشی ، ملتهکی فکر جربانلرله
 معکوس راستقامت حرکت مالک اولمامسی قطعاً لازمدر . بنابرین کینمک
 ایستدیکمز بوله تام حاضرلقه جیقمق و هر آدیمی متعاب برخطره سوکرای
 ابعاد و مسافتی ، اینک آدمیزک اطرافده حصوله کتیردیکی تاثیراتی بلکه
 درین و ایجه برسورتمده معاینه ایتمک و شئونک کوستره جکی ایجابات ضروریه به
 توفیق فعالیت ایدمک مجبوریته هیچ بر زمان اونو تمامایدر . شوراسی ده
 اصلا خاطرده جیقماسون که لسان مسئله سی بزه حد ذاتنده بلکه مطلق ، جوق
 مشکلاتی بر ساحة فعالیتدر . دیلرک بوکونکی حالی بزی اقتحامی حقیقه
 بلکه بویوک همنلر صرفله قابل اولاجی ییغین ییغین مشکلاتله قارشولاشدیزا .
 جقدر . هدف معینی استحصال ایچون صرف لازم کلن اقدامات فوق العاده
 باتنده المزدکی وسائط ماده نیک آزلنی ملاحظه اولوندقجه نوید اولمامق قابل
 اولمایورسده طبیعی و منطقی بر طریق مسامی تعقیب ایدلریکی تقدیرده قوای
 مصروفه نیک کچ اولسه بیه همه حال نمره دار موفقیت وانکشاف اوله جنی شبه دن
 آزاددر . بزدن اول عینی بوله بورومش ملتکر مقصده ظفریاب اوللمری
 نرم ایچون بوسیله تشویق تشکیل ایدر .

دیزر		۱۳۰۰	کاوار
برادوست		۷۳۰۰	برادوست
اوراماز		۱۵۰۰	اوراماز
دوستگان		۳۰۰۰	دوستگان
نوبن		۸۰۰	چوله سرک
ملاج		۷۰۰	چوله سرک
مارونس		۸۵۰	نصفوزیر جوارنده
		۱۴۷۴	چوله سرک
سندی		۷۶۰	چوله سرک
	۲۷۳۲۷	۲۷۷۷۸۰	یکون عددر
		۱۵۸۲۶۲	وان ولایتده مقیم کوردلر
وان ولایتده مقیم کوردلر	۴۳۶۰۴۲	۸۲۴۷۰	ارمنیلر
		۴۳۱۰۶	نصفوزیر

وان ولایتده کی کوردلر و ارمنیلرک مقدارخانه و نفوسلری مین جدول آتار غریبه دن مقیم اولدیجی جهتله عینا درجی مناسب کورولدی ایسه ده سابقه سهو و عدم معلوماتدن متولد خطیاتی توضیح ایتمک بحسب الامکان درجه وجوده عد ایلدک :

جدولده کاوار قضاسنک کوردلرک مقدار نفوسی ۱۰۷۰ ارمنیلرک ۵۴۰۶ کوسترلمکده در . بویک عجیب و غریب بر مسئله در . کاوارد ارمنیلرک فوق عددیسی هیچ بر تاریخده یوزده اوتوزدن فضله بریکون تشکیلی ایده مه مشدر .

هله اهراب الفرائیدن مکس مشه سی (۳۲۷۵۴ کورد) (۴۲۵۳ ارمنی) ایستانسیقلری بزه کوستریور . حالبوکه مکسده کی ارمنیلر یوزده قرق راده سنه بر کثافت عدیه به مالک ایدیلر . فقط اکثریتله مستاجر بولندقلری جه اهالی محله دن عد اولمازلردی . (مابعدی وار) (ژین)

وان ولايتنده نسطوريلرك مقدار خانه و نفوسلری

وان	نفوسى	١٥٢	٩١٢
محمديه	»	١١٤	٦٨٤
ازبك	»	١٦٣	٩٧٨
خوشاب	»	٣٦	٢١٦
كدر	»	٣٨٦	٢٢١٦
چوله مرك	»	٤٦٥	٣٧٩٠
بيت الشهاب	»	٥٩٥	٣٧٥٠
شمدينان	»	١٢٥	٧٥٠
تيارونخوف	»	٣٦٦٥	٢١٩٩٠
		٧١٠١	٤٢١٠٦

يكون

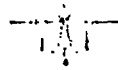
وان ولايتنده ساكن عشائرک مقدار نفوسلریله مربوط اولدقلری

قضا و اشغال ابتدکلى محللر

اسمى	نفوس ذکور	نفوس مهورى	بولندقلرى اراضى
آدمان عشيرتى	٨×٥٥٣٨	٤٤٣٠٤	ديادين، ارجيش
حيدران »	٨×٦٩١١	٦١٢٨٨	ارجيش، باطنوس، ددلى
ميلان »	٨×١٣٠٦	١٠٨٠٠	بارکبرى، سئاس
طافورى	٨×١٤١٥	١٠٣٢٠	سراى، احوريك-فلا
شيبولى	٨×١٦٠١	١٢٨٠٨	تيركشان
موقرى	٨×٢١٠٣	١٦٨١٦	توررهك، سراى
شمكى	٧×١٥٥٠	١٢٤٠٠	قره حصار، سراى
شيكه نتي	٨×١٤٧٠	١١٧٦٠	قره چيان
هربى		٦٠٠٠	كوار
فوقى		٢٠٠٠٠	شمدينان، چوله مرك
شروان		٤٠٠٠	كاوار، شمدينان
ارطونى	٤٠٠٠	٣١٠٠٠	باش قلعه و بوختان
مالخوران	١٤٠٠	١١٢٠٠	قره حسن، ملازکرد
دوستكى		٣٥٠٠	كاوار، شمدينان

اوقدار شکن ی کوزل بلده ،
 یسه افکنده بر الم واردی ؛
 باشک اوستده بر غم اغلاردی ؛
 ایسته روشده اونوشان درده :

کمال فوزی



۱۸۸۹ تحریریه نظراً وان ولایتده مقیم کورد وارمنیلرک
 مقدار خانه و نفوسلرینی مبین جدولدر

نفس	ارمنی خانه	نفس	اکراد خانه	قضالک اسامیدی
۴۷۴۳۰	۷۹۰۰	۲۵۴۰۰	۴۹۰۰	وان مرکز قضایی
۱۸۸۴	۳۱۴	۱۵۱۲۰	۲۴۷۰	» بارگیری
۲۹۷۰	۴۹۵	۱۵۳۶۸	۲۳۷۸	» ارجیش
۲۹۵۶	۴۹۱	۵۰۶۴	۸۴۴	» عالجواز
۵۴۰۶	۹۰۱	۵۰۷۰	۸۴۵	» کواش
۴۶۶۸	۷۷۸	۶۳۳۰	۱۰۵۵	» قارچقان
۴۵۷۸	۷۶۳	۳۲۴۰	۵۴۰	» شاتاق
۹۹۶	۱۶۶	۴۹۰۸	۸۱۸	نوردوز ناحیه سی
۴۲۵۳	۷۰۹	۲۷۵۴	۴۵۹	» موکس
۵۰۴	۸۴	۹۰۲۴	۱۵۰۴	» محمودیه
۳۳۶۰	۵۶۰	۱۵۸۵۸	۲۶۴۳	» الباک
۱۷۹۴	۲۹۹	۵۳۱۰	۸۸۵	» حمیده خوشاب
۵۷۶	۹۶	۱۱۷۱۸	۱۹۵۳	» کاوار
۵۱۰	۸۵	۸۱۷۲	۱۳۶۲	» جوله مرک
۰۰۰	۰۰	۱۰۹۸۰	۲۸۳۰	» بیت الشبب
۰۰۰	۰۰	۱۱۳۴۶	۱۸۹۱	» شمیتان
۱۲۷۶۶	۱۳۷۴۶	۱۵۸۲۶۲	۲۶۳۷۷	۱۵ قضا بر ناحیه

اوگوموش چاغلايانلر آل چاغلار ؛
غم می جوکش اونازلی باغلیکک ؟ !

آه او قیرلرده هابیران ، کولوشه ن ،
یاورو بلدرک اوترلری ؛
آه او قیرلرده دردله شوب او پوشه ن ،
آشنالر کزوب کولرلری ؟

اویویان کولرکده مهتابک ،
سوزولن بیگ انیری خولیاسی ،
بیقانیکن بوکونده برحرلک ،
اولدک آوارم ، قانی رقیاسی !

اوقدار شن آقاردی ایرماقلر ؛
اویوتورلردی غملی بسته لری ؛
آه اوشاعر ، اودردلی اسحاقلر ،
آووتور ، شنه تیردی خسته لری !

باغده شاهین باقیشل قیزلره ،
قورولوردی بریریل آلائی ؛
قایاقلردن آتلایان بر جای ،
ینه چاغلارمی بک یانیق اویله ؟

پنبه اقساملرکده کلنلر ،
برسرین ملتکم تماسیله ،
کیزلی سودایه نینلر سویلر ،
طاهرک اسمیرین هواسیله .

ویران بلده [۱]

سس کسبلمش، کولکەر سبلمش افقدن بلدهیه ،
 بوش ، قارا کف اولرک قوبنده کیزلمش نهیه !
 یوللرندن شیمدی کروان یکمیور ؛ تنها ، سکون
 بوم اوتر ویرانه لردن ؛ قلعه لر هب سر نکون !
 بلده نک اوستنده ماتلر تورهن مظلم کیجه ،
 کیمسه سز ، ایصسر قالان وادیده اغلار کیزلیجه !
 معبدک فاقوسی سونمشدر ، قیرلمش مشعله ؛
 طوبلانونب اوینار خیانتلر طوتوشمش ال اله !
 پاس طوتان قندیلرک التبدیه یاتمش بر تولو ؛
 کوز اویوق ، قوللر قدید اولمش ، دیکنه اورتولو !
 بوش قووقلردن صیزار و همک نوکنمز اویوقوسی ؛
 آشنا یرلرده کیزلمش سرائر قورقوسی ؛
 بر اوجاق توتمز ، صدا جیقماز ، ییقیق هرلاندن ؟
 سغنی چوکش نهولرک برفرفی یوق ویراندن !
 داغلرنده نازلی جیلانلر قوشارکن برزمان ،
 کل سولوق ، بلبل ملول ، کلزاری بسار شیمدی قان !

آغلاسون شیمدی، ای کوزل بلده ،
 سکا هجران باقیشل ییهدیزلر . .
 ظلمه ماوی اولان اویرلرده ،
 کیم بیلیر قاج یتیم وظول صیزلار !

خسته افکده بر ملال آغلار ؛
 قان صاخچلمشده قارلی داغلریکه ،

[۱] بطیکه سقوی اوزرینه یازلشد

شوکه ایمان و قناعت ، و ارکه احوالک آلمش اولدینی شو شکل و خامت
قارشوسنده یا بولمک و یا بونون معناسیله باشامق ایسته یین کردلر ؛ مایوس دکل ،
منأثر و محزونلر . نتیجه حله انتظار ایدیورلر .

بوگونه قدار دائرة اطاعتدن آیرلمه یان بومات دینلرینه اولان فرط
مربوطیتدی تأثیرله سلطنتدن زیاده خلیفه یه قوللق ایتشلرلر . بر جوق
خصائل ممتازه و جنگاورانه ایله مفطور بولنان بوماتک هر هانکی بر حقارت
و حقسزلفه تحمل ایده جنگارینه یانکیز قوه ادر اکیه سنی غائب ایدنلرله بصر
بصیرتی پرده حرص و ردای اغفال ایله قیامتیش اولانلر ایثانه بیلیرلر ! ...
شبهه ایدلسون که هر هانکی بر کرد ، دستور حیاتی اولان :

شومما نخانه دن رحلت مؤبد عمره و صائکن
بر آرز تأخیر ایچون لایقمدیر انسان حقیر اولسون

فریاد ایقاظکاری اوکنده ناموس و شرفه اولمکی ذلت و اسارت آلتده
سوروشمکه ترجیحده ذره قدار تردد ایتیه جکدر .
بناء علیه ؛ کردک اطوار حماست و مردانکیسته پک یقیندن شاهد
اولان ارمنی وطنداشلمزکده بویله تهلکدلی بر او یونده فضله طمعکارلاق
کوسترمه ملری هرایی قومشو ملتک منافع مستقبله سی نامه لزومی عد ایده رم .

احسان نوری تقسیم



هر آن قاینایان و صیقلایان یارالرینه مقدمه انیام صایلا بانسن تاثیرینی بایمش؛
 مایوس روحلره عصرلرک زاده اجتهادی اولان «الحکم لمن غلب»
 دستورینک سقوطی اعلان ایدوب تاریخ مدنیتده انسانلری اوج اعلاى
 سعادتیه ایصال ایده بیلرک الکه مهم و بی نظیر انقلابی وجوده کتیرمکه کافی
 برنفعه تسلی سریش ذهابی حاصل ایدیرمشدی بدایت حربده
 هرهانکی بر سائق ایله میدان مبارزه یه آتیلان و لژدر احتیاجک پنجه
 تخریبکاری آلتنده نهلمسته رغماً امثالی نامسبوق خارقه لر ابداع ، قهرمانلقلر
 اظهار ایله بن عثمانی ملتی حق حیاتی تکفل ایدن بویله ، ضمان قوی
 مواجهه سنده سفک دمایی لزومسز تاقی ایدرک خصم لرینه دست مسالمتی
 اوزادرکن؛ اجداد و اولادینک هیچ بر صورتیه عفو اولد؛ ایمان اهل و تسبی
 یوزندن مع التأسف حق تاریخیسی افسانه وی بر خیال ، موجودیت مایه سی؛
 لسان و غننه سینه صداقتیه رغماً؛ مزاحی بر ماصال ظن اولنان کورد قوم
 نجیبی ده طوبیدی بیه بوهاتی صدانک معنای تسخیرکاری اوکنده اوزانمش
 اولدینی سریر غفلتدن رفع سر ایتمکه برابر کندوسنه یادگار اعصار اولان
 یوردینک آغوش محرمیتیه هیچ بر ییانجینک صوقدیرلیه جفته اطمشان تام
 حاصل ایتمش، یکرمنجی عصر مدنیتک نجم رهاکاری حرمت و تعظیم ایله
 سلامامغه باشلامشدی .

فرانسه ده اجتماع ایدن دول مؤلفه دیوان حرب عرفیسنک مغلوب
 ملتلر: دولایسیله عثمانیلر حقنده ویرمکه اولدقلری قرارلر میاننده
 هر قبضه خاکی خون اجداد ایله ملمع ، کردک ملک مورث و مشروعی
 اولان ، سکا تنک اکثریت قاهره سی مسلمانلر تشکیل ایدن سوکیلی
 کردستان غزلاده - کردلرک مسلمان بولنسی تهمتیه اولسه کرک - ارمیلرک
 تحت امر و تحکمه ویریه جکنک محتمل بولنسی متوالی و متعاقب نشریات
 ایله احساس اولنمقده در. بواناعانک صدقنه اعتماد ایتمکه برابر بو خصوصده
 بر قاج سوز سوبله می موافق بولدم

عشیرتک بر قسمی فدا ایندی، امین پاشاکه؛ هر آینه بینرکن معینده یوز
 مسلح سواری بولئیوردی. امین پاشاکه هر کون یوزلرجه مسافرلری انعام
 و الطاف ایله قبول ایدردی. بو کون جیلز، قدید، پریشان، بی قدرتر،
 اوغلنک البسه سندن بر ایست چکیایرسه یوز یاما بردن یره دوشهر.

ایشته مملکتده کی زنکیئلکنه انسه دیگرلری ده بوکا قیاس ایدیکز...
 بونلکه برابر هر برده مهاجرلرک حالی بوراده کیلرندن فنا اولدیفندن ده
 قطعاً شبه ایچم. قونیهدن آلمقدی اولدیغ مکتوبلرم بوطنی تقویه ایندی.
 بناء علیه انسانم، انسانلره یاردیم ایدرم دییهن ارباب وایه الکزدن کلدیکی
 قدر باغیریکز. انسان اولان انسان بو حالده براقز. یق؛ انسانته ده،
 دنیا یه ده یوف... هله بر جهت ایچون سزدن خصوصی بر رجام واردر.
 مارت او اخیینه قدر بو یچاره لرک بایقوشلره یوزا اولان خرابه زاروطنلرینه
 سوق ایدنلری متصوردر. بونلرک عودتلری ایچون تداییر لازمه اجراننده
 کوردستان جمعیت مجتومه سنک نظر دقتلری جلب بیوریکز، اورالرک
 زراعت موسی معلوم اولدیغی اوزره کچمک اوزرودر. بناء علیه نفوس
 متبایه لری محو ایتمک ایچون وقت وزماننده سوقلری لازمدر. معروضاتمه کی
 شدت تأثیری معذور کورکوز؛ چونکه دوت بیق سندن بری هجرتک الیم،
 بی امان ضربه لر یله مجروحز.

بر کورد کنجی

ویلسون پرنسپی و کردلر

بشری حکمت و جدانک حضور عدل و حقنه دعوت ایلمن. آمریکا
 رئیس جمهوری ویلسون جنابلرینک خطاب انسانیت پرورانه سی سنه لر دن بر
 دست تحکمک ضربه اعتسافی آلتده ایگلرین مظلوم، مقتدر، غل و اقوامک

تصادف ابدلہ کے آغلامنق قبل دہر . ہونار قیامت شہنشاہی کونلریخی
 سیحان نمری اوزرندہ کائن کوپرینک ایسسر، رطوبتی طہلری اوزرندہ
 دیلمکک، کیجہ نری خراب اولمش برطاق اولرک، عرصہ لڑک اوزرندہ
 جامور ایخندہ ایکبہ ایکبہ کجیربیورلر . عمومک فرسز کوزلری دنیاہ
 وداع ایتمک، طاقسز اللری بدنلرندن آیرلقہ مہیادرلر . انسان
 ہونلرہ باقدقجہ انسانیدن نفرت، وحشت رجوع ایتمک وغرتہ لڑک
 ستونلریخی دولہ ایران بکرمنجی عصر حقندہ کی آلفشارہ قارشو، عصیان ایتمک
 ایستہ . بیلہ کم : ہریم دنیاہ نہ اولدی، کیتسکجہ کریہ ادوار وحشتہ
 دوغری رجوعی ایدیلور، انسانیت بوکمی دبرلر : چارشودہ اوج
 بارہ حکمنی طومہ یان، یومیہ اولہ برق بویچارملرہ ویرلمکدہ اولان اوج فروشدہ
 بش آیدنبری ویرلمہ مشدر . ارمنیڈرہ یومیہ برمجیڈیہ ویرلدیکیڈہ
 نظرکامہ ہر تنکڑہ عرض ایدیورم . بن بورادہ برکجہ صرف ایدہ جکم، بی
 معذور کورکز! عجبا اسلام اولہ یمنز ایچوئی بو حالات اسف اشمالہ اوضر ایورز .
 فلاکت کبیر کن بربری اوزرینہ کبیر مملکتندہ ناموس و اخلاق حسنہ
 ایلہ منصف و ہر شائبہ دن بری اولان بویچارملرک بورادہ اخلاق لریدہ
 بوزولدی . بر زمان؛ شجاعت، بسالت، سخاوت، اخلاقی یکدیگریہ مزج
 ایدن زواللی ولایات ستہ اہالیسندن مہاجر اولانلریخی کوزمک اوکندہ
 کوریورم . شمدی جیلز، قدیدہ بی قدرت اولمقلہ برابر حیفاکہ ہیچ بر
 شیلہ تلافیسی قابل اولمایان اخلاق لریخی منفعت شخصی لریخی دوشونہن برطاقم
 مرتکب مأمورلر بوزمشلردر .

تسللہ آیشمش، اقرباسنی ملت و دولت اوغورندہ فدا ایدن بی چارہ
 اختیار قادینلرک اوج فروش یومیہ ایچون حکومت قابوسندہ کی وضع
 دلخراشی کورورسہک دنیا دن نفرت ایدرسک، والہی دوغری سویلیورم،
 یدی نفوسدن عبارت بر عالمی صاحبسز برافقہ منجر اولسہ ایدی بن
 اتحاری بو وضعیتی تماشایہ ترجیح ایدردم . ایستہ سکا بر مثال حیدرانلی
 امین پاشا . . . او امین پاشاکہ ! کجی بادرہ عمومیہ دہ بازید حدودندہ

سەئەك ۲۲۰ قروشه
نېف سال ۱۳۰ ۵



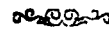
درج اولونچيان مقالهلر
اغۇده ايدلر



ژين

حیات

سەئەك ۲۲۰ غروشدر.
آلتی آیانی ۱۳۰ غروشدر



مەلکەزە موافق مقالات
مەلەنویە درج اولنور.



دین، ادبیات، اجتماعیات و اقتصادیاتدن بحث ایدر تورکجه-کوردرجه مجموعهدر

پیر مکتوب

آطنه ۴ مارت ۳۳۰

محترم میرم اقدم،

ژین مجموعه سەئەك اون اوچنجی نومروسنی آلدیم . مهاجرینك احوالی حقنده مکتوب ارسالی امر بیوریورسکیز . بن بوجه اوزرنده برآرتوقف ایندم . بکا برآز غریب کلدی . واقعا الدهه وثائق اولدینی تقدیرده نشریاتده بولنق ده موافق ایسهده بوکون مهاجرلرک حاللرینی هر صورتله حاللرینی دوشونمکده لازمدر وثائق تحری ایله ایشی سورونجمدهده براقق قطعیا موافق دکلدر.

بن امریکیز اوزرینه ییچاره ولایات ستهدن اوج ولایتک اهالی مغدوره سی حقنده ذات عالیلرینه برآز معلومات ویره جکم . لکن نه یازاجمی کسدره میورم . چونکه بونلر اوقدر دوشمش، اودرجه زبون اولمشلرکه : سفالتلرینی ایقا ایده جک دنیاده برکله یوقدر ظن ایدهرم .

نفوس سابقه سەئەك خمس درجه سنده قالان بونوع بن بشرک اک بدبخت اولادی بوکون آنحق برانسان اسکیتدرلر . باباسنی، قرداشنی وطن اوغورنده کوبری کویده ، صاری قامشده، توران یولارنده فدا ایدن بیکس چوجلرله

سازگ ۲۲۰ فروشه

نیف سال ۱۳۰

مجموعه

درج اولونیمیان مقاله

اعاده ایملر

مجموعه

شیرین

حیات

سنگی ۲۲۰ فروشد

آلی آلی ۱۳۰ فروشد

مجموعه

مسلکمه موافق مقالات

مهمترین درج اولون

مجموعه

دین، ادبیات، احتیاجات و اقتصادیات بحث ایدر نورجه - کوردجه مجموعه

مندرجات

نورجه قسمی

- آطه‌دن بر مکتوب بیر کورد گنجی
- ویلسون پرنسپی و کوردلر احسان نوری
- ویران بلده [بتلیس] کمال فوزی
- بیر ایستانستیق «ژین»
- کوردجه‌یه داتر کوردی بتلیسی
- بابان خاندانی [مابعد] عزیز یاملی

کوردجه قسمی

- نور ع . رحمی
- مکرم عاجز م . هوقی
- عمی آلان (کوردجه‌یه) ع . رحمی

نسخه‌سی • فروشد

نجم استیال مطبعه‌سی

باب عالی چواری ابوالسور جاده سنده نجم استقبال مطبعه سنده (ژین)
اداره خانه سی

توزیع می
باب عالی جاده سنده یکی شرقی کتابخانه سی

آبونه لریزه

آبونه لریزه کوندردکمتر بر عظام نسخه لریک واصل اولمدینی شکایتی
(ه) نجی نسخا مزده مرجعک نظر دفته وضع ایدلیدی الآن حالا توالی
ایلیور جو شکایتی تکرار هر من لریکه برابر آبونه لریزه واصل اولماش
نسخه لری واریسه نومرولری همان ادریه بیلدرملری رجا ایلرز .

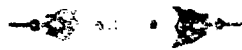
رفیق مناعیمز (کوردستان) مجموعه سنک ع نجی نسخه سی ده انتشار
ایتمشدره ترا جوی کزیده مقاله لری حلوی اولان مذکور مجموعه نی قارئین
کرامه توصیه ایلرز .

مقاله غریبه نک ۳۵ نجی نومرونی انتشار ایندی . بک مهم و مفید
مقالاتی حلوی اولان اشبو مجموعه نی قارئین کرامه توصیه ایلرز .

سینق لریخداو خریله اسلامیه سنک ۳۹۵ نجی نسخه سی قیمتدار مقاله لریله
انتشار ایندی .

امراض جلیدیه و اقزنجیه متخصصی
دوقتور شگری محمد بک

هنر یار مزون دوقتور شگری محمد بک یازارون ماعدا هر کون صلیحدن
آفشامه قدر فاطمه سرانی میکنی قاشوسنده خرساکی و نام دیگرله مفسدباشا
خاتنده کی سایبه خاتهنده خرساکی قبول واک مکمل اصوللریله تدایمی ایدر .
تلفون : ۸۱۲



ملااح. خانى حضرتلرينك روره ادبياتنده لايىمور. ر موقع ملوتان
بر شاه اثرلرى اولوب كورد لسانك درجه فصاحت و بلاغتى انبات ايدى
(موزين) نامندهكى منظوم رومانلرى عنايت بارى ايله (كورد لميم معارف
ولشريات) جيمي طرقدن طبع ايتديرلكدور. كاغذك و ترتيبه لك ترفى
كي مادي مالعه قارشو اعظمى قدا كارلق اختيارينه و نقاست ادبيسيه
متاسب برصورتده نشرينه قرار و يرلشدور. قارئين كرامه تبشير ايلرز.

موزينى

كيتبا «موزين» ام وى طبع دكن موزينى له همى كوردان پت و بابت
مزنهيا كيتي و صورتكى پرتيفيس دى در كوت مه كره دارى كراينا كاغدى
و كراينا حقى مزنهيا نكر و به قدا كارليك مزن ام درينخن.

که ملک مکریان [۱] وشار سابلانغ بیتو خاپوره
 لهسر قبر جوانان چاو ترکس غرق ده خوین دابو
 سراپا موطن اجداد پیشوت جاتماشاکه !
 لبوج روخواه ، بوج سوناوه کاکت بوجی ختکابو ؟
 تماشاکه کهکافی قلقلافی ، [۲] سورو سوراوه
 اوه گرمه برینی کاکنه ، چون لیره کوژ زابو
 له ملک خوشه ویست تو ، ده خوینی کوند سببان زو :
 ده که ای کرد فقیر تاکی دهنوی هسته چه قومابو ؟ ...
 لبوجی توده نوی وخلق بیگانه بچالاکي
 به بستن دست پرزورت مکر مردانه کیت و ابو ؟
 له نیو کردان کسبک ملکی نه بی ، خونوکره بی شک
 لهسر خلقی له بر ملکه که امر ایوه مجرابو ...
 به بی ملک وطن ای قوم کردی لیت یقین بی . توش
 به اخسیری و ذلیل سرده بی همریک که بوت مابو
 ده کل شوقی وره ن ! . . . اوروهتا کو فرصت و ماوه
 به علم و معرفت گیراو بکن موطن که روخابو . . .

قاضی زاده

م . شوقی

[۱] مکری: ابران کردستانک از رایجان تسبدره، مرکزی (سابلانغ) ساوجیلان

شهر بدر

[۲] ساوجیلانی شهری جوارنده صنوق بیکار لایله معروف بیوک بر شاهنوده .

از روی ووز، درسم آخری زوگر شتاب
 اف نه اواقلیمه یا شمس وکواکب تییر
 از نه وی هر دی دینم یا کولی اوماه تاب
 جن مبارک مدی وروبلمن وندا کرم
 دامه برینج وکلابان هلفراندم وک عقاب
 سفله وی اینام و آقیمم زمینا ظلمتی
 لی کوهشیارم کلویان ؟ خونه من دبی بجنواب
 آه ایام وصالی واه کوخوش بورین وچون
 اوشه ابا هیش ونوش مالیش برمن سراب
 شربتاشرن لبان زهر هلال هل بودنای
 لوبنار حرقی آخر لمن دل کرکباب

لبو کردان

له ملک کرده کاف، اورو تب و مزه ، هنده بیدابو
 دهلی محشر خیزانه ، یاله ووز آوا خور آوا بو
 که بور بیکس و خوشک هتیوت جاو بفرمیسکین ،
 که مال باب و بایرت سراپا چول وروخابو
 تماشای دزکرات که به کیرد دشمن نامرد
 درابو دامنی پاکی و به مجزان قلب سوتابو ،
 لوزیر زنجیر ظلم و بند اخسیری چه محزونه
 تماشای دایک محبوبت بکه چون دست بسترابو

پیشیا چار عصر افدا کریټا ملا احمد جزیری ژبو حال مه یی حاضر

من ددل کوفان هزارن داغ و کیر بی حساب
هتتاوردی بخارن وی ددلا صد نشاب
صد نشان من ددل ایرو ژخارین سورگلان
یک بیک پیکان جفا یون جوته جرکیدا کلاب
کرد صد پیکان دنیقادل بدان دی خوش بویا
هر دما کوکب بدینا نجم و پروین بی حجاب
زهره و عقدا سر یا کشفی بون او دشرق
سایه بخت مه دانی مالس پرده و نقاب
واژ کوفه دوری نمانن چرخ و بانی لولیان
کوکبان سیر مخالف کورت و تیکل کر حساب
فیک کتن شمس و زحل ایرو دبرخا عقرب
سیف جودست مریخی ملک دل لوبو خراب
لوتنزل کر مریخی نوبه چو دورا زحل
چو طرف مهرا سهر نزلی هردان عقاب
لوزش بر جان عطارد ژ آفتابی دوربو
لی زحل بومشتری آفته چرخ انقلاب
شوشی نظما نهمان هیتا چرخ بروج
لولوضعک درنه تیتن ماه و زهره و آفتاب
منقلب من دی منازل قازی اوسیری دکن
یک بیک خون ژی دبارن آتش و بلع و شهاب
ازدیم آخر زمانه دی قیامت و این
لوشقا طاری کشاندی ونهفت اسود شراب
خوش لمن عالم سیاه مایستیر و یکو کب قیل نمان

تبریک

بمناسبتا ه سرساله جله کردان تبریک دکن وروژ شف،
خبر وسعادت ژبو وطنی خوہ ژیزدانی پاک نیاز دکن

﴿ سرسال ﴾

مه کردان عیدہ کی قالہ
دلو شابه کو سرسالہ
دمرگان سوسن ولالہ
کلان وی کرتیہ ژالہ
طیعت صامت ولالہ
ژخلان . روح ، جان والہ . . .
تونی دنکک . . .

ژکو دمالہ ؟

عجائب . . . بلبہ دکالہ ! ؟

نہ کو بلبل دکت افغان
نہ خیر !

اونعریا لاوان

سوارن جله سرھسپان
ژبو رمنازی او میدان
جریدی بکن وہ کی شیران
کوروزا شادیا . کردان
بزائن حاجیت ازغان
نہ عیدہ . بلکه سرسالہ

ژمالا مکاریان

۹ - آداز - ۳۳۵ نوروز

عبدالرحیم رحمی

مرخص بوناو شاقان بکله کشتا سرسالی رغبت کرا
وانه بیا زارا حسن و جمالی

مشکات حمل کوکر مروق	قندیل منیر دیر ازرق
میردایه گری دتازه دستور	سرسال کوبو زنونفه معمور
رابون همی شیتی عشاقان	دستور کوبو ژبو وشاقان
دلدادۀ مقصد و مرادی	تیک چونه بمرضا مزادی
وان دانه خوه دخترانه ترین	آلا کوتی ممو و تاجدین
اوهردو برا دجامه تبدیل	یعنی ددما کوبویه تحویل
چند معجرو مقرمه بسردا	استبرق و سندسن دبردا
برچم کربونه زلف و کیسو	کاکل کربونه طره مرسو
داقط نبین لوان جوتکلیف	وان لوکربو لباس تصریف
سیران دکرن بسر گرانی	پوشیده لباس دلبرانی

احمد خانی



کوردجه قسمی:

بدرکتنا شهر یانه بدشتی ژبو سیرانا سرسان وکشتی

دوران فلیکی ژبخت فیروز	دیرسان کونما ژنوفه نوروز
مینی لوی عادی مبارک	شهری و سپاهیان بشارک
بازیر وکلان و خانی بردان	تشییه به نژدیان و جردان
صف صف دمشینه کوه و دشتان	رف رف دخشینه سیر و کشتان
اصناف ام صغار و کبار	قطعاغه نما دشهری دیار
هندک به بیایی چونه باغان	هندک به سواری چونه راغان
هندک به تباپی و به کثرت	هندک به هتالی و به وحدت
رابونه قهخاتم و خواتین	وان ژی تژی کل کرن بساتین
حوران کره مسکنی خومه جنت	بی پرده و بی ملال و منت
دوشیزه و دختر و وروالان	با کیزه عذار و زلف و خالان
اتراب و کواچی دعدرا	مردان و مراهقی دزیبا
احباب قماش لطف رخسار	ارباب متاع حسن دیدار
وان لیک د کرن متاع یک عرض	تخمین د کرن بطول و العرض
سودا کر عشق بون د بازار	هم بائع حسن و هم خریدار
سر سالی و باکر و وروالان	صد سالی و جوان و پیر و کالان
سر سال لرسم و راه معهود	کیران دجو مقام محمود

طیسی که اولوب اولادیغی صورار. اینک صاحبی (یوکی در قنّه اوزاقدیر)
دیر . مشترسی ده (بر آفس بی برادرینکی بی) دیر آلیز .
(کولکی ریخو ، کارانه کی خراب دکت)

قنا بر یوزاغی بر سورونک نامی بوزار .

(مشک نه چو کنی کیزاک بدوقی خوڤه کریدا)

قاره دلیکنه کیرممدی قویروغنه بر سوپورکده باغلادی .

(کورپی بی مه مرکولی زرین بو)

کل خدمتچیمز اولدی ، آلتون صاحب اولدی .

حکایه سی :

بر طائله نک کل قفالی بر خدمتچیمی وارمش . غایت مستقیم و چالشقان
اولدیغندن اقدیلرینک محبتی جلب ایتشدی . زوالی وفات ایتدکن صکره
اوغلانه نک شرفه ، حرمتنه تعزیه کلن تعمتشاسان (اذ کرو ، موتیکم بالحیر)
قول منیفنه تبعاً خدمتچینک حسنات وفدا کارلقلرینی برلسان بحیل ایله نقل
ایدیرلر . اونه طرفده اوقادین بومدح و ثنالی ایتدکده :

(کورپی مه مرکولی زرین بو) دیر

(نه شیطانی دینه ، نه اعود آخنه)

نه شیطانی کوروروم ، نه اعودی بی اوقوروم .

(مروف مریانه ، مینازری فشارتی بی)

انسانک اقرباسی احتیاطاً حفظ ایدلش بر آلتونه بکزر .

(نانی میران له سرمیران قره)

ستخیرک اکمی جو مریله اوزرنده بورجدر .

ترکیبی :

ایلیک متقابلدر ا

مابعدی وار

یوقیشلی مخاطره لری برترده کز مه ، اویقوده کیرس غم باصه-ون .

(می به لنگی خو بز ن به لنگی خو ..)

قویون کنندی ایغیه ، بکی کنندی آیغیه ...

تزکجه مقابلی :

هر قویون کنندی باجاغندن آصیلیر .

(لنگی خو بمقدار لیفا خودریژکه)

آیاغکی یورغانکه کوره اوزات

(بی جاف لدریان خولی لسیریان)

کوزلری قابولرده اولانک کول باشنه !

(جی کر خوه کرو ، خراب کرو خوکرو)

ایلیک یاپسه کندیسنه ، قئالق یاپسه کندیسنه یاپار .

(برینا خو بدستی خو درمانکه)

یارم کی کنندی الکله نداوی ایت

(مالا میران ، کانیا زیران)

ارککلرک اوی ، آلتون چشمه سیدر !

بو ضرب مثل بعضاً مقام تسلیمده قوللانیلور .

(بلا رزی من ناف رزان بی قیزی لمن حرامی)

باغیر ایچنده باغم اولسون ، اوزوم بکا حرام اولسون .

بوندن کوردلرک هیچ بریکیلکدن کیری قالمق ایسته مدکلری معلوم اولور .

(ژی جاف کور هستر سونایی)

کور کوزدن سرشک سخاوت کلز .

بوراده کور کوزدن مقصد خسیس آدمدر .

(برا آقس بی ، برا درنکی بی)

یوکلای اولسونده کیچ طوغورسون .

تورکلرک (کیچ اولسون کوچ اولماسون) ضرب مثل بوتک مقابلیدر .

حکایه سی : بر کورد هم عهقدن بر اینک صانون آلتق ایستیور .

ایبکی صتیق اوزده (اوید) په کورتوور . هر یو اوله یی کچی بورادده
انصاف و تجارتی مختکرلوی بولنه مق قایمیدر ؟

زوانی کوردده مشتری آراکڼ یوبه بر قچ کوزی آچیق اصنافه
نصادف ایتشدر . مشترکله مېرانی بورادده صرف ایدرله وجرزجه
کوردلا لندن واسطه معیشتی آلاړ . گیم بیلیر بیچاره کوبنده کبرکن
خانسه نه لر وعد ایتش ، نه امیدار بېله مشدر ؟ سقوط خیال آږ
زمان مکره قحش بر صورتده یا کادیقی آکلار . رتی اوساعتدن اعتباراً
فکر انتقام وخیال مجروحده پرورده ایدر بودفعه کوبنه غوښته بر
طرفدن کال کرمی ابله ، انواع مزاحمه بر مقدارایک احضارایمک رضیفه سنی
عائله نه تودیع ایدرکن کنديسیده چولوق چوجغیله قیرورده ، طاشلرده
باغلرده قابلومغه طوبلامق وظیفه سنی ایتا ایدر . شمدي موجود ایلمکترله
قابلومغله آری آری صیم صیق صارارق تکرار بر یوک یوماق وجوده
کثیر ! هایدی اورفیه عزیمت ! ... اورفیه واصل اولور اولمازاسکی مشترکله
عرض معلومات ایتکی ایک وظیفه بیلیر . اسکین آلدقزله ذوقیب اولان
مختص مشترکله ، (کوردی حقه ! کوردی حقه !) (کورد غیدر ! کورد
غیدر :) دبه باغیردوق صیادی انصاف کچی شکارلری اوزرینه توتدرلر .
او وقت کورد قلمنده (اکر کوسی جورقه کوردی حقه ، کوسی نه
جورقه کور نه حقه) دیر حقیقه (قابلومغه قلدانسیدی کورو غباوتی
بدیهی اولوردی) فقط یرکره صیم صیق صارلش بر قابلومغله حیات
وحرکت تصور اولنورمی ؟ بو صورتله ماهر کوود ، قیرلک او بیوک
مخلوقلری قالبین و آغیر قابوقزله حریم ، مختکر مشترکله یونشیر ..
شونی سویله لم که : کورد حق کیسه به برافاز . وریک عینی حرکتیه
جواب ویرر .

(کولاف خوه لیرخوبکره)

کلامی غاشنده غلوت

(مکره لمی کاش تونه یینی خون شاش)

(کوردلرده ضروب امثال)

- لاو رشید بک برادرمنه انخاف -

سوکیلی ژبنک محائف ادبیه سنی تزین ایدن او طاقلی (کورد ضروب
امثال) شبهه بوقدرکه : هر کوردک ، وهرارباب هوسک نظر دقت و مسرتی
جاب ایتشدر . هر هانگی بریسی حقیله تدقیق و تفکر اولورسه تختنده بر
چوق معانی حکمه ، نصاب حقیقته مک مستر اولدینی کوریلور .
شایان دقتدرکه هر بر سوز ، بر وقعه نک لایموت خاطرهمی ، جانی بر
تاریخدر هر بر جمله بر قانون طبعیدرکه : بحریه اوزرینه مبتیدر .

بوقسه هر ایسندیکی کبی بر ضرب مثلی خیالنده ترتیب ایدوب وضع
ایتمه مشدر . مع التأسف کوردجه نام عمومی تحتده مجتبع بولسانک درجه
وسعه برهان جلی اولان مختلف لهجه لرده ضروب امثال تمامیه ضبط
اولمه مدینی کبی بک جوقلرینک وقعه وانسانه لری ده قید ایدیلهمه مشدر .
یانکمز بزه تواتراً انتقال ایدن اجدادک او ادبی و حکمی سوزلرینی
حقیله آرایوب طوبلامق کلفت و فداکارلینی اقتحام ایتکینه کوردکنجلرینه
مودوع بر وظیفه ملیه در .

غیرده (لاو رشید بک) قارداشمزک یابدقلری ، کبی اوتنه دبری فکرده
قالانلری و بعضیلرینی ده حکایه لرله یازیورم . والده ایتدکجه ژبن محیفه لرنده
محترم قارئلرله تقدیم ایده جکمی وعد ایدیورم . توفیق الله یندر .

(اکر کوسی چورقه کوردی خفه ، کوسی نه چورقه کوردی نه خفه)
قابلوبغه یورورسه کوردغی در ، قابلوبغه یول یورومزسه کوردغی دکلدور .
بو شیوه ، (بر فرانی) دیدیکمز و فراتک هر ایکی ساحلنده مسکون
کوردلرک شیوه سیدر . حکایه سی شودر :

بو حوالیده اک جوق یتشن یاموق ، توتون و سائره در .
کوردک بریسی عظیم مشقتلردن صکره احضار ایده بیلدیکی بر یوک یوماق

عبرند. بو تقدیرده بز کوردلر نه سررتیه مشترک بر لسانه مالک اوله ییلیر؛ بعض ذوات بیلیورده که کوردچانک بر چوق لهجه لره مالک بولنسی بویله بر غایه نك حصوله مانع تانی ایدی بیورلر . بونلر آلدانیور ، يك سطحی دوشونبورلر . لهجه لر بر مانع برلقدن زیاده لسانلر ایچون توکنمز بر خزینة لغت ، بر نعمت . استفاده بولی بولان برمدق اولردن نامتاهی منافع تمین ایدر . هم بویانکیز بزده ، کوردلرده موجود بر حادثه دکلدر . دنیانك انک متظلم وزنکین لسانلرینه صاحب ملتدره دخی ، عصرلر صایان ادوار ادبیة لرینه رغماً حالا اسکی زنده لکیه یاشایان ، قونوشیلان لهجه لر (Patois) واردر . اولر آراسنده لسان عمومی وادییه لغتان اعتباریه يك یان باقالری حتی دیگرى طرفدن اصلاً آکلاشلیمالری موجود بولوندینی حالده بزم لهجه لرک انک بیوک اختلافلری همان همان بر تبدل حروف دائرہ سینه محدود کیدر . بناءً علیه لهجه لر قونوشلقلری کتبه آراسنده کی حق حیاتلری محافظه ایتمکله برابر عمومک مالی اوله حق ادبی بر لسان مشترک اتخاذ و تعمیم ایدیله بیلیر قاعته ده بم . بو کونکی ادبی لسانلرک اکثری احراز ایندکیری موقع اتحاد و اشتراک یک اوزون عصرلرک مرورینه مدیوندرلر . ازمینه عتیقه ده مللر آره سنده موجود بعض مؤسسلر لسانلرک اتحاد و تعمیمنه واسطه اولوردی . مثلاً : ایفای حج ایچون مکده عزیمت کبی دینی مجبوریتلرله سوق عکاظ و سوق المنجه کی اجتماع مؤسسسلرک عصرلرجه تمدنی یک آیقیری عرب لهجه لرینک تصفیة نهایت لسان قریش شکنده اتحادینی تأمین ایده یلمشدر . فقط کوره لسانی ایچون بو شکنده بر تصفیة وقوعی بکله مک امکانسزدر . کورده اوزرتده یشادینی اراضینک وضعیت جغرافیة سی ، وزمانلرک بویله بر طریقه تصفیة و اتحاد قسطاً مساعد بولنامسی بزى بشقه بر طرز فعالیتی قبول سوق ایدرکه اوده - نشریات سیستمی - در . بوکا دائر مطالعہ لر می ایکنه مقاله به ترک ایدیورم .

کوردی بتایسی

آه اگر اونترك قوردقلىرى مؤسسه مليه ايجاب ايدن مومونلره مظهر
ايدلسه زيانوكونه قدير ياشاسايدى ، هيچ شهبه ايتيورم ، بو دقيقه لرده
بزي مذهش بر تطبيق آتنده مزلانان ملي نقصانترك بر چوغنى تطين
ايدان كوردجك و كندمزي شمديكى قدرتييم و محروم استناد بولمايه جقدك
شمعدنى اصل موضوعمه عودته شو مستهين كوزدن كچيرم ! (كوردك)
بر لسان مشتركى موجود اوله بيليرمى ؟

معلومدوكه لسان مشترك انك جانى بر مؤسسسه سيدر . بارز ، مبرم بر
احتياجه تقابل ايتمين مؤسسسه لار ياشانز . زورله احداث ، تطبيق و تعقيده
عمرلر صرف ايدلسه مادام بر احتياج محسوسى تطين ايتيور ، فائده سزدر .
بر جوق ضررلر انتاج ايدر و صكره محو اولور كيدر . مثال آراسا كز
بدبخت عثمانى اولكه كنك بوگونكى حال جكر شكافى احضار ايدن صوك
بر عصرلقى عوامل اداره و عرفانيه يي نظر اعتباره آليكر !
بو حالده آرانه جق شى كوردملتى آره سنده بر لسان مشترك احتياجك
موجوديتيدر .

المزده كي اوج درت عصرلقى ديوانلرده - مليت آتشنك بوگونكى انساچه
مظهر اولمدينى عصرلرده بيله - كوردك بو احتياجى ادراك ، اونى آتشل
نمهلره اظهار ايتديكنى حيرت و حرمتيه مشاهده ايديبورز . ده صكره
عصرمرك روش مليته ربطايمان ايدن ، سياسى تعبيريله توركيه لى ، ايراني هر
كورد لزوم و حصوله شديله قانع بولمدينى تعارف و اتحاد ملي يي تايمين ايجون
سان مشترك احتياجى يوزمكى صيرلايه رق حس ايديبور و بو دويغوسنى هر
وسيله دن بالاستفاده اعلان ايديبور . امينم هر كورد حياتنده جوق كره بو
مطالبه لرك سامى اولمشدر . ايمدى كوريليبوركه احتياج محسوس دكل موجوددر .
بنايرين اونى تطين ايدمكك مؤسسه ياشامق ايجون محتاج اولمدينى شرائط
حياتيه ، قدرت تكامله مالك بوليبور ديمكدر .

لسان مشترك انحازى ممكنيدر ؟ سؤاله ويريله جك جواب ، مساعى
قائمه مفتقر ، اوزون زمانلره محتاج اولمقله بيلير قيصه چه ير (اوت دن)

وجودینه قطعاً ایمان و ایجابیه بنون ملترج سرفرو ایدیلن بر حقیقتاس
تشکیلات احتیاجک تماماً تقدیر ایدلیدیکی کورمکده آیریمجه کوکسی
قبارتدی. یشادیغمز دور، تشکیلات و تقسیم اعمال دوریدر. بوعصرده فردی
فعالیتلر [فکریم یاکنش آکلاشلماسون شخصی تشبیلر دیمیورم] قطعاً
عقامته محکومدر .

هله جمعیت پروغراضک لسانه ، ملیت و موجودیتک اسالاساسی اولان
بو شعبه مساعی به انک چوق حصص اهمیت اجتماعی و جوهله تشکره شایان آلمر
انتباهدنر. الهی بر عشق وطن، بویوک بر فراغت نفس ایله ایشه باشلایلان
بوجاهدلرک محتاج اولدقلری التفات و معاونته مظهریتلری تمی آیلرم. اله
معینلری اولسون. . .

بوراده بر خاطره بی یادایتدن کچمیه جکم . بش ، الهی سنه اول پک
فجیع احوال و شرائط تحتده بوکون فقدانی آجی اضطرابلرله حسن
ایتدیکمز ملی مؤسسه لریک ایلک تمنای حیاتلری بهاسنه قورمغه چالیشان کنج
قهرمانلر می خاطرلایورم . حرب عمومینک ظالم و قاتل الی ملی خزینه مزله
مع الاسف مقدارلری پک کوچک بر عدد اراشه ایدن قیمتدار جوهرلری
آرامزدن آیردی . واسع حرب جبهه لرینه طاغندی ، کندیلر . اولردن
بزه عودت ایدن بالکنز آجی خبرلردی . هر خبر یوکسک بر غرور ملی
وشایان حیرت بر جسارت فطرتیک تحریک ایتدیکی علوی بر فراغت نفس
ترک حیات ایدن بو قهرمانلردن بر قاچک حادثه افولنی بیلدیردی . اولان
مفهومی مفکره لرینه هیچ یاناشدیر میان اوکنج لریک خاطره حماسلرینی ۲
عاقبت الیمه لرینی دوشوندکجه حالا موجودیم ایلر، افتحار ایدر و اغلاطم
ای باعمال عدوان وطنی کندیلرینه بر مزار وسیع اتخاذ ایدن کنج لری
مستقریمانه اویویک ...!

(امید) کز اولمدی . نیجه بیک درد و محتله ایقاد ایتدیکنز مشعل
امید ملی یته فترت کبی کنج و آتشین دماغلر آتده راه استقبالی آیدیتلاک
پر نوره انقلاب ایتمک اوزرمدر .

دیلمزك بوگونكى حى بر لسان عنى ماهيتى حشر اولمقدن چوق اولمىز (۱)
 افرادى ميانو نمره بالغ ملتمزك بوتون شميرى ارمى سنده واسطه تفهيم
 وتفهيم اوله جق بر لسان مهتر كه احتياج و زدر . بو احتياج زمان كجديكه
 جاتى بر حال آليور . صكره بزم بوگونكى واسطه تحريير ، اصول املامزله
 هيچ بر زمان الكتريق سرهيله ايلريله بن قوافل عرفان ومدنيته يتشلمز .
 عصر لرك آرم مزده آجدينى بوشتلفر طى ايديله مز .

شيمدى صورارم . يو سوزلر بر حقيقت ، آجى ، دلى وصيزلاتان برر
 حقيقت دكلى در ؟

مادامكه ا كثر يت مدركه بو نقصانلر اطرافنده برلشيور ، خسته لق تشخيص
 ايدنش ديمكدر . شيمدى بزه طيديلر لازمدر كه در دك ازاله سى ايچون ايجاب
 ايدن علاجلى ترتيب واحضار ايتسونلر . ايش بورايه كلنجه هيئات . ۱۰ .
 هر كس يالكرز سويله يور . بيلديكنى ، آكلاديفنى يازميور كه عمومى مال
 اولسون . فعليانه كلنجه اكا دائر بر تشبى نه كوردك ، نه ده ايشتك .

نه به انتظار ايدىيورز ؟ مادامكه ايچمزده اينى ، كوتى بر شى دوشونلر
 وار . دوشونه ، سويله بيلدكلرينك اونده برى قدر بر اثر تشبث و فعاليت
 ارايه ايتسونلر . بو ؛ كوزل بر مثال اولور . محقق بومثالى تعقيب ايدمك
 بر چوق و طنداشمز بولور . بر كره يوله كيرلدينى هر دم متزايد بر شوق
 وخواش عمومى بو مبعجل طريق فعاليتك يولچليرنى آرتدردقجه آرتيرر .
 قال خيردر انشاءاه ! بن شو سطرلرى يازديقم دقيقه ده واصل اولان
 (زين) نسخه سى بر مزده كتيردى . ظلمتلره دوشوريلان مليت واستقبالز
 بر لمعه تنوير كوندن بر تشبث ملي به دائر تفصيلاتى هيچانله ، سويله سويله
 اوقودم .

تشكل و فعاليت باشلا ديفنى فرط سرورله اوقوديقم كورد تمميم معارف
 ونشريات جميعنجه بكم منجى عصر مدنيتده عمومى ، خصوصى اقسام مساعدده

(۱) بو حكم صاف بر كوردجه به كوره و برلشدز . توربكه و قارسيله غلوط بر
 لسان نظر مطالعه به آلنيرسه بزه اك مشعل الاقاده افكارى تماماً ادا ايدميه چكز
 ساعز بو شرائط داخنده ميداه كتيرلش بوزلرجه ارمه مالكدر .

ایچنده نئا بولان بوسجیه دار تریه نك ، منورانه دستورلرله ، عصری قواعد تعلیم ایدمه تکمل وتنوج ایدمه مه سیدر .

بودساتیر تریه نی ، بو قواعد تعلیمی تطبیق ایندیگمز گون کورد قادینك درجه فضیلتی ، یتشدیردیکی اولادك ناصل غبطه بخشا بر (وطن نعلی) قوراجقارینی کوره جکمز ، مؤمنزه بو آتی بك اوزاق دکلدر .

وانلی : م . ج . سلیم بکی

کوردجه یه دأر

بکن نسخه لرکزدن برنده کوردجه لسانمز آدلی پر مقاله واردی . مهم بر موضوعه تماس ایدن اومقاله اطرافنده بر جوق مطالعاتك توالی ایدمه جکئی ظن ایدیورم . بو میانده حلّی مطلوب ایکی بیوک مشکلك تامیله مناقشه وتدقیق ایدلمی شایان تمیدر . دیلمزدن بحث ایدلیدیکی زمان بری کوردجه نك بوگونکی احتیاجات ملیه یه درجه توافقیله شکل استقبالی ، دیکری کوره ملتك اقوام مترقیه نسبتله موجود و مشهود نواقص مدنیه نك اصغری بر زمان وقوت صرفیله جاره تلاقیسنی ضامن بر واسطه تحریرك تأمین کی ایکی مهم واهینی نسبتده معضل مسئله میدانه چیقار . بکا کوره هر کورد بو ایکی مسئله حقدکی مطالعه سی ، موافق بولادی صورت حللری افکار همومیه ملیه مزه مرض ایتلیدر . تا که مصادمه افکاردن بارقه حقیقت چیقسون ، او شعله حقیقت بو ایشلرله مشغول اولق ایستهایان ازباب جید و همتك بدرقه سی ونباتی اولسون .

منه دلرن بری وباخصوص سنین اخیرده منور ، غیر منور بر جوق ملتداشلمله دیلمزك حال واستقباله دأر حسب حاللرده بولورم . بو محاوره لرده همومیه مطابقت قالدیفمز ایکی نقطه وارد . دوشونن ، دوشوندیگنی سوبیله بیلن هر کورد یانه یاقیله دییورکه :

تاریخ حسیات ناموس و دین جوشدیرن بر وقعه قارشوسنده ،
بو خرسزك جاتتی، قدیند :

— صاحبن بری بوبله چكدیكى جزا یتر، اوتنه سنی بكا باغشلا... دیته سی
قورتاریر.. [۱]

بو، علوی بر سجیه نك عادى بر مثال مانتیدر ؛ بوبله مثالر كوردلك
هیشنده اوقسرجو قدركه محرمینه یا فلاشیر .. ونه بر كورد قوجه سی و باباسی
قادر ویا قیزدن شهنشرك :

— بن اوده بولخدیق وقت، صاقین ایجری به کیمسه بی آلمایاسك ، هله
صاقین یوزیكى كوسترمیه سك ، یوقسه سنی دوكرم ، اولدیریرم ، دیبه بر
قیدی تخطر و نصیقه قنقیشیر ، نده بر كورد قادینی ، مظهر اولدینی بو
سربستی ، سیی قوجه سنك وعائله سنك علیه قوللانمغه صاواشیر . بو ، بر
موازنه اجتماعیه و بر مظهریت مدینه دركه كورد ملتى ایچون هر حاله قیمتدار
بر وارلق صاییلیر .

باشقجه ، كورد قادینی ، چوجوغنك همه حال و یكانه مربیه سیدر .
هر كورد چوجوغنك روخنده آناسنك ایلله و روحیله قاریشدریش بك
چوق و قوتنى بر خیر واردر ؛ بناء علیه كورد قادینلریله ار ككلى بر برلینه
او قدر قریب بر سجیه صاحیدرلر .

تعدد زوجانی ده كوردستانده منسوبی بك آز اولان بر صنفك بر قاج
فردینه منحصر ، طلاقى ایسه علی العموم كوردلرده یوق درجه سنده نادر
كوروروز . طلاقى یان براركك و طلاقه مستحق كورولن بر قادین عائله
واقران آراسنده قازاناجنى نفرتله بك چوق دفعه بر داهایا تاهل ابدمه مكه
وهله قادین برداها زوج بولامامغه محكومدر .

ایشته كورد قادینك وضعیت طبعیه سی مقتضای حاله بومرتبه اویفوندر .
أكسیك اولان برشی وارسه ، ملی اعتیاداندن دوغان وملتى عنعنات غیرمکنوبه

[۱] وقعه بی، محل جرایى اولان بر كورد كویته ایشیتیشیم ؛ در سعادت
مکاتب طایه سندن بریسنده مشهور بر استاد مؤرخك مسومات موقوفه سته استناد
ایندردیكى اقدادی ده بنجه بر قات داهایا تأیید ایشیدر .

استطرازمز ، کوردلرک مریوشت دینه لری مستمیر ، دبدک .
 ایشه ، بز بوقدر دیندار اولان بر هیئت اجتماعیه ک وضعیت نسوانیه سو .
 عصر مزک احتیاجاته پک موافق بولویورر . بو وضعیت ، عصر بلمشک
 ایسته ن ، باشده منورلری اولدینی حالدده بوغایه دوغرو یورون کوردلک
 ایچون اوقدر مساعدورک یکیشنه بعض مللرده ومثلاً تورکمنده اولدینی کوی
 آریجی مغلوق برقدین سسته سی حادث اونق امکنی بوقدر . آمان بوقدین آجیق ،
 صاحب قدر ، اونه کیسی ارککله قونوشور ، شو آستره رعایت ایتمشدر کوی
 قبل و قاللرک منشای اوله بیله جک احوال کوردلک اجتماعیتده موجوددکلدر .
 کورد قادینی اساساً سربستدر ، نهوینک حاکم سیدر . تشرک شعائر اسلامیه
 خارجنده کی لزومسر قیودندن آزاده در ؛ ارککلرکده داخل بولوندینی حیات
 اجتماعیه بر موقع احترامی حائر اولاروق قاربشمشدر . برآزداها یوقاری طبقه
 باقارسه برسلطت نسوانده کوروروز . ذاتاً بوعصر ، قادینلرکده حق سلطنتی
 تصدیق ایتمک یاناشمادی می ؟ کورد قادینی ارککلرله مناسبات اجتماعیه سنده
 زوجنک ، یعنی ارککک وظیفه سی ده کورور ؛ مثلاً مسافر قبول ایدر ،
 ارکک کبی بالذات آغیرلار ؛ کورد خاننک ممتاز ومستنا برسیجه مخصوصه سی ده
 واردر ؛ سزه حقیقی بر مثال عرض ایده می :

زوج نهوده اولمادینی وقت غیر کورد ، یابانچینک بری کلیر ، یاز کونی...
 کنج کورد خاننی مسافره اولک اوکننده کی آغاج آلتنده یر یابار ، علی الاصول
 یلک اکرام ایدر ؛ مسافر یکنی بیرکن کنج خاننی املنه موافق کورور ،
 یکی اونوتیق ایستر ، خانم جدیتنی بوزماز ، مسافره یکنی بتیریر؟ شمدی ،
 اونده ، داها زیاده امید اویانماشمی در ؟ شماریر . اخلاق کبی بازولری ده
 قوتی کنج خانم بوتانکوروی همان یاننده کی آغاجه بالفعل بند آیلر . مسافر
 اوراده بکلیه طورسون ، آقشاملین نهوکل آغاسی کلیر ، حیرتله صورار :
 — بو کیمدر ؟

خانم — سنک مالنی چاللق ایسته بن برینی ..

— خرسزلفه می گلش ، کیم باغلادی ؟

خانم — نهوت ، سنک مرضکی چاللق ایسته دی ، بنده اویله باغلام .

دینت : مری عمومی، غیر مستثنیٰ ایکن نهدن عین دین منسوبلری آراسنده
 عین آیینت دینه نك تلقی و تصدیقده بودرجه فرقی بر (باشقالق) وار ؟
 بوسددده ، مثلاً قیامت بخشی آله آله رق ، دیبهم که نهدن مسلمان آرانوود
 قادی ، مسلمان کورد قادی ، مسلمان تورک قادی ، مسلمان عرب ،
 مسلمان جرکس قادیلری . . . بونلرک هبسی باشقا باشقا شکلدرده تستر
 ایدیور و بونلردن بری دیا بعضیسی تستری باشقا معنا ایله تلقی ایدره
 بزم ایستهدیکمز طرزده صافلائیور ؟ شیمدی ، بونلردن بعضیلری حقنده
 اوامر و یا شعائر اسلامییه رعایت ایتیورلری دیبه جکمز ؟

ایشته ، بونلردن مستثنیٰ اولیور که قادی نك بوگونکی مختلف اشکال
 حیاتیه سندن هر حالده مسلمانلغ مقصود اساسیسه توافق ایتیهیلری چوقدره ،
 تعبر دیگرله ، پوشکلردن اولسه اولسه آنجا بر دانامی مسلمانلغ
 امر و اراده ایندیکی وجیه اوزره در ، یعنی حقدر ، دیگرلری باطلدر ؟
 چونکه دینك بر حقیقتدن عبارت اولماسی لازمدر . حقیقت ایسه
 بردر ، قبل تعدد دکندر . او حالده مسلمان قادیلردن بعضیلرینك
 قیقلرینه باقراق ، دینك امر ایندیکی شکل زمانه کوره بودر ، دیگرلری
 غیر شرعی و غیر دینیدر ، دینکده مضطر قلیرز . عجا بو ، هانکی مسلمان
 کتته و یا کتته نك قیقلرکه زمانك احتیاجه اك زیاده توافق و یا تمامها
 تطابق ایدمیلیر ؟ بو سؤاله بلکه افادات آتیه من از جوق بر جواب
 ویره بیله جکدر .

[بوراده استطراداً بر مشه نحدث ایدیور :

عجا ، دین اسلام ، ملتیره نهدر بر موقع وریور ؟ اونلرک بنیه ملیلری اولدی
 کی محافظه مساعد ایدیور ؟ یوقسه دینه منایر اولان جهنلرک تبدیلدن صوکرایی
 عرف ملیك یا شامسه مساعد ایدیور ؟ یوقسه ملتیری بوسبوتون دین قازانیلمده
 قیاتوب ملی موجودیتلری اولتدیرمق غایستی یا شاپور ؟ بوسؤالره دلهامصلاحتدار
 اولانلر جواب اعطا بوورسونلر .

بن یالکمز شونی دیه جکم که مربوطیت دینه لری يك مسلم اولان کوردلر هرشی
 ملیشدیر مشدرله ؟ بوقدر معتقد ، بوقدر صلابت دینه صاحی اولان بو ملتک وظائف
 دینه نك هر صفحه سنده بو تمثیل ملی کی کوزوروز]

بخش ، بورایه قدر کتیردکن صوکره کوردلک نقل ایدم :

کورد خانمی

مدینک بره میاسی ده قادینک هیئت اجتماعیه ده کی موقع و مظهریتیدر .
متمدن مله لرده قادین ، بحق اوملتک نصیفیدر ؛ ارککک حائر اولدینی
هر نوع حق و امتیاز ، اعتبار و اعتنا ، حتی بعض دفعه لر فضله سیله ،
قادینلرده ابدال ایدیلیر .

مستقبل نسللرک تمنی قادینلر قورار ؛ قادینلری آبی یتشمه مش ، وظائف
مادرانه لری تقدیر ایتمه یین منتلر اوکسوز دیمکدرلر . اقوام ابتداییه ده بیله
قادینلرک ارککتر اوزرینه بر نفوذ مخصوصی وارد ؛ بو نفوذی مختلف شکللرده ،
بونوع قوملرک تاریخده ، از جمله عربک دور ابتدایسنده ، کوروروز ؛
قادینلرک مثلاً ، حربده رجالی تشجیع و ضیفه سیله استخداملری ، حتی یارایلیر
باقالری برنوع نفوذدر . قادینی بک فنا و حقیر کورن ، زمره انسانیه دن
عد ایتمه مک قدر واران هیئت اجتماعیه لرده اونشدر وواردر .

شوراسی محققدرکه مسلمانلرده قادینک حائر اولدینی موقع و حقوق
بوکون کندیسنه غیرلابق کوروان موقعدن بک یوکسک و حقوقدن بک
وسعدر . علما و عقلای دینک وظیفه لری حقوق دینه یی اسیرکه مکده دکل ،
زمانک ایجاباتیله توسیعاً و اصلاحاً استعماله اُنکیل اونا مقدمه در .

اسلامده قادین حقوقک ، اساسات دینه یه مخالف اوله رق ، نه قدر یا کلش
تلقی ، بوکونده نه قدر یا کلش تطبیق ایدلدیکنی آکلامغه ، مختلف اسلام
قومیتلرنده و بو قومیتلرک مختلف طبقاتنده کی قدینی تدقیق ایتمک کافیدر
ظن ایدرم :

جمله سی بر دینه سالک بولونان کورد ، تورک ، صرب ، چرکس ،
آرناوود قادینلرندن هربری الیوم ناصل بربرینه بکزمه مین ، بعض کرم
بربرینه ضد اولان شرائط ، احوال ایچنده یا نایورلرسه عین جنسک کویلو ،
شهرلی کبی طبقه لری ده بربرندن آیریلان اشکال حیاتییه ارا نه ایدرلر .

برزائو بومەن سەمەن باقیشارلە بردی . سوزوئوب کیدیورلردی ؛
 یورغونلقدن ، یوقسولقدن قەیداولان دیج اختیارلر حیاتک صولقنخەسنى
 توکەدیور ، برلقمەیه اوزون سورەن عمرلری هبا ایدیورلردی . قرلی
 یولردە برر قوربان قانەسى کبی اولومە سوروکلەن انسان کومەلری اولومی
 حەسرتە آریور ، قارلردە جەلان صوغوق مەقنیرە تەبەم جان ایدیورلردی .
 بوللری هیچ برکوز کورمەدی ؛ حەقە یوکسەلن بکلری ، وایللری هیچ
 بر قولاق طوینادی .

دیمک کە کوزلر کور و قولقلر صاغیردی . فقط سز کوردیکز
 و ضویدیکز ای کورد کنجلری ؛ بو مەسئولیتی تاریخ یوکلەمز . اونى
 ھەزەمان ظەلمکاروریا کوردم . عصر قبول ایتمز . زیرا خودبین و نانکورد ؛
 خودکەم ، محترەس و وفەسزدر . حکومەت اوزرینە آلمز . چونکە سەنک
 ارادە کەن طوغەش و کویا سەنک مەثلکەدی . جەزاکى کەندى ألكە تعین
 ایتدک دیمکدر . بو مەسئولیتی ای بدبخت کورد کنجلکى سز بدبخت اوموزلریکزدە
 طاشیە جقسکز . بدین و مەشر اولمایکز !

ضررک نەمەندەن دونولسە کاردەر

فقط بوکارى بویوک بر سرعەتە تەمین ایدە مەزسە کز یاریشکى نسل
 سزە سوراجق :
 کوزلریکز کور و قولقلریکز صاغیرمیدی !

خیزانی زاده

کمال فوزی

وحشی به لایق غیضه کورون ، کورور و کورنجه ؛ او وقت تر یخک الک
اوزاندینی آینه به بق. کورکه نه ایگر نجست ؛ ای هر فردی بر آبد حساست
اولان کوردکنجاری ؛ سزه خطب ایدیورم ؛ فن و مدنیته ، علم و صنایعه ،
آثار دهائیه بوکسان و فقط و جنانیه داتما ، داتما الحالان یکر منجی عصرک
قولافری صاغر و کوزلری کوردر .

« سکا سندن کایر عیده کر امداد لازمه »

تسایم ایدله یین حق تسایم ایتدیر یایر . سوندور یان اوجاقلر یاقیلیر .
بونلری یاباجق ویایدیر اچق سز نرسکیز . دوشونکیز که هر ییکیز برر بیوک
تاریخ یاشادیکیز . کچر دیکیز سلسله وقعات ایچنده سز مملکتکیزه عائد
نه فیج صحنه ک شاعری اومادیکیز ؛ فلاکتلر انسانی بی مجال ، بعضاده
میهوت و لال ایدر . فقط قهرمان و فردلر و اومتدردر که باشلری هر ضربه
مصیبتی بیدکجه بر آزدها دیکیلیر و یوقاری قنقار . سزک هر کسدن زیاده
بوکی سجایای ممتازیه مالکیتکیزی جهان تصدیق ایدر . سونوک وافرده
روحلره سکون و بطاأت یاقیشیر . ذاتاً اولردن فضله برشی بکله مک عبندر .
ایمان اجتماعی بی کنج روحلرده - دقت بیور ولسون کچر و حلدیورم ، اختیارلق
موضوع بحث دکلدر - آرامالیدر . مقدراتی کندی الیه تعین ایدن برملت
بایدار اولایلیر ؛ و آنجق بویه بر هیئت اجتماعیه یاشامایه حق قازانایلیر .
دیزکینی بابانجی ویا تا اهل اللرده قالان برملتک وای حاله ..!

سزای کوردکنجاری ، سزده البته کوردیکیز ؛ عصمت و اخلاق باکره لرینک
سینه عفتنده دوست اللری کزدی . یاربیم بولوثیاته ، بوتدنی اخلاقه
قارشی ایکر نه مک ، تیکسنمه مک و صوکره توکورمه مک قابیلدر ؛ ایمان
ایتم که حرب و سفالت ؛ اخلاق و فضیلتک الک کوزل معیاری ایمش ؛

توسه وورک بیاض یالیرنده ساقیلر قدح صوکارلرکن ، قافقاسک قارلی
و یوزلی اتکلرنده مهلری اوستنده یاوروسی اویوقلایان آنهلر ، آنه
و جاغنده مه آهن یاورولر آجاقندن عدمه یولانیورلردی ؛ تیپلر ،
قویطنلر قویندن سر یلن صاحبسزه ، یتیم چوققلر باشلری اوستنده آغلاچاق

حاله منات حرقه سنه ذره قدار خد گچین بر ملتک یکرمنجی عصر
مدنیده قانی و نجیع بر سیل سفاته معروض بر اقلدین کورده همنهرینک بو
استغفارنده، بوتنی عفونده نه درجهیه قدار حقلی و یا حقسر اولدین
کسدریمک قبله ر . ارککسر قان کویلرک مزارلقلری سفاته خانه یه
چویریلیرکن ، حدودلرده دکل ، او ویران یوردک حامیسز اولرنده
سلانیکلی، بیلم نرملی بر طاقم خونخوار و غدار چنلر حیدود او یونلرینی
تمیل ایدرلرکن ، بوتون بونلرک یکانه مسبی اولان بر محیط لوٹ وریاه
قارش و قیقله بک حقلی اولان عتابندن ناشی کندی کنهکار و صوکره
کناهندن استغفار ایدن همنهری بیلم که فکر اوته رجوع ایتمیدر؟

مرمر ستونی سرایلرنده بیکلرجه کهیلانلرینی ، اورمانلرنده نازی
جیلانلرینی، تارلارنده اردولر بسلهین خارمانلرینی، ایپکلی عجم خالیرله
مزین خانلرینی، خلاصه مدنیت لوردلرینک بیله غبطه کشی بولونان بتون
ثروت و سامانلرینی، اعدا الله ترک ایدهرک باش آچیق، یالین آباق، چیریل
جیلاق یوللره دوشن خاندانلرک دیاربکر سورلری اوکنده آجلقدن اولدکلرینی،
هم ناصل بر سفالت فجیعہ ایله اوندکلرینی تاریخ البه بر مرثیة جانشکاف
ایله یازاجقدر .

ارمنی قاجملری حد ذاتده سویلتدیکی قدار بر اهمیتی حائر ذکلدی؛
فقط جهانی ولوله دار ایتدی؛ دیلدرده داستان اولدی. یا شو صاحبسز،
شوبد بخت ملتک باشنه اوغرایان مصائب کونا کونی - ولور لحظه جک اولسون -
کیم یاد ایدجقدر؟ بوقسه بوکا سور اسرافیلچی آغلایاجقدر؟ سکا سور بیورم
ای یالیزلی مدنیت ! حقه تجاوز ایتمه یئرک حق نه زمان طانیله جقدر؟
نه زمانه قدار حقسر لقلر حق دیه تقدیر ایدیلجقدر؟ حقسر لقی سن حق
دیله کوستردکجه حق کیم ونه زمان احتقاق ایدجقدر؟ حنک قوه مؤیده سی
فی الحال سنک ینه حقه مستند تکافک اولق لازم کلیرکن نه زمانه قدر ظلم و قوروشه
آلتنده حنک فریاد ملولی صوصدور و لاجقدر؟ باری طاقنیدینک ماسکینی
قالدر: برازه ایکرنج چهره ک آلتنده صیریتان دیشلرک کور و لسون. بر قانی

هجران صحیفه لری :

کوزلر کور ، قولاقلر صاعیر میدر ! ؟

حرب همومینک بدایتندن بری خزینه ستونلرینی اییدن اوییه تعقیب
وتدقیق ایتمکده ایم . بوتون شخصیات وریا ایله بویانان بو صحیفه لرده بیچاره
مملکتیمک اوزون والیم هجران وسفاته آجیان بریوره ک، سیزلایان بروجدانه
تصادف ایتمک . یالکیز بر دیاربکر اولادینک صوک زمانلرده هیجانی
بر قاج صحیفه ایگله دیکنی کوردم . اون بو قادر سنه ک مشروطیت - که
حرب عمومی بودورک هان نصف اخیرنی تشکیل ایدر - آلتده یاشایان
کتوم بر استبداده قارشی لسانلر ابکم، وجدانلر منجمد ، افغانلر کور... ،
ایمانلر قارارمش وقلملر قیریلحق پارچالاناجق یرده جامورلره بانیرلشدی.
مملکتک باشه اک اومولماز زمانلرده اک مهلک بلالر آجان ویا آجیدیران،
اک مهلک بلالره قارشی بر مزار طاشی قادر صامت ولاقید طوران، برکونلک
ذوق ونشسته سنه عالمده هر شینی فدادن بیله چکینمه یین طویغوسز بر زمردن ذاتا
نه بکله نه بیلردی که ! آلتی عصر دن بری داروینک مایمونی کبی -
وقفت تکامله دکل دائما تدنییه طوغرو - غریب استحاله لر کیردن و بو حالیه
برابر حالا استقبالده بوبوک داهیلرینی بکله یین متفسخ و متردی بر هیئت
اجتماعیه دن جدا تاریخی حادثه لر امید وانتظار ایتمک بر محاکم وجودینه
احتمال ویریمک قیلندندر . « نه مه کرک » نه مه لازم، طویغوسزلغی بوبوک
بر فضیلت صایان ملت لری، نه سویلیم، الله اصلاح ایله سون. بالقان حربنده
کویا ایشله دیکی بر کناهدن حرب عمومیده - حرب مجموعه لرینک برنده -
استفشار ذنوب ایدن دیاربکرلی همشرینک صواب عدایتدیکم اوکناهی بن،
مزار طاشیمک اوستنده اوتلر یوصونلر یتتجه یه قادر طاشیایی نفس منجه
اک بوبوک بر (احتیاج لخروی) عدا ایدرم . (انسانیت کافر نک) بدایت
نظام وظلمتسندن بری بیکرجه سیردارلرک یازده خپول استیلاسی اولدیه.

سالاك ۲۲۰ فروشه

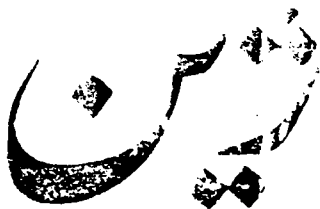
نېف سال ۱۳۰

۵۵۵۵۵۵۵۵

درج اولونميان مقاله لر

اعاده ابدلر

۵۵۵۵۵۵۵۵



حیات

سالاك ۲۲۰ فروشه

نېف سال ۱۳۰ فروشه

۵۵۵۵۵۵۵۵

سالاك ۲۲۰ فروشه

نېف سال ۱۳۰ فروشه

• سر سال •

ملتلك بير قاج توولر ايم محمد صبيحي واردر: من، دني، اجتماعي... الخ
كوردلرک من گوني. (كوره) نت خط ضحاکي فېر دني گون، صلاح الدين
ايويشت دوغوغی و (سسال) اولدوغی گوسر و سائرلر کيبي... دني
گونلر سراسر... آرزولرک بيرده «سر سال» و واردر. بو، رومي
مارنٹ ۹ نهي گونيدر که بودايست من يوم مخصوصي، بوتون کوردلر بير «بارام»
بيلرلر، بگي بير حيانه باشلانيج عرايدرلر؛ بير يرلرينك زيارتارينه شتابان
اولورلر. تبريکه شيرلر، بير بيرلر، هديه لر گونده ريرلر، والحاصل بو کونک،
حيات ايم عاديه سي اينجده بير امتياز مخصوصي واردر.. هر ملت، بويله
کونلريني ديگر نرندن آير بو بويله کونلر نده گولر، اکه نير، تظاهرات يپار...
نقد و مثنائت کدورت سالت فلاکت انگيز بير حرب، و اونک ايجابي
کوردلري نه ايدم مخصوصه سده، ايام عاديه سنده، نه ده حيات کلوب کچيبي
دقيقه لر نده گومک، اگلسنت گون بشرک ک طيبي و ابتدائي حقلر نندن ده
محروم ايئدي. بوگون، کوردلر بير آجاق و سفالت يوردي، کوردلر
بير ايم و احتياج سوررمي... آرزو گومک و اکتمک عقله کليرمي؟ بو بويک
ملتلك، اونلر که سرت. سوزينچ ايسته ين بويله کونلر ده کي آيلريني
و بو آجي کونلرک - اکر چايشيليرسه - موقت ده اوله بيله جکني
دوشونلرک بيرداها دوشه. که، دائما، دائما يو کسلمک جزم وعزم ايدرلر.
بو قدر آجي ساطره لر دن صو کرا، بوتون عرقداشلر منزه شو
«سر سال» ي حرا تله نرېت کوردلر، کوردستان ايجون پک مسعود
و مسرت امير کونلر قتي ابرو.

آدرس :

باب عالی جواری ابوالود جاده سنده نجیم استقبال مطبوعه سنده (زین)
اداره خانه سی
توزیع محلی
باب عالی جاده سنده یکی شرق کتابخانه سی

آبونه لریزه

آبونه لریزه کوندردیکمزر بر طاقم نسخهلرک واصل اولمدینی شکای
(۵) نجی نسخه مزده مرجعک نظر دقتی جلب ایدلدیکی حالده حالا توالی
ایدیور بنه علیه آبونه لریزه واصل اولماش نسخهلر وازایسه نومرولری
همان ادره به بیلدیرملری رجا ایلرز .

رفیق مساعیمز (کوردستان) مجموعه سنک ۳ نجی نسخه سی ده انتشار
ایتمشدر . بر جوق کزیده مقاله لری حاوی اولان مذکور مجموعه بی قارئین
گرامه توصیه ایلرز .

مقتلوق غزته نک ۳۵ نجی نومروسی انتشار ایتدی . پک مهم و مفید
مقالاتی حاوی اولان اشبو مجموعه بی قارئین گرامه توصیه ایلرز .

سیل الرشاد جریده اسلامیه سنک ۳۹۴ نجی نسخه سی قیمتدار مقاله لری
انتشار ایتدی .

مژده

گورد ادبیاتنده لایموت بر موقع طوتان (ملاحدی خانی) حضرت تلیرنک
 لائرلی اولوب گورد لسانک فصاحت و بلاغت مجسمه اولدیغی عالم مدینه
 اعلان ایدن شاه اثرلی (م. زین) نامنده کی منظوم رومانلری عنایت باری
 ایله موقع انتشاره وضعنه تثبیت ایدلشد. کاغذک و مرتبه کیتدکجه
 فرلانیه سی کبی مادی مانعلره قارشو اعظمی فدا کارلره قرار ویرلش و نقاست
 ادبیله متاسب بر صورتده نشر ایدیلجکدر. قارئین کرامه تبشیر ایلرزه.

مزکینی

کیتابه مو زینی، ام وی طبع دکن مزکینی له همی کوردان بت و بابت
 مزناهیایی و صورتکی بر نفیس دی در کوت مه کوه داری کراینا کاغدی
 و کراینا حق مرتبان نکر و به فدا کاریک مزین ام دریخن.

امراض جلدیه و افرنجیه متخصصی

دوقتور شکری محمد بک

همشهریلر مزدن دوقتور شکری محمد بک بازاردن ماعدا هر کون صباحدن
 آقشامه قدر غلطه سرایی مکتبی قارشوسنده خریستایی و نام دیگر له سمیدپاشا
 خاننده کی معاینه خاتمه شده خستلری قبول و الله مکمل اصول له نداوی ایدر.

تقریباً : ۱۸۹۲

فغانت بجن شد
ابلیس نهبت غیب
قابی مه نکت ماوا
قابی مه بکت تسخیر
ما نمکنه ژین ؟
اصلا ! . . .

هشیار بین رابن
دژمن نهکت استیلا
۱۲ - آدار - ۳۳۵
ژملا هکریان

ع . ۰ رحمی



وقتا بهاری

روژمه دبی که دار هیشین چیچکانی بین
کیای هیشین بر نظریته دازر و حیثت
دبه . . . او هیشینانی ، او بللی
چیچکان کیشک دی هلوه شین و تف
آخ دیین : وی زمانیدا قلبی مروفا
تنک دبه ... وقتا که باران دیباری
وی جافی دیسا او هیشینانی اورنک
رنک چیچکان او کیای هیشنان
روی مردی دیکرین و یجافی قلبی
مروفا فرح دیبه دروین حمو خانی
سیوره رک : ۳۰ کانون اول سنه ۳۳۴

کردی زاده

ع . ۰ ثابت

ورعایت اولور ؟ ایسه طرفین آره سنده کی بو فرط محبت متقابل منفعتدن
زیاده حس مایه پرورا نه دن ایلری کلیر . آرتق حقیقت بویله معلوم ایکن ناسله
اولورده بر شهرلی کندیسنی کوردلک زمره سندن تجرید ایتک ایسه ؟ ذاتاً
تجریده بر سببده یوق ! .

اگر تمیرلری اوزره (کویلو حقارته معروض ، ظلمه محکوم ،
فدرله مألوف) ایسه بونک اسبابی ، زوالی ملتک اسبابی باشقه شیلر اولان
جهانده ، بولندیفی کرداب سفالته ، بعض مأمورلرک منفعت شخصیه لری
اوغورنده بیله رله ، بیلیمیه رک اختیار ایتدکاری خطالرده آرامالی . بونک ایچون
ا بونک سسمله حایقیر بیورم :

کویلو کابوس جهالت آلتنده ایکلیور ! بوجهته نمون دگل ، فریاد
ایدیور و یاردم ایستیور . کنج لره ترنب ایدن وظیفه بویاردیمدر . (ژین) نک
کوردستانده اویاندیر مق ایستدکی حیات نوین ، بودر و بو اولمیدر . برده
یا کشر فکر لرک ، دوشونجه سز نظریه لرک پک موافق اولمادیفی شابان قید
کوریورم . بوندن باشقه بزم دهامهم اجتماعی درد لر مز واردور . متفکرین
آلری بولوب تداویسی اسبابنه توسل ایتلیدر لر .

۲۴ شباط ۳۳۵

- یوه دکلی

حامی

﴿ حی علی الصلاة ﴾

دنکک ژمناری تبت

کازی دکنن ملا

وقی خونه کن ضایع

راین ژخوابی جا

ناوی خدی خوه بینن

موقع جغرافیك ، طرز معیشت و اداره لكه ، احوال اجتماعیه لرینك نتایج طبیعی سندن ایلری كلیر . دیگر طرفدن قصبه اهالیسی كندیلری كوردلكدن اوزاق طوتمایی لزومسز عدایدرلر . بالعكس كویلو قارداشته قارشى هردرلو معاونت و مظاهرتده بولمقه برابر اساساً كورد اولان ملیتی بر جوهر ذیقیمت كبی مع الافتخار محافظه ، هریرده هر حالده اونى مدافعه اینكى وظیفه و شرف بیلیرلر . مدعای مكنوبك مخرجی اولان سیوهرك ایله اثبات اینك ضروریدر .

كوردستانك اك قدیم شهرلری آرمسند قیمت ماضیه سنی الآن اراڤه ایدن بوتاریخی قصبهك اتوزبك قدر سکنه سبك اکثریسی یاقین برماضیده کویلدن كلیش كوردلر یعنی کوییلردن تفریق ایدمك ایسته نیلن قسم تشکیل ایدر . موقع جغرافیسی حسیله بعض كوردستان قصبه لری كبی بوراسیده كوشه متروكیتده ترقیات مدنیتدن بی حصه قالمشدر . تجارت دیاربكر ، اورفه ، خرپوط ، حلب ، ویران شهر و سائر یقین شهرلره واقع اولمقده و شهرك ثروت موجوده سبك بویوك بر قسمی کویلولره اولان اخذ و اعطادن ایلری كلكده در . اهالیك فقیر قسمی مستثنا اولمق اوزره هر كسك کویلدده چفتككتری ، اورتاقلری ، قویون و حیوالمیری هر حالده کویلونك نزدنده بر سرمایه سی واردر . شهرلی یدنده کی ثروتندن ، حیاتنده کی رفاهیتدن طولایی کویلو یه مدیون شكراندر . کویلونك ده الاته لكلی زمانلرده شهرلینك مظهر محاببت و حمایه سی اولدینی هر كسجه معلوم و هیاندر . بوهرایی وجود غیرمفارق آرمسند کی درجه رابطیه یی بر قاج سوال ایله همشهرمك پیش انظارینه وضع ایدیورم :

اولاً هانکی بر کویلو شهره كلیركن خانه ، یاخود براوتلده یاغقی اضطرارنده قالمشدر ؟

ثانیاً اهالیك اك متوسط طبقه سته قدر هانکی طائفهك هر کیجه ، بر قاج مسافری یوقدر ؟

ثالثاً بر شهرلی کویه کیدركن کویلو طرفدن نه درجه مظهر حرمت

قیله رؤسـانـك تمیینه انتخاب اصولی جاریدر . فقط بو انتخاب
کتریا هنی برعائله نك افرادینه حصر اولونور و کیفیت برنوع برات احسانیه
نخجی تصدیق بو یوران سلطان مرض ایدیلر (۵) مستحکم قلعهره بکزه بن
علری داخله تحصن ایدن کوردلر ویرکی تحصیلدارلرینک کندیلرینی
بو راحتسز ایدمه جکته امین اولدقلرندن هر درلو تکلیف امیری
ایدلر . باب هالده اونلرک لفظی مراد انقیادی حال خصوصته تبدیل
نمکدن اجتناب ایدر وعدم قیدندن منبعث اولدینی قاداره فقدان قدرتی
دولایسیله آنلرک یانما و تخرینه کوز یومار .

کورد قادیلری عثمانیلرده اولدینی کبی اسیر معاملهی کورمز ،
مکس واسع برسر بستیدن استفاده ایدلر . اداره امور اهلیتری وارد .
کتریا حرکات عسکریه بیه اشتراک ایدلر .

۱۱ شباط ۱۳۲۰

کوردی بتلیسی

شهرلر و کویلر

(ژین) نك ۱۱ نخجی نسخه سنده منتشر سیوه نك مکتوبنک حسابی
نخجده ایدن بعض نقطه لرینه جواب ویرمک ایچون بر مجبوریتم دویدم :

صاحب مکتوب (بر کورد قصبه سیله کویلولری آره سنده بر تفاوت کوزه
ج بار) دیور و بونی ده (شهر اهالیسی کندیلرینی کوردلکدن اوزاق
صنایع لزومی عد) ایتملرندن چیقاریور . حقیقه شهرلی ایله کویلو
ره سنده بر فرقک موجودی یک طبیی و غیر قابل انکاردر . بر نخیلرینه
شهری ، ایکنجیلرینه کویلو دیمک بو تفاوتک بارز بر دلایلدر . بوده آنجی

انتخاب بادشاهه مرضی مشهقی واقع دکادر . بو مطالعه حکومت هانییه نبیست
بدل بکلمه کی تبدلات تصدیق و تقریر حکمدارییه مرض احتیاج ایتمه سندن
خط اولسه کرکدر .

آتشلی ، بویوک و سیه کوردلر ، قارتاک غوغای شکنده و جوق مقوس
بورون ، بالا بیقلر کوردلره بیرنجی برطور ویرد و اخلاق و طبیعتلری
سیانیری تکذیب اینز .

حرب و یاغما بونلرک الک مقبول ابتلا نیدن در (۲) اسکی سارمانلره
اولدینی کی مزراق قولالمنق و آناه بنکده حاضرتوقدرلر .

تاملنسز جبارنلری هابان حبردر . لکن آتیا آلاولندقلری کی اولسبتد
سریع دوچار فتور اولورلر .

لسانلری هرپ و عجمک برخلیطه سیدر .

کوردلر آراسنده دین محمدی مجوسی اعتقادات باطیه سیله قاریشمشدن
کوردلرک اسکی ایرانبارک آمریقای مقدس طایمسی تورکر آراسنده کندیلرینک
شیطان پرست اولدیفنه دائر بر فکر انتشارینه باعث اولمشدر (۳)

کوردلرک تقریباً یوزبیک قدری خرسدیان - نسطوری مذهبه سالک
وارنی ایکی بطریق حکمه تابعدر . بطریقلق مقامی ارنی اولوب عجمه
یکنه انتقال ایدر و اکثریا ۱۲ : ۱۳ یاشنده کی مرخصلره توجیه اولونوره

هرکورد عشیرتی خصوصی اسملر طاشیان بر طقم عائله و قبیله لره اقسام
ایدر . اسکی مرجه نك haxareth کله - سندن مشق اولدینی ظن اولونان
وجاعات معانسه کان (عشیرت) کله سی Kurdi و Kourdi اسملری کی

ماتک هیئت همومیه سنی تسمیه یه یارار (۴)

(۲) بوحال بدوی اقوامک بروصف مشترکیدر . نه حاجت بوکون اصای مذقه
واصل اولمش مللرک بيله دعوی انسانیتله ضعیفلری تام معناسیله یاغما ایتکدرینه شاه
اولیوری یز !

(۳) بوک یاکاشدر . ادعا اولک بیلیرک اقوام اسلامیه مبانده الک صاف و متین اعتقاده
مالک بر ملت و ارسه اوده کوردلدر ، محرر بوراده کوردلرک بر جزئی اولان یزیدلرک
اعتقادی عومه مال ایتک خطاسی ارتکاب اینمشدر . الک کتیبس بر حساب کوبه
یزیدلرک مقدار نفوس آلتفیس بیکی بکتر

(۴) عشیرت ؛ بونون کورد قومی افاده اینز . آنجق عینی نام آلتنده و مقدار
غیر معین هائله لردن مرکب اولان ، باخصوص قونار ، کوچر قبیله لره و برابیر برهنه لره
عشیرتلر عینی برابارک اولاد متکثره سندن هبارتدر . بونون ملک آراسنده همومیه
افاده ایدن (کورمانج) و ترجیعاً (کورد) کله سی واردر .

برچوق نقاط نظردن يك بويوك ياردیملر تامين ایدم بسمت استفاده سنی جامه مدر
جهيتك بود عوتنه ايلك صدای اجاقی ساكن يك قرداشمزلا (انسیقو به دیا
بریتانیا) دن ترجه و مجموعه كزده نشر ایدیلان يك مهم و شایان استفاده
مقاله سی ویردی. بوندن غیرت آلهرق فرانسه مؤرخلردن (هانری ماتیو)
نام ذاتك : la Turquie et ses différents peuples أدلی كتابك
ایكنجی جلدینك [۱۰۴] نجی صحیفه سنده كوردلره دائریا زیلان مطالعه بی عیناً
ترجه و تقدیم ایتدم. صحیفه زبرنده کی حاشیه لر طرفدن علاوه اولونمشدر :

— كوردلر —

كوردلر ك منشائی — سیما — سجه و عادات — دین — تشكيلات
اجتماعیه — توركلره قارشى وضعیترى .

(كسە نو فون) ك korduchi، (سترايون) ك kyrtti ناميله و مألوف شقاوت
بر قوم صفتیه بحث ایندیكى ، (تیت - لیو) ك curti (بلین) ك cordueni
(باطلمیوس) ك gordeni ، (سه درمن) ك kurti عنوانلریله قید ایتدیكى
كوردلر مدیالیرك بويوك برارجه سبك احفادیدرله اسملری كچن مؤلفلر ك
كافه سی بوقومی اسكى ، دیا ایلک لرنده مسكون كوستریورلر كه بوكونده عینی
محللرده ساكنیدرلر. اسكى جغرافیون طرفندن دخی gordi و یاخود korti
ناملریله ذكر ایدلمكده و مدیلیلر منشأ اولهرق حجاز قطعە سی. ارانه ایدلمكده در.
عصر اخیر سیاحلرندن بری كوردلر ارانده عرب، پارت و یا توركن
نصالبانی احفادینی كسف ایلدیكى ذهانبده بولونیور . [۱] فی الحقیقه بعض
نقاطده بو ایكى هرقك مختلط بولوندینى كورونمكده ایسه ده بوكی محللرده
اكثريت عظیمه نك الا اسكى زمانلرده اولدینى كبی عرب قالدینی محققدر .
ازمنه عتیقه علماسك (مه د) و (سورومات) و یا (سارومات) لرك اشكال و سیاسى
حقنده بزه ترك ایتدكلری معلومات بو كون دخی كوردلره قابل تطبیقدر :
[۱] بئلسك خیوط ناجیه سنده هرجه به یك مشابه و كوردجه دن اوزاق بر لسانه
مشكلم ، افرادی قلیل بر مسلمان چاقی وارددر .

قوتی ده و حوالی بی تخنیه یندی . ایران اردوسی بوندن افغان و روسلر
برمدت اوغراشمش و بوشمولیده بولنورلرکن تکرار عثمانلیرک ایروانک
ایکی فرسخ قدر یقینده مرادیه نام موقعده کینن سوارى و پیاده و طولی
اجتماع ایتمکده اولدقلری خبری آیشلردی .

بولنک اوزرینه ایران اردوسی بوقوتی قارشولمه کیتش و هیچ شهبه
باشنده شاهلیرنک حسن ادارهسی سایه سنده عثمانی اردوسی ایران تاریخلریه
کوره ۱۲۰۰ مقتول و صاعلام اوله رق اوچ پاشا و ۵۰۰ اسیر و یک جوق
طوب ضایع ایتمشلردر .

بومحاربه دن صکره ایکی حکومت عقد مصالحه ایتمش و بو مصالحه
نتیجه سنده سلطان احمدخان حضرتلرینه شاه طرفدن بر آلتون مرصع ساعت
ایله بردوزینه قیل هدیه اوله رق کوندلمشدر . مابعدی وار

کوردلره دأر

بو کونه قدر مجهول قلان و یا احوال اجتماعیه سنه دأر خارجک مطلع
اوله بیلدیکی معلومات دشمن قومشولرک ترتیبات غرض کارانه سنه استقاده دن
کوردلر حقنده کی تلقیاتک زمان تصحیحی کلمشدر . بوکا موفق اوله بیلنک
ایمچون اول امرده زوالی کوردلرک اوروپا ارباب عرفانه فصل طانتلش
و اونلرجه نه صورته طانتش اولدیغه کسب وقوف لازمدر . بو باده محتاج
اولدیقمز معلوماتی غریب ارباب تدقیقله ، مورخلیرنک حقمزده یازدقلر
آثار و مطالعاتدن آلابیلیرز . بومقصد مبنی اولق کرکدورک کورد نهم
معارف و نشریات جمعیتده پروگرامنک بر ماده سنه کوردستان و کوردلر
دأر غریب مؤلفات موجوده سنک ترجمه ایندیربه جکنی اعلان ایدیورده
فی الحقیقه بو یولده کی نشریات حقمزده کی تلقیات معکوسه نک تصحیحه
تشکیل اتمک فائده سندن باشقا ماتمزک منشاء و تاریخی حقنده کی مساعیمزده

ایندکدن صکره دجله نه‌ری نه‌روان طرفلرندن کچمرك محافظ احمد پاشا اردوسنی دخی رجمنلره اوغراتدی .

شاه عباسک بوموقیاتی سامرا ، حله ، نجف ، کربلا شهرلرینک ضیاعی و عثمانی عسکرندن بش بیلکه قدرینک تلفی موجب اولدی .

قرلباش اردولرینک بغداد وجوارنده بوصورتله ایلروملی عودتلرنده همه‌حال شهر زور جهتلرینه‌ده اوغرایه‌جفی و بابان حاکمکنی تخریب ایده‌جکنی قویاً امید ایندیرمش و بومناسبتله عمر قلعه جوارنده کرکوک یوللرنده برجوق قلعه‌له و سورلر کل کریمته انشا ایدلمکه باشلانمشدی . فقط عثمان پاشا قومانداسنده بغدادی قورتارمقی اوزره کرکوک کلن قوای عثمانیه بابان حاکمی سلیمان پاشا سکز بیک قدر سواریسیه التحاق ایتش و بوقوتک یابدینی برجورمه‌ده ایرانیلر ضایعات عظیمه ایل و برجوق طوبلرینی ترک ایدرک همدانه چکیلمشلردی .

همدانه بواردو بر مدت صکره تشکیلاتلرینی تکرار اجرا ایله کرمالشاهدن ایلروملکه باشلامشدی . دیاله نه‌ری (آق سیروان) کنارنده و ذهابک ۸ فرسخ قدر یقینده عثمانی قوتلریله ایلک دفعه چارپشدقلرنده ایرانیلرک ماهرانه حرکاتلری بوقوتی پریشان ایتش و بغداد یولی آچیلمشدی . سر بستیجه یورو مکه باشلایان ایران اردوسی سرعسکر طوبان عثمان پاشا طرفندن قره تپه [۲] جوارنده بولندیریلان بیک ایکویز قدر شجیع سوارینک مقابله‌سه اوغرامشده هپسی فراره مجبور ایدلش و قوماندانلری تمش پاشانک باشیده کرایلی (الله یار) نامنده بری طرفندن کسپه‌رک بر تحت روانله سرعسکره کوندرمشدر .

طهماسب خان منصوراً قره‌تپه‌یه کیردیککی (باباخان) نامنده‌کی برسرکرده ایله حله ، نجف ، کربلای تکرار استیلا ایندیرمش و بغدادی ضبطدن فراغت ایدرک « ایروان » طرفلرندن ایرانه داخل اولوب کیتلی اغتشاشلره سببیت ویرن عثمانی اردوسنی قارشولمه دوندی . تبریز و اردیفنده عثمانی

(۲) قره‌تپه دیاله دینلن آب سیروانک صاغ ساحلنده و قزل دیاقله قاره‌وسنده‌ده .

خالد پاشا حکومت ایرانیه ایله دوستانه چکمت املنده اولدیغی تأمیناً حضور شاهیه برابلی سی ایله عرض معلومات ایتمش و ماسبق حقنده طلب عفو ده بولمشدی . شاه بو خبری قبول و بخود فرصت عد ایله اکتفا ایتمش و ایروان طرفله نردن یوروین علی پاشا اوزرینه دونمشدی . علی پاشا قوتی هر قدر طهماسب قوتی قارشوسنده طورده مامشده بغداددن یوروین احمد پاشا همدان جهتلرینه بابان آتولرله پیدا اولسی او طرفه کینمسی موجب اولمشدی ، احمد پاشا استانبولدن الدینی امر اوزرینه حرکت ایتمش و ایرانیلردن ابی بر اوج آلق ایچون توحید حرکت لزومنی بابان حاکمنده خبر کوندرمشدی .

شاه طهماسب بو صورتله آجیلان مذاکراتدن غفلته دوشمش و روضه الصفاتک نغله کوره چادرلرنده بولورکن فرصتی بکین عثمانی و بابان سواریلرینک آتی صورتده باصفینه اوغرامشدی . بو باصفینه هر قدر قزلباش سواریلرینک مقابله سی وقوعه کلس ایسه ده اردونک مهم بررکنی تشکیل ایدن بلوج محمد خانک فراری و باصفینک شدی شاه اردوسنی کاملاً فراره احوال و اتانلرینک ترکنه مجبور ایتمشدی .

الله ایدیلان غنائم عزم سنده بابان آتولریده دوت بیوک طوب الله ایتمش و بو طوبلر صوک زمانه قدر ساینده ده بابان طوبخانه سنده طوروش . سلطان محمود خانک جلوسنی تبریکه مأمور هیئت بو هزیتلرخی طوبخه درحال استانبولده عقد مصالحه ایتمشردی . ایرانیلرک بو مغلوبیت قهقریه سی و شاهک بقیه السیوفله اصفهانه فراری طهماسب قوی خان طرفندن شاهک خلای و کندیسینک شاه عباس ثالث نامیه ۱۱۴۰ تاریخده تخت ایرانیه جلوسنی موجب اولدی .

شاه عباس ثالث بالآخره اهالی به خوش کورنمک و بو مغلوبیتدن قورتلق مقصدیه بر چوق لور سواریسيله خانقین اوزرندن بغداده یورووش و بو مناسبتله وقوعه کلن بعض محارباتده غلبه جالورق نهایت بغداد قلعه سی ضبط و عثمانی پاشالردن محمد پاشای اسپر و بر قسم قوتی بغدادده ترک ،

تیور پاشا ودها بعض عثمانی پاشا رینه برابر شهر زور حاکی خان پاشا بش
بیک قدر معیتی ایله سسندجیدن کجورک « ملایر » [۴] قلعه سنی محاصره
ایتدکاری و بونلرین آیرلش دیگر بر قوتک همدانه طوغری یورودیکی
خبر آلدی .

شاه طهماسب برخبر اوزرینه نواب فتحملی و شاه قولی خانلری اوراده
ترك ایله کندیسی بر قسم قوتله همدانه یورومش وایلك حمده یوروی
منهزم ایتش و صکره ملایر اووه سته یایدی باصقده موفق اوله رن عثمانی
و بابان سواریلرینی مجبور قرار و بر جوق اسرا آلد ایتشدی .

طهماسب بومو قیاتک ویردیکی نشئه ایله آذربایجان دوتش « میان دو آب »
جوارنده اجتماع ایدن عثمانی قوتلرینی قارشلوق ایسته شدی . قزل اوزی
صوبی کنارنده وقوعه ککن بو محاربه ده بونلریده انهزامه اوغرا تیش و بشون
احمال و اطفالرینی ضبط ایتش و (مراغه) قلعه سته مواصلتده تعریز حو لیسنده بولتان
عثمانی عسکر لریده کندیلک لرندن اوحوالی بی تیک ایشلردر . بشارایه اله
کجیره بیلدیکی اسرا ایله آلد ایتدیکی طویلری مجضا اذیت اولی مقصدیله
جر ایتدیره رك تاخر سانه قدر اشکنجه آلتده سرق ایتشدر .

یکی پادشاه سکون داخلینک تأمیندن صکره ایران وقایعه عطف نظر
ایتش بغداد والیسی احمد پاشایی خاقین اوزرندن ، حکیم اوغنی علی پاشایی ده
شالدن قوای کافیه ایله ایرانه تحریک ایتشدی . بابان حدودی جوارنده
شاه طهماسبک تأدیبائی حاکمک داخلنده بولان بعض متفذانک ایرانله
مشترك حرکت ایدلسی جهتی تصویب ایتدیرمش و بونک قومه دن فعله
جقمسی ایچون حکومت عثمانیه به دوست اولان خان ایشانک قتل ایجاب
ایتشدی . مشارایه بوکابناه بردست ملعت طرفندن قتل ایدلش و خالد
پاشا حاکمکی احراز ایتشدی .

[۴] ملایر ولایات ثلاثه نامیه نه اوند ، قورقان ، دولت آباد و لاشتریک حال
حاضر مرکز ی و برچوی یول و بوغازلرک حاکی اولان بر قله اولوب اسکی قسمی
حالا پاندر .

حال حاضرده کورد ملتک روخندن قوبان بر صدای محفک، جیلان
تعبیرله بر صیحه اعتراضک بهمه حال بر معکس بولوب دیکه ته جگنی هویت
وجدانیه منزله تمی ایدرز .

(مابعدی وار)

شیلانی زاده

یرسف صبری

کورد تاربخندن

بابان خاندانی

محرری : عزیز باملی

صفویه خاندانک سوکنجیی اولان شاه حسین غایت متعصب اولدیغندن
زیر قابعیته کی سیدلر انواع مظالم و اعتسافات اجرا ایتمکده ایدی . او طرفلرده کی
تبعه عثمانیه نك سده سزیه مراجعتلری طلب حمایت و مظهرت اینلری یه
مبنی ۱۱۴۳ ده ایرانیه حرب اعلان ایدلش و عثمانی اردولری کرمانشاه
واذریاجان جهنرینه صارفشدی . بو حرکات ایرانیلر طرفندن وقوعه کلن
طلب اوزرینه برمدت متارک ایله توقیف ایدلمشدی .

ایرتسی سینه پدرینک قتل اوزرینه اسفهان دن فراره موفق اولان شاه
طهماسب و قزوینده ، تحت ایرانیه جلوس ایتمش و افغانیلره قارشى احراز
مظفریت ایچون جد امجد سلاطین قاجاریه دن استرآباد حاکی نواب
فتحعلی خان (فتح علی) و قاجار قوتیلوشاه قولی خاندن استمداد ایدرک افغانیلره
احراز مظفریت ایتدکدنبشقه حکومت ایرانیه یه یکیدن حیات ویرمش و
عثمانیلرک اله کچن یرلرک استردادینه تشبث ایلمشدی .

بوصره لرده رؤسیرک دخی بهض تجاوزاتده بولمیری ، شاهک
آذربایجانده قالمیرق کیلانه حرکتی موجب اولدی .

عثمانیلرله وقوعه کلان برقاچ محاربه ده غلبه جالغه باشلادینی صره ده

شویله بر معطله در میان ایدیور :

« کوردستان - نیان واسع اراضیده، سوریه مک مال و شرق طرفاریله
موصل حوالیسند، ایشلمه مشطو پراقلر، بالغه وورلماش جسم اورمانلر،
حق ییلمه مش بدایار واردر. کوردستانک غرب جنوبیسی زنکین بر قوه
انبانییه مالک، شرق شمالیسی لایقنا معدن خزاننی محتویدر، دیور، الک
نهایت، غلبه مطمح نظرینی جاب ایتمش اوله حق که، « اورانی اداره ایدن
مقتدر الکر حکومات حاضره ایله طبیعتیه میدان رقابته قاقیشم جعفر دور،
افاده سنی ده علاوه ایدیور .

شو سطرلری او قورکن اعراق قلمدن آد درونیلر قویارمش و اشک
تحمسره طولو اولان کوزلر منه و قلبه آغلامشدم .
کوریلور که کردلرک عنفات تاریخی، تریفه، مضبوطات و وثائق معتبره سیله
ضربک الک متفکرینه حق ملایرینی محافظه، تاریخی ملت اولدقلرینی ادعایه
حقلری واردر .

یوقاریده اسمی ذکر اولتان *Fastes de la nation Kourde* کورد
تاریخ، عنفه و ملتدن اوزون اوزادییه بحث ایتدکن صکره ینه کوردستان
حدودینه نقل بحث ایدیور کوردستان دنیلن واسع اراضی

بویله بر خطه واسعه مدت مدت متدیده یاشایان و حالآده یاشامق هنرم
و املنی طاشیان آجیهجه سی موجودیتی محافظه یه قادر اولان بر مات بقاسنی
هر درلو وسائل و مدافعایله اثباته حاضر در .
هله فرانسزلرجه مزایای، کوردلرک اقتبخاره شایان الک قیمتدار بر
عضوی اولدینی تقدیرده اعتراف اولتان شرف خانک - که فرانسزلر
Cheref-on-dine, Priuce de Bidlis تسمیه ایدرلر . کورد تاریخی
فرانسزلره، آلمانلره، انگلیزلره بحق طایندیقی کیم انکار ایدمیلور .
کورد تاریخی خفته کی اساسی قاطعی کله جک مقاله یه براقق شرطیه
شمیک دیلمک :

کورد ندرده کندیلرینه کورد فتوحات و لغزواتیله بر حیت و نام برافشله،
مع الفاسف بو آیه دکنین بعث بعد الموت مظهر اوله مامشله در.

پایه بر ماضیه مرغوب و مشتهر اولان کورد افاضلک علمات علمیه لرندن
نور آلان و انیوم بیله آلمقده اولان کورد اذکیا و کنجلیرینک خون حیتلری
تحریرله اولوب غیبه کنسهیدی امینم که : - آزا ایلروده بحث ایده جکم -
(سپتیکر) که ادعای و جهله مرقی بر کوردستان ظهوره کش اولوردی .
صددن خارجه چیقرق دیلم که : حال حاضرده کی بر قاج کنج و متفکر
دمه لر اومسهیدی کورد ملتینه مقدراتی اداره ایده مین بر ملت دیه انهام
ایدر و : (آغلا ای کوزلرم آغلا نه کان وارنه کیدن) دیدم . فقط کوردیورم که
مجرور قلبه مرهم تسلی صارا بیله جک مقتدر المر، متفکر دماغلر واردر
ودهاده یتشه جکدر .

بخشزه انتقال ایدم : کوردلر تاریخی بر ملتدر دیدک واجبی مؤرخلرینک
حقه زده صمیمی نیات بسله یکنی ده علاوه ایلک . بو مدعای زیرده کی دلانله
اثبات ایده بیلیرم .

۱ : کورد اسلافک، کورد اعاضلک مطالعات واجبه ادا ق دلیل کو سترمش
اولسم بر طاقم معارضینک خرافه دیه لرندن مصون قالمق ایچون بر فرانسه
تاریخیه اثبات مدعایه قاقشیورم، کوردلر حقنده مهم و تألیفی احتوا ایلین تاریخی :
Fastes de la Nation Kourde

د هارون الرشید زماننده موجودیتلرینی ارائه ایلدکلری مروی اولان
کوردلر شجاعت، حاسنلریله تمایز ایتمه لرده . تازیحمده (فیلیب اوکوست) ،
(دیشارد) . . . الخ ، اروپا قهرمانلری درجه سنده نام بر اقان سلطان یوسف
صلاح الدین ابن ایوب و الملك العادلک فتوحات و اجراءات عادلانه لریله
اشتهار ایتمه لرده . سلاله سنک منشائی عجم حد و ندده کائن (دوین) شهری
اولان صلاح الدین کورد تاریخنه حقیقی بر رونق و بر مشدره ، سویلهور .

۲ : کوردلر حقنده تخیلی قیئعاده بولنان و طولایسیله موصله ، عراق
سوریه حوضه لری حقنده بیان فکر ایلین آلمانلردن مشهور دو قنور سیتیکر

یوقسولۇقلارندە بودولۇك وارندن، وارلغندن برذرة نفع و مرحت كورمديلر.
عصرلردن برى يوكسك، تولى شاهقەلرندن اينمەن، حرىتى هر شىك فوقندە
كوردن، نە يازقلر كە خلافت واسلايت اوغرندە بوكون هر يان و برىشان
قالان و هر كون بر آز دها متاب موت و سفاقت اولان او خلقك اسباب
فلاحى صوك زمانلردە بك غريب بر حالە تشبثە، كويا تمثيل ايتمكە چالشمقە
دوشوندى. بو اوقدار ظالمانە مقصدلرلە اجرا ايدلدى: امدادە شتاب
ايدن مهاجر مأمورلرى كفن صوبان برر نباشدن، موتا جكرينە صالديران
برر صيرتلاندن بشقە بر شى ذكلردى. بوكون وان، بتليس، ارضروم
خاقلق يالكز انقاض خاكسارى قالمشدر. بو انقاض اوستندن بارگاه كريباه
يوكسەلن اك صوك واويلالرى ماتم و احتصارى سزده ديكە مزسە گز، سزده
او ديار هجرانك هر بر يتم و يتيمە هجرانە مشفق و تسليتكار بر ال
اوز اتازسە گز، هيات...! اونلرە آغلامق يە تاريخك حصە شمامتە
دوشەجكدر.

خيائى زاده

۱۰ مارت ۳۳۵

كالم فوزى

كوردرل تاريخى بر ملتدر

۱

موجود و منقرض ملتدر، حكومتلر آره سنده كورد تاريخى تبع
و مطالعە شايانە مراق آور مباحثى حاويدر. بونك ايچوندر ك:
تاعب اعصار ايله مظلم واديلردە كومولمك يوز طومش اولان كورد
موجودى حقيقتە يك حلى و بارز دلائيل هويى اتباتە آماده در، حتى:
سينه سندن يك جوق علما، فضلا طوفان كورد هيطلى، اجنى مؤرخلرينك
ادمالرى وجهه، كوشك برتدم يە مصدر فيض و ترقى اوله جنى دە قويا
مأمولدر.

بر حکومت زده ملت لایقېله او کړنمک ، یافیندن طایفې کې وظائف حکومتک
اک مهمی اولان قدرت ادارېنی اظهار ایدمه مشدر .

اقلیم لر استیلا سندن سوکړه قدر لاه قطع و ضبطی لازم کېر کن نوالی
ایدهن اهان ونسیب بوکونه قدار دوام ایدوب کدی . حقوق اساسیه
قواعدینک بوملکته جای قبول بولامایه جفی صولک سهارک حادثات الیه می
زه کوستردی ؛ ومع التأسف سودای اقبال ایله وقوعه کتیریلن هر ضربه
حکومت باشمزه بر ضربه الیه می برابر کتیردی . ملتک وجدان و اراده سندن
طوئان بر حکومت کورمه زک . ذاتاً کورمه زده ممکن دکدی داتما بر
اقلیت متغلبه رضاه یو بیچاره ملکک شتون مقدراتی اوزرینه بر سیاه
قنادر کدی . ملت شیمدی یقادر کندی اراده سیله اداره ایدیلور دیسه
بوکونکی اضمحلالی کندی الیه تعیین ایدیلور دی ، دیکدر . حالوکه :

بوخلفک ملکنی سیر ایت خراب آباد لازمه ؛

بوملک خلقی سوبله سکا فریاد لازمه ؛

ایشته کندنی اداره ایتدیره خلق واونک حالی !

بیلورزکه هر تبدل حکومت یکی بر طرز تحولی برابر کتیر . فقط
هیچ بر زمان عدالت برابر کتیرلده دی ؛ هیچ بر زمان عدل وحق انوار
تسلیمکاری وطنک ظلام ظلم ایله محاط افلرنده اشراق ایتده دی . یالکتر
کیدنلر ، کلنلر ظلملرینی ترک ، کلنلر ده آنحق اضعاف اعتساف ایتدیلر ؛
شیمدی ده یکرمنجی عصرک خضورتاریخه چقان خجیل وقایق ناصیه می
اوکنده بو ملتک بره دوشن عنان اقبالی سزاله آلدیکتر . مزه صور بیورم ؛
دوت عصر دن بری عثمانی سلطنتک استادگاه متنی اولان وحالاه ولایات
شرقیه ، حوالی شرقیه ، اناتولی شرقی ، سرحدوخی ارمنستان ، کبی درلو
درلو غرب آدرله آکیلوب ده حقیقی اسمک سوبله نیلمسی عاداتا کناه اولان
بیچاره (کوردستان) ک نصیبسز اولاد لرینه روا کوریلن بونجه هجران و خسراتی
ولوییک ده بر نسبتده اولسون - تعمیر ایتک عیبا خیالکزدن کچه حکمیدر ؟
لوئرکه بشون وارقلرینی بو دولت اوغرته صرف ایتدیلر ؛ یوقلقلرنده ،

سنة ۲۲۰ قروشه

نصف سال ۱۳۰ »



درج اولونيمان مقاله

اعاده ايدلز

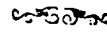


چين

چيان

سنة ۲۲۰ قروشه

آلى آيلى ۱۳۰ قروشه



مملكتزه موافق مقالات

مع المنونيه درج اولور .



دين، ادبيات، اجتماعيات و اقتصادياتدن بحث ايدر توركله - كوردجه مجموعه در

تبريك

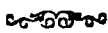
كوردستان مشايخندن (سيدطه) افندي 'حضر تارينك حفيدى
و كوردستان جمعيتى رئيس محترمي سيد عبدالقادر افندي 'حضر تارينك
بودقه شوراي دولت رياست عليه سنه تعيين بيولديغنى كال مسرتله
ايشتيك؛ مشاراليهي غزته مز تبريك ايله موفقيتلرني تمنى ايلرز .

حكومت حاضريه آچيق مكنوب

حكومت مفهوم مهمك بوملكتنده هنوز آ كلاشلاماديغنه و بك اوزون
بر مدت صوكرده آ كلاشلامايه جفته آلى عصر ك يوكلنديكي وقوعات
قاريغنه اثباته كافيدر . في الحقيقه كذارش سلطنتك بوادوار مدينده ملت
عثمانيه تكاملات مدنیه بي تعقيب ايله عصريلشه ممش و بويوزدن بر تجمدد
اجتماعيه مظهر اولاماشدر . بوييله اولمله برابر راس كار ملته كلن هيچ

سنه لى ۲۲۰ فروشدر.
آلى آلمى ۱۳۰ فروشدر

سالک ۲۲۰ فروش
نېف سال ۱۳۰



درج اولونيان مقاله
اعاده ايدلز



برنجى

نچيايت

مسلكيزه موافق مقالات
مع المنويه درج اولوز

دين، ادبيات، اجتماعيات و اقتصادياتدن بحث ايدو تورجه - كوردجه مجموعه در

مندرجات

- تبريك
آحيق مكنوب كال فوزى
كوردلر تاريخى بر ملندر يوسف صبرى
بلبان تاريخى عىلى زاده عبدالعزىز
كوردلره داڭ كوردى بتلىسى
شهرلر و كويلر سيوره كللى حلى
حى على الصلا ع. روحى
وقتا بهارى ع. ثابت

لحمى و فروشدر.

نجم اشغال طبعى

آدرس :

باب عالی جواری ابوالسعود جاده سنده نجم استقبال مطبعه سنده (ژین)
اداره خانه سی توزیع محلی
باب عالی جاده سنده یکی شرق کتابخانه سی

آبونه لری مزه

آبونه لری مزه کوندردیکمز بر طاقم نسخه لری واصل اولمدینی شکایتی
(۵) نجی نسخه مزده مرجعک نظر دقتی جلب ایدلدیکی حالدہ حالا توالم
ایدیوریشاء علیہ آبونه لری مزه واصل اولماش نسخه لری واریسه نومرولری
همان ادره یه بیلدیرملری رجا ایلرز .

رفیق مساعیمز (کوردستان) مجموعه سنک ۳ نجی نسخه سی ده انتشار
ایتمشد . بر جوق کزیده مقاله لری حاوی اولان مذکور مجموعه یی قارئین
کرامه توصیه ایلرز .

هفته لک غزیه سنک ۳۳ نجی نومروسی انتشار ایتدی . بک مهم و مقوله
مقالاتی حاوی اولان اشبو مجموعه یی قارئین کرامه توصیه ایلرز .

سبیل الرشاد جریده اسلامیه سنک ۳۹۳ نجی نسخه سی قیمتدار مقاله لری
انتشار ایتدی .

چراقلر مکتبی مجموعه سنک ۴ نجی نسخه سی بر جوق کزیده مقاله لری
حاوی اوله لری انتشار ایتمشد . قارئین مزه توصیه ایلرز .

مهم بر ضیاع

الك قيمتدار كورد كنجلرندن بايان زاده رشيد بكك مخدومي عونى بك
كجلمده ارنحال ايندى. اخلاقى و ذكاسى اعتباريله آرقاداشلر آراسنده
كنديسى طاقبتان و سوديرن عونى بك افول ايدر كن همزكده يوركلرنده
ايلم بر ياره آجدى. بز مرحومك عائله محترمه سيله برابر كوردللكى ده محتاج
نغزیه كورورز .

جناب حق عائله سنه و آرقاداشلرينه صبر جميل احسان بيورسون.

«وزين»

مژده

كورد اديباننده لايوت بر موقع طوتان (ملا احمدى خانى) حضرت تليريك
ازلرى اولوب كورد لسانك فصاحت و بلاغت مجسمه اولديقى عالم مدنيتيه
اعلان ايدي شاه ازلوى (موزين) نامنده كى منظوم رومانلرى عنایت باری
ايله موقع انتشاره وضعنه تشبث ايدلشدور. كاغذك و مرتبه نك كيتدكجه
فرلانته سى كې مادی مانعلره قارشو اعظمى فداكارلغه قرار ویرلش و قناست
ادبيه سيله مقاسب بر صورتده نشر ايديله جكدور. قارئین كرامه تبشیر ایلرزه.

مزكینی

کیتبا «موزینی» ام وی طبع و کن مزکینی له همی کوردان مت و ابیت
مزناها کینی و صورتکی برتغیس دی در کوت مه کوهدارى کراينا کاغدى
و کراينا حق مرتبان نکر و به فدا کاریک مزین ام درینخن .

امراض جلدیه و افرنجیه متخصصی

دوقتور شکری محمد بک

همشهريلر مزدق دوقتور شکری محمد بک بازاردن ماعدا هر کون صباحدن
آقشامه قدر غلطه سراي مکتي قارشوسنده خرستانکی و نام و يکر له سيدباشا
خاننده كى معاينه خانه سنده خستلری قبول و الله مکمل اصولر له تدای ايدر.

زلف و خندان و ماه و روغن چو سیاه پوش ایدیلر
 قورقرم بن قره اولسون، چادر و سیوان من
 (حضرت سیاه پوش)

کرمانجیارا

او روز روژا غیره تی بی
 نظرا کیشکاسر مه ده بی
 هر روز هر شاو یخنین
 مکتب فه کن تحصیل بکن
 غیرت بکن هون خورت بین
 تاقا خدا بیرا مکن
 بظ وجوترا دقت بکن
 دستمژ، نمژ بیرا مکن
 کللی ! کردا شوره که دیکم
 حوکرمانج دستک بین
 پاشی امی راحت بکن
 لاویخونا خوندیش بدین
 بونامه مکتب لازمی
 بونامه صنعت لازمی
 بونامه ایمان لازمی
 بونامه نمژ لازمی
 هر کوندیده مکتب فه کین
 پاشی قدری وی فهم دیکن

کردی زاده
 ع. نابت

هشیبا ربی دانه کی عمر خوبی حاصل تلف
 کونده دایه فائده مال، کنج، واولاد و خلف
 ماجرای خضر دیوار یتیمی یوسلف
 فزمانی هرکسک معمار دیوار خویه
 خایا ضایع مکه وقت خوای نادان عبس
 بی طلبنابی ژعشق هرهمند ای بالهوس
 صانع مطلق کونینه احتیاجک وی بکس
 لطف واحسان ژوی درحق طلب کاری خویه
 حضرت شیخ احمد خانی

ای حبیب قلب روحی ای قرار جان من
 دی چه بیتن جارکی کرتوبی مهمان من
 بی لسر جانی مهرونی نظرا قلب می
 از غلام کتریم هرتوبی سلطان من
 قلب ودل مجروح عین اسود بره تنه
 نینه بی جامانی قط مرهم ودرمان من
 صدوکی عیسی و افلاطون ، جالینوس حکیم
 چاره دردمه ناکی یتنه ای لقمان من
 چاف دریده کور بویعقوب ازیت الحزن
 قط نما جارلا خویابی یوسف کنعان من
 قط نما جارلا خویابی پشی بلقیسا سما
 بی مفرج بی سلیمان مطمئن بی جان من
 ازبیر قید و بند وزلف و زنجیر تمه
 رحم کی بامه یسیران ای شاه و سلطان من
 صو هتمه ازناز فرقت مژدیا و زصلی نما
 کوزوی شمع منیر بی ظلمت و ایوان من

آلامی اظهار ایله ، بر دور خینک ،
 ایتدک قوجه بر ملتک امیدنی تزدیل ،
 صرفاتی تعطیل ایله وجداتی تنکیل . . .
 حریتی پامال ایدن آی صدمه مرند !
 آی غیظ مباهی ، اوت ، ای سلطه مشنوم !
 حقک نه سنک قیلماغه انسانلقی مظلوم . . .
 بکگر سنی هر کوشه ده بر ماتم مکتوم . . .
 - آخر کورورز - رجته مجبور اولاجاقسک .
 بر رعشه مسکین ندامتله پریشان ؛
 ای شردمه قاهره ، مقهور اولاجاقسک ؛
 بر کون قیر اچاق دیشلریکی طعمه کفران ،
 بر کون دونه جکدر سکا ک کریملی خسران . . .
 آرغنی مدنی : ۲۸ نیسان ۱۹۱۸

کاظم وهبی

ژآمار کفن

زاهد خلوت نشین یابند کر دار خویه
 - تاجری رحلت گزین دلدار دیدار خویه
 عاشق دلبر چین دل ناری دیناری خویه
 دابزانی هر کسک بی شبه غم خوار خویه
 بی عمل تو زکس مکه هینی عطا وهنی
 بی فرس کاکیشتن قط کس ژبو کس زحنی
 کسین تن خلکرت باری نه او بی اجرنی
 کر چه بیست او بی فیکین کر و بی خویه

حس قبل الوقوع

بچاره وممصوم - کوردلرک بر جوق تعديات خيعة به معروض قالدینی ،
 آجلقه سوقاقلرک بر مشهر اموات حاله کندیکی بر زمانده منظومه آتیه یی
 یازمش ومسبیلری ایچون عدالت ناتهک او یانا جاغنه ربط ایمان ایتمقدم .
 وقایع اخیره اوزرینه اداره سابقه یی استهداف ایدن بو منظومه ناکه ، یوقاریده کی
 عنوان آلتنده محترم (ژین) د انجافاً نشرینی مناسب کورددم .
 ل . و .

ایواه ، ینه یاندق ، ینه یاندق ، ینه یاندق
 بر فاجعه بر دور هجیم اولدی مقرر
 تهدید ایله ، تزویر ایله تام دوت سنه قاندق
 تام دوت سنه چکدک ، یو نه بیهوده امکدر ! ..
 ملت می معابت ، ینه ملت می محقر ؟ . .
 ملت داه چکسین ، داه یانسین می او خلا
 بر گرم مزار می کچی ایتمکده تغدی .
 عریان و پریشان وطنک هر بری کویا
 خاکستر آمالی ، مصلا یامیدی ؛
 اوجاع سفالت متمرده ، متادی ! . .
 بیک هائله ایلر بو سفالتله ترادف
 - اشکنجه و اعدام ایله - افقای رعیت ؛
 قانون . . او فصل شوک ایدر نزع تصرف ،
 امنیت شخصیه یی القایه جسارت
 جنکیز بیله ایتمشیدی رعایاسنه حرمت ! . .
 ا کسپلمه دی بر لحظه تقاضای خیسسک ،
 تاریخ ، ایده جکدر بو شناختلری تسجیل .

عمومی بخیر واقع اولار بلاتردد شوسؤالاری ایراذ ایدیورلر؛ حریت اقوام نسل ونه کچی شرائط ایله اولور؛ قویلر ضعیفلری ازمدن وانجوند؛ یوحقی آنلرد نسل بخش ایدرلر؛ ایدرلرسه تاربخ دم بر منلی رادیم دی یوقسه بوسوزلر خیالیدر؛ بوسؤالارک جوابی اریته بر اقیوزر یا کیز شـوراجقده حریت اقوامک : طائف شرائط داخاند قایل اولایندجکین عالم سیاستده بر موقع قزاقم آرزو ایدن مثلاً که تدریجاً انکشافی آنجق سرد ایدم حکم ز شرائط داخاند ممکن اولاییلوب عکس صورتده قایل اولایم جفتی عملی بر صورتده اجبات ایدمک تئور فکره خدمتدر . دقت بیورلر سون دنیاده ملیونلره بالغ اولان حیوانات مدنی اجتماعی بر حالده یشایه یوب بنون انسانلرک اسیر ایدرلر حتی بر جوان یوزبیک قیوی اوفق بر صوبایله رمی ایدر بونک سبی ایشه اوچجاره حیوانلر تفکر خاصه سندن محروم اولوب متفکر انسانلک زبونیدر ایشه بونک کی نعمت معارفدن محروم جهل ونادانی ایچنده بون اولان اقوام ابتداییه دکل بردوانی کندی خانسی بیله اداره دن عاجزدر . ذاتاً بونیم خانز وطنه خدمت ایتمه مکدن دکل ایتمسی بیله م مکنددر تامه معناییه بزده معارف یوقدر بعض کیمسه لر وار، دیورلرکه باره اولورسه تشکیلات اولورسه بر قوم بر مات کندی اداره ایدر خایر جاهل آدمی خزینلره فرق ایتمسه که ینه مفاس چبقار ذاتاً جاهل آدم باره یمنی ده صرف ایتمه سنی ده بیله یلر بناء عاییه یکی تشکل ایدم جک اوفق مانلر هرشیدن اول بو عصر ایله حیات حاضره ایله متناسب اولارق ذهنی فکریی تجهیز و تزین اتملی در بونک ایچوند معارف تشکیلاتی علم و فن صنعت اربابی یتشد بره جک پروغراملر یاپوپ اولا اورادن ایشه باشلاملی در حق فکری عدالت فکری ، حیات فکری انکشاف ایتمدن بر نمایکند نه عدالت نه حقوق نه ده حیات سیاسی اوله ماز اکر زمانک تجدیدی احتیاجات بشریه نک ترایدینی عالم اقتصادده که رقابتک درجه واسعه سنی کور میورسه ایسه که بوده معارف کوزلک کز قیری اولدیفندندر؛ کله جک مقاله ده دیگر شرطلردن ده بحث اوله جقدر .

احمد وهبی

اضطرر بره شو جوابلر وجداندن فوران ابدنجه خنی و تاتاران برسانده
یا تاغه دوشدم .

۱۰ شباط ۱۳۳۴ حکاری

عبدالرحیم رحیمی

حریت اقوام حقنده بر فکر فلسفی

بنون جهانك معلومیدرکه حریت اقوام حقنده مثبت و منفی برچوق
سوزلر سویلندی فقط ینه هیچ اونوتاملی درکه قولایله فعل آرمسند، دلا
ایله اجرا آت بینده چوق بلك چوق فرق واردر آراق اسکی منطقجیلرکی
عنقایوشی وارمش مفروض اولان قانی طاغنده ایمش کی خیالانه دکل استقرا
وتتبع نتیجه سنده قوانین ریاضیه کی مطلق الوقوع و تجربه به موافق اولان
منطق حدیده و هامی برکوزله ، بصیرتله حریت اقوامی بوراده تدقیق ایئت
ایستیورم بونك ایچونده قایت واضح اوله مقننه ایله دعوامی درمیان ایده جکم
قانون الهی ، قانون طبیعت اوازی ابدی قانونلری هیچ کیمسه به صورمه دن
طاشمه دن لایقدانه برصورتده بی رحمانه اجرا ایلیور . بوقانونلردن بزه لازم
اولاجق اصل شوراسیدرکه داتما بوقانون ازلی بی سنت الله دیدیکمز او ابدی
قانون طبیعتی مفاهده ایدیوروز . داتما قویلر ضعیفلری ازییور بوازمك
نتیجه سی اقوام مغلوبه اقوام غالبه نك یا عرف وعادتنده تقلید نتیجه سی محو
ومتقراض اولوب کندی ملتیه نانه برشی قالمیور و یا جبراً قهرآ کندی لسانك
مدنیته نك عرف وعادته نك افنا ایدلرکنه شاهد اولیور یعنی قویلر اقتصاداً ،
سیاسة ، اداره ، علماء ، حرفاناً ، مالاً قوتلی اولانلر ، ضعیفلری بوشترافلی
حائز اولیانلری هضم ایدیور کندیته قلب ایلیورلر حتی بونی قره ده مفاهده
ایندیکمز کی دکره ده مفاهده ایدیوروز . الله بارز مثالی ده بیوک بالق
کوجورک بالقی بوده رق تأمین حیات ایلیور شوصورتله وهله انسانك هقله
چوق شیلر کلیور حقیقی تهری به میل طبیعی و فطریسی اولانلر تاریخ

« کس اسکیسی کبی معمور اندن سو کرد حیزان قیر ای بیلم بونی
ظلاً سویایورم . ارجیش بر ایکی سنه سوکره بلکه اسکی حلی بولور زیرا:
ذیلان دره سی اهالیسی هجرت ایتمشدر . وان قصبه سنده [۱] قصاب ،
بقال ، چقالدن عبارت ارمنی محله سنده بر آزار معموریت وار .

(سرای) قضا سده فنا نکادر . (حکاری) قضا لری تمامیه خرابدر
دنیا سه خلاف واقع اولار . خوشاب قضا سنده معموریتدن اثر یوق
(باش قلعه) قضا سنده بش آلتی کویده آنجق اثر همران واردر . جوله مرک
قضا سده اولیهدر . کوارد (اورامار) دن بشقه عمراندن اثر یوق .

(شمدینان) دخی کردی و هر یکی دن بشقه اولیهدر . بزم اراضینک عمراندن
تمامیه مایوس اولشم . بونک ایچون بوراده آقامتمده درد دروندن بشقه بر
منفعت کور میورم ، یازیلری اوقونجه نسکین آلام دکل بالعمکس تضعیف
خلجیان ایله ده فضلہ بر صیقتی باصدی ...

هر کس مکتوب آلنجه سوینیر . میجا نیچون ا بن آلنجه مکدر
اولم . نیچون ؟ !

ایشته بوراده ایکی ادات استفهام قارشیسند . مهوت قالد . نهایت
برنجی (نیچون ؟) . چونکه کندیسندن معلوماتی اوندینی سوکیلیسندن
صحت خبری آلان بر انسان البت سوینیر ، ایکنجی (نیچون ؟) . ده
چونکه کندیسندن معلومات آله میه جفندن قطع امید ایدرک بر درجه
جریحه لری اونیوش ایکن تکرار او جریحه لری تازه نفسی شبهه سز موجب

[۱] وان حردن اول غایت کوزل بر شهر اولوب تخمیناً (۷۰۰۰) خانه یی
جامع ایکن بوکون بر قصبه بلکه ده برکوی حاله کبرمشدر .

وان قصبات ملکیه جمتندن ایکی سنجاقه ایرلش . وان سنجاقی : ارجیش ،
عادلپواز ، واسطان ، مکس ، برای بارکیری قضا لری حاویدر .

دیگری حجازی سنجاقی اولوب جوله مرک ، باش قلعه ، کوارد ، خوشاب ، شمدینان
قضا لری حاوی اولوب وقتیه برامارت ده سوکره ولایت اک سوکره سنجاق حاله
افراغ ایدلش و بوکون ده بالاده کی مکتوبدن آکلاشیه چی کی تمامیه خرابه زاره
بلکده برکورد جزایره دوغمشدر . اهال اصلیه ایسه اونبرنجی نسخه مزده کومتر دیکز
کی (وان قاصه سنده) ولایات سازنده سوورومکده دیر .

درو آغلامقدن کیری آلهمه . اوت داتما مفکور . بو سؤال ایله اوغر شیر
 او اسکی سعادتلری تحظر ایدر . او مسعود . کچیردیکم حیانتلری نجیم
 ایندیرر . بعضاً او قدر دالارمکه : بویه برحیاته اورالرده بولندیغ بکارؤیا
 کبی کیر و ماتا بر حیاط معخیل صانیرم وطن معزومه دوشوندکجه برطاقم
 استحالهلر کچیریرم بعضاً چیلغینجهسته کندی کندیه قونوشورم انک نهایت بر
 کون بو حال آرقداشلرک نظر دقتی جلب ایندی بکا خطاباً :

— یاها! نه یاییورسک ؟ بو دوشونجادهن برمنفعت کوردکمی؟ کیتدکجه
 صاراریورسک خدانکرده خسته دوشرسک سکا باقمحق وارمی ؟ باری
 کندینی طویلا هیچ اولمازسه وطنکی ومهاجر اولان مائهکی سفاتدن قورتارمه
 جابالارسک — بو نصیحتلری ایشیدنجه باهمه صفوق صودوکولمش کبی تو یلرم
 اورپردی اعصابم کربلیدی بوتون وجودم ترمه به باشلادی . هله ، صوک
 (مهاجر اولان مائهکی . . .) فقره سی قارشوسنده ناصل اولسونده تحمل
 ایدیم بویه بر عتاب هانکی وجدانی صارصماز اضطرابلری تسکین ایده جکی
 یرده دها فضله قبادیغنی کورن آرقداشلرمده سرزنش لرندن پشمان اولدیلر
 فقط نه چاره که : حق هیچ بر صورتله کیرلنر صاحب وجدانلر داتما
 سولیوب اخطار ایتمکی بر وظیفه تاقی ایدرلر .

آه .. حق سوبانسون وارسون بر قاچ قلبی رنجیده ایتسون بونده
 بآس یوقه .

ایشته بو اضطرابلر ایچنده یووارلانیرکن بر مکتوب ...

— نرمدن ؟

— واندن ...

بونى آنچه بردلر حوصله صیغدیرمدم . شمدی به قدر کندیسینی
 عنقا واوراده کی حیاتی رؤیا ظن ایندیکم بو دار حزنندن ناصل اولسونده بر
 مکتوب کلسون ؟

هان ظریفی آجدم . ایشته مکتوبده کی یازیلر : «بویولا بر ذات قلندن
 حقیقتدر .»

ايسان اولسون آراتق قالمدي قرام	حكيم زامن درد مجنون سوز
مزارك اوچنده باقايكه يورم	هم نه سريكت زار زار منالام
ياتديك طوبراغى كوزه سورويورم	خاك يانه نوت وچم منالام
سن هيچ فغانلر مه آله يرميورسك	تو هيچ نيت و نيتك شين وزارى من
بنم ايچون باشنى قالدير ميورسك	او اوداي سخت بيقارارى من
صو صيورسك و سن و صدقه بويله	
بن چيلدير ميورم آه جانا سويله	
يناقده كورديكيم كهي طالعين ميسك.	
يوقسه صاغ قالدم ديه طارغين ميسك	
نهدن اويله ميلم آزالمش شوده	بي جيشن ميليم جهلات كرين
عهد و پيمانز وار طور يور بندم	مر عهد و پيمان جهيات شين
طور اقدن برسس قولاغمه كلدى	ديه دنكي آمانه توى خاكهون
تأثيرندن جانم دوداغمه كلدى	نويانه تاريك حسرتنا كوه
اوت تاوانك سسى ايدي تمام	اما نه كوشم چون راز جاره
سسلندي بكا ديدى اى ناكام	واتش اى مجنون ويل كوهساران
سنى اونوتدم لكن شو طوبراق	خاك و دست زور زنجرم كردن
صيقور نى بك قورى بريناق	ياد هزاران جهيام بران
اوقدر طاش طوبراق اوستمه ييغلمش	هېسنده خاك و سنك و حسته م بارن
قونوشه ميورم نفسم كسيلمش	نه چاكه جواب نه راي كفتارن
(پيره كورد) توفيق	

وان نه حالده در ؟

ايكى سنه حرب ميداننده اوچ يېق سنه اسلارنده ، خسته خانه لوده داتما
دوداغمدن دو كولن بر سوال ...
شو سوالى تكرار ايدنجه بلا اختيار كوزلر مه ياش طولار كنديمي بر

چو ك چه كی کران کی آرادوم
 چاوساوه گردش ای چرخ جب کرد
 من ونوش و زور جه هم چیا کرد
 تو بردن و خاک سیای تنك نار
 من مام پای عذاب جفای روزگار
 هر دو چون مجنون خاطر جه هم کیل
 هر لیل یللمن نه مرده و جیل
 شوان تا و روز شین و روز روم
 به کشت پزار ای تنهای نوم
 ستارم شومن بخت لیویان
 چون آهوی تنها سرلیم شیویان
 به حال متن شای و فانیان
 همزار نو کین صبح تا یواران
 چه طور مه ویری جوتن قرارت
 کین هم رفیق لیل و نهارت
 سبب جیش سومای دیدم تارنیو
 زندگی جه لام زهر مارنیو
 او دیده مخمور آهو یزتو
 او زلف قطران شرانیکزتو
 و موه ای جل چنك توتات مکرد
 ایستایشون چون ریحانه مرده
 الحاصل هر چند شین و زاریم کرد
 نه پای قبر لیل بیقراریم کرد
 نه جواب دایم نه زرد دنگ کرد
 احجار بلیسم نه کردون و یرد
 دیسان هم جه تو و اتم ای دلسوز

کورن آغریبان کی هر دم محبت
 اودمه سیری که بو دوران دون
 بزی آیردی ایلدی دلخون
 سنی قره طور اغه تسلیم ایلدی
 بخنده هجرکه تسیم ایلدی
 هر کون مجنون کی دجیل طاغی
 و لاشوب آرایورم لیل سوزاغی
 آه لیل لیل دیوب چاقریورم
 عکس صدامه قیزوب باقریورم
 ییلدیزم قره همدیم بوم شوم
 سه یلن آیریلان جیلان کی مغموم
 بن بو خاندیم ای و فانی بار
 و با حار اقاملر سکا کیم غمکسار
 فصل یکینورسک، دمسارک کیمدر ؟
 کیجه لی کوندزلی همزارک کیمدر ؟
 آه شونم کوزلرم نه به قرار میور
 سنک کی بکنرم نه به صارار میور
 او مخمور کوزلرک کیمه باقیور ؟
 او کوزل صاچارکی کیملر طارایور ؟
 هر کون طارادینگ کی باغلاتش میدر
 یوقسه سنبل کی طاغنیق میدر
 و الحاصل به جوق آغلام سیزلادم
 هزاره سالدم، یا لواردم ایله دم
 هیچ مسئله نمی ویرمدی جواب
 آغلا بهرق ایتمم تکرار اوکا خطاب
 ای مضاف و روحم ای همکین یارم

نامتاهی اثار لرندن برکونه مطبوع اوله رق تک برجلد کتاب یوق . بنم کی
برقچ ملیت سره پرستانی خطر منده شورادن بورادن برقچ تفرقه قانمش
ایسه ده اوده بزم حیائزله برابر سونه جکدر یارب شو خاطر منده صافلا دیغم
او امانلری ساحه مطبوعه تودیع ایتمه دن امانی بدن الله . هیچ اونو تمام
۳۲۹ تبریزده بر شیرانه حکیم باشیسی ایله کورشدیکم زمان صالحک (برسر
مصحف وزلف چاپاداری) مطالعه باشلایان منزل مشهورینی او قومشدی
بکا دیوردیکه سزکندی شاعر لرکزی تقدیر ایتمیورسکز فقط بز حافظ
وسعدی نسلری قدر شعری بیله دیکمز ایچون زلف یلدا غزلتک شاعری
صالحه ، قصیده شاه و ماه صاحبی شیخ رضایی تجیل ایدیوروز حیاتمه
قایله رق حسب حالمی بر آرز اوزاتم رجوع ایدیورم ایی شاعر لریمزدن محمد
اغای دربند فخرتک الک اسکی کردجه زندشیوه سیله نشانلیسنک سرفراونده
انفاد ایندیکی نوحه بی اوتوز سنه اول کورمشدم غالباً کوردک عشقیله
اوللی که حفظ ایتمشدم بو هفته ژین ایچون کوردجه شعرلر دوشوندیکم زمان
حافظه مدن استمداد ایتم خاطر مه کلان قسمی ترجمه ایتم نه قدر نقصان
اولسه بیله هر حالده بنم سزوحاقمدن چوق یوکسکدر .

کلکوی تازه لیل	لیلامک کللی کاشانه سنه
آرو شیم و سیر کلکوی تازه لیل	او غرامم بو کون یکی کاشانه سنه
نه یانه مزار اولیل بر میل	لیل بر میلک ابدی یوردنده
جه دیدمه داران اسرینان چون سیل	یا شلم بوشانیوروی سیلابه طر زنده
هم و سیریش بوله بر جوش	جوششی کوکله باش اوچنه واردم
سنک مزارش کرتیم نه آغوش	مزار طاشلرینه صارلم قالم
وانم ای دل سوز قیس پوست نه کول	دیدم می کوکلی یاتیق جانانه
مبارکت بو یانه تنهای جول	مبارک اولسون شوایصنر کاشانه
کره نار عشق دوری بالای تو	عشق آتشله طوتوشدم قالم
کاری بیم کرون نونام نو	سندن اوزاقلاشلی برحاله کالم
نه و سز اولیم نه روز خامن	نه کیجه او یوم وارنه کوندوز راحت

هیچ بر شی اوقومهش ، تحصیل کورماش بر طاقم امیرک زکای
 محض ایله طبقات علمک فوقه صعود ایتملی (که) آنادن امی اولور
 ماوغش انسانلرک برطاقم علم وفده نصل خارقهلر تشکیل ایتمکلی تاریخ
 اکلاتیور . معاصری بولندیغ موسیقی حافظ عثمانک علمده ، فن موسیقیده
 شعرده ، معرفت اصوات واشیاده کوستردیکی تکامل شایان قیدرینه اونک
 یتشدیکی محیط و خطبهده بر قج امی شاعر طانیورم بولرله یقیندن تمام
 وارکه بولر حقیقه انبای بیله بلیه چک قدر اوقومهش اولدقاری حالده
 منظوم ومقفاه ، قاعده عروضه موافق رقیق و پر معنا اشعار و آثارلی وار
 کوردیکم عبدالله حسنله باوه جانی مصطفی بک ودها اولینه احوالیده
 یتشان حسن کنوش ودرند نقرهلی محمد آغا دیگر بر قوم ایچنده یتشمش
 اولسه ابدیاً نحای نام ایدرلردی فقط مع التأسف کردلرک اعظم شعراسندن
 اولنلرک بیله انارلری کرد قومی کی متفرق بر حالده هنوز تلفیق ایدلمه مصدره .
 ۳۲۴ ده کرد شعراسندن نالینک اشعارلی ، باغزته سنده فرانسجه برترجه
 ایدلایکنی کورنلر حیرتده قابورلردی ، بوکه جوجقلق دوره سنی کجوردیکم
 مملکتیمده بلکنز سلیمانیه کی کردستان اوفق برکوشه سنده یارم عصرده
 مشهور شیخ احمد طاکه حضرتلرینک پدر عالیاری عییش معروف که علوم
 اثنا عشری هرجه نظم ایتمش قاریسده نایله صنعت شعری بر سحر حلال
 شکنه قویمش کردجه منظوم بر جوق اثر یادکار برافش بر ذاتر واعظم
 شعرامزدی مولانا خالد قدس سره ایله معاصرین یتمشلر وصوکره مولوی
 ملا عبدالرحیم معدومی ، نالی ، مصفی بک سالم ، عبدالرحمن بک که لاهی
 کردیدر ، حاجی قادر ، هجری ، هل بردشانی ، احمد کور ، ونجوری ،
 حسن کنوشک قزی دربدنقرهلی وهله اک صوله واک مستقا شاعرمن شیخ
 رضاکی شعرای ادراک ایتم ارتق قیاس بیوریکز بوکوجک برده بو قدر
 شاعر یتشدیرن کردستانک محیط فیضاً کنده کیم بیله دهها نه قدر داهیلر
 یتشمش چنیز (ایردو کسارور فیض ربیعیدر : اویرلرده طوغانلر شاعر
 اولق بک طبعیدر) که مع التأسف فکرلر ایچینک بو قدر داهیلر

برسته تورکار اقامه ایدلشدی. (بدرخان) که اداره ایندیکی ۱۸۴۳ قیامی
 باصدیرلدی وقریم محاربه‌سی متعاقب تورکار کردستانده کی موقعلری تحکیم
 ایندیلر. ۷۸-۱۸۷۷ روس محاربه‌سی عقینده ۸۱-۱۸۸۰ سنه‌سنده شیخ
 (عیدالله) که تورک حمایتی آلتده تاسیسنه تشبث ایندیکی مستقل کوردلر
 بدایه باب عالی طرفدن تصویب اولنن ایدی. بو صورتله روسیه‌نک کندی
 حاکمیتی آلتده تاسیسنی تصور ایندیکی ارمنی حکومت‌ه مقابله ایدن اوله‌جقدی.
 (عیدالله) که ایران داخلته تجاوزی و مختلف اسباب، حکومت مرکزی‌نک
 کردستانده موقعی تکرار تحکیم ایتمسه سائق اولدی. ۲۹-۱۸۲۸ سنه‌سی
 روس تورک حربیه قدر وحتی ۷۸-۱۸۷۷ تاریخه قدر هر ایکی مائک جبال
 اهاالیسی یکدیگری‌نه حسن امتزاج ایتمکده ایدیلر. هر ایکی عنصرده تورکیه
 حکومتدن متاذی اولوب وروسله قارش قورقو ودهشت حس ایدیورلدی.
 فقط ارمنیلر آرمهنده بایرن حرکت مایه و حرب اخیردن صوکره روسلر
 بو حرکتی تطبیق ایتملری تدبیرجاً ایکی عنصر آرمهنده تنافر و تعصب
 اوایلدرمشدر. ۱۸۹۱ سنه‌سنده ارمنی قومیه‌لرینک فعالیتی کوردلردن حیدیه
 نامی آلتده ابو تسلیح ایدن غیر منظم سواری تشکیلاتی یایه‌رق کوردلر
 موقعی تحکیمه باب عالی مجبور ایدی. و بو صورتله عنصر علیهدارلی
 اظهار ایتملرینه بادی اولمشدر.

محمد ساکن

کوردلرده وھی ذکا

صانع کائنات برچوق اسرار خلقتنه، خفایای تکونیه بی‌بشری جلوگاه
 ایتمشدر. عقلی و فک هنوز حل ایدمه‌دیکی زکاتک (وھی) بر قسمی واردرد
 قواعد طبیعیه‌ی آت اوست ایدیور. بکا قالیرسه متصرفینک الهام دیه
 قبول ایندکری فوق الطبیعه ادراک بو فرست موهوبه‌دن بشقه رشپی دکلر.

بوکون بهستون جوارنده کوروشکده در) و شهر زور حوالیسی و بوکون
 پاسبین تپه نامی و یریلن شهر زور قلعه سنی حاوی شهری ضبط ایتمش ایدی.
 کورد حکومتک الله بارلاق دوری احکامک اون ایکنجی عصر میلادی
 ایچنده درکه بودورده حادابانی عسیرتک Hadabani راوندی شعبه سته
 منسوب بویوک صلاح الدین سوریه ابونی سلطنتی قورمش و بالکز کردستان
 طاغریتک شرق و غربند دکل بر طرفدن خراسانده و دیگر طرفنده
 مصر و یمنده کورد امارتلی تأسیس ایتمش ایدی. موغول و تاتارلرک غربی
 آسیاده حاکمیتلی دوردنده طاغردده یاشایان کوردلرک قسم اعظمی لاقید
 قالمش حکومتک او وارلرده کی وایلرینه ایسته میه رک اطاعت ایتمشدرلر. سلطان
 سلیم اول ۱۵۱۴ سنه سنده شاه اسماعیل مغلوب ایدنجه ارمنستان و کوردستانی
 حوزه مملکته ادخال ایله فتح ایدیلن یرلرک تنظیم و اداره سنی بتلیسی بر
 کورد اولان مورخ ادیسه تودیج ایتمش ایدی. ادیس کوردستانی کورده
 مرب و ارمنی نسلدن برطاقم امرانک الارنده بعض قلعه لرله محاط اوله رق
 بولمشدی که بونلر قبائل آرمه سنده جنگ و جدال و چیفتجی اهالی به قارشی
 یغما و غارتله مشغول ایدیلر .

ادیس مملکتی سنه قوره تقسیم ایدرک محلی امراسنی والی صقیله تعیین
 ایتمش و اونلرک ارثی استحقاقلرینه مداخله ایتمش ایدی. ینه بو ذات ؛
 تیمورک مروری تاریخندن بری چول حالده قلمش اولان اوزروم و اریوان
 آراسنده کی مرعالم اراضی به حکاری و بوختان جهتلرندن کتیردیجی کوردلری
 تکرار یرلشدیرمش ایدی. ادربسک وضع ایندیجی حکومت سیستمی ۱۸۲۸
 ۱۸۲۹ سنه سنده روسیه ایله تورکیه محاربه سنه قدر تبدل ایتمش ایسه ده
 بایختندن اوزاق بولندقلری و تورکیه نک قوتدن دوهمسی کوردلرک نفوذ
 و قوتلری چوق تزیید ایدرک غربیه دوعری اقریه قدر بایللری انتاج
 ایتمشدر. حربدن صوکره کورهلر تورکیه اداره سندن قورتولمق ایچون قیام
 علامی کوسترنجه ۱۸۳۴ سنه سنده دائرة اطاعته آلملری لازم کهلرله رشید
 باشا کیدرک باشلوجه شهرلره عسکر اقامه ایدلمش و بر چوق کورد بکلرک

ایدرك آسپای صفرانك بوكسك اووه لرنده اوطوران ارمی و فرس اقوامی
 كی تدریجاً آریانیلشدیلر. چونكه تاریخك بو دورنده عظیم مقدارده قبائل
 مهاجرتی وقوع بولمشدی كه بو قبائل - زردش گنن اولورسه اولسون - هر
 حاحه آریان عالمه سندن ایدیلر. Cyrus سیروس بابلك ضبطندن اول
 (قبل المیلاد ۵۳۹) کوتو ویا کوردولری دائرة اطاعت آله برق بونلردن تشکیل
 ایتدیکی بر عهه اوردوی اخلاقه دور ایتش ایدی كه مورخ هرودوتك قید و ضبط
 ایتدیکی سرخس اردوسی میاننده *saspirians* و *Alaordians* ساسپریان
 و الاوردیان ناملری آلتنده مذکوردر .

کوتولر ازمئه اخبرده بر بری متعاقب ماکدونیا لیلرک پارتیان و ساسانیانلرک
 اداره لری آلتنه یکمیشلر کرك تواتر و کرك مملکتنده آلان موجود اناردن
 استنباط اولدیفنه کوره هم عرق اولماری محتمل بولنان آریانیانلرک محبت
 و توجه مخصوصه لری قازانمش ایدی. کوتو رئیس معنسته ترجمه اولنه بیلن
 کوتارز (Gotarzes) ک کوردستان جنوبی ده باشلوجه عشیرت اولان
 گوران [۱] لرله مؤسس اولدیفی روایت اولمقدهدر.

کوتارزک اسمی و القابی کرمانشاه کورد یا تختی جوارنده به هیستو ک
 نام محله موجود بولان کتابه لرنده بجزردر .

بغداد خلیفه لری اداره سنده کوردلر شوراده بوراده قیامدن خالی
 قالمیشلر. بعد المیلاد ۸۳۸ و ۹۰۵ سنه لرنده شاهی کوردستانده معظم بر عهه
 وقوعه کتیرمشلردی. جنوب کوردلرینه قارشی امیر عهده الدوله ک قومانداسی
 آلتنده سوق ایدیلن خلافت قوتلری مشهور سرماچ قلعه سن (خرابه سی

[۱] قاهره Kalhūr عشیرتک کودارز ابن جیو Gudarz-ibn-Gio
 نسلدن کلدیی و کودارزک اوغلی روحام (Roham) ک قدسی تخریب و چودیلری
 اسیر ایتک ایچون رحان کیانی طرفندن کوندردی متواتردر. روحام، یخت نصر
 تسبیح اولنان شمسدر و بالاخره بابل تختنه جالس اولمشدر. مجاور مملکتلر اوزمادن
 بری گوران اسنی آلان (روحام) ک سلاله سی اداره سنده قالمشدر. (شرفنامه ایرانی
 مانوسقری) هقی تواتر حالا مملکت داخلنده موجود اولوب هیستون ده کی کتابه ده
 کودارز ابن نبویه حقیقه تاریخی بویوک بر شخصیت اولدیفی بجزردر .

سالك ۲۲۰ فروشه
نصف سال ۱۳۰

۵۵۵۵۵۵۵۵

درج اولونمیان مقاله
اعاده ایدلر
۵۵۵۵۵۵۵۵

شین

حیات

سنه لکی ۲۲۰ فروشه
آلنی آیللی ۱۳۰ غروشدر

۵۵۵۵۵۵۵۵

مسلمکمزه موافق مقالات
مع المنونیه درج اولور
۵۵۵۵۵۵۵۵

دین، ادبیات، اجتماعیات و اقتصادیاتدن بحث ایدر تورکجه - کوردجه مجموعه در

کردستان :

تاریخی []

[مابعد و سوك]

مقدما کوردلرک اصل تدقیق اولورکن اون بیکلر اردوسنک طاغله
آراسندن رجمته مخالفت ایدن (قاردوشی) Carduchi لرنسندن اولدقلرنی
فرض و تخمین ایتمک کافی عد اولنمده ایدی . حالبوکه اخیراً میدان حیقان
حقایق تاریخیه کوردلری یونان دورندن دهسا بلک جوق اوزاق زمانلره
ارجاع ایدیور . تاریخک باشلانغجده آنورستانده کی طاغلره کوتو Gütü
نامی ویریلن و محارب و جنکاور معنسانه کلن بر قوم حاکم ایدی . بو اسم
آنورجهده کاردو و یا قاردو (Kardu, Gardu) نلک مرادنی ایدی که
strabs نام ذات Cardaces اسمیه بر اولدیننی ایضاح ایتمکده در .

کوتولر تورانی جسنندن برقیله ایدیلر که قوت وسطونلریلک درجه سنه
تقدیر ایچون قدیم خط میخی ایله محرر وقایی حاوی کتابه لده بونلرک
غربی آسیانک سوریه لیلر ، هنتلر ، Elamites ، susians و بابلک
Akkadians ملتری میانشده ذکر ایدلش اوللارنی سویله مک کافیدر . بو
ملک بوتون سلطنت آنوریه دورنده آز جوق استقلال سیاسیسی محافظه
ایتمش اولدیننی آ کلاشیلور . فی نوانک سقوطنی متعاقب مدیالیرله اختلاط

[۱] « ایستقلوبه دیاربیتقا » دن تلخیصاً نقل اولنشد .

ساخت ۲۲۰ فروشه

نصف سال ۱۳۰

۵۵۵۵۵۵۵۵

درج اولونمیان مقاله

اعده ایست

۵۵۵۵۵۵۵۵

چین

چین

سنه ۲۲۰ غروشدور

آلفی آلفی ۱۳۰ غروشدور

۵۵۵۵۵۵۵۵

مسلمکزه موافق مقالات

مع المونیة درج اولونور

۵۵۵۵۵۵۵۵

دین، ادبیات، اجتماعیات و اقتصادیاندن بحث ایدر تورکجه - کوردجه مجموعه در

مندرجات

- کردستان: تاریخی . . . (مابعد وصول) محمد ساکن
 کردلرده وهی ذکا توفیق
 وان نه حاله در ؟ عبدالرحیم رحمی
 خربت اقوام حقنده بر فکر فلسفی احمد وهی
 حسن قبل الوقوع (شعر) کاکلم وهی
 ژانار کفن (آثار اسلافدن) حضرت شیخ احمد خانی
 حضرت سیاه پوش
 کرمانجارا کردی زاده ع . ثابت

نسخه ۵ غروشدور

نجم استمال مطبعه

آدرس :

بب عالی جواری ابوالسعود جاده سنده نجم استقبال مطبعه سنده (ژین)
اداره خانه سی
توزیع محلی
باب عالی جاده سنده یکی شرق کتابخانه سی

آبونه لریزه

آبونه لریزه کوندردیکمز بر طاقم نسخه لرله واصل اولمدهی شکایتی
(۹) نجی نسخه مزده مرجعک نظر دقتی جلب ایدلهیکی حالدله حالا نوالی
ایدی ورنه آعلیه آبونه لریزه واصل اولماش نسخه لر واریسه نومرولری
همان ادره یه بیلدیرملری رجا ایلرز .

رفیق مساعیمز (کوردستان) مجموعه سنک ایکنجی نسخه سی ده انتشار
ایتشدیر . بر جوق کزیده مقاله لری حاوی اولان مذکور مجموعه یی قارئین
کرامه توصیه ایلرز .

هفته لیک غزته نک ۳۲ نجی نومروسی انتشار ایتدی . بک مهم و مفید
مقالاتی حاوی اولان اشبو مجموعه یی قارئین کرامه توصیه ایلرز .

سیله الرشاد جریده اسلامیه سنک ۳۹۱ نجی نسخه سی قیمتدار مقاله لرله
انتشار ایتدی .

چراقلر مکتبی مجموعه سنک ۳ نجی نسخه سی بر جوق کزیده مقاله لری
حاوی اوله رق انتشار ایتشدیر . قارئین لریزه توصیه ایلرز .

کورد ادبیاتنده لایموت بر موقع شوتان (ملاحمدی خانی) حضرت تلرینک
 اثرلری اولوب کورد لسانک فصاحت و بلاغت مجسمه اولدیفنی عالم مدینه
 اعلان ایدق شاه اثرلری (عمو زین) نامنده کی منظوم رومانلری عنایت باری
 ایلد موقع انتشاره وضعنه تشبث ایدلشد. کاغذک و مرتبه ناک کیتدکجه
 فرلانمسی کی مادی مانعله قارشو اعظمی فداکارانه قرار ویرلش و نفاست
 ادبییه سیه مناسب بر صورتده نشر ایدیله جکدر. قارئین کرامه تبشیر ایلرزه.

— مرزکینی —

کیتبا دمو زینی، ام وی طبع دکن مرزکینی له می کوردان بت و بابت
 مرزانه کیتی و صورتکی بر نفیس دی در کوت مه کوه داری کراینا کاغدی
 و کراینا حق مرتبان نکر و به فدا کاریک مرز ام دریتخن.

امراض جلديه و افرنجیه متخصصی

دوقتور شکری محمد بک

همشهریلر مزده دوقتور شکری محمد بک بازاردن ماعداعهر کون صباحدن
 آقشامه قدر غلطه سرایی مکتبی قارشوشنده خرساکی و نام دیگر له سیدباشا
 خاننده کی معاینه خانه سنده نخستلری قبول واکه مکمل اصولله تداوی ایدر.

تلفون بک اوغلی : ۱۸۶۲

هیچ اواز سه سسمزی ایستدیرمک ایستورز . استانبولده بولناز برمتفکر
کردستانه استانبول آرمنده ماده و مضاً نه قدر تفاوت کوره بیلورسه بر
کره قصبه سیله کویلی آرمنده ده بوکایاقین بر تفاوت کوزه چاربار .

بورالده قصبه داخلنده ، چارشو ، بازارده ، اخذ و اعطاده کردجه
تکام ایدیلدیکی حالده قصبه لر اهالیسی کندیلیرینی کردلکدن اوزاق طوتای
لر زوملی عد ایدرلر . چونکه کویلو حفارته معروض ، ظلمه محکوم ، غدرله
مألف اولدیغندن شهرلی کردلر کندیلیرینه یونانی ویرمکده تردد ایدرلر
اوحالده استانبول کبی اوزاق بر محله بو محیطلردن اولدقجه اوزون مدت
تباعد ایخش ذوات محترمه نکه تشکیل ایندکلی جمعیته لر آمالی نه اولدیلیر؟
بنجه ایلك وظیفه یکدیگریته بر حبل متین ایله قرابت و صهرینه تجارة ، حقوقاً
واقصاده قوی صورتده مربوط بولنان یوایی شخصیتی برلشدیرمک اولملی در .
اک طوفری بر طریق انکشاف تأمین ایده بیله جک بر ماهیتی حائر اولان
بومستلانه اونودلی طوفری دکدر . یوایی شخصیتی برلشدیرمک
یوللری (ژین) خزینه سی محرری دها ای تعیین و تقدیر ایده بیلیرلر .
فکرجه شوصورته حرکت موافق اولسه کرک : (ژین) ک محیفه لرندن
بر قاجی بو خصوصه حصر ایملی و بو محیفه لرده فایز آجیق برلسانه بونلرک
رابطه لرینی آکلاقلی ... کردلکه اسلامیتک مربوطیت ماضیه و استقبالیه سندن
بحث ایملی . کردلرک تعالیسینه اسلامیتک کسب قوت و قدرت ایده چکنه
بونلری اقناع ایملی ک : هر کویل کرد کبی بوشهرلی کره لرده ملیتله افتخار
ایفسون و ایده بیلسون . بو خصوصه دوشوندکلی بیدرپی سوبله جکم .

بر کرد کنجی

فاخر لنفسك منزلاً تملو به

اومت ا کریمما تحت ظل القسطی ...

پس وطن ایله معلومه ، حاضره موجوده ... اوپس و کردستانه ،
مهد ظهور مدنیت عالمه ... جشید ، و فریدون کیخسره ایله بنای حکومت
یان دانا ... رستم ایله نمونه شجاعت باب و بایرمانه ... ملک ایله ، وطن
ایله یادگار جشیده ، فریدونه ، کیخسرووه ... و اووان له مجالس شاهانه
خوین به ناموس سونیدیان خواردوه که حفظی بکن ... البته ایله سن حفظی
بکن و ده بی قصی وان نه شکستن ... هتاوه کرد عالم طعنان نه کا ...
له دوا ی آوه که وطنان حفظ کرد ، لبو تأمین استراحتی خومان ده بی
سو بیکن ووه کر قوم دیکه به واسطه روز شنی تازه ظهور ملک خومان ،
مال خومان آوادان بیکن ... اکر وایکن ده ژین والاده مرین ویاخو
ده بین به اخسیر ...

زانی سرصر شمال وزان اژن جنوب
شونی وطن خراب وکلشن ارغوان شود .

قاضی زاده

مصطفی

ژین عزتونه

سیومرک : ۲۹ کانون اول ۳۳۴

دوشون هر فردا همچون منسوب اولادینی قومک تعالی و ترقیسی خصوصنده
فکراً و جسماً جالیتمق بر مجبوری و جدانیه در . بزده کردستانک ترقیسی
خصوصنه جالیتمق ، یا خود جالیتمق ایسته یئره معاونت ایتمک مجبوریقی
حسن ایندیکمز ایچون یزدن پک اوژاق اولوب اللمرکز یتشه مدیکی یرلره

بژین که ارتباطاتی کلیدان بی. اوتی کهیش باخذ مایه تبه، و یخود هاوزبانی به، که
 اویش دجیه وه سر خذ مایه بتل ... شلاباوه که بوی ممکن بی البته دکل خدمی
 خوی دزی و قطعیا ممکن نابی که کرد دکل هر ییکی که زبانی وی نه زانی هتا هتایه
 بژی ... ولبراوی بو که خزم و اقربا و خزیون و لبو دفع او احتیاجیانه که
 مرضم کردن عشبرتیکان داما، وادعشیرتش زور بو دوعشیرت، له عشیرت ...
 نهایت قومیکی لی پیدا بو ... وده حقیقتدا هر ملتیک که عبارت له او هو
 عشیره تانه خدم یکترین و اراضیکی که له بو حذیان کرتوه وطن وانه ...
 جلون خانه وادیک (یعنی پیاوژنیک) بی ماک ناژی، و عشیرتیک
 له بوتامین استراحت خو بان ملک کیان بی دوی که مری لی بله ورتین وجوتی
 لی بکن ... البته قومیکن لبو او یی که سرد نیایه بچینه ارضکی بی لازمه .
 اوارض عبارت له مجموع ملک اءعشیره تانه ... اگر و ابو بملاحظه وی که امن
 کردم ارض من کردستانه و وطن زنکین مذش او یه ... و بملاحظه وی که
 عشیرتیم ... ملک من صابلاغه و بملاحظه وی که فردم مان من له صابلاغه ...
 اگر و ابو معنای وطن موهوم نیه ...
 و محبت وطن و مکی پیغمبر فرموده تی : « حب الوطن من الایمان »
 لازمه ...

پس وطن ایله که کردان، عبارت له مجموع ملک اءعشیره تانه که همو
 بیکه و مخزن، و هاوزبان ... ولبو محافظه موجودیت خو بان بلكو چند
 هزار سال له وی پلش وعد کو قولیان کردوه که بیکوه بژین و له مقابل دشمن
 خارجی بیکوه حرکت بکن . ولبو ایله له باب واپیرمان به میراث به جی ماوه
 وده بی اگر دمهاله وی وکری باب خلویان بین قول وان نه شکستن حایه ملک
 یکتری بیکن ... چونکه همومان خزمین ... به اونشانه که حسان ...
 فکرمان اخلاقان طاداتان مشترکه ... اگر بیشو قصه وان به جیکی نه هین
 و مدافعه یکتری نه کیخ ... چه مان لی وهی ؟ ... به بی شک همومان و مدین
 به اخیر اقوام دیکه که جاویان مه ممکت خوش ایله بریوه ...

وامهیش یم وایه پیاوکه پیاو بی، بی هیله مال خوی به حیزی به جی
 بی ... و حرم خوی بره لالا بکاو بیشو نوکر خلقی ... هر بولی

ولباسیان درست کرد و حیوانات وحشیه وه کواسب وکاو وکا میشین کرت ورامی خویان کرد هتاوه کو احتیاج سفر واحتیاج جوتی و خواردن بهوان بنوان تأمین بکن . . .

اوه طبقه دویم مدینه . . . ووله اودوریدا حقیقه عاقله بشر کیک رهای پیدا کرد . . . لکن چونکه انسان به طبیعت مجلوب حرص وطمع ولباوهی که به اذیتکی کم سعادتیکی زور پیدا بکن هلمستان دست بان کرد به خرابی و جالبیان له نعمت جیرانیان خویان بری که تا لان بکین ومالی زور پیدا بکن ، وبونوعه انسان لبو جلب منفعت یون به دشمن یکتری . . . و دستیان به شرو وپیاو کشتن کرد وبه اونوعه حس برایتیان له فکر جوده . . . وکره انسان مجبور یون که به متفق نعمت خویان له مقابل یکتری محافظه بکن واوه بوکه عشرت واقوام پیدا یون . . . وا معلوم بوکه اوهمواذینه وسمی به ابو تأمین استراحتش فقط بدودشتان ممکن ده بی :

۱ — تدارك کردن لوازمات حیاتیه . . .

۲ — محافظه له دشمن خارجی . . .

لوازمات حیاتیه انسانی : ایه وه زانین که انسان به خوارون وپی خف ، ولباسی محتاجه . . . ووانهش ممکن نابی که به یکی بتهیجی : ده بی یکیک خیاطی اوی دیکه کوش درو ویکیکی دی جوتیری . . . کوش درو له مقابل کوش خوی له جوتیری دغلی بکری وجوتیریش له مقابل دغلی له خیاطی لباسی بستینه . . . هتاوه کونه جوتیری لباس وخیاطی دغل ونه کوش وروبی لباسی بینه . . . ولهوش تقسیم اعمال هاته وجود .. که ودلین : (انسان مدنی الطبعه) مضای وایه لبو دفع احتیاجی خوی ده بی له رفیق خوی مظهر معاونت بی . . . وارهش بناء مدینه . . . وپس ..

محافظه له دشمن خارجی : اوهش دیسان به پیاویکی ممکن نابی چونکه اوبه تهانه له مقابل درنده وه کو شیر وپلنک . . . ونه له مقابل دشمن بی نوعی خوی بی محافظه ناکری . جالبه اوی مجبور یون که چند کسبیک وه خربین واو دشمنانه دفع بکن . . . و لا انسان او پخته ده توان بی که وه

رحمی بهمه ناکن ژغیر کینی
انصاف بکن ای ! اولاد آدم
از ژی مروفم قط خوبوه نادم
ولخت زماندا از خاندان بوم
چی می خوه دا از صاحب قران بوم
روژی دوصد میرمن بونه مهوان
دائم تهژی بون من درگه دیوان
ژکوشت برله جان سفره دریختست
منون ، مرفه من ری د ایختست
ایرو من ماره از بحث ژوی بکم...
دنیاوه بوراند ایرو که چی بکم؟...

ژمالا هکارین

١٠ شواطه ٣٣

مبدالرحیم رحمی

وطن

مابعد [پاشی]

معلوم بوکه اوی ووه می ضرورت احتیاج انسانی مجبور کرده به حزی حتی
المقدور له مقابل دشمن خارجی را بوستن و به کومل مدافعه خویان بکن چونکه
حیاتیان له زیر تهله که دایو... له دوا به له مقارنه و هلول داران داوه حزبون و طائله یان
تشکیل کرد و له بردودان ی له بو مدافعه نفسیان اسامه یان درست کرد و
اونوعه مرتبه اول مدنیت پیدا بو

لکن او دوش له مقابل احتیاجات نامتاهی انسانی کفایت نه ده کن
و شورولی احتیاج انسان روی له زنده می بو ، مجبور بون له قوه عقلیه
استغانه بکن و دفع او احتیاجاته بکن و او به بوکه معدنیات کشف کرد

اون دقیقه سوکړه ایدی . آئنده پر خیر خواهک کیم بیلیر نه قدر منت
ایله لطف ابتدیکې پر پارچه قوری اکثک بولندی حالده . یاوروجقلمربنک
آرزوسنی برینه کتیرمکدن متولد بر استراحت وجدانله اختیار بابا کبه سینه
دوغری قوشبوردي . آه نه قدر بختیاردی . بواکمک بر قاچ حیاتی هیچ
اولنسه دها یکر می دوت ساعت اولومدن قورتارم جقدی . نه چاره که
جوکش کلبه ملک انقاضی بیه کوردمدی .

جکرلری پارچالندی . کوزلری خارجه فیلامشدی . دیانجیلکه
قازاندنی اککی یره بر اقدی . نفرت واستکراهنه طولو نظرلری اضرافه
کزدیردی . قانسز دوداقلری آرمسندن دوکیلن ایکی که ایشیدلندن
روزکاره قاریقدی . جیلانجه برقهقهه قوبارمرق اورمانه دوغری قوشدی ،
آفاجلر آرمسند غیب اولدی .

حالا اوعلیل و بدبخت بدک صوک زهرنال قهقهه سنی ایشیدیر کی
اولبورم . تأمین ایدرم که حیاتمه هیچ بروقه بونک قدر بنده زوال ناپذیر
براقبانه بر اقدی . ۵ ایلول - ۳۳۳ در سیملی

حزنی

﴿مالینا سیویکی﴾

ازمانه سیوی بی داو ، بابم
خای من سوتن ازمال خرابم
بابی من کوشتن بی دین کفاران
محتاج اورو دستی نیاران
کورکیت دوی هاتن کته کریان
مهاجرم از وی کتنه دریان
نالک دنازم دیو و دژنی

ایکې نظر چارېشېدی . هیات که اېکسیدې عاجز دی زمان سرغټه
 کیور . چو جملرک تفسندې بر صوبت ، حرکات قلبه لرندې بر بطاقت
 کوریلوردی بونک نتیجه سی هیچ شهسز اولوم اوله جقدی . بوفکر
 مرایک وجود مختکاری صاړصدی . دائما رحیم وشفیق اولان والده آياغه
 قالدی . ویرانه نک بتون دلیک وده شیکرینی بر قوری اکمک بولورم امیدله
 آرادی ، آرادی نهایت بوسوک امیدنکده بوشه چیمه سیله بی تاب یره
 اوزاندی . تا عمق روخندن قوپوپ کلن بر فریاد ؛ اوطنک اورته سنده بر
 هیکل سفالت کی طوران اختیاری قامچیلادی . پزمرده شالوارینک حیلرینی
 آراهدیردی بلکه براونلق بولورم دیوردی هیات . . . ! برشعله امید
 سیاسی تنویر ایدرکی اولدی . کوزلری دها پارلاق ، نظرلری دها کسکین
 ایدی . فقط آتی بر تحول کورلدی : نظرلرنده کی حلاوت ، سپاسنده کی
 بغاوت غیب اولدی . شمدی مردود بر فکره معظم بروجدانک مجاهدسی
 حس اولونیوردی . سیاسی عجیب بر شکل آلمشدی ونظرلری دها غضوبانه
 ایدی . بومجاهد جوق دوام ایتمدی . خبر دیوردی !

— آلتش سنهک ناموسکارانه کچن حیاتی شمدی خپرسزلق کی بر
 دناشته تلویث ایتمه جکم . . .

فقط نه یاباجقدی . قومشولرندن اککمی ایسته به جکدی ؛ بونی
 — یاوورلرینک حیاتی ایچون — یایق ایجاب ایدیوردی . حیات ایچون ذلت
 بوچاره سز : یومروقلری صیقلدی ، کوزلری پارلادی ، کوکسی قباردی :
 جهالت سبب سفالت اولدی . شمدیده سفالت سبب ذلتم اوله جق . . بونلر
 هپ یاشامق ایچون اختیار اولنیور نه قدر ظالمسک بشریت ! دیدی وقبوی
 آچارق قراکقلر ایچنه طالادی .

طیشاریده قارالآن دوام ایدیوردی ، فیرطنه کیندکجه شدتی آرتیریوردی .
 سولر تحملسز کلبه نک همان یاریسته قدر چیمشدی . ویرانه ایکې تاثیر ایله
 خزان یابراخی کی تزییوردی . بردنبره بر طرافه طوبولدی . اونی اوج
 ضعیف و مریض روحک اپنی تعقیب ایتمدی : خانه چوکهدی .

بر دنیا مزارى . . . قبرلانچك بتون سرنلرى موجب اولان فعاليتيه
 بابدني يوايه مشابه برويرانه . . . تىلى آكديرر بر قاچ طاش اوزرينه
 موضوع آغاچلر وبونى ستر ايدن جامورلى جيتلر . . . دوكان قارلك
 بارئيقيه ايكي قات اوتاش آغاچ دالارندن برطانوان وقيشك دهشتدن بر ايكي
 شاشله قبادنش بخره ناييه ايكي دليش . . . استراحت و اويقوي تامين ايدن
 آلتى اوتله طولو برقاوه چه اوزرينه اوزاتاش ضعيف وصيتمهك و برديكي
 دهشت واضطرابله ايكلهين ايكي جوجوق . ايكي قردهش . . .

سى و غيرتيله وجوده كتيرديكي جاموردن بر سدير اوزرنده بياض
 صفالي قاشيرق فرسز كوزلريله جوجقلرينه باقان بر اختيار بابا ، يانده
 معصوم جوجقلرينك حال پر فلا كته كوز ياشي دوكن ييرتيق اوگوكوكي ،
 قديد حالده بر والده

الكتريقلرله كوزلر قاشديرچي ضيائى برينه قائم ، صوك شعله حياتى
 سونمك اوزره بولان بر مختضرك ضعيف نفسى كې اوزانوب قيصالان بر
 تنكه قديله . . . اوجاقده ييتمكه يوز طوتاش ايكي اودون پارچه سى . ايته
 بوسفالنخانهك بتون محتويى بوندن عبارتدى .

اوجاقدهكي آتش ييتمش وقديله ده صوك بر چتيردى ايله اوگوكوك
 ضيائى بودرت بدبختدن اسيركه يارله سونتمشدى . اوفق اوطايى بر مزار
 سكوتى قابلاى . انجق صيتمهلى جوجقلرك ديشلرينك نجييردامسى ايله
 آره صره آجلندن جيقاردقلى صيحه استمداد كارانهلرينك سفيل خانهك
 ديوارلرنده ، دونه دونه كوزلى قاراران بابانك قولاكلرنده حاصل ايتديكي
 اوغوللر بوسكوتى اخلاص ايدييوردي .

جوجقلر بردها ايكله دي . سسلرندهكي اهتزاز بيچاره اختيارله مشفق
 والده يي قورقوتمشدى . اختيار آدم تزه دي فداكار قاديخجرك سايه دار
 كيريكلى اوزرنده كوريلن ايكي دامه ياش چوكوك يناقلى اوزرندن
 يوارلانورق دوشدى .

محصول حياتلرينك آرزولرى قارشيسنده يكدېكرندن استمداد ايدركي

۳۱۰۰	۰	۰	قرمى
۱۱۶۰۷	۰	۱۲۲۰۰	قىصرى
۵۰۰۰	۴۸۱۱	۰۰۰۰	مرعش
۱۲۳۵	۱۵۰۰	۱۵۰۰	نيكده
۱۸۷۴۷۴	۱۰۲۸۰۸	۱۲۸۲۲۷	يكون

وان ، بتليس ، ارضروم ولايتارندن نه قالدى ؟ وزمه درلر ؟
 بالموم مهاجرلر يترك حال حاضرده بولدقارى موقعلرله مقدارلر
 كوسترن رقارى قارىن كرامك انظارينه عرض ايلوروز بويچاره اوچ ولايت
 اهاليه نيك مصاب اولدقارى ظلم و اعتسافك درجه سى بالادهكى رقلردن
 اكلاشيله بور ايجلارنده بر جوق چيقتله مشاجلرې بولناف اشرف
 بوكون تسلل ايتكده بعضارى ده سيفاره ساته رق كونده لك اككمكري
 چقارمقده درلر صوك زمانده يومه لرى كسيانلرك ده موت محققون بشقه
 چاره لرى اولمدينى آله يغمز مکتوبلردن اكلاشلمقده در بوخصوصى آبريجه
 بر مقاله ايله تفصيل ايدجكمز ايجون شمدليك يالكرز مرجعلريك نظر
 مرجعلرى و انسانيت پرورلك اداسنده بولناف بالجه انسانلرك رقلر
 جلبه مساعت ايلرز .

بر حكايه :

بر قيش ابصير ، تنهائى اورمانلرده ، حياتسز بى وايه طافلردن ،
 بلبلر شللكسز اوواجقندن ، اوت درسك اوبى نظير فقط سماعتدن
 معارفدن بى نصيب اوواجقندن كيوردم . آقشامك خفيف اسمر سپاسى
 كسوه برفى بورونمن او كوزه لم اوواجنى اوپر كن بى ايميد بر ماوا
 ايجون اهرافى آراشد بريور ، اورمانلرك اوبوكسك دالارندن سريلوب
 دوكلن قارلر ايجنده تقيمه رك يوريوردم . بتون ايمدم زائل اولمشدى كه
 قارشيمده خفيف برضيا پارلادى . بر قاج آديم يوروم . بر كلبه ، او دكل

وعد وصلتہ فی ایستہدہ احیایہ شتاب
وعدین اسماعیل ایدہ مز بیک سبب عوق بولور

مرزماہ افق ہوی ، سمت جنونہ طوغری
بوی زلفی دلی منتظر سوق بولور .

سلمان نظیف

کوردد مہاجر لرندن نہ قالمش ؟

اضروم	وان	بتلیس
آٹنہ ۱۲۵۰	۲۵۰۰	۳۵۳۲
آقرہ ۷۹۱۷۳	۵۴۹۰	۲۵۲۳۵
حلب .	۶۷۴۰	۲۰۰۰۰
خداوندکار ۲۷۶	.	.
دیاربکر .	۲۳۴۰۰	۲۲۵۳۵
سوریہ .	.	۲۷۹
سیواس ۳۰۰۰۰	۱۵۰۰۰	۴۱۶۳
قسطنونی ۹۰۰۹	.	.
قونیہ .	۷۸۲۴	۱۵۰۰۰
خرپوط .	۵۵۳۸	۱۸۰۰۰
موصل .	.	.
اورفہ ۸۰۰۰	۳۰۰۰۰	۱۰۷۲۸
ازمیت ۱۰۰۰	.	.
اسکینہر ۲۰	.	.
بول ۷۳۲	.	.
جانبیک ۳۶۶۷۲	.	.

سنى ايسهده شمانده درسمنده وجنوبده زانغروسده ييرى بت پرست اولارق
 بلا تفریق علی الهی وقرل باش دینلان مظل و فقط مهم و مراق آور برطاقم
 عقائد طاشیانلری واردر . صورت ظاهرده شیعی مذهبى طاشیانلرك کیزلی
 مراسم دینیله لوی و باطنی اعتقادلری اولوب بو اعتقادات احتمالكه يك
 قدیم زمانلردن قالمشدر . اساس معبودك یر اوزرنده هر زمان مرئی
 اوله بیله جلك صورتده تجلیسی اعتقادیدر . معبودك موسی، داوود، مسیح
 حضرت علی و مریمسی سلیمان فارسییه ودها برچوق شیعی اماملرینه تجلیسی
 حقنده کی قدیم اعتقاداتی توقیر ایتمکله برابر بوناره دهاییکی برطاقم مشاهیریهده
 علاوه و تقدیس ایله اولنره قارشى پرستش ایدرلر . بوندن ماعدا علی الهی لر
 جاعتلری ایچنده یاشایان بعض اشخاصیهده (زاهد و عابد اولملری شرط
 هکدر) لاهوتی تمثیل ایدیورلر اعتقادیه بت پرستلر کبی تقدیس ایدرلر .
 جنوب کورانلری آرسندهده اسکی حولوان بلده سنك اوستنده کی بوغازده
 (بابایادگار) ك تربه سی مقدس طانمشدر . بوکا نمائیل مقدس مقاملره بعض
 حیالهده تصادف اولنورکه ایرانك اسماعیلیه و سوریه نك نصیری و درزی
 طائفه لرینه تشبیه اولنه بیلیر .

محمد ساکن

مابعدی وار

غزل

شب هجرانده دل خمزده بیک شوق بولور

ذوقیاب الم اولمقدهده بیک ذوق بولور

درجانی دیکشیر سلم اقبالکده

کون اولورکه کشی مادونق مانوق بولور

سانما مجنون جنون کشته یی بی قهرکدر

اوله طرّه لیل کبی برطوق بولور

اکلايه مادقنری سويلیور. زازاجیه بر چوق ارمی کلات قارشمقله برابر
اسکی قابا دوجی لساندن کلامده تصادف اولتور فقط مرحله اصل
کوردجه نلک منسوب او بی آریان زمره لسانیه سندن اولدیضده شیه جائز و کلدیر.
آردلان و کرمانشاه [۱] جهتلرنده قونوشیلان کوران لهجه سی ده
سامی لسانلرندن هیچ بریه قاریشماش اولاق اعتباریه شمالی کوردجه دن
تفریق ایدلمکده در. بنده علیه بولهجه قارسیه کرمانجی لهجه سندن زیاده
باقدر فقط هرایکی سی ده اساس اعتباریه عینی لساندن باشقه برشی دکلدیر.
کورد ادبیاتی اولمادی بی فرض ایدنلر خطا ایدیورلر. ایرانک برچوق
نامدار شعرا سی کوردجه به ترجمه ایدلمیکی کبی درسمیلیرله جنوبنده
کرمانشاه کوران لریشته الله علی الهی ali-illahi نلک دینی اسرار قلیه سته
متعلق کتابلر موجود در. کوردجه انجیل (استانبولده ۱۸۵۷ سنه سنده
باسلمه شدیر. samueli-hea حکاری لهجه سنک بر صریفله لفتی ۱۸۷۲ ده نشر
ایندی ۱۸۷۹ سنه سنده بترسبورغ ایتمیرال افاده می سنک همتیه باصیلان کوردجه
فرانسزجه لغت کتابی اساساً برچوق سته لر اوضرومده بولنش اولان
روس قونسولوسی موسیو Jaba نلک اثری اولوب آثورستانده Prym, socin
نام ذاتلرک طوبلادی بی برچوق بارلاق وزنکین کورد قصائد و حکایاتنک یاردیمیه
Ferdinand justی طرفندن اکال اولمشدر.

دیانت

کورد مانتک ایرانده اولدینی کبی تورکیاده ده قسم اعظمی شافی المذهب
[۱] سنک الایصر نام اثرده کوران جنوبی کردستانک ۱۴ مجله مصر میلادیه
حاکم برمشیرت اولوب همدان حدودندن شهر زوره قدر اولان موافقی بوگونده افعال
ابتکاری قید اولمنده در. کوران اسمی طایف معاشنه اولان کور ویا کیری به نسبت
طایفه زبکدر پشت کره دیه ابرانی به ترجمه اولان و za-giri دن آلتان zagros
لامی ده بوندن نشدر. کورانیلر کوزله فعال بیلداز بر نسل اولوب فرد اعتباریه
جسوردرلر. ظاهراً شاک معاصر کوردلرینک ماه وشنده کورینلر شمال کوردلری آجیق
وبارلاق رنگاردن خوشلانیلر حالبوکه کورانیلر ماهی قابا بزدن معول یکه بکهدن
کلام و سزیدن صبرت اولان بسیط الیه کینلر. کورده ستانک بویوک برنسنده کوران
اسمی ذراخته مأوف کوبیلره و براهی اولوب کوچیه وچو بانلردن تفریق اولمشدر.

قدیمًا moxuener zabdicene canzitene dimilene arzanene
نامی طاشیان شمالی کردستان خوانیسنده رومایلردن قلمش بر جوق مهم
شهرلرک خرابه‌سی وارد. ازجه اوزن، میا قارقین نام قدیمی (مارتیروبولیس)
سیساونون (Sisauron) و دارا قربنده دیسیر Dunisir خرابه‌لری که
Sachan نامذات ارمنی یا یغنی Tigranocerta اولدیغی دیلیور. ماکدونیا
ویارتیان زمانلرینه هاند هیکل نوعدن و کتابه اوله‌رقی کردستانک متعدد
محلرنده آثار وارد: بهستون Bisitun و یا Behistun ده، عمادیده بر مغاره ده
کوره قوده میتراییک معبدنه حولوان خرابه‌لرینه یاقین (ستریون وهاب)
موقفنده کی قایلر اوزرنده و احتمالک (لاهیجان و کوی سنجاق آردنده) کی
بالیک مملکتده اولدینی کی. فقط اک زیاده مهم اولق اوزره کردستانده
وبلکه بوتون ضرب آسیده باق فولی (pai küli) آتش معبدینک بولدینی
سلیمانیه‌نک جنوب حدودی و زرنده کی موقع کوستریله بیلیر. بو معبدک جیلاق
تبرلر اوزرینه طاغمرش خرابه‌لری میاسنده بارتیان و پهلوی حروفاتیسه
محرر یوزی متجاوز طاشی، معبدک وقتیه شرقی جه مننده استنادکاهی اولان
دیوار اوزرنده ایکی لسانله محرر غایت مفصل و ساسانیان دورینه هاند
کتابه‌یی ذکر ایدم ییایم. ساسانیله هاند اولق اوزره کردستانک دیگر
طرفلرنده ده ازجه شهادت سانس و کرمانشاهده و قصر شیرین ده بر طاقم
آثار موجودر.

لسان

کرمانجی تسمیه اولتان کردجه اسکی بر عجم عوام لسانی اولوب
شهادت کلدانی گمانیه جنوبده بابایلر دورندن گمش اولقی محتمل بولتان بر
طاقم تورانی عناصرله قریشمه‌شدر. طاغمرده خصوصی لهجه‌لرله قونوشان
کوردرلر اولقله برابر فرق اولق اعتباریه کوستریله بیلجک کوردجه زازا
و گوران کوردجه سیدر.

زازا کوردجه‌سی درسمک فرینده قونوشمقده اولوب کرمانجی کورده‌لرینک

بابان حاکمکنک وجودی و کتدکچ کسب قونی آرزو ایدله مش اونکی که مذکور حاکمکده حرکاته قرار ویرلمشدی . فقط حرکاته هنوز باشلانیدن ایشی سزه میرسلیمان خان ضمیری آکلاخیلان مسئله نك حلی ایچون حاکمک حدودینی تشکیل ایدن کرلوک یولنده و چیچه مال جوارنده « کانی هیطاف » دنیلان موقعه بالذات واره رق عثمانی باشارندن موصل باشاسیله مذاکره قویولماق ایسته مشدی . بومذا کراتده حرکاتدن صرف نظر اولنش ایسه ده مشارالیه مسافرت مناسیله آلیقونورق بالاخره [ادرنه] یه نفی اولنمشدره . میرسلیمان خانک بوصورتله ضیاعی مخدومی میربکرک اجلاسنه سیییت ویرمشدر . میربکر سندالی حاکمته قعودیله برابر حکومت عثمانیه ایلخوش کچینه جکهنده لعمد ایتمش اولدیفندن کرکوک جوارنده کی قطعات عثمانیه ده موقعلرینه عودت ایتمشدر .

میربکر شمیدیکی سلاییه شهر جوارنده « بکره جو » دنیلان انهاری اصلاح و شهر زور نواحیسنی انشا ایتمشدر .

بکره جو انهاری زمانمزدده سلاییه سنجاغتنک اک زنکین ملکدرندن بری تشکیل ایتدیکی کبی بک بسیط براصلاحاتله وارداتی بیکلرجه تراید ایده جکته بالذات ایتدیکم تدقیقاتله قائم .

ادرنه به نفی ایدیلن میرسلیمان [۱۱۱۵] سنه سنده ترلا حیات ایتمش و پدرینک دیار غریبته کی بووفاتی مخدومنه ده بک زیاده تاثیر ایدرک آذربمدت صکره میربکرده دیار آخرته رحلت ایتمشدر . میربکردن صکره بابان حاکمکنه قعود ایدن مخدومی میرمحمد حکومت عثمانیه رتبه وزارت ایلخ برابر محمد خانه پاشا دینک اوزره برده عنوان مخصوص ویردی .

ایشته بوتفویض و بونی تعقیب ایدن حسن مناسبت بابان حاکمکنی حکومت عثمانیه به ربطک دیباچهسنی تشکیل ایتمش اولدینی کبی بالاخره هم مذهب اولان حکومت عثمانیه ایلده حاکمکنک حکومت ایرانیه اعلان حربنده وسیله اولدی . فقط جو حرب بدایتده بک موفقیتلی کونلرله نتوج ایتدیکی حالده بالاخره فنا کونلرله نتیجه لندی . شویله که :
مابعدی وار

صاك ۲۲۰ فروشه
نېف سال ۱۳۰

۰۰۰۰۰۰۰۰

درج اولونيان مقاله
اعاده ايدلز

۰۰۰۰۰۰۰۰

شين

پښتانه

سنه لې ۲۲۰ خروشدور
آلې آيلې ۱۳۰ خروشدور

۰۰۰۰۰۰۰۰

ممنكوره موانق مقالات
مع المنويه درج اولدور

۰۰۰۰۰۰۰۰

دين، ادبيات، اجتماعيات و اقتصادياتدن بحث ايدر توركجه-كوردجه مجموعه دور.

بابان خاندان

مابعد ۲

محررى : عزيز ياملى

ميرسايمان پك زياده شدت ضيعه ملك بر هر دى امثال ايدى . جدينك سورت شهادتى كندينه پك كران كنگر حكومت ايرانيه دن اوج آلمنى نصيم ايتش و بونلك ايجوزده اينك - ضرلى اولق اوزره «ذهاب» حوالينده كى هشارى دائره اطافته ادخال ايدرك «ذهاب» و مستملاتى كاملا يد نصرفه آلمش و حكومت عثمانيه به ماشانه باشلامشدى .

بوصره لرده ايرانده حكرمان اولان شاه سليمانك اوغل شاه حسينك فعالياره آچدينى عماريه ده اردوسى انزامه اوغرايمرك اصقمان محصور قاش و نهايت افغاناياره اساييم اولمش و بو شور شده كنديسى ده قتل اوله رفق مسكى قاره قاريشيق بر حال آلمشدى . ميرسايمان ايرانده كى بو مشوشيت داخيه دن بالاستفاده طويلايه بيلديكى قوتله و حكومت عثمانيه نك ده معاونتيله يران قونلريله چارشمغه باشلامشدى .

حكومتينك باشلاديني بو حرب بالاخره ايرانك مقلوبيتى ايله نتيجه نئش و بو مصالحه ده كردستان جواري و لرستان ، خوزستان حكومت عثمانيه به كشمشدى . ايران ولايتك حكومت عثمانيه اداره سنه كچن بو اقسامنه مجاور

سائک ۲۲۰ دوشه
نیف سال ۱۳۰

۵۵۵۵۵۵۵۵

درج اولونجین مقاله
اعاده ایدلر

۵۵۵۵۵۵۵۵

چین

چهارت

سنه ۲۲۰ غروشدور
لی آیللی ۱۳۰ غروشدور

۵۵۵۵۵۵۵۵

مسالکده موافق مقالات
مع المثنویه درج اولدور

۵۵۵۵۵۵۵۵

دین، ادبیات، اجتماعیات و اقتصادیاندن بحث ایدر تورکجه-کوردجه مجموعه در.



مندرجات

- کرد تاریخندن بابان خاندانی. . . (مابعد) یاملکی زاده عبدالعزیز
کردستان آثار قدیمه سی (مابعد) . ساکن
غزن سلیمان نظیف
کرد مهاجر لرندن نه قالمش.
بر حکایه درسملی حزنی
تالینا سیورکی ع . رحمی
وطن م . شوق
بر مکتوب ۱ . کورد

نسخه سی ۵ غروشدور

نجم استقبال مطبعه سی

عدد ۱۱

۱۵ سباط ۱۳۳۵

برنجی سنه

سالک ۲۲۰ غروشد

نیف سال ۱۳۰



درج اولونمیان مقاله لر

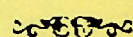
اعاده ایدلر



شیرین چیلانت

سنه کی ۲۲۰ غروشد

آلی آلی ۱۳۰ غروشد



مساکدزه موافق مقالات

معالمونیه درج اولور



دین، ادبیات، اجتماعیات و اقتصادیاندن بحث ایدر تورکجه- کوردجه مجموعه در.